

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ
ԴԱՏԱՐԱՆ**

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ
ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

ԵՐԵՎԱՆ 2011

Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի որոշումների գիտագործնական մեկնաբանություններ/ընդհանուր գիտական խմբագրությամբ Ա. Մկրտումյանի, Դ Ավետիսյանի, Վ. Ենգիբարյանի, Ռ. Մելիքյանի.- Եր.: «Ասողիկ» 2011.- 408 էջ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումների գիտագործնական մեկնաբանությունների պատրաստումն ուղղակիորեն պայմանավորված է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի այն առաքելության իրականացմամբ, որ վերջինս հանդիսանում է ՀՀ դատական պրակտիկան միասնականացնող միակ մարմինը: Այս տեսանկյունից խմբագրական խորհրդի կողմից ընտրվել են ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի այն որոշումները, որոնք ոչ միայն ունեն նախադեպային նշանակություն դատական պրակտիկայի համար, այլ նաև դրանցում վերլուծված իրավական հիմնախնդիրներն իրավական մտքի զարգացման համար ունեն հայեցակարգային նշանակություն:

Աշխատանքի մեջ ըստ էության մեկնաբանված և վերլուծված են դատական պրակտիկայի համար խնդրահարույց հարցերի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի որոշումներում (2006-2010թթ. առաջին կիսամյակ) արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

Աշխատանքի նպատակն է աջակցել դատավորներին, դատական ծառայողներին, դատախազներին, փաստաբաններին, ինչպես նաև իրավակիրառ գործունեություն իրականացնող մյուս մարմիններին ու կազմակերպություններին ծանոթանալու վերոնշյալ դիրքորոշումներին, դրանց ձևավորման իրավական հիմքերին:

Աշխատանքն օգտակար կլինի իրավաբանական բուհերի ուսանողների և իրավունքի բնագավառում գիտական հետազոտություններ կատարող անձանց համար: Այն կարող է օգտակար լինել նաև ՀՀ դատարանների կողմից կայացված դատական ակտերը ներպետական և միջազգային դատական ատյաններում բողոքարկող անձանց համար:

© ՀՀ դատավորների միություն, 2011թ.

© Հեղինակային խումբ, 2011թ.

Աշխատանքը պատրաստվել և հրատարակվել է ԵԱՀԿ

Երևանյան գրասենյակի աջակցությամբ:

Սույն աշխատանքի մեջ ամփոփված են հեղինակների տեսակետները, որոնք կարող են չհամընկնել ԵԱՀԿ-ի տեսակետների հետ:

Եվրոպայում անվտանգության և համագործակցության կազմակերպություն
Երևանյան գրասենյակ

ISBN 978-92-9235-873-0

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Խորհրդի նախագահ

ԱՐՄԱՆ ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահ,
իրավագիտության դոկտոր, դոցենտ,
ՀՀ վաստակավոր իրավաբան

Խորհրդի անդամներ

ԴԱՎԻԹ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական
պալատի նախագահ,
իրավագիտության թեկնածու,
դոցենտ, ՀՀ վաստակավոր
իրավաբան

ՎԱՅԵ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

ՀՀ դատավորների միության
գործադիր տնօրեն, ԵՊՀ դոցենտ,
ՀՀ ԳԱԱ ավագ գիտաշխատող,
իրավագիտության թեկնածու,
դոցենտ

ՌՈՒԲԵՆ ՄԵԼԻՔՅԱՆ

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի
նախագահի խորհրդական, ԵՊՀ
դոցենտ, իրավագիտության
թեկնածու

Յեղիճակային խումբ

ԴԱՎԻԹ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ	ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահ, իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ, ՀՀ վաստակավոր իրավաբան
ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԴՈՒԿԱՍՅԱՆ	ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դատավոր ՀՀ վաստակավոր իրավաբան
ՀԱՄԼԵՏ ԱՍԱՏՐՅԱՆ	ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դատավոր
ՎԱՅԵ ԵՆԳԻԲՈՐՅԱՆ	ՀՀ դատավորների միության գործադիր տնօրեն, ԵՊՀ դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ ավագ գիտաշխատող, իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ
ՌՈՒԲԵՆ ՄԵԼԻՔՅԱՆ	ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահի խորհրդական, ԵՊՀ դոցենտ, իրավագիտության թեկնածու
ԱՐՄԱՆ ԹԱԹՈՅԱՆ	ՀՀ սահմանադրական դատարանի խորհրդական, ԵՊՀ ասիստենտ, իրավագիտության թեկնածու
ԱՆՆԱ ՎԱՐԴԱՊԵՏՅԱՆ	ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահի ավագ օգնական, ԵՊՀ դասախոս

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախաբան.....	8
Բաժին 1. Իրավամեկնաբանական հնարքներ.....	18
§1.1. Տեքստային հնարքներ.....	19
§1.2. Օրենսդրի կամքի բացահայտման հնարքներ.....	35
§1.3. Կանոնների միջև հակասությունների լուծում (կոլիզիոն հնարքներ).....	44
§1.4. Արժեքային մեկնաբանություններ.....	52
§1.5. Իրավակարգավորման բացերի լրացում.....	61
Բաժին 2. Մարդու հիմնարար իրավունքներ.....	69
§2.1. Կյանքի իրավունք.....	70
§2.2. Խոշտանգումների արգելք.....	78
Բաժին 3. Անձի ազատության իրավունք.....	109
§3.1. Չերբակալում.....	109
§3.2. Կալանավորում.....	125
§3.3. Գրավ.....	147
Բաժին 4. Ապացույցների թույլատրելիություն.....	158
Բաժին 5. Առանձին հանցակազմեր.....	163
§5.1. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդված՝ սպանությունը.....	163
§5.2. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 114-րդ հոդված՝ հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակում առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնաս պատճառելը.....	192
§5.3. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 185-րդ հոդված՝ գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելը կամ վնասելը.....	195

§5.4. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 200-րդ հոդված՝ առևտրային կաշառքը.....	197
§5.5. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215-րդ հոդված՝ մաքսանենգությունը.....	205
§5.6. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդված՝ ապօրինի կերպով զենք, ռազմամթերք, պայթուցիկ նյութեր կամ պայթուցիկ սարքեր ձեռք բերելը, իրացնելը, պահելը, փոխադրելը կամ կրելը.....	208
§5.7. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդված՝ խուլիգանությունը.....	213
§5.8. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդված՝ թմրամիջոցների, հոգեմետ նյութերի, դրանց համարժեքների և պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառությունն իրացնելու նպատակով.....	220
§5.9. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ և 325-րդ հոդվածներ՝ փաստաթղթեր, դրոշմներ, կնիքներ հափշտակելը կամ վնասելը, կեղծելը, իրացնելը կամ օգտագործելը.....	227
Բաժին 6. Պատժի հարցեր	232
§6.1. Պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքները և պատժի նպատակները.....	233
§6.2. Պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները.....	242
§6.3. Օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելը.....	256
§6.4. Պատիժ նշանակելը հանցանքների հանակցությամբ.....	261
§6.5. Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը.....	263
§6.6. Քրեական պատասխանատվությունից ազատելը վաղեմության ժամկետն անցնելու հետևանքով.....	271

§6.7. Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելը.....	273
§6.8. Պատժից ազատելն արտակարգ հանգամանքների հետևանքով.....	283
§6.9. Հարկադիր բուժումը հոգեբուժական կազմակերպություններում.....	285
Բաժին 7. Մեղադրանքը.....	291
Բաժին 8. Վարույթը վերաքննիչ դատարանում.....	304
§8.1. Վերաքննիչ բողոքարկում.....	305
§8.2. Բողոքի քննությունը և լուծումը վերաքննիչ դատարանում.....	330
Բաժին 9. Մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողություն.....	339
§9.1. Նախնական քննության մարմնի որոշումը վերացնելու դատարանի իրավասությունը.....	340
§9.2. Հսկող դատախազի կողմից կայացվող դատավարական ակտերը և դրանց դատական բողոքարկումը.....	343
§9.3. ՀՀ գլխավոր դատախազին ուղղված բողոքի՝ կրկին անգամ բողոքարկումը.....	359
§9.4. Հետագա դատական վերահսկողության ժամանակային շրջանակները.....	361
Բաժին 10. Քաղաքացիական հայցը քրեական դատավարությունում.....	363
§10.1. Քրեական դատավարության կարգով քաղաքացիական պատասխանատվության ենթակա անձինք.....	364
§10.2. Վկայի քաղաքացիաիրավական պարտականությունները.....	367

§10.3. Պետությունը՝ որպես քաղաքացիական պատասխանող.....	371
§10.4. Քաղաքացիական հայցի լուծումը քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշմամբ.....	374
§10.5. Քրեական դատավարության կարգով հայց հարուցելու նպատակով ներկայացվող հայցադիմումը.....	381
§10.6. Քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցի առարկան.....	386
§10.7. Քաղաքացիական հայցի քննությունը վերաքննության կարգով.....	391
§10.8. Համապարտ պատասխանատվություն.....	392
Բաժին 11. Արագացված դատաքննության վերաբերյալ իրավական դիրքորոշումներ.....	395

Նախաբան

Ներկայում մեր երկրում ընթանում է իրավական համակարգի փոխակերպումների ակտիվ գործընթաց, որի հիմնական ուղղություններից մեկը դատական իշխանության մարմինների կողմից ձևավորվող և ձևակերպվող իրավական դիրքորոշումների արժեքի բարձրացումն է: Դա ենթադրում է ոչ միայն դատական իշխանության դերի մեծացում, այլև, առաջին հերթին՝ դատարանների պատասխանատվության մեծացում:

Սույն գրքով իրավաբանական հանրության դատին է հանձնվում մի աշխատություն, որը միտված է նպաստելու այդ գործընթացի հաջող ծավալմանը: Բանն այն է, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից 2007-2010 թվականների ընթացքում քրեական գործերով կայացվել են տասնյակ նախադեպային բնույթի որոշումներ, որոնք էական ազդեցություն են ունեցել և ունենում ՀՀ իրավակիրառական պրակտիկայի վրա՝ ելնելով ՀՀ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի իրավակարգավորումից, համաձայն որի՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները պարտադիր են նույնանման փաստական հանգամանքներով գործերով:

Հաճախ թե՛ ստորադաս դատարանները և թե՛ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հղում են կատարում ՀՀ բարձրագույն դատական ատյանի նախկին դատական ակտերին՝ դրանով նպաստելով ՀՀ-ում նախադեպային իրավունքին բնորոշ իրավաբանության ձևավորմանը:

Այս առումով, կարծում ենք, ներկայում ձևավորվել է բարձր դատարանների իրավական դիրքորոշումների համակարգված ու մեկնաբանված առարկայական ժողովածուների

հրատարակման անհրաժեշտություն, և սույն գիրքը նման աշխատանք կատարելու առաջին փորձն է:

Մասնավորապես, հեղինակային խումբը նպատակ է հետապնդել ներկայացնելու Վճռաբեկ դատարանի այն բոլոր իրավական դիրքորոշումները, որոնք իրավակիրառական նշանակություն ունեն:

Մեծ հաշվով, այս գործընթացն ուղղված է, մի կողմից, օրենքի որոշակիության ապահովմանը, որպեսզի յուրաքանչ-յուր անձի համար կանխատեսելի լինի, թե ինչ ճակատագիր կարող է ունենալ իր գործը, իսկ, մյուս կողմից՝ օրենքի առջև բոլորի հավասարության ապահովմանը, որպեսզի նույն անձանց նկատմամբ նույն կանոնները նույն կերպ կիրառվեն, և ընդհանուր բնույթ ունեցող կանոնների կամայական մեկնաբանման հավանականությունը նվազի:

Հարկ է ընդգծել, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը միակ դատական մարմինն է, որը ՀՀ Սահմանադրությամբ օժտված է բարձրագույն դատական ատյանի կարգավիճակով: Այնուհանդերձ, դա չի նշանակում, որ Վճռաբեկ դատարանի ակտիվ իրավաբանությունը սահմանափակում է ստորադաս դատարանների ակտիվությունը: ՀՀ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատարաններն իրավասու են ծանրակշիռ հիմնավորումներ ներկայացնելով՝ շեղվել Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումներից՝ նպաստելով իրավունքի զարգացմանը:

Սույն աշխատության առաջին բաժինը նվիրված է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումներում կիրառվող իրավամեկնաբանական հնարքների ներկայացմանը, մեկնաբանությանը և վերլուծությանը: Վճռաբեկ դատարանի որոշումներում կիրառվում են իրավամեկնաբանական հնարքներ,

որոնք բնորոշ են ինչպես պասիվ մեկնաբանական ռազմավարությանը (տեքստային մեկնաբանություններ, օրենսդրի կամքի բացահայտում, կանոնների միջև հակասությունների լուծում), այնպես էլ ակտիվ մեկնաբանական ռազմավարությանը (արժեքային մեկնաբանություններ և իրավակարգավորման բացերի լրացում և այլն):

Վճռաբեկ դատարանի կողմից կիրառվող իրավամեկնաբանողական հնարքները կարող են կիրառվել ստորադաս դատարանների կողմից, իսկ կողմերը կարող են փաստարկել դրանք՝ որպես իրենց կողմից առաջարկվող մեկնաբանման հիմնավորում:

Վճռաբեկ դատարանի կողմից կիրառվող ակտիվ իրավամեկնաբանողական հնարքները հատկապես բնորոշ են բարձր դատարաններին, որոնք ունեն իրավունքի զարգացումն ապահովելու խնդիր:

Սույն աշխատության երկրորդ բաժնում ներկայացվում և մեկնաբանվում են Վճռաբեկ դատարանի այն որոշումները, որոնք վերաբերում են Սարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով երաշխավորված հիմնարար իրավունքներին:

Նշված ոլորտում Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները ներկայացվում են առարկայական խմբավորմամբ՝ կյանքի իրավունք և խոշտանգումների արգելք:

Սարդու՝ վերոնշյալ հիմնարար իրավունքների ոլորտում Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները լայն ճանաչում ու գործնական կիրառություն են ստացել: *Սեյրան Այվազյանի, Արայիկ Գզոյանի, Միշա Հարությունյանի* վերաբերյալ որոշումները լիարժեքորեն արտահայտում են

իրավունքի զարգացման՝ Վճռաբեկ դատարանի գործառույթը:

Սույն աշխատության երրորդ բաժնում ներկայացվում և մեկնաբանվում են Վճռաբեկ դատարանի այն որոշումները, որոնք վերաբերում են անձի ազատության սահմանադրական իրավունքին և դրա քրեադատավարական երաշխիքներին: Մասնավորապես, նշված ոլորտում Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները ներկայացվում են առարկայական խմբավորմամբ՝ ձերբակալում, կալանավորում և գրավ:

Անձի ազատության իրավունքի ոլորտում Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները լայն ճանաչում ու գործնական կիրառություն են ստացել: Դրանք մասնավորապես սահմանվել են *Տարոն Հակոբյանի, Ասլան Ավետիսյանի, Տիգրան Վահրադյանի, Վարդան Մինասյանի, Գագիկ Միքայելյանի* վերաբերյալ որոշումներում:

Սույն աշխատության չորրորդ բաժնում ներկայացվում և մեկնաբանվում են ապացուցմանը վերաբերող՝ Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները: Ապացուցողական իրավունքը դատավարական իրավունքի առանցքային մասն է, որի ողջամիտ կանոնակարգումից ու արդյունավետ կենսագործումից է մեծապես կախված ընդհանուր առմամբ դատավարության խնդիրների լուծմանը հասնելը:

Ապացուցողական իրավունքի ոլորտում Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումներն առավելապես վերաբերում են ապացույցների թույլատրելիության խնդրին, և դրանք լիարժեքորեն արտահայտում են իրավունքի զարգացման՝ Վճռաբեկ դատարանի գործառույթը:

Սույն աշխատության հիմնգերորդ բաժնուն ներկայացվում են առանձին հանցակազմերի վերաբերյալ 33 վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները: Հատկապես մեծ ուշադրություն է հատկացվել սպանության, գողության ու խուլիգանության հանցակազմերի վերաբերյալ բարձրագույն դատական ատյանի իրավական դիրքորոշումների ներկայացմանը:

Աշխատության վեցերորդ բաժնուն ներկայացվում և մեկնաբանվում են Վճռաբեկ դատարանի այն որոշումները, որոնք վերաբերում են անձի նկատմամբ նշանակվող պատժի հարցերին: Մասնավորապես, նշված ոլորտում վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները ներկայացվում են առարկայական խմբավորմամբ՝ պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքները և պատժի նպատակները, պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները, օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելը, պատիժ նշանակելը հանցանքների համակցությամբ, պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը, քրեական պատասխանատվությունից ազատելը վաղեմության ժամկետն անցնելու հետևանքով, պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելը, պատժից ազատելն արտակարգ հանգամանքների հետևանքով, հարկադիր բուժումը հոգեբուժական կազմակերպություններում:

Աշխատության յոթերորդ բաժինը նվիրված է մեղադրանքի հետ կապված իրավական դիրքորոշումների լուսաբանմանը: Մեղադրանքի հետ կապված հարցերը վերաբերում են ինչպես այդ առանցքային քրեադատավարական հասկացության ընկալմանը, այնպես էլ անձի պաշտպանութ-

յան իրավունքի ապահովմանը, դատարանում մեղադրանքը փոխելու ընթացակարգին:

Սույն աշխատության ութերորդ բաժինը նվիրված է վերաքննիչ դատարանում գործերի քննության ընթացակարգերի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումներին: Վերաքննիչ դատարանը, որպես դատական համակարգի երկրորդ օղակ, հատկապես կարևոր դերակատարություն ունի առաջին ատյանի դատարանում թույլ տրված դատական սխալների ուղղման հարցում: Այդ դերակատարումն էլ ավելի է մեծացել՝ նկատի ունենալով Վճռաբեկ դատարանի նոր սահմանադրաիրավական կարգավիճակը՝ որպես օրենքի միատեսակ կիրառությունը, իրավունքի զարգացումն ապահովող դատական ատյան:

Վերաքննիչ դատարանում գործի քննության ընթացակարգերը սահմանող օրենսդրությունը ներկայում չունի հստակ մոդելային առանցք. այն իրենից ներկայացնում է միմյանցից էապես տարբերվող երկու մոդելների՝ լրիվ վերաքննության (գործել է 1999-2006թթ.) և սահմանափակ վերաքննության (սկսեց ձևավորվել 2006թ.-ից հետո) մոդելների տիպային տարրերի ոչ ներդաշնակ համակցություն: Այս պայմաններում վերաքննիչ վարույթը կանոնակարգող նորմերը մեկնաբանելիս Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումներն ունեն կարևոր նշանակություն հակասական օրենսդրության որոշակիությունը և կանխատեսելիությունը նշանակալի չափով բարձրացնելու, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի կանոնակարգումներն ուրվագծելու տեսանկյունից:

Սույն աշխատության իններորդ բաժնում ներկայացված են մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատա-

կան վերահսկողության վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները:

Քրեական գործի հարուցմանը, հանցագործության փաստի հաստատմանը, քրեական հետապնդման հարուցմանն ու իրականացմանն ուղղված դատավարական գործունեությունը կազմում է նախնական քննության հիմնական բովանդակությունը և ուղղությունը, որի իրականացման նպատակով դատախազը, քննիչը և հետաքննության մարմինն օժտված են բավական լայն լիազորություններով: Նշված լիազորությունների իրականացումը ենթադրում է քրեական դատավարության ոլորտ ներգրավված անձի, հատկապես կասկածյալի և մեղադրյալի իրավունքների և ազատությունների որոշակի սահմանափակումներ, ուստի տրամաբանական է, որ քրեադատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված են իրավասու պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց անօրինական գործողություններից և որոշումներից անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության առանձնահատուկ դատավարական ընթացակարգեր, որոնց թվին է դասվում մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողությունը:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողությունն արտահայտվում է նրանում, որ հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների անօրինական ու անհիմն որոշումները և գործողությունները կարող են բողոքարկվել դատարան:

Սույն աշխատության տասներորդ բաժնում ներկայացվում և մեկնաբանվում են Վճռաբեկ դատարանի այն որո-

շունները, որոնք վերաբերում են քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցին:

Քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցի քննության և լուծման ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցը հարուցվում, ապացուցվում և լուծվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի դրույթներով սահմանված կանոններով: ՀՀ քաղաքացիադատավարական օրենսդրության նորմերի կիրառումը թույլատրելի է, եթե դրանք չեն հակասում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքին և քաղաքացիական հայցով վարույթի համար անհրաժեշտ են կանոններ, որոնք նախատեսված չեն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով:

Քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայց հարուցվում է կասկածյալի, մեղադրյալի կամ նրա դեմ, ում վրա կարող է գույքային պատասխանատվություն դրվել մեղադրյալի գործողությունների համար: Հետևաբար, քրեական դատավարությունում հարուցված քաղաքացիական հայցով պատասխանող է հանդիսանում ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը, ում վրա օրենքով, քրեական գործով վարույթի ընթացքում ներկայացված հայցի հիման վրա կարող է դրվել գույքային պատասխանատվություն քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարքով գույքային վնաս պատճառած մեղադրյալի գործողությունների համար:

Պարզ է, որ քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցի հարուցումը ենթադրում է հայցադիմումի ներկայացում, որում նշվում է, թե որ քրեական գործով, ով, ում, ինչի հիման վրա և ինչ չափով է հարուցում քաղաքացիական հայց, հայցադիմումը պետք է նաև բովանդակի

խնդրանք՝ վնասի հատուցման համար կոնկրետ դրամական գումարի և գույքի բռնագանձման մասին:

Սույն աշխատության տասնմեկերորդ բաժնում ներկայացվում և մեկնաբանվում են Վճռաբեկ դատարանի այն որոշումները, որոնք վերաբերում են արագացված դատաքննությանը: Այս նոր ինստիտուտի նպատակը, մի կողմից, դատարանների բեռնաթափումն է ու ռեսուրսի խնայողությունը, իսկ, մյուս կողմից՝ հանցանք կատարած անձանց՝ պետության հետ համագործակցության խրախուսումը:

Չնայած այս ինստիտուտը տարբեր դրսևորումներով գործում է աշխարհի գրեթե բոլոր զարգացած քրեադատավարական համակարգերում, այդուհանդերձ, այն երբևէ միանշանակորեն չի ընդունվել, քանի որ արագացված դատաքննությունն ըստ էության իրենից ներկայացնում է արդարադատության հիմնարար սկզբունքներից շեղում: Մասնավորապես, այս դեպքում չի կատարվում ապացույցների անմիջական հետազոտում և դրա հետևանքով հասարակության համար արդարադատությունը կորցնում է իր «տեսանելիությունը»: Ավելին, օբյեկտիվորեն հնարավոր են դեպքեր, երբ նվազ պատիժ ստանալու գնով մեղքն ընդունելը ձեռնտու կլինի հանցանք չկատարած մեղադրյալի համար, քանի որ այդ դեպքում նա կապահովագրի իրեն առավել խիստ պատժից: Բացի դրանից, այս ինստիտուտը կարող է հիմք հանդիսանալ քրեական դատավարության մասնակիցների, առաջին հերթին՝ տուժողների շահերի պաշտպանության համար, եթե նրանք չներգրավվեն արագացված դատաքննության մասին որոշում կայացնելու գործընթացում:

**ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԱԿԱՆ
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ**

Բաժին 1

Իրավամեկնաբանական հնարքներ

Սույն աշխատության առաջին բաժինը նվիրված է Վճռաբեկ դատարանի որոշումներում կիրառվող իրավամեկնաբանական հնարքների ներկայացմանը, մեկնաբանությանը և վերլուծությանը: Վճռաբեկ դատարանի որոշումներում կիրառվում են իրավամեկնաբանական հնարքներ, որոնք բնորոշ են ինչպես պասիվ մեկնաբանական ռազմավարությանը (տեքստային մեկնաբանություններ, օրենսդրի կամքի բացահայտում, կանոնների միջև հակասությունների լուծում), այնպես էլ ակտիվ մեկնաբանական ռազմավարությանը (արժեքային մեկնաբանություններ և իրավակարգավորման բացերի լրացում և այլն):

Վճռաբեկ դատարանի կողմից կիրառվող իրավամեկնաբանական հնարքները կարող են կիրառվել ստորադաս դատարանների կողմից, իսկ կողմերը կարող են փաստարկել դրանք՝ որպես իրենց կողմից առաջարկվող մեկնաբանման հիմնավորում:

Վճռաբեկ դատարանի կողմից կիրառվող ակտիվ իրավամեկնաբանական հնարքները հատկապես բնորոշ են բարձր դատարաններին, որոնք ունեն իրավունքի զարգացումն ապահովելու խնդիր:

§ 1.1. Տեքստային հնարքներ

§1.1.1

«Դատարանի լայն հայեցողության շրջանակներում է նաև անձի պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգամանքների կիրառման հարցը, քանի որ համաձայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պատիժ նշանակելիս դատարանը կարող է հաշվի առնել նաև մեղմացնող այլ հանգամանքներ, որոնք նշված չեն նույն հոդվածի առաջին մասում: Այնուհանդերձ, դատարանի այս լիազորությունը բացարձակ չէ, և որպես մեղմացնող հաշվի առնվող հանգամանքները պետք է բավարարեն որոշակի չափանիշների: Դրանք են.

(...)

բ) [որպես մեղմացնող հաշվի առնվող հանգամանքը] պետք է ողջամտորեն նվազեցրած լինի անձի կամ նրա կատարած արարքի հանրային վտանգավորությունը

(...)»:

/Պ.Բայրամյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎՔ84/07, կայացվել է 2007թ. հունիսի 1-ին/ :

Նշված որոշմամբ կիրառվում է մեկնաբանման *ejusdem generis* հնարքը: Այդ կանոնը վերաբերում է բաց թվարկում պարունակող իրավական նորմերին: Դրա էությունն այն է, որ բաց թվարկման չորոշակիացված տարրի բովանդակությունը

բացահայտելու համար անհրաժեշտ է ելնել որոշակիացված տարրերի բովանդակությունից: Անորոշ տարրը պետք է կրի այն ընդհանուր հատկանիշները, որոնք բնորոշ են որոշակիացված տարրերին: Այլ կերպ՝ անորոշ տարրը և որոշակիացված տարրերը պետք է համասեռ լինեն:¹

Սույն որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն իրականացնում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի մեկնաբանություն: Այդ հոդվածի 1-ին մասը պարունակում է քրեական պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանքների թվարկում: Այն պարունակում է թվարկման որոշակիացված տարրերը (ընդհանուր թվով՝ տասը մեղմացնող հանգամանք, այդ թվում, օրինակ, առաջին անգամ հանգամանքների պատահական զուգորդմամբ ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանք կատարելը, հանցանքը կատարելու պահին հանցավորի անչափահաս լինելը և այլն): Թվարկման չորոշակիացված տարրը պարունակվում է 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասում, որը սահմանում է դատարանի իրավունքը որպես մեղմացնող հաշվի առնելու նաև այլ հանգամանքներ:

Ejusdem generis կանոնի կիրառմամբ Վճռաբեկ դատարանը վեր է հանում տվյալ թվարկման որոշակիացված տարրերին բնորոշ մեկ հատկանիշ (այն է՝ մեղմացնող հանգամանքը պետք է ողջամտորեն նվազեցնի կա՛մ հանցավորի, կա՛մ նրա արարքի հանրային վտանգավորությունը), և դրա արդյունքում սահմանում է, որ այն պետք է բնորոշ լինի թվարկման անորոշ տարրին: Եթե որպես մեղմացնող հաշվի առնված հանգամանքը ողջամտորեն չի նվազեցնում ո՛չ հան-

---

¹ Այս մեկնաբանական հնարքի մասին տե՛ս Scalia, Antonin, A Matter of Interpretation, Princeton, 1998, էջ 26, Shapo, Helene et al., Writing and Analysis in Law, 4th ed., New York, 2003, 81-82 էջեր:

ցավորի և ո՛չ նրա արարքի հանրային վտանգավորությունը, ապա այդ հանգամանքը հաշվի առնելն իրավաչափ չէ: Օրինակ՝ սույն որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը կիրառում է իր սահմանած չափանիշը.

«Բարձրագույն իրավաբանական կրթություն ունենալը (...) տվյալ գործով չի կարող դիտվել որպես մեղմացնող հանգամանք, քանի որ այն ողջամտության սահմաններում չի կարող համարվել Պ.Բայրամյանի կամ նրա կատարած արարքի հանրային վտանգավորությունը նվազեցնող հանգամանք»:

Սույն որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանի կիրառած *Ejusdem generis* մեկնաբանական հնարքի նշանակությունն այն է, որ դրանով նվազեցնում է օրենքի անորոշ դրույթները կամայականորեն կիրառելու հնարավորությունը:

§1.1.2

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ - հոդվածի համաձայն «Վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա են

(...)

[շարադրվում են 1-7-րդ կետերը, որոնց թվում բացակայում է ինքնաբացարկի մասին որոշումը]

8) սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում այլ դատական ակտեր»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում բացակայում է որևէ իրավանորմ, որը կսահմաներ ինքնաբացարկի մասին որոշումը բողոքարկելու իրավունքը:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 91-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «ինքնաբացարկի մասին որոշումը կարող է բողոքարկվել»:

(...)

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 8-րդ կետը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի համակարգում վերլուծելու արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ ինքնաբացարկի մասին որոշումը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան բողոքելու հնարավորություն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը չի նախատեսում: Կիրառելով մեկնաբանման *expressio unius* հանրաճանաչ կանոնը, համաձայն որի՝ սպառնիչ ցանկում որևէ տարր չներառելը պետք է մեկնաբանել դրա բացառման իմաստով, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը սահմանում է, որ ինքնաբացարկի մասին որոշումները վերաքննիչ բողոքարկման ենթակա չեն: Մինչդեռ ՀՀ դատական օրենսգրքը սահմանում է ինքնաբացարկի մասին որոշման վերաքննիչ բողոքարկման հնարավորություն:

Այսպիսով քննարկվող հարցում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի և ՀՀ դատական օրենսգրքի միջև առկա է հակասություն:

/Յ.Յովսեփյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0547/06/09, կայացվել է 2010թ. փետրվարի 12-ին, 9-10 կետեր/:

Այս որոշմամբ կիրառվում է *expressio unius* մեկնաբանական հնարքը, որը վերաբերում է փակ թվարկումներին: Դրա էությունն այն է, որ եթե որևէ տարր փակ թվարկման մեջ

ճերառված չէ, ապա թվարկում սահմանող նորմը կարելի է մեկնաբանել որպես տվյալ տարրի արգելք ամրագրող¹:

Տվյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացվել էր ինքնաբացարկի մասին որոշման վերաքննիչ բողոքարկման հնարավորության հարցը, և այդ հարցի պատասխանը տալու համար դատարանը, դիմելով *expressio unius* հնարքին, ցույց է տալիս, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքն ըստ էության սահմանում է ինքնաբացարկի որոշման վերաքննիչ բողոքարկման արգելք, քանի որ որոշման այդ տեսակը դուրս է օրենսգրքով ամրագրված համապատասխան ցանկից:

Դա անհրաժեշտ պայման էր ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի և ինքնաբացարկի բողոքարկման հնարավորություն նախատեսող ՀՀ դատական օրենսգրքի միջև առկա հակասության վերհանման համար: Որոշման հետագա շարադրանքում Վճռաբեկ դատարանը կոլիզիոն կարգով լուծում է այդ հակասությունը (տե՛ս §1.3.2 ենթակետը):

§1.1.3

«2006 թվականի հուլիսի 21-ին ուժի մեջ է մտել «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքը (ՀՕ–67–Ն), որի 5-րդ հոդվածի հիման վրա ուժը կորցրել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 434-րդ հոդվածի 1-ին մասի երկրորդ նախադասությունը: Այն ամրագրում էր դատա-

---

¹ Այս մեկնաբանական հնարքի մասին տե՛ս Scalia, Antonin, A Matter of Interpretation, Princeton, 1998, էջ 25, Shapo, Helene et al., Writing and Analysis in Law, 4th ed., New York, 2003, էջ 82:

պարտյալի և նրա պաշտպանի իրավունքը դատարան ներկայացնելու դատապարտյալին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու միջնորդագիր:

Դատապարտյալ Ա.Յարությունյանի պաշտպան Յ.Ալունյանը Ա.Յարությունյանին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու մասին միջնորդագիր է ներկայացրել Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի դատարան միայն 2006 թվականի դեկտեմբերի 8-ին, այսինքն ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին ՅՅ օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո:

Յետևաբար դատապարտյալ Ա.Յարությունյանի պայմանական վաղաժամկետ ազատելու օրենսդրական կարգը պետք է որոշվի 2006 թվականի դեկտեմբերի 08-ին գործող օրենքի հիման վրա:

Դատարանը չի ընդունում, որ այս հարցում կիրառելի են ՅՅ քրեական օրենսգրքի 12-րդ և 13-րդ հոդվածները, քանի որ դատապարտյալին պայմանական վաղաժամկետ ազատելու դատավարական կարգը, ներառյալ՝ դատապարտյալին պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու միջնորդագրով դատարան դիմելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակը, դուրս է «արարքի հանցավորություն և պատժելիություն» հասկացության շրջանակից:

Ժամանակի մեջ քրեական օրենքի գործողության կանոնը գործում է միայն արարքի հանցավորության և պատժելիության հետ կապված նյութաիրավական հարաբերությունների նկատմամբ, և ՅՅ քրեական օրենսգրքի 12-րդ հոդվածով սահմանված իրավանորմը չի կարգավորում դատավարաիրավական հարաբերությունները: Յետևաբար՝ կիրառելի չէ նաև ՅՅ քրեական օրենսգրքի 12-րդ հոդվածի հետ փոխ-

կապակցված ՅՅ քրեական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածը, որը սահմանում է քրեական օրենքի հետադարձ ուժը:

Այս հարցում կիրառելի չէ նաև դատապարտյալ Ա.Յարությունյանի կողմից պատիժը կրելու ժամանակահատվածում գործող օրենքը, քանի որ վերաքննիչ դատարանի այդ հետևությունը որևէ իրավական հիմնավորում չունի: ՅՅ քրեակատարողական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ «Պատիժների կատարումը կարգավորվում է կատարելու պահին գործող քրեակատարողական օրենսդրությամբ»: Սակայն այս դրույթը ևս կիրառելի չէ, քանի որ անձին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու դատավարական կարգը, մասնավորապես այն, թե որ սուբյեկտներն իրավունք ունեն դատապարտյալին պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու միջնորդագրով դիմել դատարան, սահմանվում է ոչ թե ՅՅ քրեակատարողական օրենսգրքով, այլ ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքով:

Դատարանը գտնում է, որ քննարկվող հարցում կիրառելի է ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասը: Յանաձայն այդ հոդվածի՝ քրեական գործերով վարույթը կարգավորվում է քրեական դատավարական այն օրենքով, որը գործում է համապատասխանաբար հետաքննության, նախաքննության կամ գործը դատարանում քննելու ժամանակ:

ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված իրավական նորմի կառուցվածքից բխում է, որ ժամանակի մեջ քրեական դատավարական օրենքի ներգործությունը սահմանող կանոնը տարածվում է այն իրավահարաբերությունների վրա, որոնք ընթանում են հետաքննության, նախաքննության կամ գործը դա-

տարանում քննելու ժամանակ և կարգավորվում են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 434-րդ հոդվածով կարգավորված դատավարական իրավահարաբերությունները կազմում են դատարանում գործի քննության ինքնուրույն վարույթ, ուստի դրանք ներառվում են «դատարանում գործի քննություն» հասկացության ծավալի մեջ: Իսկ դատարանում գործի քննությունը սկսում է այն պահից, երբ անձը համապատասխան դատավարական փաստաթուղթը (բողոքը, միջնորդագիրը) ներկայացնում է դատարան:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված իրավական նորմի գործողությանը, ապա այն տարածվում է այն դեպքերի վրա, երբ իրավահարաբերությունն առաջանալուց հետո օրենքը փոխվում է ի վնաս դատավարության մասնակիցների: Տվյալ գործով դատապարտյալ Ա.Հարությունյանի իրավունքը սահմանափակող օրենքն ուժի մեջ է մտել 2006 թվականի հուլիսի 21-ին, իսկ Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի դատարան համապատասխան միջնորդագիրը ներկայացվել է միայն 2006 թվականի դեկտեմբերի 8-ին: Այսինքն՝ օրենքը ի վնաս դատապարտյալ Ա.Հարությունյանի փոխվել է ոչ թե իրավահարաբերությունն առաջանալուց հետո, այլ դրանից առաջ: Հետևաբար՝ տվյալ գործով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված իրավական նորմը կիրառելի չէ:

Այսպիսով, դատապարտյալ Ա.Հարությունյանը և իր պաշտպանը 2006 թվականի դեկտեմբերի 8-ի դրությամբ պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու միջնորդագրով անմիջականորեն դատարան դիմելու իրավունք չեն ունեցել: Այդ պայմաններում առաջին ատյանի դատարանն

*այն քննելու և ըստ էության որոշում կայացնելու իրավասուրբ-
յուն չի ունեցել»:*

Մ.Յարությունյանի վերաբերյալ գործով որոշում,
ՎԲ111/07, կայացվել է 2007թ. հունիսի 1-ին/:

Նշված որոշման մեջ անդրադարձ է կատարվում ժամա-
նակի մեջ օրենքի գործողության կանոնների մեկնաբանման
տեքստային հնարքներին:

Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրաց-
ված իրավական հարցը համգում էր հետևյալին. ժամանակի
մեջ օրենքի գործողության ինչպիսի՞ կանոններ պետք է կի-
րառվեն որոշելու համար դատապարտյալի կողմից պայմա-
նական վաղաժամկետ ազատման հարցով դատարան ներ-
կայացված միջնորդագիրը քննության առնելու՝ դատարանի
իրավագործության հարցը: Բանն այն է, որ միջնորդագիրը դա-
տարան ներկայացնելու օրվա դրությամբ տեղի էր ունեցել
օրենսդրական փոփոխություն և անձը զրկվել էր նշված միջ-
նորդագրով անմիջականորեն դատարան դիմելու իրավուն-
քից: Այսպիսով, ժամանակի մեջ օրենքի գործողության կա-
նոնի վերաբերյալ հարցի լուծումով էր պայմանավորված
հարցը քննության առած դատարանի իրավագործության հար-
ցը:

Կոնկրետ հարաբերության նկատմամբ կիրառման են-
թակա օրենքի որոշման համար նախ անհրաժեշտ է պարզել
ժամանակի մեջ այն միավորը, որը պետք է ընդունվի որպես
հիմք, և այն օրենքը, որը գործողության մեջ է եղել ժամանա-
կի այդ միավորի ընթացքում: Այսպիսով, կարելի է պարզել
այն «սովորական կանոնը», որը ենթակա է կիրառման տվյալ
հարաբերության նկատմամբ, եթե բացակայում է «բազա-
նության կանոն» (օրենքի հետադարձ ուժի տեսքով):

Այս տրամաբանությունից ելնելով՝ Վճռաբեկ դատարանը նախ պարզում է ժամանակի այն միավորը, որը պետք է հիմք ընդունվի «սովորական կանոնը» որոշելու համար: Այդ միավորը որոշելու համար անհրաժեշտ կանոնը որոշելիս Վճռաբեկ դատարանը տեսականորեն ուներ երեք հնարավորություն. (1) ՀՀ քրեական օրենսգրքով սահմանված կանոնը, որի հիման վրա ժամանակի այդ միավորը պետք է լիներ հանցանքը կատարելու օրը, (2) ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքով սահմանված կանոնը, որի հիման վրա ժամանակի այդ միավորը պետք է լիներ պատժի կրման պահը՝ ըստ էության լրացուցիչ մեկնաբանման կարիք ունեցող ձևակերպում, կամ (3) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կանոնը, որի հիման վրա ժամանակի այդ միավորը պետք է լիներ, մասնավորապես, դատական քննության ժամանակը:

Վճռաբեկ դատարանը նախ քննարկել և բովանդակային հիմքով բացառել է առաջին և երկրորդ հնարավորությունները՝ ելնելով այն հայեցակարգից, որ բուն կանոնը որոշող կանոնը և բուն կանոնը պետք է համասեռ լինեն: Այլ կերպ՝ բուն հարաբերության կարգավորման կանոնի վերաբերյալ կանոնը պետք է լինի այն, որը, որպես հիմնական առարկա, վերաբերելի է բուն հարաբերությանը: Տվյալ դեպքում իրավական հարցը վերաբերում էր ոչ թե արարքի հանցավորությանը կամ պատժելիությանը (քրեական օրենսգրքի կարգավորման հիմնական առարկա), և ոչ էլ պատժի կրման կարգին (քրեակատարողական օրենսգրքի կարգավորման հիմնական առարկա), այլ դատավճռի կատարմանը (քրեական դատավարության օրենսգրքի կարգավորման հիմնական առարկա): Ուստի ժամանակի մեջ բուն կանոնի գործողությունը կանո-

նակարգող կանոնը ևս պետք է լիներ քրեադատավարական օրենսգրքով սահմանված կանոնը:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը վեր է հանել ժամանակի մեջ օրենքի գործողությունը սահմանող կիրառելի կանոնը: Սակայն այն բավարար չափով որոշակի չէ «սովորական կանոնը» որոշելու համար անհրաժեշտ ժամանակի միավորը պարզելու համար: Ուստի տեքստային մեկնաբանման ենթարկելով այդ կանոնը՝ Վճռաբեկ դատարանը հանգել է հետևության, որ «դատական քննության ժամանակ» գործող օրենքի ներքո անհրաժեշտ է նկատի ունենալ վարույթի սկիզբը, այսինքն՝ միջնորդագիրը դատարան ներկայացնելու օրը:

Այնուհետև, Վճռաբեկ դատարանն այդ օրվա դրությամբ պարզել է կիրառման ենթակա «սովորական կանոնը», այն է՝ այդ օրը գործող օրենքով դատապարտյալն անմիջականորեն դատարան միջնորդագիր ներկայացնելու իրավունք այլևս չուներ:

Վերջում Վճռաբեկ դատարանը պետք է պարզեր՝ արդյոք առկա⁶ է «բացառության կանոնի» կիրառման հարց, այսինքն՝ արդյո՞ք պետք է սովորական կանոնի փոխարեն հետադարձ կարգով կիրառվեր ավելի ուշ ընդունված օրենք: Այդ հարցի պատասխանը բացասական է: Իսկ «հետադարձ ուժի» կանոնի կիրառման որևէ այլ հիմք չի կարող լինել: Մասնավորապես, «սովորական կանոնի» համար բազային ժամանակի միավորից առաջ գործած օրենքը կիրառելու համար դատարանը ոչ թե պետք է ելներ «հետադարձ ուժի» գաղափարից, այլ դրա հակառակ տրամաբանությունից, քանի որ հետադարձությունը չի կարող տարածվել տվյալ օրենքն

ուժը կորցնելուց հետո ծագող հարաբերությունների նկատմամբ:

Հետևաբար՝ «բացառության կանոնի» կիրառման խնդիր չկա, և պետք է գործի «սովորական կանոնը»:

Ինչպես երևում է, մեկնաբանվող իրավական դիրքորոշման շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանը կիրառել է ժամանակի մեջ օրենքի գործողության վերաբերյալ հնարքների մի ամբողջ խումբ:

§1.1.4

«ՀՀ քրեական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիման վրա¹՝ Դ.Չալաբյանի նկատմամբ հետադարձ ուժով ենթակա է կիրառման 2003 թվականի օգոստոսի 1-ից մինչև 2006թ. փետրվարի 4-ը գործողության մեջ եղած քրեական օրենքով («միջանկյալ քրեական օրենք») սահմանված իրավանորմը, որն ամրագրում էր առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարած դատապարտյալներին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու համար փաստացի կրման ենթակա պատժի մասը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետ)»:

/Դ.Չալաբյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ136/07, կայացվել է 2007 թվականի հուլիսի 13-ին/:

---

¹ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 1-ին մաս. «Արարքի հանցավորությունը վերացնող, պատիժը մեղմացնող կամ հանցանք կատարած անձի վիճակն այլ կերպ բարելավող օրենքը հետադարձ ուժ ունի, այսինքն՝ տարածվում է մինչև այդ օրենքն ուժի մեջ մտնելը համապատասխան արարք կատարած անձանց, այդ թվում՝ այն անձանց վրա, ովքեր կրում են պատիժը կամ կրել են դա, սակայն ունեն դատվածություն»:

Այս իրավական դիրքորոշման արժեքը միջանկյալ քրեական օրենքի վերաբերյալ հստակ կանոնի սահմանումն է: Այդ կանոնը վերաբերում է «բացառության կանոնի» կիրառման հնարավորության հարցին՝ բարդացված իրավիճակներում: Այն հատկապես արժեքավոր է քրեական օրենքի կիրառման ժամանակ, երբ երկարատև ժամանակամիջոց է անցնում «սովորական կանոնի» կիրառման համար բազային ժամանակի միավորի և իրավակիրառման ժամանակի միջև: Բանն այն է, որ քրեական իրավունքում այդ բազային ժամանակի միավորը հանցագործության կատարման օրն է, իսկ հանցագործի նկատմամբ դատավճիռ կարող է կայացվել այդ օրվանից անգամ տարիներ հետո:

Ինչպես նշվեց, միջանկյալ քրեական օրենքի կիրառելիության հարցը կարող է առաջանալ բարդացված իրավիճակներում: Խոսքը վերաբերում է այն դեպքերին, երբ «սովորական կանոնից» հետո ընդունվում է անձի վիճակը բարելավող կանոն, որը, սակայն, չի դառնում «բացառության կանոն», քանի որ մինչև դրա կիրառումն այդ բարելավող կանոնը փոխվում է՝ ի վնաս անձի: Այսպիսով, առաջանում է այդպիսի օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում առաջացած «միջանկյալ քրեական օրենքի» կիրառելիության խնդիրը:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է, որ միջանկյալ քրեական օրենքը պետք է կիրառվի այնպես, ինչպես «բացառության կանոնը», այսինքն՝ ունենա հետադարձ ուժ, եթե այն անձի վիճակը բարելավող է:

§1.1.5

«(...) ԳՅ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 4-րդ մասի (...) հիման վրա Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական ակտը ոչ կիրառելի ճանաչելիս դատարանները չեն կարող բավարարվել կիրառման ենթակա և քննության առարկա գործերի փաստական հանգամանքների տարբերությունների պարզ համադրմամբ: (...) [Դ]ատարանը պետք է յուրաքանչյուր դեպքում պարզի, թե կիրառման ենթակա և քննության առարկա գործերի փաստական հանգամանքների տարբերությունները որքանով են էական:

(...)

Դրա հետ մեկտեղ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական ակտի կիրառելիության հարցը լուծելիս դատարանը պետք է հաշվի առնի նաև այն, թե տվյալ դատական ակտի հիմնավորման բովանդակությունը կազմող ինչպիսի դրույթ է ենթակա կիրառման: Եթե այդ դրույթն իր բնույթով առավել ընդհանրական է, ապա կիրառման համար պահանջվում է փաստական հանգամանքների առավել փոքր ընդհանրություն: Եվ ընդհակառակը՝ եթե դրույթն իր բնույթով առավել կոնկրետ է, ապա կիրառման համար պահանջվում է փաստական հանգամանքների առավել մեծ ընդհանրություն»:

/Ս.Այվազյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-17/08, կայացվել է 2008թ. մայիսի 23-ին, կետ 26/ :

Վճռաբեկ դատարանի այս իրավական դիրքորոշման կարևորությունը դժվար է գերազնահատել: Այն ըստ էության սահմանում է ԳՅ-ում նախադեպային իրավունքի կիրառութ-

յան բանալին՝ միևնույն ժամանակ վերացնելով դրա պատշաճ կիրառության առջև ծառայած մի կարևոր խոչընդոտ:

Այսպես, սույն իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը ձևակերպում է նախադեպային իրավունքի հիմնաբարային գաղափարը՝ նման գործերի նկատմամբ պետք է կիրառվեն նույն կանոնները: Ընդ որում, այդ գաղափարը կարող է չկենսագործվել, եթե «նման գործեր» (ՀՀ օրենսդրությամբ՝ «նույնանման փաստական հանգամանքներ ունեցող» գործեր) հասկացությունը չափազանց նեղ կամ ձևական մեկնաբանվի: Նախադեպային-իրավական իրավաբանության հիմնասյունը, այսպես կոչված, «նմանությունների և տարբերությունների» տեսությունն է, որի էությունը հետևյալն է. բոլոր գործերն էլ ունեն որոշակի նմանություններ ու տարբերություններ, և, միևնույն ժամանակ, բացարձակ նույնական գործեր գոյություն չունեն: Հետևաբար՝ որպեսզի նախադեպային իրավունքը կենսունակ և արդյունավետ լինի, անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում պարզել, թե գործերի նմանություններն րն են կարևոր, թե՞ տարբերությունները: Ընդ որում, այդ հարցը լուծելու համար անհրաժեշտ է նկատի ունենալ նաև կիրառման ենթակա կանոնի բնույթը և ծավալը:

Հարցն իրավամեկնաբանական հնարքների դիտանկյունից քննարկելով՝ հարկ է նշել, որ այս տրամաբանության գործադրումը գտնվում է տեքստային գործիքակազմի տիրույթում: Այլ կերպ՝ այստեղ խոսքը վերաբերում է նախադեպային բովանդակություն, բայց տեքստային ձև ունեցող մեկնաբանական հնարքներին:

Վճռաբեկ դատարանի այս իրավական դիրքորոշման մեջ ըստ էության արտացոլված է վերը ներկայացված տեսությունը: Նկատի ունենալով, որ ՀՀ իրավական համակար-

գի առանձնահատկություններից ելնելով՝ նախադեպային կարգով մեր երկրում կիրառության են ենթակա առավելապես ընդհանրական բնույթի կանոնները (այս մոտեցման ճշմարտացիությունը հետագայում ստացավ գործնական հաստատում), Վճռաբեկ դատարանը հատուկ ընդգծեց այն հանգամանքը, որ ընդհանրական կանոնների նախադեպային կիրառության համար անհրաժեշտ է նախադեպային գործի և խնդրո առարկա գործի փաստերի առավել փոքր ընդհանրություն:

Այս իրավական դիրքորոշման արժեքն այն է, որ դրա հիման վրա մերժվեց մեր երկրի իրավական համակարգում առաջին քայլերը կատարող նախադեպային իրավամտածողությունը վտանգող այն մոտեցումը, որ երկու գործերի միջև ցանկացած տարբերության մատնանշում բավարար է նախադեպը չկիրառելու համար: Դրա փոխարեն ամրագրվեց նմանության/տարբերության էականության չափանիշը (*Ս.Այվազյանի չափանիշ*): Այն հետագայում բազմիցս գործադրվել է թե՛ ստորադաս դատարանների և թե՛ Վճռաբեկ դատարանի կողմից¹:

---

¹ Տե՛ս, օրինակ, *Յ. Գյուրջյանի* վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010թ. մայիսի 4-ի եԷԴ/0004/06/09 որոշման 20-րդ կետը:

§ 1.2. Օրենսդրի կամքի բացահայտման հնարքներ

§1.2.1

«Համաձայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի [4-րդ մասի՝ խուլիգանությունը], որը կատարվել է զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ՝ պատժվում է ազատազրկմամբ՝ չորսից յոթ տարի ժամկետով:

Այսպիսով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված հանցակազմի հատկանիշ է արարքը «զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ» կատարելը:

Մինչ այդ գործող օրենսդրությամբ, այն է՝ ՀՀ 1961 թվականի քրեական օրենսգրքով տվյալ հանցակազմի ձևակերպումն այլ էր: Այդ օրենսգրքի 222-րդ հոդվածի 4-րդ մասում (վերջին խմբագրություն) օգտագործվում էր «հրազենի կամ դանակի, կաստետի կամ սառը զենքի, ինչպես նաև մարմնական վնասվածքներ հասցնելու համար հատուկ հարմարեցված այլ առարկաների գործադրում» արտահայտությունը:

Ինչպես երևում է, գործող և նախկին քրեական օրենսգրքերը ծանրացնող հանգամանքներում կատարված խուլիգանության հանցակազմի քննարկվող հատկանիշը նկարագրելիս օգտագործում են տարբեր ձևակերպումներ. մեկը՝ «որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրում» (ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդված), իսկ մյուսը՝ «մարմնական վնասվածքներ հասցնելու համար հատուկ հարմարեցված առարկաների գործադրում» (ՀՀ նախկին քրեական օրենսգրքի 222-րդ հոդված):

Դատարանը գտնում է, որ նշված ձևակերպումների միջև առկա է ոչ միայն խմբագրական (ոչ նորմատիվային), այլև նորմատիվային տարբերություն. ԳԳ նոր քրեական օրենսգրքի 258 հոդվածի տեքստից բացակայում է մարմնական վնասվածքներ հասցնելու (կենդանի նշանակետ խոցելու) համար օգտագործվող առարկայի այն հատկանիշը, որ դա պետք է հատուկ հարմարեցված լինի մարմնական վնասվածքներ հասցնելու համար:

Հետևաբար 2003 թվականի օգոստոսի 1-ից՝ նոր քրեական օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելուց հետո, արարքը որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ խուլիգանության հանցակազմով որակելու համար անհրաժեշտ չէ, որ այդ առարկաները հատուկ հարմարեցված լինեն. դրանք կարող են վերցված լինել նաև դեպքի վայրում:

Քննարկվող իրավանորմի դիսպոզիցիայի կառուցվածքից որպես զենք օգտագործվող առարկաների՝ հատուկ հարմարեցված լինելու հատկանիշի դուրս բերումը պետք է գնահատել որպես խնդրո առարկայի վերաբերյալ օրենսդրի մոտեցման ակնհայտ փոփոխություն պայմանավորված դեպքի վայրում վերցված առարկաները որպես զենք օգտագործելու հետ զուգորդված խուլիգանության հանրային վտանգավորության վերազնահատմամբ: Եթե նախկինում դրա աստիճանը գնահատելիս օրենսդիրն էական նշանակություն էր տալիս որպես զենք օգտագործվող առարկայի գործադրման վաղօրոք ծագած դիտավորությանը, ապա ներկայում առավել էական է ինքնին գործադրման փաստը:

Այսպիսով, օրենսդրի դիրքորոշման փոփոխության հիմքում ընկած է այն մոտեցումը, որ խուլիգանության արդյունքում խաթարվող հասարակական հարաբերությունների բնույթը, ինչպես նաև տուժողին հասցվող վնասի աստիճանը

էապես պայմանավորված չէ այն հանգամանքով, թե հանցագործության գործիքը՝ որպես զենք օգտագործվող առարկան, հատուկ հարմարեցված է, թե ոչ, և այն հանցավորի կողմից բերվել է, թե վերցվել է դեպքի վայրից»:

Ս.Յովակիմյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-125/07, կայացվել է 2007թ. հունիսի 13-ին/:

Նշված որոշմամբ կիրառված մեկնաբանական հնարքով Վճռաբեկ դատարանը բացահայտում է օրենսդրի կամքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասի կիրառման ծավալի վերաբերյալ: Վճռաբեկ դատարանի կողմից կիրառված հնարքի էությունն այն է, որ տվյալ իրավանորմի գործող տեքստը համեմատվում է նախկինում եղած խմբագրության հետ և վեր է հանվում դրանց միջև տարբերությունը: Ընդ որում, այս հնարքի կիրառման համար անհրաժեշտ էր հիմնավորել, որ այդ տարբերությունը *«խմբագրական (ոչ նորմատիվային)»* չէ, այլ ունի բովանդակային բնույթ: Մասնավորապես, սույն գործով օրենքի նախկին տեքստում առկա էր առարկայի *մարմնական վնասվածքներ հասցնելու համար հարմարեցված լինելու* հատկանիշը, որը նոր տեքստում որևէ կերպ վերաձևակերպված չէ, այլ ընդհանրապես բացակայում է: Նշված փաստից Վճռաբեկ դատարանը հետևություն է անում այն մասին, որ օրենսդրի կամքն այն է, որ այդ հատկանիշը բացակայի:

Սույն որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանի կիրառած մեկնաբանական հնարքի նշանակությունն այն է, որ օրենքի դրույթը մեկնաբանելիս կարող է փաստարկվել նաև տվյալ իրավանորմի նախկին տեքստը՝ որպես գործող տեքստին օրենսդրի կողմից որոշակի իմաստ հաղորդելու հիմնավորում:

§1.2.2

«[Յ]անցագործությունների կրկնակիությունը և հանցագործությունների ռեցիդիվը հանցագործությունների բազմակիության ինքնուրույն տարատեսակներ են, որոնցից յուրաքանչյուրը պետք է ունենա ինքնուրույն նորմատիվային արժեք և ուրույն դեր քրեաիրավական հարաբերությունների կարգավորման կառուցակարգում: Հակառակ պարագայում կատարվելու, որ օրենքի կոնկրետ դրույթները հանցագործությունների կրկնակիության կամ հանցագործությունների ռեցիդիվի իրավական ինստիտուտները կազմող իրավադրույթները, հասարակական հարաբերությունների որևէ շրջանակ չեն կանոնակարգում և առարկայազուրկ են, որպիսի ենթադրությունը չի բխում օրենսդրական կարգավորման տրամաբանությունից, արդյունքում վտանգվում է քրեական օրենսդրության խնդիրների իրականացումը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 21-րդ և 22-րդ հոդվածներում ամրագրված իրավանորմերը ՀՀ քրեական օրենսգրքի ամբողջական համակարգում մեկնաբանելով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ օրենսդիրը հանցագործությունների կրկնակիության և հանցագործությունների ռեցիդիվի ինստիտուտներից յուրաքանչյուրին հաղորդել է ինքնուրույն քրեաիրավական իմաստ:

Այսպես, համաձայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի՝ հանցանքը կատարելու ռեցիդիվը պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք է: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասում նախատեսված հանցակազմերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հանցագործությունների ռեցիդիվն ինքնին չի հանդիսանում որևէ հանցակազմ որակյալ

դարձնող հանգամանք: Մինչդեռ հանցագործությունների կրկնակիությունը հանդիսանում է բազմաթիվ հանցակազմներ, այդ թվում գողության հանցակազմը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդված) ծանրացնող և առավել ծանրացնող հանգամանք:

Հետևաբար՝ հանցագործությունների ռեցիդիվի կանոններն անհրաժեշտ է կիրառել պատիժն անհատականացնելիս, իսկ հանցագործությունների կրկնակիության կանոնները՝ արարքը որակելիս»:

/Ա.Պապիկյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-149/07, կայացվել է 2007թ. հոկտեմբերի 26-ին/ :

Նշված գործով Վճռաբեկ դատարանը պետք է պատասխաներ հետևյալ իրավական հարցին. եթե հանցավորի արարքում առկա են թե՛ կրկնակիության և թե՛ ռեցիդիվի հատկանիշներ (հանցավորն ունի դատվածություն նույնաբնույթ հանցանք կատարելու համար), ապա արարքը որակելիս պետք է գործի ռեցիդիվի^օ, թե՞ կրկնակիության կանոնը:

Այդ կանոնների տարբերությունն այն էր, որ ռեցիդիվի պարագայում առկա էր կանոն այն մասին, որ մինչև 18 տարեկանը կատարված հանցանքները ռեցիդիվը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 22-րդ հոդված) գնահատելիս հաշվի չեն առնվում: Սակայն նույնաբնույթ կանոն բացակայում է կրկնակիությունը սահմանող հոդվածում (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 21-րդ հոդված): Քանի որ Ա.Պապիկյանի դատվածություններից մեկը վերաբերում էր մինչև նրա 18 տարին լրանալը կատարած հանցանքին, ուստի Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված հարցի պատասխանից էր կախված այն հարցի լուծումը, թե արդյոք Ա.Պապիկյանի արարքը պետք է որակվի առավել մեղմ հանցակազմով (եթե արարքը որակելիս պետք

է գործի ռեցիդիվի կանոնը), թե առավել խիստ (եթե արարքը որակելիս պետք է գործի կրկնակիության կանոնը):

Այս հարցի պատասխանը տալու համար Վճռաբեկ դատարանը պետք է բացահայտեր օրենսդրի կամքը, ինչի համար որպես մեկնաբանական հնարք կիրառվել է «օրենսդրի կողմից նորմատիվային արժեք չունեցող իրավակարգավորում ամրագրելը բացառելու» կանխավարկածը: Այս կանխավարկածի էությունն այն է, որ քանի դեռ հակառակն ապացուցված չէ, օրենսդրի կողմից ամրագրված ցանկացած իրավակարգավորում նորմատիվային արժեք ունի, և օրենսդիրը չէր կարող կամք դրսևորել սահմանելու «ոչինչ չկարգավորող» կանոններ: Այլ կերպ՝ եթե գոյություն ունեցող իրավական կանոնը բացակայի, ապա իրավակարգավորման ընդհանուր համակարգում որևէ բան պետք է փոխվի:

Այս հնարքի կիրառմամբ պարզվում է, որ եթե օրենսդրի կամքն այն լիներ, որ տվյալ պարագայում գործեր ռեցիդիվի կանոնը, ապա կրկնակիությունը սահմանող հոդվածը կզրկվեր իր նորմատիվային արժեքից և ավելորդ կլիներ, ինչը հակասում է վերը նշված կանխավարկածին: Հակառակի բացասմամբ կարելի է հետևություն անել այն մասին, որ տվյալ պարագայում պետք է գործի կրկնակիության կանոնը:

Սույն որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանի կիրառած մեկնաբանական հնարքի նշանակությունն այն է, որ օրենսդրի կամքը կարող է վերհանվել հակառակի բացառման եղանակով:

Այս հնարքը հետագայում կիրառվել է նաև *Ս.Այվազյանի* վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի 2008թ. մայիսի 23-ի ՎԲ-17/08 որոշման 26-րդ կետում՝ ՀՀ դատական

օրենսգրքի 15-րդ հոդվածում օգտագործվող «նույնանման» բառի մեկնաբանման համատեքստում.

«Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 4-րդ մասի (...) հիման վրա Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական ակտը ոչ կիրառելի ճանաչելիս դատարանները չեն կարող բավարարվել կիրառման ենթակա և քննության առարկա գործերի փաստական հանգամանքների տարբերությունների պարզ համադրմամբ: Յուրաքանչյուր գործ իր փաստական հանգամանքների համակցությամբ եզակի է, ուստի դատարանը պետք է յուրաքանչյուր դեպքում պարզի, թե կիրառման ենթակա և քննության առարկա գործերի փաստական հանգամանքների տարբերությունները որքանով են էական: Հակառակ պարագայում ՀՀ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 4-րդ մասում (...) ամրագրված իրավանորմը կդառնա անկիրառելի»:

Այստեղ թեև ըստ էության կիրառվում է նույն **հակառակի բացառման** հնարքը, սակայն այն չի ներկայացվում որպես օրենսդրի կամքի բացահայտում: Թեև դրանով հնարքի էությունը չի փոխվում, սակայն այն երևութապես ներկայացվում է որպես տեքստային իրավամեկնաբանման դրսևորում:

§1.2.3

«[ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1 հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ մասերի] վերլուծությունից երևում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը սահմանում է դատարանում մեղադրանքի փոփոխման երկու ռեժիմ փոփոխում քննչական գործողությունների կատարմամբ, որը սահմանված է ՀՀ քրեական դատավարության օ-

րենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով և փոփոխում առանց քննչական գործողություններ կատարելու, որը սահմանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 3-րդ մասով: Ընդ որում, «ի հայտ են եկել այնպիսի հանգամանքներ, որոնք հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել մինչդատական վարույթում» պայմանը, որը սահմանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին մասում, ամրագրված կամ վկայակոչված չէ 309.1-րդ հոդվածի 3-րդ մասում: Ուստի օրենսդրի կամքն այն է, որ առանց քննչական գործողություններ կատարելու մեղադրանքի փոփոխությունը (309.1-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ռեժիմ) կարող է կատարվել նաև այն դեպքում, երբ դրա համար հիմք հանդիսացած հանգամանքները մինչդատական վարույթում հայտի են եղել»:

/Ս.Նալբանդյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՀՀՔՐԴ2/0144/01/09, կայացվել է 2009թ. դեկտեմբերի 18-ին, կետ 20/:

Այստեղ Վճռաբեկ դատարանի կիրառած իրավամեկնաբանական հնարքը կարող է համարվել **հակառակի բացառման** եղանակով օրենսդրի կամքի բացահայտման՝ հարաբերականորեն ինքնուրույն դրսևորում: Սակայն, ի տարբերություն նախորդ ենթակետում բերված օրինակների, երբ հակառակը բացառվում էր իրավակարգավորման անտրամաբանականության մասին եզրահանգմամբ (ինչը բացառվում է), ապա այստեղ կիրառվող հնարքի իմաստն այլ է: Մասնավորապես, վերհանվում է խնդրո առարկա կանոնին համասեռ կանոն, այն համադրվում և համեմատվում է խնդրո առարկա կանոնի հետ և ցույց է տրվում, որ այդ կանոնի ծավալում ներառված է որոշակի տարր կամ պայման, որը բացակայում է խնդրո առարկա կանոնում: Դրանից հետևություն է արվում,

որ եթե օրենսդրի կամքը լիներ այն, որ այդ տարրը կամ պայմանը ներառվեր նաև խնդրո առարկա կանոնի ծավալիում, ապա այն ուղղակիորեն կներառվեր:

Այսպիսով, հակառակը բացառվում է ոչ թե կանոնակարգման անտրամաբանականության հիմքով, այլ համասեռ կանոնի հետ համադրման եղանակով:

Այս հնարքի արդյունավետ կիրառման համար անհրաժեշտ է հստակորեն ցույց տալ, որ համեմատվող իրավակարգավորումները համասեռ են: Հակառակ դեպքում, կարգավորման եղանակի հարցում օրենսդրի մոտեցման միասնականության մասին ենթադրությունը վիճելի կլինի: Օրինակ՝ սույն ենթակետում, որպես համասեռ իրավական կառուցակարգեր, ներկայացվում են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1 հոդվածով սահմանված երկու ինքնուրույն կառուցակարգեր, որոնք վերաբերում են դատարանում քննվող գործով մեղադրանքի փոփոխությանը: Ընդ որում, այս երկու ինստիտուտներից զատ, դատարանում մեղադրանքի փոփոխման այլ հնարավորություն օրենքով նախատեսված չէ: Այս պայմաններում նշված կառուցակարգերը սահմանող կանոնների համասեռության մասին հետևությունը լիովին ողջամիտ է:

§ 1.3. Կանոնների միջև հակասությունների լուծում (կոլիզիոն հնարքներ)

§1.3.1

«(...)

ՀՀ ներքին օրենսդրության հիման վրա՝ ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության համար գրավի կիրառումն անթույլատրելի է, իսկ Տ.Հակոբյանին մեղադրանք էր առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով նախատեսված հանցագործության համար, որն ըստ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի ծանր հանցագործություն է:

(...)

Խնդրո առարկա հարցի կապակցությամբ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մոտեցումը հստակ արտահայտված է սույն գործին փաստական և իրավական առումներով նման Կաբալերոն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Caballero v. THE UNITED KINGDOM, Application no. 32819/96, 08.02.2000թ.*) և Էս Բի Սին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*S.B.C. v. THE UNITED KINGDOM, Application no. 39360/98, 19.06.2001թ.*) գործերով վճիռներում: Դրանցում Եվրոպական դատարանը դիրքորոշում է հայտնել, որ այն պայմաններում, երբ գրավի կիրառմամբ անձին ազատ արձակելու հարցի քննարկման հնարավորությունը որոշակի գործերով ի սկզբանե արգելված է

օրենսդրությամբ, ապա մինչդատական վարույթի ժամանակ կալանքի հարցի լուծման նկատմամբ դատական վերահսկողության նման սահմանափակումը Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի խախտում է (տե՛ս Կաբալերոյի գործով վճռի §§18-21-ը, Էս Բի Սիի գործով վճռի §22-ը և §23-ը):

Այսպիսով, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված իրավանորմից բխում է, որ անձի կալանավորման հարցը լուծելիս ՀՀ իրավասու դատարանները լիազորված են քննարկել դատաքննությանը մեղադրյալի ներկայանալը երաշխավորող այլընտրանքային միջոցների կիրառման հնարավորությունը, իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիման վրա այդպիսի միջոց է գրավը:

Ըստ ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի 4-րդ մասի՝ միջազգային պայմանագրերը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են: Եթե վավերացված միջազգային պայմանագրում սահմանվում են այլ նորմեր, քան նախատեսված են օրենքներով, ապա կիրառվում են այդ նորմերը:

Չետևաբար՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված իրավանորմը ՀՀ իրավունքի բաղկացուցիչ մասն է, և ՀՀ իրավասու դատարանները, անկախ անձին մեղսագրված հանցագործության ծանրության աստիճանից, լիազորված են քննարկել մեղադրյալին գրավի կիրառմամբ կալանքից ազատ արձակելու հնարավորության հարցը:

/Տ.Հակոբյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-115/07, կայացվել է 2007թ. հուլիսի 13-ին, կետ 3.1/:

Նշված որոշմամբ կիրառվում է հակասությունների լուծման հնարքը՝ բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական կանոնի գերակայության դասական կոլիզիոն կանոնի կիրառմամբ: Նախ՝ վերհանվում է բուն հակասությունը՝ ՀՀ ներքին օրենսդրությամբ սահմանված իրավակարգավորման, ապա և՛ Ստրասբուրգի դատարանի ձևավորած նախադեպային կանոնի շարադրման և համադրման եղանակով: Այնուհետև, վերջինիս տեքստի հիման վրա՝ հետևություն է արվում այն մասին, որ տվյալ նախադեպային կանոնն ըստ էության բացահայտում է Եվրոպական կոնվենցիայի համապատասխան դրույթի (5-րդ հոդվածի 3-րդ կետ) բովանդակությունը: Դրա հիման վրա փաստվում է հակասության առկայությունը ՀՀ ներքին օրենքի դրույթի և արդեն Կոնվենցիայի միջև, որն էլ սահմանադրական մակարդակի կոլիզիոն կանոնով լուծվում է հօգուտ Կոնվենցիայի:

Մեկնաբանական իմաստով սույն որոշման առանձնահատկությունն այն է, որ դրանում Եվրոպական դատարանի համապատասխան իրավական դիրքորոշումը կիրառվում է ոչ թե անմիջականորեն՝ նախադեպային-իրավական մեկնաբանման կանոններով, ՀՀ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիման վրա, այլ միջնորդավորված ձևով՝ որպես գործիք՝ Կոնվենցիայի պահանջը վերհանելու համար: Այս հնարքը բավական մեծ տարածում ունի ինչպես ներպետական, այնպես էլ միջազգային իրավունքի պրակտիկայում, և համեմատական-իրավական իմաստով իրենից ներկայացնում է իրավունքի անգլո-ամերիկյան (նախադեպային) և ռոմանագերմանական (ստատուտային) ընկալումների համաձայնեցման փորձ: Այսպես, ՄԱԿ-ի միջազգային դատարանի ստատուտի 38-րդ հոդվածի 1(d) ենթակետի հիման վրա՝ այդ

դատական մարմնում դատական նախադեպերը կարող են կիրառվել բացառապես իբրև իրավական նորմերի (առաջին հերթին՝ միջազգային-պայմանագրային նորմերի) գոյության ապացույցներ: Դրան համապատասխան՝ ՄԱԿ-ի միջազգային դատարանը դատական նախադեպերը հաճախ կիրառում է որպես կողմերի միջև գործող միջազգային իրավունքի նորմի բովանդակության վերհանման գործիք:

Հնարավոր է, Ստրասբուրգի դատարանի նախադեպային դիրքորոշումը ոչ թե որպես ինքնուրույն իրավունքի աղբյուր, այլ որպես մեկնաբանողական գործիք օգտագործելը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ Եվրոպական դատարանի դատական ակտերի հիմնավորումների պարտադիր նախադեպային կիրառությունը սահմանող օրենքը՝ ՀՀ դատական օրենսգիրքը, դեռ լիարժեք իրավական ուժ չէր ստացել: Այսպես, «ՀՀ դատական օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու մասին» ՀՀ օրենքի՝ սահմանված էր Դատական օրենսգիրքի ուժի մեջ մտնելու ընդհանուր ժամկետ, ինչպես նաև առանձին դրույթների ուժի մեջ մտնելու հատուկ ժամկետներ: Վճռաբեկ դատարանի մեկնաբանվող որոշման կայացման օրը՝ 2007թ. հուլիսի 13-ին, Դատական օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելու ընդհանուր ժամկետն արդեն վրա էր հասել (2007թ. մայիսի 18-ին), սակայն հատուկ ժամկետները դեռ վրա չէին հասել: Իսկ նշված հատուկ ժամկետներից մեկը վերաբերում էր օրենսգրքի այն նորմերին, որոնք «կարգավորում են դատավարական իրավահարաբերություններ»: Նշված օրենքի 3-րդ հոդվածի հիման վրա այդ նորմերն ուժի մեջ մտան 2008թ. հունվարի 1-ին:

Այնուհանդերձ, անկախ Ստրասբուրգի նախադեպերի կիրառության եղանակից՝ «նախադեպային կանոն - օրենսդ-

րական կանոն» հարթությունում կոլիզիայի վերհանման հարցում առկա է լուրջ մեթոդական բարդություն: Բանն այն է, որ նախադեպային իրավունքը կազմող դատական մարմինների դիրքորոշումները սովորաբար առավել կոնկրետ են, իսկ դրանց հիմքում ընկած է կոնկրետ գործի փաստական կազմ, մինչդեռ օրենսդրական կանոնն ինքնաբավ է, ինչպես նաև՝ առավել ընդհանրական:

§1.3.2

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Միևնույն մարմնի նոր ընդունած իրավական ակտը չպետք է հակասի նախկինում ընդունված և ուժի մեջ մտած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերին: Միևնույն մարմնի ընդունած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերի միջև հակասությունների դեպքում գործում են ավելի վաղ ուժի մեջ մտած իրավական ակտի նորմերը, բացառությամբ սույն օրենքի 94-րդ հոդվածի չորրորդ մասի երկրորդ պարբերությամբ նախատեսված դեպքի»:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 94-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ «Մինչև սույն օրենքի ուժի մեջ մտնելը միևնույն մարմնի ընդունած և ուժի մեջ մտած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերի միջև հակասությունների դեպքում գործում են ավելի ուշ ուժի մեջ մտած իրավական ակտի նորմերը»:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքը ուժի մեջ է մտել 2002 թվականին (24-րդ հոդվածը լրացվել է 2003թ. մարտի 31-ին), ՀՀ դատական օրենսգիրքը ուժի մեջ է մտել

2007 թվականին, իսկ ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգիրքը՝ 1999 թվականին:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով կիրառման է ենթակա «Իրավական ակտերի մասին» ՅՅ օրենքի 24-րդ հոդվածում, այլ ոչ թե 94-րդ հոդվածում ամրագրված կանոնը, քանի որ հակասություն պարունակող օրենսգրքերից միայն մեկն է ուժի մեջ մտել մինչև «Իրավական ակտերի մասին» ՅՅ օրենքն ուժի մեջ մտնելը:

Այսպիսով, ինքնաբացարկի մասին որոշման բողոքարկման իրավունքի առկայության կամ բացակայության հարցում ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի և ՅՅ դատական օրենսգրքի միջև առկա հակասությունը, «Իրավական ակտերի մասին» ՅՅ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ մասի կիրառմամբ, պետք է լուծել հօգուտ ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ որպես առավել վաղ ուժի մեջ մտած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող ակտի»:

/Յ.Յովսեփյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0547/06/09, կայացվել է 2010թ. փետրվարի 12-ին, 11-12 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը կիրառել է կանոնների միջև հակասության լուծման ժամկետի կանոնը: Այս կանոնի եռությունն այն է, որ հակասության լուծումը պայմանավորվում է երկու հակասող կանոնների ուժի մեջ մտնելու օրերով: Ընդ որում, այս կանոնի կոնկրետ բովանդակության առումով միջազգային պրակտիկայում առկա է երկու մոտեցում. (1) գերակա է ավելի ուշ ուժի մեջ մտած կանոնը և (2) գերակա է ավելի վաղ ուժի մեջ մտած կանոնը: Առավել տարածված է առաջին մոտեցումը, որի հիմքում ընկած է օրենսդրի վերջին մոտեցման գաղափարը: Այսինքն՝ եթե օրենսդիրը փոխել է կոնկրետ հարցի նկատմամբ իր դիր-

քորոշումը, ապա իրավական գերակայություն պետք է ունենա օրենսդրի արտահայտած վերջին կամքը՝ որպես գործող կամք: Միևնույն ժամանակ, որոշակի հիմնավորում ունի նաև հակառակ մոտեցումը. եթե օրենսդիրը փոխում է կոնկրետ հարցի վերաբերյալ իր մոտեցումը, ապա այդ փոփոխությունը կարող է իրավական հետևանքներ առաջացնել միայն այն դեպքում, երբ այն կատարվել է պատշաճ ընթացակարգով՝ նախորդ դիրքորոշումն իրավաբանորեն ուժը կորցրած ճանաչելով: Այս մոտեցումը կոչված է իրավական համակարգում միմյանց հակասող նորմերի գոյացումը կանխարգելող միջավայր ստեղծելուն՝ օրենսդրի ինքնասահմանափակման և ինքնավերահսկողության ճանապարհով:

«Իրավական ակտերի մասին» 2002թ. ՀՀ օրենքը որդեգրել է երկրորդ մոտեցումը: Այլ կերպ՝ ՀՀ օրենսդիրը կամահայտնություն է դրսևորել, որ եթե իր հետագա կամահայտնությունը հակասի նախորդին (առանց վերացնելու նախորդը), ապա նոր կամահայտնությունը կստորադասվի նախորդին: Միևնույն ժամանակ, օրենսդիրն այս կոլիզիոն կանոնի գործողության սկիզբ է համարել այն պարունակող իրավական ակտի՝ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի ուժի մեջ մտնելու օրը՝ որպես բացառություն սահմանելով, որ եթե հակասող ակտերն ուժի մեջ են մտել նախքան «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի ուժի մեջ մտնելը, ապա գործում է հակառակ կանոնը՝ ավելի վաղ ուժի մեջ մտած կանոնի գերակայության կանոնը: Սա տրամաբանական է, քանի որ նախքան «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի ուժի մեջ մտնելն օրենսդիրը դեռ ինքնասահմանափակման կամաարտահայտություն չէր դրսևորել:

Այսպիսով, ՀՀ օրենսդրության մեջ նույն հարցի վերաբերյալ առկա են երկու իրարամերժ կոլիզիոն կանոններ՝ մեկը՝ մինչև 2002թ. ընդունված ակտերի համար, իսկ մյուսը՝ 2002թ.-ից հետո ընդունված ակտերի համար: Թվում է՝ այստեղ իրավակարգավորումը միանշանակ է ու հստակ: Սակայն կոնկրետ դեպքերում առաջանում է մեկ լրացուցիչ կոլիզիոն կանոնի անհրաժեշտություն: Խոսքը վերաբերում է այն դեպքերին, երբ հակասող օրենքներից մեկն ուժի մեջ է մտել 2002թ. առաջ, իսկ մյուսը՝ հետո՝ ինչպես տվյալ դեպքում է: Այստեղ միանշանակորեն պարզ չէ, թե որ մոտեցումը պետք է գերադասվի՝ վա՞ղ, թե ուշ կանոնի գերակայության սկզբունքը:

Վճռաբեկ դատարանն իր այս իրավական դիրքորոշմամբ պատասխանում է այդ հարցին՝ սահմանելով, որ պետք է գերադասվի վաղ կանոնի գերակայության սկզբունքը: Այս լուծումը հիմնավորվում է այն հանգամանքով, որ ուշ կանոնի գերակայության սկզբունքը սահմանված է որպես բացառություն վաղ կանոնի գերակայության սկզբունքից: Իսկ որպեսզի «բացառության կանոնը» գործի «հիմնական կանոնի» փոխարեն, անհրաժեշտ է միանշանակ ու ակնհայտ հետևություն այն մասին, որ «բացառության կանոնը» գործում է: Քանի դեռ միանշանակությունը բացակայում է, գործում է «հիմնական կանոնը», տվյալ դեպքում՝ վաղ կանոնի գերակայության սկզբունքը:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգել է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (ուժի մեջ է մտել 1999թ.՝ նախքան «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի ուժի մեջ մտնելը) իրավակարգավորումը պետք է գերակայի ՀՀ դատական օրենսգրքի (ուժի մեջ է մտել 2007թ.՝ «Իրավա-

կան ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի ուժի մեջ մտնելուց հետո) իրավակարգավորման նկատմամբ՝ որպես ավելի վաղ ընդունված նորմ: Ընդ որում, հարկ է նկատել, որ որպես երկու հակասող օրենսգրքերից մեկի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելու օր է ընդունվել օրենսգրքի սկզբնական խմբագրության ուժի մեջ մտնելու օրը, այլ ոչ թե խնդրո առարկա հարցով (տվյալ դեպքում՝ վերաքննիչ բողոքարկման ենթակա դատական ակտերի շրջանակ) օրենսգրքում կատարված փոփոխություններն ուժի մեջ մտնելու օրը:

Այս մոտեցումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ հակասության վերհանման համար Վճռաբեկ դատարանը կիրառել է *expressio unius* մեկնաբանական հնարքը (տե՛ս §1.1.2 ենթակետը), այսինքն՝ քրեական դատավարության օրենսգրքում դատական օրենսգրքին հակասող կանոնի գոյության մասին եզրահանգումը կատարվել է հակառակ կանոնի բացակայության պատճառաբանությամբ: Ընդ որում, նման կանոն բացակայել է ինչպես օրենսդրական փոփոխություններից հետո, այնպես էլ առաջ:

§ 1.4. Արժեքային մեկնաբանություններ

§1.4.1

«Համաձայն [ՀՀ քր.դատ. օրենսգրքի] 415-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ «Վճռաբեկ դատարանը վերանայում է առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռները և որոշումները՝ վճռաբեկ բողոքում նշված հիմքերի սահմաններում»: Միևնույն ժամանակ վճռա-

բեկ դատարանում գործի քննության սահմանների հարցը կանոնակարգվում է նաև [ՀՀ քր.դատ. օրենսգրքի] 309-րդ հոդվածով, ըստ որի՝ «Գործի քննությունը դատարանում կատարվում է միայն ամբաստանյալի նկատմամբ և միայն այն մեղադրանքի սահմաններում, որով նրան մեղադրանք է առաջադրվել»: Թե՛ առաջին ատյանի դատարանը, թե՛ վերաքննիչ դատարանը և թե՛ վճռաբեկ դատարանը ամբաստանյալի կամ դատապարտյալի նկատմամբ գործը քննելիս և լուծելիս չեն կարող դուրս գալ նրան առաջադրված մեղադրանքի սահմաններից: Հակառակ դեպքում կխախտվի [ՀՀ քր.դատ. օրենսգրքի] 19-րդ հոդվածով նախատեսված սկզբունքը՝ «Կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը և դրա ապահովումը»: Մասնավորապես կխախտվեն այն հիմնարար իրավադրույթները, որ «Կասկածյալը և մեղադրյալն ունեն պաշտպանության իրավունք», և որ «Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է կասկածյալին և մեղադրյալին բացատրել նրանց իրավունքները և ապահովել օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով մեղադրանքից նրանց պաշտպանվելու փաստացի հնարավորությունը» ([ՀՀ քր.դատ. օրենսգրքի] 19-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասեր): Եթե [ՀՀ քր.դատ. օրենսգրքի] 19-րդ հոդվածում օգտագործված «մեղադրանք» եզրույթը հասկացվի սուկ «քրեաիրավական որակում» իմաստով, և այն իր մեջ չներառի արարքի քրեաիրավական որակման հիմքում ընկած փաստական հանգամանքները, ապա կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը չի լինի կոնկրետ և իրական, այլ կլինի վերացական և պատրանքային, քանի որ առանց փաստական հիմքի՝ քրեաիրավական որակումից պաշտպանվելու իրավունքը առարկայազուրկ է:

Մինչդեռ համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ «Պետությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք»։ Իսկ անմիջականորեն գործող իրավունքը չի կարող վերացական լինել։

Այս հարցում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը ևս արտահայտել է համանման դիրքորոշում։ Մասնավորապես, Արտիկոյի գործով եվրոպական դատարանը նշել է, որ Կոնվենցիան կոչված է երաշխավորելու ոչ թե տեսական և պատրանքային, այլ գործնականում և արդյունավետ իրականացվող իրավունքներ։ Դա հատկապես վերաբերում է պաշտպանության իրավունքին (*Artico v. Italy*, 13.05.1980թ., կետ 33)։

Այսպիսով, դատարանը գտնում է, որ կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի, ինչպես նաև գործի դատական քննության սահմանների առումով «մեղադրանք» հասկացությունը ներառում է նաև արարքի քրեաիրավական որակման հիմքում ընկած փաստերը»։

/Ա.Սերոբյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-46/07, կայացվել է 2007թ. մարտի 30-ին, կետ 4.2/ :

Նշված գործով Վճռաբեկ դատարանը նախ պետք է որոշեր, թե արդյոք վերադաս դատական ատյանում (տվյալ դեպքում՝ Վճռաբեկ դատարանում) գործի քննության սահմանները կարող են ավելի լայն լինել, քան առաջին ատյանի դատարանում, և եթե՝ ոչ, ապա առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության սահմաններն ամրագրելիս օրենսդրի օգտագործած «մեղադրանք» եզրը ներառում է արդյոք նաև մեղսագրվող արարքի փաստական նկարագրությունը, թե միայն իրավական որակումը։

Այլ կերպ՝ Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված հարցերը հետևյալներն էին. **առաջին**՝ կարող է արդյոք վերահաս դատարանում պահանջվել ավելին, քան առաջին ատյանի դատարանում: Եվ **երկրորդ**՝ «մեղադրանքի» շրջանակները փոխվում են արդյոք, երբ անձին վերագրվում է այնպիսի արարքների (արարքի) կատարում, որոնց (որի) համար նա սկզբնապես չի մեղադրվել՝ այն պայմաններում, երբ չի փոխվում արարքի քրեաիրավական գնահատականը (հողվածը, մասը, կետը):

Այս հարցերից առաջինի պատասխանը տրվում է համակարգային մեկնաբանման կանոններով, այսինքն՝ ամրագրելով, որ վճռաբեկ դատարանում գործի քննության սահմանները որոշող կանոնը (*«Վճռաբեկ դատարանը [համապատասխան դատական ակտերը] վերանայում է (...) վճռաբեկ բողոքում նշված հիմքերի սահմաններում»*) պետք է մեկնաբանել ու կիրառել առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության սահմանները որոշող կանոնի հետ (*«Գործի քննությունը դատարանում կատարվում է միայն ամբաստանյալի նկատմամբ և միայն այն **մեղադրանքի** սահմաններում, որով նրան **մեղադրանք** է առաջադրվել»*) համակարգային միասնության մեջ:

Սակայն Վճռաբեկ դատարանը չի սահմանափակվում օրենքի պարզ (տառացի) մեկնաբանմամբ, և վերը նշված երկրորդ հարցին պատասխանելիս տալիս է այնպիսի արժեքային մեկնաբանություն, որն ըստ էության տարածվում է նաև առաջին հարցի վրա և բացատրում է Վճռաբեկ դատարանի կիրառած համակարգային մեկնաբանման հիմքում ընկած իրավական դիրքորոշումը:

Այսպես, Վճռաբեկ դատարանը նախ վեր է հանում քննարկվող հարցի էության հետ կապված սահմանադրական արժեքը՝ **կասկածյալի/մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը**, ապա ՀՀ Սահմանադրության և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի կիրառմամբ ցույց է տալիս տվյալ համատեքստում այդ սահմանադրական արժեքից բխող հստակ իրավական պահանջը՝ պաշտպանության *կոնկրետ և իրական* հնարավորության ապահովումը: Այնուհետև, հակառակի ժխտման կանոնով եզրակացվում է, որ եթե տվյալ համատեքստում «մեղադրանքը» նույնացվի քրեաիրավական որակման հետ ապա խնդրո առարկա սահմանադրական արժեքը չի պահպանվի, որովհետև որոշակի փաստերի փոխարեն օրենքի դրույթից պաշտպանվելու հնարավորությունը *վերացական և պատրանքային* է:

Սույն որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանի կիրառած մեկնաբանողական հնարքի նշանակությունն այն է, որ իրավունքի բացահայտման եղանակն ընտրելիս կիրառված գործիքը եղել է կոնկրետ սահմանադրական արժեքը: Այլ կերպ՝ Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը վերլուծվել և լուծվել է համապատասխան սահմանադրական արժեքի դիտանկյունից: Այդպիսով Վճռաբեկ դատարանի իրավամեկնաբանական հնարքների շրջանակը համալրվել է **արժեքային մեկնաբանման** հնարքով:

§1.4.2

«[Դ]ատական ակտի բողոքարկման համար սահմանված ժամկետի բացթողումը հարգելի համարելու և ժամկետը վերականգնելու միջնորդության քննարկման արդյունքում

դատական ակտը կայացրած դատարանը կայացնում է որոշում, որի բողոքարկման հնարավորությունն ուղղակիորեն նախատեսված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 380-րդ հոդվածի 2-րդ մասում¹ (...):

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 174-րդ հոդվածի² 4-րդ մասի համաձայն (...) Բաց թողնված ժամկետը վերականգնելուց դատարանի հրաժարումը վերադաս դատարան բողոքարկման ենթակա չէ (...):

Ակնհայտ է, որ առկա է հակասություն միևնույն հարցի կարգավորմանն ուղղված՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի ընդհանուր և հատուկ մասերի դրույթների միջև:

Իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 5-րդ մասը նույն իրավական ակտի ընդհանուր և հատուկ մասերի միջև հակասության առկայության դեպքում առաջնությունը տալիս է ընդհանուր մասի դրույթներին, ուստի ենթադրվում է, որ ներպետական օրենսդրությամբ ամրագրված կարգավորման մեխանիզմին համապատասխան՝ սույն գործով կիրառման ենթակա է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 174-րդ հոդվածի 4-րդ մասը:

---

1 ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 380-րդ հոդվածի 2-րդ մաս. «Բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու մասին միջնորդությունը մերժելու որոշումը տասնհինգօրյա ժամկետում կարող է բողոքարկվել վերաքննիչ դատարան, որն իրավունք ունի վերականգնել բաց թողնված ժամկետը և քննել գործը՝ պահպանելով սույն օրենսգրքի 382 հոդվածում և 383 հոդվածի երկրորդ մասում շարադրված պահանջները»: Այս հոդվածն ընդգրկված ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի Հատուկ մասում:

² Այս հոդվածն ընդգրկված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի Ընդհանուր մասում:

(...)

Սույն գործով բողոքարկվող ակտն ուղղակիորեն կապված է անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու նասին որոշման հետագա բողոքարկման հնարավորության հետ, և առաջինի բողոքարկման իրավունքի սահմանափակումը անխուսափելիորեն հանգեցնում է երկրորդի բողոքարկման իրավունքի սահմանափակմանը, ինչը հանդիսանում է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության նասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի խախտում:

[Ուստի ս]ույն գործով վերաքննիչ բողոք բերելու համար բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու միջնորդությունը մերժելու վերաբերյալ ընդհանուր իրավասության դատարանի որոշման վերաքննության կարգով բողոքարկման հնարավորության ընձեռումը բխում է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության նասին» եվրոպական կոնվենցիայից:

(...)

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով բողոքարկվել է վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա դատական ակտ, որը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը պարտավոր էր վարույթ ընդունել և որոշման կայացմամբ իր դիրքորոշումն արտահայտել վերաքննիչ բողոք բերելու համար բաց թողնված ժամկետի վերականգնման թույլատրելիության կամ անթույլատրելիության վերաբերյալ»:

/Կ.Մնացականյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0235/06/08, կայացվել է 2008թ. դեկտեմբերի 26-ին, 17-19 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ ևս Վճռաբեկ դատարանն իրականացնում է ակտիվ իրավաբանություն՝ երկու հակասող իրավական նորմերի միջև հակասությունը լուծելով արժեքային մեկնաբանությամբ:

Այստեղ իրավական հարցը վերաբերում է վերաքննիչ բողոքարկման բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու վերաբերյալ միջնորդությունը մերժելու մասին առաջին ատյանի դատարանի որոշման վերաքննիչ բողոքարկման հնարավորությանը: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը երկու հակասող կանոններ է պարունակում տվյալ իրավական հարցի կապակցությամբ, ուստի Վճռաբեկ դատարանը պետք է դիմի հակասությունների լուծման հնարքներին: Այդ տեքստային (ըստ էության՝ պասիվ) հնարքի կիրառմամբ ցույց տալով, որ պետք է գործի անձի բողոքարկման իրավունքը չճանաչող դրույթը՝ այնուհետև Վճռաբեկ դատարանն անցում է կատարում ակտիվ իրավաբանությանը և արձանագրում, որ տեքստային (պասիվ) հնարքների կիրառմամբ հարցի լուծումն իրեն չի բավարարում, քանի որ դրա հետևանքով մարդու հիմնարար իրավունքներն անհամաչափ սահմանափակման են ենթարկվում:

Ընդ որում, Վճռաբեկ դատարանն այդպիսի հետևության է հանգում՝ հաշվի առնելով այն, թե ինչ որոշում էր մտադիր բողոքարկել անձը, եթե իր կողմից բաց թողնված բողոքարկման ժամկետը վերականգնվեր. անձը մտադիր էր բողոքարկել անձի ազատության իրավունքի հետ կապված որոշում: Այսպիսով, անձի ազատության իրավունքը Վճռաբեկ

դատարանը համարել է այնաստիճան ծանրակշիռ իրավական արժեք, որ տվյալ պարագայում այդ արժեքի երաշխավորման հրամայականը գերապատվություն է ստանում իրավական կոլիզիայի լուծման՝ ներպետական իրավունքով սահմանված կառուցակարգի նկատմամբ:

Այս իրավական դիրքորոշման նշանակությունն այն է, որ Վճռաբեկ դատարանը նախադեպ է ստեղծում իրավական կանոնների միջև հակասությունների լուծման ներպետական կառուցակարգերի անարդարացի լուծումներն արժեքային մեկնաբանությամբ հաղթահարելու համար:

Միևնույն ժամանակ, այս իրավավերլուծական հնարքը չի կարող չափազանց հաճախ կիրառվել. դրա կիրառման համար անհրաժեշտ են ծանրակշիռ փաստարկներ և պատշաճ հիմնավորում: Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը նաև ցույց է տալիս այդպիսի ծանրակշիռ փաստարկների և պատշաճ հիմնավորման չափանիշը:

Քննարկվող իրավական դիրքորոշման բովանդակային մեկնաբանության համար տե՛ս §8.1.4 ենթակետը:

§ 1.5. Իրավակարգավորման բացերի լրացում

§1.5.1

«(...)

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումների հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բերվածի իրավական վիճակը համապատասխանում է «քրեական մեղադրանքի» ներկայացման Կոնվենցիոն պահանջին՝ Եվրոպական դատարանի բովանդակային մեկնաբանմամբ: Ուստի բերվածի կարգավիճակի առանձնահատկությունները հաշվի առնելով (նախնական և կարճաժամկետ բնույթը)՝ բերվածը պետք է օժտված լինի առնվազն հետևյալ իրավունքներով.

ա) իմանալու իրեն արգելանքի վերցնելու պատճառը (բխում է ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին նախադասությունից, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3(ա) ենթակետից),

բ) տեղեկացնելու իրեն բերման ենթարկելու մասին (բխում է ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ նախադասությունից),

գ) հրավիրելու իր փաստաբանին (բխում է ՀՀ Սահմանադրության 20-րդ հոդվածի 1-ին մասից),

դ) լռելու (բխում է ՀՀ Սահմանադրության 22-րդ հոդվածի 1-ին մասից):

Համապատասխանաբար, քրեական հետապնդման մարմինը պարտավոր է ապահովել բերվածի իրավունքների

իրականացումը՝ բերվածի իրավունքները գրավոր պարզաբանելու, նրան առնվազն մեկ զանգի հնարավորություն ընծեռելու, բերվածի փաստաբանի մուտքը չխոչընդոտելու եղանակներով:

Այնքանով, որքանով վերաբերելի են (*mutatis mutandis*), սույն կետում ամրագրված նվազագույն իրավունքներով և երաշխիքներով օժտված են նաև ոստիկանությունում կամ քրեական հետապնդման այլ մարմնում գտնվող, կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակ չունեցող այն անձինք, որոնք կարող են ողջամտորեն ենթադրել, որ (1) իրենց ազատությունը սահմանափակված է կամ իրենք ազատությունից զրկված են, և, միաժամանակ, որ (2) իրենք կասկածվում են հանցագործության մեջ:

(...)

(...) [Ա]յն բանից հետո, երբ անձին քրեական հետապնդման մարմին բերելու պահից երեք ժամվա ընթացքում վարույթն իրականացնող մարմինը կկազմի կասկածյալին ձերբակալելու մասին արձանագրություն, այդ մարմինը պարտավոր է անհապաղ, իսկ դրա անհնարինության դեպքում առավելագույնը մեկ ժամվա ընթացքում դրա մասին հայտարարել ազատությունից զրկված անձին: Նման ժամկետային սահմանափակումը ողջամիտ է և բխում է ազատությունից զրկված անձի սահմանադրական իրավունքների ապահովման անհրաժեշտությունից: Նշված ժամկետային սահմանափակումից միակ իրավաչափ բացառությունը կարող է վերաբերել այն դեպքերին, երբ բերվածի ֆիզիոլոգիական վիճակը՝ ալկոհոլի, թմրամիջոցների կամ այլ թմրեցնող նյութերի ազդեցության տակ լինելը կամ այլ համարժեք վիճակը,

քրեական հետապնդման մարմնին օբյեկտիվորեն զրկում է ձերբակալման արձանագրությունը բերվածին հայտարարելու հնարավորությունից:

Այսպիսով, եթե քրեական հետապնդման մարմին բերելուց չորս ժամ հետո ազատությունից զրկված անձին ձերբակալման արձանագրությունը չի հայտարարվի, ապա անձն օրենքի ուժով պետք է համարվի ձերբակալված և իրավունք ունենա օգտվել ձերբակալվածի համար օրենքով սահմանված երաշխիքներից, այդ թվում ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածով ամրագրված 72 ժամվա ընթացքում դատարանի որոշմամբ չկալանավորվելու դեպքում անհապաղ ազատ արձակվելու իրավունքից:

(...)

[Որոշման մեջ շարադրված] մարդու հիմնարար իրավունքները, որպես անմիջականորեն գործող իրավունք, կիրառելու արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ձերբակալման օրինականությունը չի կարող դուրս մնալ դատական վերահսկողության շրջանակից, և հարկադրանքի այդ միջոցի կիրառման ընթացքում թույլ տրված խախտումները պետք է արժանանան համարժեք իրավական գնահատականի և հանգեցնեն համարժեք իրավական հետևանքների: Հակառակ դեպքում կխախտվի ձերբակալվածի՝ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը:

Ուստի կալանավորման միջնորդությունը քննելիս ձերբակալման ընթացակարգի խախտման փաստ հայտնաբերելու յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պարտավոր է ձեռնարկել Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված համապատասխան միջոցներ: Ձերբակալման

առավելագույն ժամկետի խախտման պարագայում այդ միջոցները պետք է հանգեն հետևյալին.

ա) 72-ժամյա ժամկետի խախտման փաստի արձանագրում,

բ) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 360.1 հոդվածի հիման վրա լրացուցիչ որոշման կայացում, կամ, խախտումն ակնհայտ և կոպիտ լինելու դեպքում, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 184-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիման վրա քրեական գործ հարուցելու միջնորդությամբ դատախազին դիմում,

գ) անօրինական ձերբակալման համար փոխհատուցում ստանալու պահանջով ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան դիմելու ընթացակարգի պարզաբանում:

(...)

(...) [«Գ»] ենթակետի արդյունավետ կենսագործումն ապահովելու նպատակով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ձերբակալման ընթացակարգի խախտման հիմքով հայցի քննությունը պետք է իրականացվի ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի [ոչ թե 1063-րդ, այլ] 1064-րդ հոդվածի հիման վրա: Այլ կերպ՝ անօրինական ձերբակալման գոհը պետք է օժտված լինի փոխհատուցում ստանալու իրավունքով անկախ համապատասխան հետաքննության, նախաքննության, դատախազության և դատարանի պաշտոնատար անձանց մեղքից: Հակառակ դեպքում, փոխհատուցման իրավունքը կարող է վերածվել պատրանքային և վերացական իրավունքի, քանի որ անօրինական ձերբակալման գոհի վրա անարդարացիորեն կդրվի ապացուցման լրացուցիչ բեռ»:

/Գ.Միքայելյանի վերաբերյալ գործով որոշում,
ԵԱԴԴ/0085/06/09, կայացվել է 2009թ. դեկտեմբերի 18-ին, 22,
28, 34 և 36 կետեր/:

Իրավակարգավորման բացերի լրացումը՝ որպես ակտիվ մեկնաբանական ռազմավարության դրսևորում, առավել-լապես բարձր դատարաններին բնորոշ գործիք է¹, որի կիրառումը, մի կողմից, անխուսափելի է, իսկ, մյուս կողմից՝ դրա չափազանց ակտիվ, հաճախակի կամ գործի փաստերից կտրված կիրառումը կարող է համարվել ոչ իրավաչափ միջամտություն օրենսդիր իշխանության գործառույթին:

Իրավակարգավորման բացերի լրացումը բարդ իրավավերլուծական հնարք է, որի կիրառումը ենթադրում է ծանրակշիռ և համոզիչ հիմնավորումներ: Ըստ էության, այս հնարքը կիրառելիս Դատարանը պետք է ցույց տա, որ իրավակարգավորման բացը չլրացնելն ավելի ծանր իրավական հետևանքներ կունենա, ավելի հիմնարար արժեքներ կվտանգի, քան օրենսդիր գործառույթի մենաշնորհն է: Ընդ որում, իրավակարգավորման բացի լրացումը պետք է ներգործի թե՛ անհատական և թե՛ ընդհանրական մակարդակներում: Սակայն Վճռաբեկ դատարանի իրավաբանության պարագայում հնարավոր է, որ այն ներգործի միայն ընդհանրական մակարդակում, քանզի Վճռաբեկ դատարանն իրականացնում է օրենքի միատեսակ կիրառության գործառույթ:

Որպես իրավակարգավորման բացի լրացման գործիքը կիրառելու անհրաժեշտ հիմք կարող է հանդես գալ ՀՀ Սահ-

---

¹ Այստեղ խոսքը չի վերաբերում անալոգիային՝ որպես իրավակարգավորման բացի լրացման ամենատարածված դրսևորում: Բանն այն է, որ ՀՀ օրենսդրության համաձայն՝ թե՛ քրեական իրավունքում և թե՛ քրեական դատավարությունում անալոգիայի կիրառումն արգելվում է:

մանադրության 3-րդ հոդվածով սահմանված այն դրույթը, որ մարդու իրավունքները բարձրագույն արժեք են և ենթակա են անմիջական կիրառության: Պետք է իրավիճակը լինի այնպիսին, որ մարդու հիմնարար իրավունքի կենսագործման կառուցակարգի և ընթացակարգի բացակայությունը բովանդակազրկի տվյալ իրավունքը, այն դարձնի տեսական կամ պատրանքային:

Վերը ներկայացված չափանիշների կենսագործումն առավել ամբողջական, հետևողական և բազմակողմանի է դրսևորվում *Գ.Միքայելյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ: Այս որոշման մեջ մի քանի առիթներով Վճռաբեկ դատարանը ստիպված էր դիմել իրավակարգավորման բացի լրացմանը՝ որպես մարդու իրավունքների երաշխավորման ծայրահեղ, բայց անհրաժեշտ գործիքի:

Այսպես.

1. Վճռաբեկ դատարանը դիրքորոշում էր արտահայտել, որ այն անձը, ով հանցագործության մեջ կասկածով գտնվում է վարույթն իրականացնող մարմնի տրամադրության տակ և չունի դատավարական կարգավիճակ, այնուհանդերձ, պետք է օժտված լինի ՀՀ Սահմանադրությամբ և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայից բխող նվազագույն իրավունքներով: Հակառակ դեպքում, Սահմանադրական և կոնվենցիոն երաշխիքները կենսագործում չեն ստանա: Սա համարվել է անհրաժեշտ և բավարար հիմնավորում վարույթն իրականացնող մարմին «բերվածի», ինչպես նաև համարժեք իրավիճակում գտնվող ցանկացած այլ անձի նվազագույն իրավունքները կոնկրետ սահմանելու համար: Առանց կոնկրետ իրավունքներ սահմանելու՝ Վճռաբեկ դատարանի դատողություններն ի զորու չեն լինի ապահովելու

մարդու հիմնարար իրավունքների գերակայությունն ու անմիջական կիրառությունը, իրավունքի զարգացումը և օրենքի միատեսակ կիրառությունը:

Նշված նկատառումներից ելնելով՝ Վճռաբեկ դատարանը մեկ առ մեկ ամրագրել է կարգավիճակ չունեցող, բայց փաստացի հանցագործության համար կասկածվող ու վարույթն իրականացնող մարմին բերված անձի իրավունքները, և յուրաքանչյուր դեպքում մատնանշել է այն սահմանադրաիրավական հիմքը, որից այդ իրավունքը բխում է:

Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանը վարույթն իրականացնող մարմնի համար նախատեսել է թղթակցող պարտականություններ՝ սահմանված իրավունքների իրականանալիության ապահովման նկատառումով:

2. Հաջորդ իրավակարգավորման բացը, որը Վճռաբեկ դատարանի ակտիվ իրավաբանությամբ լրացվել է, վերաբերում է ձերբակալման առավելագույն ժամկետի համար իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքին: Թեև այդ հիմնարար իրավունքը հռչակվում և սահմանվում է, այնուհանդերձ, տվյալ պարագայում այն չի գործադրվում, քանի որ օրենսդրությամբ սահմանված չեն այն կոնկրետ միջոցները, որոնք անձը կարող է ակնկալել, եթե ինքը դատարան է ներկայացվել ձերբակալման առավելագույն տևողության ավարտից հետո: Այդպիսով, իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը մնում է անգործադրելի, այսինքն՝ պատրանքային:

Նշված փաստարկումը բավարար ծանրակշիռ համարելով՝ Վճռաբեկ դատարանն այս պարագայում ևս դիմում է ակտիվ իրավաբանության, այսինքն՝ իրավական բացի լրացման, սահմանելով արդյունավետության չափանիշին համա-

պատասխանող իրավական պաշտպանության միջոցների ողջամիտ համակարգ՝ խախտման ճանաչում, դատական կարգով փոխհատուցման իրավունք և պատասխանատու պաշտոնատար անձի նկատմամբ կարգապահական կամ քրեական վարույթի նախաձեռնում:

Գ.Միքայելյանի վերաբերյալ որոշման բովանդակային մեկնաբանությունները տե՛ս §3.1.1, §3.1.2, §3.1.3 և §3.2.3:

Իրավակարգավորման բացերի լրացման գործիքը Վճռաբեկ դատարանն օգտագործել է մի շարք այլ որոշումներում ևս:

Բաժին 2

Մարդու հիմնարար իրավունքներ

*(Մարդու իրավունքների և հիմնարար
ազատությունների*

*պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի
2-րդ և 3-րդ հոդվածներ)*

Սույն աշխատության երկրորդ բաժնում ներկայացվում և մեկնաբանվում են Վճռաբեկ դատարանի այն որոշումները, որոնք վերաբերում են Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով երաշխավորված հիմնարար իրավունքներին:

Նշված ոլորտում Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները ներկայացվում են առարկայական խմբավորմամբ՝ կյանքի իրավունք և խոշտանգումների արգելք:

Մարդու՝ վերոնշյալ հիմնարար իրավունքների ոլորտում Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները լայն ճանաչում ու գործնական կիրառություն են ստացել: *Սեյրան Այվազյանի, Արայիկ Գզոյանի, Միշա Հարությունյանի* վերաբերյալ որոշումները լիարժեքորեն արտահայտում են իրավունքի զարգացման՝ Վճռաբեկ դատարանի գործառույթը:

§ 2.1. Կյանքի իրավունք

§2.1.1

«(...)

2006 թվականի մարտի 6-ին ժամը 12.00-ից մինչև 17.00-ի սահմաններում, գտնվելով հոգեպես անհավասարակշիռ վիճակում, Ս.Այվազյանն իր մոտ գտնվող դանակով Լոռու մարզի Օձուն գյուղում փորձել է սպանել նույն գյուղի բնակիչներ Յ.Չոբանյանին և Ե.Պետրոսյանին, ինչպես նաև ոստիկանության տեղամասային տեսուչ Վ.Բոշյանին:

Այնուհետև ՀՀ ոստիկանության Թունայանի բաժնի պետի հրամանով ոստիկանության վեց ծառայողներ՝ Յ.Գևորգյանը, Ն.Նանինյանը, Ա.Սահակյանը, Ա.Աբգարյանը, Ռ.Մոսինյանը և Յ.Գրիգորյանը, Ս.Այվազյանին վնասազերծելու նպատակով հարկադրաբար բացել են նրա տան դուռն ու ներս մտել, սակայն նրան վնասազերծել չի հաջողվել: Այն ժամանակ, երբ ոստիկանների խումբը հեռանում էր, Ս.Այվազյանն իր տան պատշգամբում դանակով հարվածել է ՀՀ ոստիկանության ավագ տեղամասային տեսուչ Յ.Գևորգյանին: Վերջինիս վիրավորվելը տեսնելով՝ ՀՀ ոստիկանության չորս աշխատակիցներ՝ Ա.Սահակյանը, Ա.Աբգարյանը, Ռ.Մոսինյանը և Յ.Գրիգորյանը, իրենց հաշվեցուցակային զենքերից կրակել են Ս.Այվազյանի ուղղությամբ: Ալավերդու հիվանդանոց տեղափոխելիս ստացած հրազենային վնասվածքներից վերջինս մահացել է:

Ս.Այվազյանի ուղղությամբ Գ.Գրիգորյանը կրակել է մեկ անգամ, Ա.Սահակյանը՝ ութ, Ա.Աբգարյանը՝ երեք, և Ռ.Մոսիմյանը՝ երեք»:

Շարադրվածի հետ մեկտեղ, սակայն, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «Քննության առարկա գործի նյութերի վերլուծությունը հնարավորություն չի տալիս միանշանակ պատասխան տալ այն հարցին, թե արդյոք Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստի առթիվ հարուցվել է քրեական գործ և իրականացվել է նախնական քննություն:

Մի շարք հանգամանքներ վկայում են այն մասին, որ թիվ 55200706 քրեական գործը հարուցվել է Ս.Այվազյանի կողմից կատարված գործողությունների և ոչ թե նրան կյանքից զրկելու փաստի կապակցությամբ: Այսպես՝

ա) Թիվ 55200706 քրեական գործը հարուցվել է ԳՅ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով (երկու կամ ավելի անձանց սպանության փորձ), իսկ դա չի համապատասխանում Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստի որևէ հնարավոր իրավաբանական որակմանը:

բ) Թիվ 55200706 քրեական գործով վարույթը կարճելու մասին որոշմամբ լուծվել է նաև Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստի կապակցությամբ քրեական գործի հարուցման հարցը. որոշվել է նրա ուղղությամբ կրակած ոստիկանների նկատմամբ քրեական գործի հարուցումը մերժել (...): Դրանից ուղղակիորեն հետևում է, որ Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստի առթիվ քրեական գործ հարուցված չէր եղել:

Միևնույն ժամանակ որոշ հանգամանքներ վկայում են այն մասին, որ թիվ 55200706 քրեական գործը հարուցելու հիմք հանդիսացած փաստերի շրջանակը ներառել է նաև Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստը, և այդ կապակցությամբ իրականացվել է նախնական քննություն: Այսպես՝

նշված քրեական գործը հարուցելու մասին որոշման նկարագրական մասում ամրագրված է, որ «Այվազյանը վնասագերծվել և մարմնական վնասվածքներով տեղափոխվել է Ալավերդու քաղաքային հիվանդանոց, որտեղ և մահացել է» (...): Քննիչի 2006թ. ապրիլի 11-ի որոշմամբ Ս.Այվազյանի քույրը Անահիտ Այվազյանը, ծանաչվել է տուժողի իրավահաջորդ: Որոշման մեջ նշված է «... հանցագործությամբ քաղ. Սեյրան Այվազյանին պատճառվել է ֆիզիկական վնաս, մահ ...» (...):

Բացի այդ, քրեական գործով մի շարք ապացույցներ վերաբերել են Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու հանգամանքներին: Մասնավորապես.

ա) Դեպքի վայրի զննության արձանագրությունը (...),

բ) Ս.Այվազյանի դիակի և հագուստի զննության արձանագրությունը

(...),

գ) Ս.Այվազյանի դիակի դատաբժշկական փորձաքննության եզրակացությունը (...),

դ) Ս.Այվազյանի հագուստի դատաձգաբանական փորձաքննության եզրակացությունը (...),

ե) Ս.Այվազյանի վրա կրակած և այդ դեպքին ականատես եղած ոստիկանների ցուցմունքները (...):»

/Ս.Այվազյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-17/08, կայացվել է 2008 թվականի մայիսի 23-ին, 5, 31-32 կետեր/:

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածը սահմանում է, որ`

«1. Յուրաքանչյուրի կյանքի իրավունքը պաշտպանվում է օրենքով:

Ոչ մեկին չի կարելի դիտավորությամբ զրկել կյանքից այլ կերպ, քան ի կատարումն դատարանի կայացրած դատավճռի՝ այն հանցագործության համար, որի կապակցությամբ օրենքով նախատեսված է այդ պատիժը:

2. Կյանքից զրկելը չի համարվում սույն հոդվածի խախտում, եթե այն հետևանք է ուժի գործադրման, ինչը բացարձակապես անհրաժեշտ է՝

ա) ցանկացած անձի անօրինական բռնությունից պաշտպանելու համար,

բ) օրինական ձերբակալում իրականացնելու կամ օրինական հիմքերով կալանավորված անձի փախուստը կանխելու համար,

գ) խռովությունը կամ ապստամբությունը ճնշելու նպատակով օրենքին համապատասխան գործողություն ձեռնարկելու համար»:

Ներպետական օրենսդրության մակարդակով կյանքի իրավունքն ամրագրված է ՀՀ Սահմանադրության 15-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի կյանքի իրավունք: (...)»:

Վերը մեջբերված՝ *Ս.Այվազյանի* որոշման փաստական հանգամանքների վերլուծությունից երևում է, որ այն վերաբերում է, մասնավորապես, ոստիկանության աշխատակիցների կողմից հանցանք կատարած անձին վնասագերծելու ընթացքում վերջինիս կյանքի իրավունքի պաշտպանության հիմնահարցին:

Ս.Այվազյանի գործով հաստատված համարելով Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստի կապակցությամբ իրա-

կանացված քրեադատավարական քննության առկայությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է այդ քննության պատշաճության հարցին: Նշված հարցի քննության ժամանակ Վճռաբեկ դատարանը որպես ուղեցույց է ունեցել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի՝ *Ռամսահայը և այլոք ընդդեմ Նիդեռլանդների* գործով վճռի (15 մայիսի 2007թ., Ramsahai and others v. The Netherlands, գանգատ թիվ 52391/99) մի շարք կետերում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

Ռամսահայի վճռի կիրառումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ այս գործն իր փաստական հանգամանքներով էապես նման է քննության առարկա գործին. երկու գործերում էլ արարքի հանցավորությունը ենթադրաբար բացառող հանգամանքներում ոստիկանները զենքի գործադրմամբ մահ են պատճառել ենթադրաբար հանցանք կատարած անձին: Երկու գործերի էական ընդհանրությունն է նաև այն, որ ոստիկաններից բացի՝ զենք գործադրելու այլ անմիջական ականատեսներ չեն եղել¹:

Ռամսահայի գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ որպեսզի պայմանավորվող պետության պատասխանավորությունն առաջացնող մահվան կապակցությամբ նախաքննությունը համարվի «արդյունավետ»՝ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի իմաստով, առաջին հերթին անհրաժեշտ է, որ այդ նախաքննությունը լինի պատշաճ: Այն է՝ նման նախաքննությունը պետք է կարողանա հանգեցնել պատասխանատու ան-

---

¹ *Ս.Այվազյանի* որոշման նախադեպային արժեքը նաև այն է, որ այս որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային որոշման կիրառման կանոնը: Տե՛ս §1.1.5 ենթակետը:

ծանց ինքնությունը պարզելուն և նրանց պատժին: Իշխանությունները պետք է իրականացնեն առկա բոլոր ողջամիտ քայլերը՝ ապահովելու համար պատահարի հետ կապված ապացույցները:

Եվրոպական դատարանի վերոնշյալ դիրքորոշումը Վճռաբեկ դատարանը դրել է *Ս.Այվազյանի* որոշման հիմքում և արդյունքում եզրահանգել, որ Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստի կապակցությամբ քննությունը պատշաճ չի եղել: Քննության պատշաճությունը գնահատելիս Վճռաբեկ դատարանը հաշվի է առել առաջին հերթին այն, որ գործով հարցաքննվել են դեպքին ականատես ոչ բոլոր ոստիկանները: Մասնավորապես, ոստիկանների կողմից Ս.Այվազյանի ուղղությամբ կրակելու պահին դեպքի վայրում գտնված վեց ոստիկաններից երկուսը՝ Գ.Մելքոնյանը և Ռ.Մոսիսյանը, չեն հարցաքննվել: Դա նշանակում է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը չի իրականացրել առկա բոլոր ողջամիտ քայլերը՝ ապահովելու Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու հետ կապված ապացույցները: Մյուս չորս ոստիկանների հարցաքննության կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը հաշվի է առել նրանց հարցաքննության ժամկետները: Արձանագրելով, որ վկա Յ.Գրիգորյանը հարցաքննվել է դեպքից 8 օր հետո, վկա Ն.Նանինյանը՝ 9 օր հետո, իսկ վկա Ա.Աբգարյանը՝ 10 օր հետո՝ Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ այդ ընթացքում ոչինչ չի ձեռնարկվել նրանց միմյանցից մեկուսի պահելու համար: Թեև չկա որևէ ապացույց այն մասին, որ ոստիկանները գաղտնի համաձայնության են եկել միմյանց հետ, այնուամենայնիվ, միայն այն փաստը, որ չեն ձեռնարկվել նման համաձայնության վտանգի նվազեցմանն ուղղված համապատասխան քայլեր՝ Վճռաբեկ դատարանի մոտեցմամբ,

հանդիսանում է նախաքննության պատշաճության էական թերություն:

Քննության պատշաճությունը գնահատելիս Վճռաբեկ դատարանը հաշվի է առել նաև այն, որ բավարար չափով չի պարզվել Ս.Այվազյանի ուղղությամբ կրակոցներ արձակելու մեխանիզմը. մասնավորապես, համապատասխան գնահատականի չի արժանացել Ս.Այվազյանի վրա արձակված կրակոցների ուղղությունը, բացի այդ, քննությամբ ողջամիտ բացատրություն չի տրվել այն փաստին, որ Ս.Այվազյանի ուղղությամբ վեց կրակոց արձակվել է հետևից:

Վերը շարադրված բոլոր դատողություններով և հիմնավորումներով հանդերձ Վճռաբեկ դատարանը, սակայն, հարկադրված էր մերժել հավատարմագրված փաստաբան Արթուր Ղազարյանի միջոցով տուժողի իրավահաջորդ Անահիտ Այվազյանի ներկայացուցիչ Կարեն Թումանյանի բերած վճռաբեկ բողոքը և օրինական ուժի մեջ թողնել սույն գործով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի կայացրած դատական ակտը: Բողոքի մերժման պատճառն այն էր, որ *Ս.Այվազյանի* գործով տուժողի իրավահաջորդի ներկայացուցիչ Կ.Թումանյանի բողոքն առաջին ատյանի դատարան ներկայացվել էր ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով սահմանված դատական բողոքարկման մեկամսյա ժամկետի խախտմամբ: Նշված հանգամանքը հաշվի չէր առնվել ո՛չ առաջին ատյանի դատարանի, ո՛չ վերաքննիչ դատարանի կողմից և, գործն ըստ էության քննության առնելով՝ վերջիններս դուրս էին եկել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության թույլատրելի ժամանակային շրջանակներից: Վերոշարադրյալ հիմնավորումը բավարար էր Վճռաբեկ դատարանի կողմից *Ս.Այվազյանի* գործով ներ-

կայացված վճռաբեկ բողոքը մերժելու համար: Այնուհանդերձ, նկատի ունենալով, որ առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանները սույն գործը քննության են առել ըստ էության և իրենց որոշումներում շարադրել են ըստ էության հիմնավորումներ, ինչպես նաև ելնելով օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման իր սահմանադրական գործառույթից՝ վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ էր համարել սույն գործով արտահայտել մի շարք իրավական դիրքորոշումներ, որոնք, կարծում ենք, ուղղորդող նշանակություն ունեն նույնանման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

§ 2.2. Խոշտանգումների արգելք

§2.2.1

«(...)

[Խ]ոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի¹ արգելքը բացարձակ բնույթ է կրում: (...):

/Ա.Գզոյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԱԲԴ/0049/01/09, կայացվել է 2010 թվականի փետրվարի 12-ին, կետ 22/:

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը սահմանում է, որ՝ «Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

ՄԱԿ-ի՝ Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ ՄԱԿ-ի 1984 թվականի դեկտեմբերի 10-ի կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Սույն Կոնվենցիայի նպատակների համար «խոշտանգում» հասկացությունը նշանակում է ցանկացած գործողություն, որով որևէ անձի դիտավորութ-

---

¹ Խոշտանգումը, անմարդկային, նվաստացնող վերաբերմունքն ու պատիժը երբեմն անվանվում են մեկ եզրույթով՝ «վատ վերաբերմունք» (անգլերեն՝ ill treatment, ռուսերեն՝ плохое обращение), որն ուղղակիորեն չի կիրառվում Հայաստանի Հանրապետության գործող օրենսդրության մեջ և, կարելի է ասել, հավաքական իմաստ ունի:

յամբ պատճառովում է մարմնական կամ մտավոր ուժեղ ցավ կամ տառապանք՝ նրանից կամ երրորդ անձից տեղեկություններ կամ խոստովանություն կորզելու, այն գործողության համար պատժելու, որը կատարել կամ կատարման մեջ կասկածվում է նա կամ երրորդ անձը, կամ նրան կամ երրորդ անձին վախեցնելու կամ հարկադրելու նպատակով, կամ ցանկացած տեսակի խտրականության վրա հիմնված ցանկացած պատճառով, երբ նման ցավը կամ տառապանքը պատճառվում է պետական պաշտոնյայի կամ պաշտոնապես հանդես եկող այլ անձի կողմից կամ նրանց դրդմամբ կամ համաձայնությամբ: Սա չի ներառում այն ցավն ու տառապանքը, որոնք բխում են օրինական պատժամիջոցներից միայն կամ հատուկ են դրանց»¹:

ՀՀ Սահմանադրության մեջ, ՀՀ քրեական դատավարության, ՀՀ քրեական և ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքերում, «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքում և «Ձերբակալված ու կալանավորված անձանց պահելու մասին» ՀՀ օրենքում գրեթե նույնական ձևակերպումներով նշվում է խոշտանգումների, ինչպես նաև անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելքի մասին: Այսպես.

ՀՀ Սահմանադրության 17-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների, ինչպես նաև անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի: Ձերբակալված, կալանավորված և ազատագրված ան-

---

¹ Նշված կոնվենցիան Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 1993 թվականի հոկտեմբերի 13-ից:

ծինք ունեն մարդասիրական վերաբերմունքի և արժանապատվության հարգման իրավունք»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 7-րդ մասի համաձայն՝ «Քրեական դատավարության ընթացքում ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների, անօրինական ֆիզիկական կամ հոգեկան բռնության, այդ թվում՝ բժշկական դեղամիջոցների օգտագործմամբ, սովի, ուժասպառման, հիպնոսի, բժշկական օգնությունից զրկվելու, ինչպես նաև այլ դաժան վերաբերմունքի: Արգելվում է կասկածյալից, մեղադրյալից, ամբաստանյալից, տուժողից, վկայից և քրեական դատավարությանը մասնակցող այլ անձանցից ցուցմունքներ կորզել բռնության, սպառնալիքի, խաբեության, նրանց իրավունքների ոտնահարման, ինչպես նաև այլ անօրինական գործողությունների միջոցով»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ դաժան, անմարդկային կամ իր արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելքը նախատեսված է նաև ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքում, «Ոստիկանության մասին», «Ձերբակալված ու կալանավորված անձանց պահելու մասին» օրենքներում:

Վկայակոչված օրենսդրական ակտերից բացի, *Ա.Գզոյանի* որոշման՝ վերը շարադրված մեջբերումից երևում է, որ դրանում ուղղակիորեն շեշտադրվել է խոշտանգումների արգելքի բացարձակ բնույթը: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանի համար ուղեցույց են եղել Սարդու իրավունքների

Եվրոպական դատարանի մի շարք, այդ թվում՝ Լաբիտան ընդդեմ Իտալիայի և Բեկոսն ու Կուտրոպուլոսն ընդդեմ Հունաստանի (*Labita v. Italy*, գանգատ թիվ 26772/95, կետ 131, *Bekos and Koutropoulos v. Greece*, գանգատ թիվ 15250/02, կետ 53) վճիռներում առկա հիմնավորումները և մեկնաբանությունները:

§2.2.2

«Խոշտանգումների արգելքի բացարձակ բնույթը ենթադրում է ոչ միայն խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կիրառումից ձեռնպահ մնալու, այլ նաև որոշակի պոզիտիվ գործողություններ կատարելու պետության պարտականությունը:

Պոզիտիվ գործողություններ կատարելու պահանջը բխում է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին հոդվածում ամրագրված պահանջից, որի համաձայն «Բարձր պայմանավորվող կողմերն իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար ապահովում են այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են սույն Կոնվենցիայի առաջին բաժնում»:

Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի այն դիրքորոշումը, որ վերոշարադրյալ հոդվածում կիրառվող՝ «ապահովել» բառը ենթադրում է այնպիսի միջոցներ ձեռնարկելու պոզիտիվ պարտականություն, որոնց արդյունքում կապահովվի իրավունքների երկուստեք՝ օրենսդրական և գործնական պատշաճ պաշտպանություն:

(...) *խոշտանգումը պետք է հանգեցնի քրեական պատասխանատվության և պատժի (...)*»:

/Ա.Գոգոյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԱԲԴ/0049/01/09, կայացվել է 2010 թվականի փետրվարի 12-ին, 23 և 25 կետեր/:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 119-րդ հոդվածը կրում է «խոշտանգումը» վերտառությունը: Այս հոդվածի համաձայն՝ խոշտանգումը ցանկացած գործողություն է, որի միջոցով դիտավորյալ կերպով անձին պատճառվում է ուժեղ ցավ կամ մարմնական կամ հոգեկան տառապանք, եթե դա չի առաջացրել այդ օրենսգրքի 112-րդ և 113-րդ հոդվածներով (դիտավորությամբ առողջությանը ծանր և միջին ծանրության վնաս պատճառելը): Այս արարքը պատժվում է ազատազրկմամբ՝ մինչև 3 տարի ժամկետով:

Հոդվածի երկրորդ մասը որպես արարքը ծանրացնող հանգամանքներ նախատեսում է երկու կամ ավելի անձանց նկատմամբ կատարելը, անձի կամ նրա մերձավորի նկատմամբ՝ կապված այդ անձի կողմից իր ծառայողական գործունեության կամ հասարակական պարտքի կատարման հետ, անչափահասի կամ հանցավորից նյութական կամ այլ կախվածություն ունեցող անձի, ինչպես նաև առևանգված կամ որպես պատանդ վերցված անձի, ակնհայտ հղի կնոջ նկատմամբ, մի խումբ անձանց կամ կազմակերպված խմբի կողմից, առանձին դաժանությամբ կամ ազգային, ռասայական կամ կրոնական ատելության կամ կրոնական մոլեռանդության շարժառիթով կատարելը:

Նորմի օրենսդրական շարադրանքից երևում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 119-րդ հոդվածով նախատեսված խոշտանգման հանցակազմը չի բովանդակում հանցագործութ-

յան նպատակի և հատուկ սուբյեկտի վերաբերյալ պահանջներ: Մասնավորապես, հողվածում չի նշվում ցուցմունքներ կամ կատարված հանցագործության վերաբերյալ տեղեկություններ ստանալու, վարույթն իրականացնող մարմնի տրամադրության տակ գտնվող անձին ահաբեկելու կամ պատժելու, կամ նրա նկատմամբ խտրական վերաբերմունք դրսևորելու նպատակների մասին, բացի այդ, հանցակազմի սուբյեկտը հատուկ չէ: ՀՀ քրեական օրենսդրության իմաստով որպես խոշտանգման հանցակազմի հետևանք չի նախատեսվում առողջությանը միջին ծանրության կամ ծանր վնաս պատճառելը: Վերոգրյալից բացի, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշների առկայության դեպքում քրեական գործ կարող է հարուցվել միայն տուժողի բողոքի հիման վրա և կարճվել հանցագործի հետ վերջինիս հաշտվելու դեպքում: Խոշտանգման հանցակազմը ներառված չէր նաև «Համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Աժ 2009 թվականի հունիսի 19-ի որոշման 8-րդ կետում թվարկված՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի այն հոդվածների շարքում, որոնց վրա համաներում չի տարածվում¹:

Խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի առկայության հիմքով քրեական գործերի հարուցման,

---

¹ Իր 20-րդ Ընդհանուր մեկնաբանությունների 15-րդ կետում ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կամիտեն ընդգծել է, որ «(...) Համաներումը, որպես կանոն, անհամատեղելի է նման արարքների [խոշտանգումների] կապակցությամբ քննություն իրականացնելու, իր իրավասության սահմաններում նման արարքներից ազատ լինելը երաշխավորելու և ապագայում դրանց կանխարգելումն ապահովելու՝ պետության պարտականությունների հետ: Պետությունները չեն կարող քաղաքացիներին զրկել պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքից՝ ներառյալ փոխհատուցումից և առավելագույն հնարավոր ռեաբիլիտացիայից»:

քննության և լուծման պրակտիկայի ուսումնասիրությունը փաստում է, որ նման դեպքերում քրեական գործերը հարուցվում, քննվում և լուծվում են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ, 309-րդ կամ 341-րդ հոդվածներով¹:

Վկայակոչված հոդվածների կիրառման պրակտիկայի վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ ՀՀ քրեական օրենսդրության իմաստով պատժելի է միայն դատավարության ընթացքում խոշտանգմամբ ցուցմունք կամ որոշակի եզրակացություն տալուն հարկադրելը: Պաշտոնատար անձի կողմից խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի դրսևորման բազմաթիվ այլ դեպքեր, օրինակ, խոշտանգում հանրահավաքների ժամանակ, քրեակատարողական հիմնարկներում, զինված ուժերում և այլն դուրս են մնացել օրենսդրական կարգավորումների շրջանակից: Բացի այդ, ՀՀ քրեական օրենսգրքի իմաստով՝ վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից բռնության ոչ ամեն մի դրսևորում կարող է առաջացնել խոշտանգման հանցակազմի կիրառում, խոսքը, մասնավորապես, այն դեպքերի մասին է, երբ բացատրություն տալուն, հաղորդում ներկայացնելուն, մեղայականով ներկայանալուն հարկադրելու նպատակով քննիչը կամ ոստիկանը խոշտանգում է անձին կամ ցուցմունք ստանալու նպատակով պատճառում դաժան ցավ կամ տառապանք: Բոլոր նշված դեպքերում պաշտոնատար անձը ենթակա է

---

¹ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածը վերնագրված է «Պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելը», 309-րդ հոդվածը՝ «Պաշտոնեական լիազորություններն անցնելը», իսկ 341-րդ հոդվածը կրում է «Դատավորի, դատախազի, քննիչի կամ հետաքննություն կատարող անձի կողմից ցուցմունք տալուն հարկադրելը» վերտառությունը:

քրեական պատասխանատվության պաշտոնական լիազորությունների անցման և (կամ) առողջությանը ծանր վնաս հասցնելու համար:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածով արգելված արարքներին, ապա վերջիններս խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի դրսևորման համար, կարելի է ասել, ածանցյալ, հովանավորող բնույթ ունեն: Օրինակ՝ ըստ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածի՝ պաշտոնատար անձը ենթակա է պատասխանատվության այն դեպքում, երբ պաշտոնական դիրքը ծառայության շահերին հակառակ օգտագործելով կամ ծառայողական պարտականությունները չկատարելով նպաստավոր պայմաններ է ստեղծում խոշտանգման և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի դրսևորման կամ հետագայում դրանց չբացահայտման կամ բացահայտմանը խոչընդոտելու համար:

ՄԱԿ-ի՝ Խոշտանգումների և դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ կոնվենցիան պահանջում է, որ մասնակից պետությունները խոշտանգման փաստի կապակցությամբ անհապաղ և անաչառ հետաքննություն անցկացնեն սեփական նախաձեռնությամբ, եթե անգամ չկա ներկայացված բողոք, բացի այդ, վերոնշյալ կոնվենցիայի պահանջն է, որ մասնակից պետությունները երաշխավորեն յուրաքանչյուր անձի՝ բողոք ներկայացնելու, ներկայացված բողոքի քննության և հետագա բոլոր սպառնալիքներից կամ վատ վերաբերմունքից պաշտպանության իրավունքը¹: Նույն պահանջները

---

¹ Տե՛ս ՄԱԿ-ի՝ Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ կոնվենցիայի 12-րդ և 13-րդ հոդվածները:

ՄԱԿ-ի կոնվենցիան նախատեսում է դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեպքերի համար¹:

ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեն նշել է, որ խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի վերաբերյալ բողոք ներկայացնելու իրավունքը պետք է արտացոլված լինի ներպետական օրենսդրության մեջ: Բողոքները պետք է արագ և անաչառ քննության առնվեն իրավասու մարմինների կողմից: Պետությունները նաև պետք է պատասխանատվության ենթարկեն այն անձանց, ովքեր մասնակցել են խոշտանգումների կիրառմանը *«արգելված արարքների կատարմանը դրդելով կամ դրանց կատարման հրաման տալով կամ նման արարքների կատարման նկատմամբ հանդուրժողական վերաբերմունք դրսևորելով կամ ինքնին նման արարքներ կատարելով»*²:

Խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կիրառման դեպքերի կապակցությամբ քննություն անցկացնելու պարտականությունը հատուկ ուշադրության է արժանացել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից, որը մի շարք գործերով գտել է, որ պետությունները խախտել են Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածն այն հիմքով, որ նրանք թերացել են անմարդկային վերաբերմունքի առնչությամբ դիմողի հայտարարությունների հիման վրա արդյունավետ պաշտոնական քննություն իրականացնել: Մարդու

---

¹ Տե՛ս նույն կոնվենցիայի 16-րդ հոդվածը:

² Տե՛ս ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի 20-րդ Ընդհանուր մեկնաբանությունները, կետեր 13 և 14:

իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքից հետևում է, որ քննությունը պետք է լինի այնպիսին, որ դրա արդյունքում հնարավոր լինի բացահայտել և պատժել մեղավորներին: Անմարդկային վերաբերմունքին առնչվող վստահելի հայտարարությունները պետք է ամբողջական քննության ենթարկվեն: Իշխանություններն իրենց իրավասության շրջանակներում պետք է ձեռնարկեն բոլոր ողջամիտ քայլերը՝ միջադեպին առնչվող ապացույցները, ներառյալ, ի թիվս այլնի, ականատեսների ցուցմունքները և դատաբժշկական փորձաքննության ապացույցներն ապահովելու ուղղությամբ: Այն դեպքերում, երբ անձն արգելանքի վերցվելիս գտնվել է լավ առողջական վիճակում, սակայն ազատ արձակվելու ժամանակ հայտնաբերվում են վնասվածքներ, ապա այդ վնասվածքների առաջացման պատճառների վերաբերյալ հավաստի բացատրություններ տալու պարտականությունը կրում է պետությունը: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից սահմանվել է նաև խոշտանգումների դեպքերը քննելու՝ պետությունների պոզիտիվ պարտականությունը: Այս կապակցությամբ Դատարանը հիշեցնում է, որ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը սահմանում է վատ վերաբերմունքի մասին հայտարարությունների արդյունավետ քննության պոզիտիվ պարտականություն (տե՛ս *Afanasyev v. Russia*, 2005 թվականի ապրիլի 5-ի վճիռը, գանգատ թիվ 38722/02, կետ 69): Մեջբերված դիրքորոշումը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը հիմնավորել է նրանով, որ եթե անձն անում է վստահելի հայտարարություն այն մասին, որ ինքը, ի խախտումն 3-րդ հոդվածի, ենթարկվել է խոշտանգման ոստիկանի կամ նման այլ պետական պաշտոնատար անձի կողմից, ապա այդ դրույթը՝

Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածով ամրագրված՝ «իրենց իրավազորության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների և ազատությունների ապահովման»՝ պետությունների ընդհանուր պարտականության հետ մեկտեղ, ենթադրում է արդյունավետ պաշտոնական քննության առկայություն: Այլ կերպ ասած, խոշտանգումների և անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի և պատժի ընդհանուր իրավական արգելքը, չնայած իր հիմնարար կարևորությամբ, գործնականում ոչ արդյունավետ կլինի և որոշ դեպքերում հնարավոր կլինի պետական մարմինների կողմից խախտել իրենց տրամադրության տակ գտնվող անձանց իրավունքները և փաստացի մնալ անպատժելի (տե՛ս *Bekos and Koutropoulos v. Greece*, 2005 թվականի դեկտեմբերի 13-ի վճիռը, գանգատ թիվ 15250/02, կետ 53)»:

Ա.Գզոյանի որոշման մեջ սահմանված վերոնշյալ չափանիշների կիրառման արդյունքում՝ *Ա.Գզոյանի* գործով Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ սույն գործի նախաքննության ընթացքում պատշաճ միջոցներ չեն ձեռնարկվել իր նկատմամբ կիրառված ֆիզիկական և հոգեկան բռնությունների վերաբերյալ *Ա.Գզոյանի* հայտարարությունների ստուգման և նրան ենթադրաբար խոշտանգած անձին պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ:

§2.2.3

«(...)

[Ն]ախաքննության մարմնի դեմ ներկայացված բողոքները պետք է քննվեն անկախ մարմնի կողմից, որը չպետք է

կապված լինի նախաքննության մարմնի հետ և պետք է առանձնացված լինի վերջինիցս: (...):»:

/Ա.Գզոյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԱԲԴ/0049/01/09, կայացվել է 2010 թվականի փետրվարի 12-ին, 32 կետ/:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դիրքորոշման համաձայն՝ պետությունները պարտավոր են քննել խոշտանգումների վերաբերյալ բոլոր «վիճելի բողոքները», ինչը ենթադրում է ինչպես արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքի, այնպես էլ խոշտանգումներից պաշտպանության իրավունքի առկայություն (տե՛ս Assenov and others v. Bulgaria, 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 24760/94, Aksoy v. Turkey, 1996 թվականի դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, գանգատ թիվ 21987/93): Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նշել է, որ եթե անձը ոստիկանության կողմից կալանավորվել է առողջ, իսկ կալանքից ազատվելու ժամանակ ունի մարմնական վնասվածքներ, ապա պետությունը պարտավոր է ներկայացնել այդ վնասվածքների պատճառների վերաբերյալ ճշմարտաման բացատրություններ (տե՛ս, օրինակ, Ribitsch v. Austria, 1995 թվականի դեկտեմբերի 4-ի վճիռը, գանգատ թիվ 18896/91, Aksoy v. Turkey, 1996 թվականի դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, գանգատ թիվ 21987/93, Assenov and others v. Bulgaria, 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-ր վճիռը, գանգատ թիվ 24760/94, Kurt v. Turkey, 1998 թվականի մայիսի 25-ի վճիռը, գանգատ թիվ 24276/94, Cakici v. Turkey, 1999 թվականի հուլիսի 8-ի վճիռը, գանգատ թիվ 23657/94, Akdeniz and others v. Turkey, 2001 թվականի մայիսի 31-ի վճիռը,

գանգատ թիվ 23954/94): Եթե որևէ անձ պետական մարմինների կողմից վատ վերաբերմունքի դրսևորման վերաբերյալ բողոք է ներկայացնում, որն ստուգման կարիք ունի, ապա իշխանությունները պարտավոր են իրականացնել արդյունավետ և անկախ պաշտոնական քննություն, այդ թվում՝ վկաների հարցաքննություն, և ձեռք բերել դատաբժշկական ապացույցներ, ինչի արդյունքում հնարավոր կլինի բացահայտել և պատժել վերոնշյալ խախտման մեջ մեղավոր անձանց (տե՛ս *Sevtaş Veznedaroglu v. Turkey*, 2000 թվականի ապրիլի 11-ի վճիռը, գանգատ թիվ 32357/96, *Kelly and others v. The United Kingdom*, 2001 թվականի մայիսի 4-ի վճիռը, գանգատ թիվ 30054/96):

Եվրոպական դատարանն արձանագրել է նաև, որ նման պարտականության բացակայության դեպքում խոշտանգումների և անմարդկային և արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի և պատժի ընդհանուր իրավական արգելքը, չնայած իր հիմնարար նշանակությանը, պրակտիկայում ոչ արդյունավետ կլինի և պետական մարմինների ներկայացուցիչներին որոշ դեպքերում թույլ կտա անպատժելիորեն խախտել իրենց իրավասության տակ գտնվող անձանց իրավունքները (տե՛ս *Selmouni v. France*, 1999 թվականի հունիսի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 25803/94):

Ռամսահայն ընդդեմ Նիդեռլանդների և Բատին և այլք ընդդեմ Թուրքիայի վճիռներում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի արտահայտած դիրքորոշման համաձայն՝ չպետք է լինի ինստիտուցիոնալ կամ ենթակարգային կապ քննիչների և այն ոստիկանների միջև, ում դեմ բողոք է ներկայացվել (տե՛ս *Bati and Others v. Turkey*, 2004 թվականի հունիսի 3-ի վճիռը, գանգատներ թիվ 33097/96 և

57834/00, Ramsahai v. The Netherlands, 2007 թվականի մայիսի 15-ի վճիռը, գանգատ թիվ 52391/99):

Ա.Գզոյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է, որ նախաքննության մարմնի դեմ ներկայացված բողոքները պետք է քննվեն անկախ մարմնի կողմից, որը չպետք է կապված լինի նախաքննության մարմնի հետ և պետք է առանձնացված լինի վերջինից:

Վճռաբեկ դատարանի այս եզրահանգումը հիմնված է Եվրոպական դատարանի վերոնշյալ նախադեպային որոշումների, ինչպես նաև ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի 1998 թվականի նոյեմբերի 19-ի Եզրափակիչ դիտարկումներում առկա դատողության վրա, որի համաձայն՝ «Կոմիտեն առաջարկում է հատուկ անկախ մարմին հիմնադրել՝ իրավապահ մարմինների աշխատակիցների կողմից թույլ տրված խոշտանգումների և անմարդկային վերաբերմունքի առնչությամբ բերված բողոքներն ուսումնասիրելու նպատակով»¹:

§2.2.4

«(...) Դատաբժշկական ապացույցներն առանցքային նշանակություն ունեն խոշտանգումների վերաբերյալ հայտարարությունների արդյունավետ քննության համար: (...)»:

/Ա.Գզոյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԱԲԴ/0049/01/09, կայացվել է 2010 թվականի փետրվարի 12-ին, կետ 24/:

---

¹Տե՛ս ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի Եզրափակիչ դիտարկումները, Չայաստան, CCPR/C/79/Add.100., 19 նոյեմբերի 1998թ., կետ 12:

խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի վերաբերյալ քննություն իրականացնելու պարտականության հետ մեկտեղ, *Ա.Գզոյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ ընդգծվել է վերոնշյալ քննության ժամանակ բժշկական ապացույցների կարևորությունը: Այս հարցի կապակցությամբ դատողություններ անելիս նույնպես Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը: Մասնավորապես, *Մամադովն ընդդեմ Ադրբեջանի* վճռում արտահայտված իրավական դիրքորոշումն առ այն, որ իշխանությունները պետք է ողջամիտ քայլեր ձեռնարկեն ապահովելու համար միջադեպին վերաբերող ապացույցների պահպանությունը՝ ներառյալ դատաբժշկական ապացույցները: Դատաբժշկական ապացույցները ժամանակային առումով չապահովելը հանդիսանում է սույն գործով ոչ արդյունավետ քննություն իրականացնելու հիմնական գործոններից մեկը: Ժամանակին կատարված բժշկական հետազոտությունը բժշկին հնարավորություն կտար վնասվածքների պատճառման ժամանակի և դրանց պատճառների վերաբերյալ առավել որոշակի եզրակացության հանգել (տե՛ս Mammadov (Jalaloglu) v. Azerbaijan, 2007 թվականի հունվարի 11-ի վճիռը, գանգատ թիվ 34445/04, կետ 74):

Բժշկական ապացույցները խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի կիրառման հետ կապված հանցագործությունների քննության ժամանակ լուրջ դերակատարություն ունեն: Բժշկական ապացույցներով հնարավոր է հիմնավորել, որ մարմնական վնասվածքները կամ վատ վերաբերմունքից ենթադրյալ տուժողի վարքագծի փոփոխությունները հետևանք են խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի: Վատ

վերաբերմունքը շատ հաճախ հոգեկան վնասվածք է պատճառում, նման դեպքերում բժշկական ապացույցների ձեռքբերման համար անհրաժեշտ է դատահոգեբանական և (կամ) դատահոգեբուժական ոլորտի մասնագետի օգնությունը:

Վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ քննության համար կարևորվում են ձերբակալվածներին կամ կալանավորվածներին պահելու վայրերում իրականացված բժշկական զննությունների արձանագրությունները: Նշված արձանագրությունների կազմման նպատակով առաջին հերթին անհրաժեշտ է, որպեսզի ձերբակալված անձը բժշկական հետազոտության ենթարկվի ձերբակալումից հետո որքան հնարավոր է շուտ: Այս պահանջը չի բացառում անձին անազատության մեջ պահելու բոլոր փուլերում նրան բժշկական զննության ենթարկելու հնարավորությունը: Բժշկական հետազոտությունը պետք է իրականացվի կողմնակի անձանց, այդ թվում՝ համապատասխան պետական մարմինների ներկայացուցիչների լսողության և, ցանկալի է, նաև տեսողության դաշտից դուրս: Յուրաքանչյուր բժշկական հետազոտության արդյունքները, ինչպես նաև ազատությունից զրկված անձի համապատասխան հայտարարությունները և բժշկի եզրակացությունները պետք է պաշտոնապես արձանագրվեն բժշկի կողմից, նշված արձանագրությունները պետք է հասանելի լինեն ինչպես անազատության մեջ պահվող անձին, այնպես էլ նրա պաշտպանին:

Բժշկական զննության ենթարկվելու՝ անձի իրավունքն ամրագրվել է նաև ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի կողմից: Վերջինս արձանագրել է, որ ազատությունից զրկված անձանց պաշտպանության սկզբունքից բխում է յու-

րաքանչյուր նման անձի՝ անհապաղ և պարբերաբար բժշկի դիմելու իրավունքի ապահովման անհրաժեշտությունը¹:

Բացի այդ, ՄԱԿ-ի կողմից ընդունված՝ Կալանավորված անձանց հետ վարվեցողության նվազագույն չափանիշները սահմանում են, որ ձերբակալված կամ կալանավորված անձինք, ովքեր կարիք ունեն հատուկ բուժման, պետք է նման բուժման համար տեղափոխվեն մասնագիտացված բժշկական հաստատություններ կամ հիվանդանոցներ²:

Խոշտանգումների կանխարգելման եվրոպական կոմիտեն (CPT) ընդգծել է, որ եթե անգամ ձերբակալված անձանց բուժման համար կան պետության կողմից նշանակված բժիշկներ, միևնույն է, վատ վերաբերմունքի կանխարգելման անհրաժեշտությունից ելնելով պետք է, ի լրումն դրա, ձերբակալված անձանց տրամադրել իրենց ընտրած բժշկին դիմելու իրավունք³:

Մեջբերված միջազգային-իրավական դրույթներն առանձին ձևակերպումներով արտացոլվել են ՀՀ ներպետական օրենսդրության մեջ, մասնավորապես, «Ոստիկանության մասին» և «Ձերբակալված և կալանավորված անձանց պահելու մասին» ՀՀ օրենքներում, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության 05.06.2008 թվականի N574-Ն որոշման 13-րդ կետում, որի համաձայն՝ «Ձերբակալվածի մոտ մարմնական վնասվածք կամ ակնհայտ հիվանդության նշաններ հայտնաբերելու կամ առողջության վերաբերյալ գանգատ լինելու դեպքում ոստիկանության մարմնի հերթապահը հրավիրում է

---

¹ Տե՛ս ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի 20-րդ Ընդհանուր կարգի դիտարկումները, կետ 11:

² Տե՛ս Նվազագույն չափանիշային կանոնների 22(2)-րդ կանոնը:

³ Տե՛ս CPT/Inf/E (2002) 1, էջ 6, կետ 36 և հավելված 1:

բուժաշխատողի, հրավիրված բուժաշխատողն անհապաղ կատարում է բուժզննություն, որին կարող է մասնակցել նաև ծերբակալվածի անձի ցանկությամբ ընտրված բժիշկը: Բժշկական զննությունն իրականացվում է ՁՊՎ-ի վարչակազմի ծառայողի լսողության, իսկ մինչև բժշկի կողմից հակառակը չպահանջելը՝ նաև տեսողության սահմաններից դուրս: Բուժզննության արդյունքները գրանցվում են գրանցամատյանում՝ համաձայն N 12 ձևի, անձնական գործում և դրա մասին իրազեկում են հիվանդին, ինչպես նաև քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին»:

§2.2.5

«(...)

[Ե]թե դատարաններն իրենց վարույթում գտնվող քրեական գործի քննության ընթացքում հայտնաբերում են հանցագործության ակնհայտ հատկանիշներ, ապա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 184-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիման վրա պարտավոր են քրեական գործ հարուցելու միջոցորդությամբ դիմել դատախազին»:

/Ա.Գզոյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԱԲԴ/0049/01/09, կայացվել է 2010 թվականի փետրվարի 12-ին, կետ 29/:

ՀՀ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ խոշտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի միջոցով ցուցմունքներ կորզելու փաստի վերաբերյալ հայտարարություններ առավել հաճախ արվում են գործի դատական քննության փուլում: Նշված հայտարարութ-

յուններին ՉՉ դատարանների կողմից պատշաճ արձագանքելու կարևորությունն ընդգծվել է 2008 թվականի հունիսից մինչև 2009 թվականի հուլիսը Հայաստանում իրականացված՝ «Դատավարությունների դիտարկում» ծրագրի արդյունքում ԵԱՀԿ կողմից ներկայացված վերջնական զեկուլցում: Այս փաստաթղթի 75-76-րդ էջերում նշվում է, որ «(...) իշխանությունները պարտավոր են պատշաճ կերպով քննելու քրեական գործով ամբաստանյալի կողմից խոշտանգման կամ անմարդկային վերաբերմունքի առնչությամբ հնչեցված ցանկացած հայտարարություն: Այս պարտականությունն արձատարված է միջազգային իրավունքի մի շարք նորմերում, ներառյալ՝ Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրով և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով սահմանված՝ մարդու իրավունքների չարաշահումների զոհ դարձած անձանց իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ միջոց տրամադրելու պետության պարտականությունը: ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեն վերահաստատում է այս տեսակետը՝ Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի համապատասխան դրույթների առնչությամբ: ԵԱՀԿ-ի՝ 1994թ. Բուդապեշտի փաստաթղթում մասնակից Պետությունները պարտավորվել են «քննելու խոշտանգման վերաբերյալ բոլոր հայտարարությունները և դատապարտելու մեղավորներին»:

Խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ հայտարարություններին դատարանների կողմից պատշաճ արձագանքելու վերոնշյալ պահանջները միտված են երկու կարևոր խնդրի լուծման: Նշված խնդիրներից առաջինը կապված է այն հանգամանքի հետ, որ վատ վերաբերմունքի և

խոշտանգման վերաբերյալ հայտարարությունը հանդիսանում է հանցագործության վերաբերյալ հաղորդում, որը դատարանը պետք է ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով ուղարկի ըստ ենթակայության, իսկ երկրորդ խնդիրը վերաբերում է վատ վերաբերմունքի և խոշտանգումների արդյունքում ձեռք բերված ապացույցների թույլատրելիությանը, որը վճռորոշ նշանակություն ունի վատ վերաբերմունքի և խոշտանգման մասին հայտարարություն անող անձի վերաբերյալ քրեական գործի լուծման համար:

Խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ հայտարարություններին դատարանների կողմից արձագանքելու, ինչպես նաև մինչդատական վարույթի ընթացքում անձի կողմից արված՝ խոշտանգման վերաբերյալ հայտարարության քննության և ենթադրյալ խոշտանգման արդյունքում ձեռք բերված ապացույցների օգտագործման հիմնահարցերին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է, ինչպես նշվեց վերը, *Ա.Գոյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ: Վերջինիս պատճառաբանական մասում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ ստորադաս դատարանները մինչդատական վարույթի նկատմամբ հսկողություն իրականացնող համապատասխան դատախազին՝ *Ա.Գոյանի* նկատմամբ ֆիզիկական և հոգեկան բռնություն գործադրելու վերաբերյալ հայտարարությունն ստուգելու և նրա նկատմամբ ֆիզիկական և հոգեկան բռնություն գործադրելու փաստի առթիվ քրեական գործ հարուցելու միջնորդություն չեն ներկայացրել: Արդյունքում՝ Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգել է, որ ստորադաս դատարանների կողմից պատշաճ արձագանք չի տրվել իր նկատմամբ կիրառված ֆիզիկական և հոգեկան բռնությունների վերաբերյալ *Ա.Գոյանի* հայտարարություններին, ինչը հան-

գեցրել է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ, ՄԱԿ-ի՝ խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի դեմ կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածներից, ՀՀ Սահմանադրության 17-րդ հոդվածից և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 7-րդ մասից բխող պահանջների չպահպանման:

Հարկ ենք համարում ընդգծել, որ խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ դեպքերին արձագանքելու՝ վերոնշյալ պարտականությունը դատարանը կրում է նաև մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության գործառույթն իրականացնելիս:

Մասնավորապես, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 9-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Քրեական մեղադրանքով յուրաքանչյուր ձերբակալված կամ կալանավորված անձ անհապաղ տարվում է դատավորի կամ այլ պաշտոնակատար անձի մոտ, որին օրենքով պատկանում է դատական իշխանության իրականացման իրավունքը, և որն ունի պատշաճ ժամկետում դատական քննություն վարելու կամ ազատելու իրավունք: Դատական քննության սպասող անձին կալանքի տակ պահելը ընդհանուր կանոն չպետք է լինի, բայց ազատումը կարող է կախման մեջ դրվել դատարան ներկայանալու, ցանկացած փուլում դատական քննության ներկայանալու և անհրաժեշտության դեպքում դատավճիռն ի կատար ածելու համար ներկայանալու երաշխիքներ տալուց»:

Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Սույն հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի դրույթներին համապատասխան ձերբակալված կամ կալանավորված յուրաքանչյուր ոք անհապաղ տարվում է դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, որն օրենքով լիազորված է իրականացնելու դատական իշխանություն, և ունի ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունք կամ մինչև դատաքննությունն ազատ արձակվելու իրավունք: Ազատ արձակումը կարող է պայմանավորվել դատաքննության ներկայանալու երաշխիքներով»:

Մեջբերված դրույթներն այն բանի աներկբա հավաստումն են, որ ազատությունից զրկված յուրաքանչյուր ոք *habeas corpus* ընթացակարգի միջոցով իրավունք ունի վիճարկել իրեն կալանքի տակ պահելու օրինականությունը: Այս ընթացակարգը լուրջ երաշխիք է ոչ միայն անօրինական ձերբակալման կամ կալանավորման, այլ նաև խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի կիրառման դեմ: Ինչպես ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեն, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արձանագրել են, որ անհապաղ դատարան դիմելու իրավունքը լուրջ երաշխիք է խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի դեմ անգամ արտակարգ դրության ժամանակ¹:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ կալանավորման օրինականության նկատմամբ վերահսկողությունը կոչված է երաշխավորելու, որպեսզի կալա-

---

¹ Տե՛ս ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի 29-րդ Ընդհանուր մեկնաբանություններ, Արտակարգ դրություն (հոդված 4)՝ ընդունված 1950-րդ համագումարում, 2001 թվականի հուլիսի 24, կետ 16: Aksoy v. Turkey, 1996 թվականի դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, զանգատ թիվ 21987/93:

Նավորումն իրականացվի ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված ընթացակարգին համապատասխան և միայն այն հիմքերով, որոնք նախատեսված են ներպետական օրենսդրությամբ¹: Ձերբակալումը պետք է համապատասխանի ներպետական օրենսդրության ինչպես նյութաիրավական, այնպես էլ դատավարական նորմերին: Դատարանը պետք է երաշխավորի, որ ձերբակալումը, միջազգային չափանիշների իմաստով, կամայական չէ²:

Խոշտանգումների կանխարգելման եվրոպական կոմիտեն առաջարկում է, որ «Ոստիկանության կողմից ձերբակալված բոլոր անձինք, ովքեր ենթադրվում է, որ նախնական կալանքի են ենթարկվելու, տարվեն դատավորի մոտ... Դատավորի հետ նման անձի հանդիպումը նրան հնարավորություն կտա վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ բողոք ներկայացնել: Բացի դրանից, անգամ բողոքի բացակայության պայմաններում դատավորն ինքը հնարավորություն կունենա տեսնել բռնության կիրառման հետքերը (օրինակ՝ տեսանելի մարմնական վնասվածքները, ձերբակալված անձի վիճակը, նրա վարքագիծը) և ժամանակին անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել»³:

Խոշտանգումների կանխարգելման եվրոպական կոմիտեի մեջբերված դիրքորոշումից ակնհայտ է, որ ձերբակալված անձը պետք է հնարավորինս շուտ տարվի դատավորի մոտ, իսկ վերջինս էլ, իր հերթին, պետք է ուշադրություն դարձնի դատարան բերված անձի վիճակի վրա (մարմնական վնասվածքների առկայություն, անձի ֆիզիկական կամ հոգե-

---

¹ St' u Navarra v. France, 1993 թվականի նոյեմբերի 23-ի վճիռը, գանգատ թիվ 13190/87, կետ 26:

² St' u նույն տեղում:

³ CPT/Inf/E (2002) 1, էջ 14, կետ 45:

կան վիճակ, նրա վարքագիծը), ինչպես նաև այդ անձին դատարան բերած պաշտոնատար անձանց վարքագծի, ձերբակալված անձի նկատմամբ նրանց վերաբերմունքի վրա:

Այլ կերպ՝ դատավորը, ում մոտ բերվել է ձերբակալված անձը, պետք է իր վարքագծով ցույց տա, որ լրջորեն է վերաբերվելու վատ վերաբերմունքի մասին յուրաքանչյուր բողոքի, բացի այդ, անհրաժեշտության դեպքում միջոցներ կձեռնարկի վատ վերաբերմունքի կամ նման վերաբերմունքի սպառնալիքի ենթարկված անձանց պաշտպանության համար:

Ինչպես վերը նշվեց, *Ա.Գզոյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև ենթադրյալ խոշտանգման արդյունքում ձեռք բերված ապացույցների օգտագործման հիմնահարցին: Վերջինիս պարզաբանման նպատակով Վճռաբեկ դատարանը վերլուծության է ենթարկել ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ և 22-րդ հոդվածները, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 105-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին, 2-րդ և 5-րդ կետերը, նույն հոդվածի 2-րդ մասը, ինչպես նաև հիմք է ընդունել *Ա.Սարգսյանի* վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումը, որի համաձայն՝ «(...) որպես քրեական օրենսգրքով նախատեսված արարքի առկայությունը կամ բացակայությունը, այդ արարքը կասկածյալի կամ մեղադրյալի կողմից կատարելը կամ չկատարելը և մեղադրյալի մեղավորությունը կամ անմեղությունը, ինչպես նաև գործի ճիշտ լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքները պարզելու միջոց կարող են օգտագործվել միայն այնպիսի ապացույցներ, որոնք ձեռք են բեր-

վել, ամրագրվել և գործին կցվել են քրեադատավարական օրենքով սահմանված և թույլատրելի համարվող կարգով: Ապացույցների ձեռքբերման և ամրագրման թույլատրելիութ-յունը կարգավորող նորմերից հետևում է, որ որպես ապա-ցույց չեն կարող օգտագործվել քննչական կամ այլ դատա-վարական գործողության կատարման կարգի էական խախտ-մամբ ձեռք բերված փաստական տվյալները, հատկապես ե-թե դրանք իրենց հերթին հանգեցրել են դատավարության մասնակիցների իրավունքների էական խախտման, ազդել են կամ կարող էին ազդել ստացված փաստական տվյալների հավաստիության վրա:

Այսպիսով, ապացույցների հավաքմանը և ստուգմանն ուղղված դատավարական գործողությունների կատարման ընթացքում պետք է ապահովվի անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը: Հակառակ դեպքում կատարված դատավարական գործողության արդյունքում ստացված փաստական տվյալը, անկախ գործի համար ունե-ցած նշանակությունից, կորցնում է իր իրավական ուժը, ա-պացուցողական նշանակությունը և չի կարող ընդգրկվել կոնկրետ քրեական գործով ապացույցների համակցության մեջ և դրվել մեղադրանքի հիմքում» (տե՛ս Արմեն Սեյրանի Սարգսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվա-կանի սեպտեմբերի 16-ի ԵՔՐԴ /0295/01/08 որոշման 15-րդ կետը):

Ա.Սարգսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ սահմանված՝ անթույլատրելի ապացույցների վրա հիմնված այլ ապա-ցույցների («թունավոր ծառի պտուղների») օգտագործման արգելքը կիրառելի է նաև խոշտանգումների և վատ վերա-

բերմունքի այլ ձևերի կիրառման հետևանքով ձեռք բերված ապացույցների նկատմամբ:

Ասվածում համոզվելու համար բավական է անդրադառնալ *Ա.Գզոյանի* վերաբերյալ որոշման 33-րդ կետում բարձրացված հարցադրման [Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանները, հաստատված համարելով այն, որ Ա.Գզոյանի կողմից 40 գրամ թմրամիջոցի ձեռքբերման փաստը ապացուցված չէ, իրավասո՞ւ էին արդյոք ապացուցված համարել փաստերն այն մասին, որ վերոնշյալ 40 գրամ թմրամիջոցից Ա.Գզոյանը որոշակի չափաբաժիններով թմրամիջոց է իրացրել] կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանի վերլուծությանը: Այսպես, սույն գործի փաստական հանգամանքների ուսումնասիրության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանի համար պարզ էր դարձել, որ

- 2009 թվականի մարտի 2-ին Ա.Գզոյանը ՀՀ ոստիկանության ՔԳՎ Երևանի ոստիկանության վարչության Արաբկիրի ՔԲ քննիչ Ա.Յակոբյանին հայտնել է, որ «(...) [ոստիկանության] 4-րդ բաժնում տրված բացատրությունները չ[են] համապատասխանում իրականությանը: Դրանք ներկայացվել են (...) ինձ ծեծի ենթարկելու, երեխաներիս հասցեին ահաբեկչական հայհոյանքների և սպառնալիքների ազդեցության ներքո: Այդ ցուցմունքը ես ներկայացրել եմ ֆիզիկապես անտանելի հյուծված և հոգեպես ծանր՝ ծայրաստիճան ցնցված ու անկայուն վիճակում [՝ հ]արցաքննության ընթացքում չդիմանալով ֆիզիկական ահավոր ցավերին[, ռ]ետիներ մահակով հարվածներ ստանալով ոտքերիս տակ և երիկամներիս շրջանում: Այդ մահակի ուժեղ հարվածից պայթել է ձախ ականջիս ականջաթաղանթը և ես լիովին կորցրել եմ

այդ ականջիս լսողությունը ու մի քանի սեղան ատամներ: (...):»:

- 2009 թվականի մարտի 4-ին Ա.Գոյանի պաշտպան Ս.Միրզոյանը ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևանի ոստիկանության վարչության Արաբկիրի քննչական բաժնի քննիչ Ա.Հակոբյանին տեղեկացրել է ոստիկանության աշխատակիցների կողմից իր պաշտպանյալին ծեծի ենթարկելու մասին:

- ՀՀ ոստիկանության Երևան քաղաքի վարչության ձերբակալված անձանց պահելու վայրի պետի 2008թ. նոյեմբերի 10-ի թիվ 8/8-215 գրությամբ փաստաբան Ս.Միրզոյանին հայտնվել է, որ «Ոստիկանության Արաբկիրի բաժնի կողմից ձերբակալված և 2008թ. հոկտեմբերի 15-ին Ոստիկանության Երևանի վարչության [ձերբակալվածներին պահելու վայր] բերված Արայիկ Էդուարդի Գոյանը սահմանված կարգով ենթարկվել է բուժզննության, որի ընթացքում հայտնաբերվել և արձանագրվել են հետևյալ մարմնական վնասվածքները՝ ձախ ձեռքի դաստակի ներսի մասում կա կտրված վերք, աջ բազկին կա կապտուկ, ձախ ականջին կապտուկ, ըստ նրա բանավոր հայտարարության վերը նշված վնասվածքները ստացել է երկու օր առաջ ծառից ընկնելու հետևանքով»:

- Պաշտպանի՝ վկայակոչված դիմումի կապակցությամբ 2009 թվականի մարտի 13-ին նշանակվել է ծառայողական քննություն, և դրա արդյունքում հաստատված է համարվել, որ «Ծառայողական քննությամբ պարզվել է, որ Ա.Գոյանի նկատմամբ Ա.Համբարձումյանի կողմից անօրինական վերաբերմունք չի ցուցաբերվել (...):»:

ՀՀ կառավարության 2007 թվականի հունիսի 14-ի թիվ 818-Ն որոշմամբ հաստատված «Մարդու իրավունքների և ա-

զատությունների սահմանափակումից բխող՝ ծանուցման ենթակա իրավունքների» ցանկի 2-րդ կետի 3-րդ և 5-րդ ենթակետերի պահանջները լիարժեք չկատարելու՝ ՀՀ ոստիկանության [կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի] գլխավոր վարչության շենք բերման ենթարկված Արայիկ Էդուարդի Գզոյանի կողմից պաշտպանից հրաժարվելու հանգամանքը չարձանագրելու, ինչպես նաև վերջինիս պահանջով ոստիկանություն բերելու պահից սկսած՝ երեք ժամվա ընթացքում Ա.Գզոյանի գտնվելու վայրի մասին վերջինիս կողմից ընտրված անձին ուշացումով տեղեկացնելու համար ՀՀ ոստիկանության ԿՀԴՊ Գլխավոր վարչության 4-րդ վարչության 2-րդ բաժնի ավագ օպերլիազոր, ոստիկանության մայոր Ավետիք Հրաչի Համբարձումյանի հարցը քննարկել ԿՀԴՊ Գլխավոր վարչության պետին կից օպերատիվ խորհրդակցությունում»:

Մեջբերված փաստական հանգամանքներն արձանագրվել էին ինչպես Երևան քաղաքի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, այնպես էլ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանների կողմից, սակայն պատշաճ ուշադրության և գնահատականի չէին արժանացել: Նման հանգամանքների առկայության պարագայում, կարծում ենք, կանխատեսելի էր Վճռաբեկ դատարանի եզրակացությունն առ այն, որ անհասկանալի է, թե Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանները՝ հաստատված համարելով այն, որ Ա.Գզոյանի կողմից 40 գրամ ավիոն տեսակի թմրամիջոցի ապօրինի ձեռքբերման փաստը նախաքննական մարմնի չփարատված ենթադրությունն է, որն այլ ապացույցներով չի

հաստատվել, կարող էին արդյոք հիմնավորված հետևութ-
յան հանգել այն մասին, որ վերոնշյալ 40 գրամ թմրամիջոցից
Ա.Գզոյանը որոշակի չափաբաժիններով թմրամիջոց է իրաց-
րել:

§2.2.6

«(...)

Եվրոպական դատարանը որոշում կայացնելով, որ խոշտանգումների միջոցով ձեռք բերված դիմումատուի և վկաներ Գ.Տավարածյանի ու Կ.Անտոնյանի ցուցմունքները որպես ապացույց օգտագործելն ամբողջ դատավարությունը դարձրել է անարդար, հիմնավորել է, որ տվյալ քրեական գործի քննության ժամանակ Չայաստանի Չանրապետության դատարանը թույլ է տվել Եվրոպական կոնվենցիայով սահմանված մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների խախտում (Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մաս), որը ՉՉ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426⁴-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն որպես նոր հանգամանք դատական ակտը վերանայելու հիմք է:

(...) գործի նյութերից և Եվրոպական դատարանի վճռից երևում է, որ գործի նյութերում առկա են դիմումատուի մեղքը հաստատող այլ ապացույցներ, որոնց Եվրոպական դատարանն անդրադաձել է իր որոշման 28-րդ կետում (...): Մինչդեռ Վճռաբեկ դատարանում, ի տարբերություն առաջին ատյանի դատարանի, չի իրականացվում ապացույցների անմիջական հետազոտություն, և Վճռաբեկ դատարանի տրամադրության տակ գտնվող դատավարական հնարավորությունները բավարար չեն սույն գործով դատապարտված

Մ.Չարությունյանի անմեղության կամ մեղավորության հարցը թույլատրելի ապացույցների հիման վրա լուծելու համար»:

/Մ.Չարությունյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՉՔՐԴ2/0028/01/08, կայացվել է 2009 թվականի ապրիլի 10-ին, 31-32 կետեր/:

Մարդու հիմնարար իրավունքների վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքի վերլուծությունը, կարծում ենք, ամբողջական չի լինի, եթե դրանում անդրադարձ չկատարվի *Մ.Չարությունյանի* վերաբերյալ որոշմանը:

Սույն որոշումը կայացվել է Վճռաբեկ դատարանի քրեական և զինվորական գործերով պալատի 2003թ. մայիսի 8-ի որոշման դեմ Միշա Էդիկի Չարությունյանի բողոքի հիման վրա՝ նոր հանգամանքների, այն է՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Չարությունյանն ընդդեմ Չայաստանի* (գանգատ թիվ 36549/03) գործով 2007 թվականի հունիսի 28-ին կայացված վճռի հիմքով:

Վկայակոչված վճռում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ. «(...) անկախ նրանից, թե ինչ ազդեցություն են ունեցել խոշտանգումների միջոցով ձեռք բերված ցուցմունքները դիմումատուի քրեական վարույթի արդյունքի վրա, նման ապացույցի օգտագործումը ամբողջ դատավարությունը դարձնում է անարդար: (...)» (տե՛ս *Harutyunyan v. Armenia*, 2007 թվականի հունիսի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 36549/03, կետ 66): Հիմնվելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի այս եզրահանգման վրա՝ բողոք բերած անձը Վճռաբեկ դատարանին խնդրել էր նոր հանգամանքի հիման վրա հարուցել վերանայման վա-

րույթ, վերանայել Վճռաբեկ դատարանի քրեական և զինվորական գործերով պալատի 2003թ. մայիսի 8-ի որոշումը, վերացնել այն, նորոգել քրեական գործը, հաստատել գործով ձեռք բերված մի շարք նյութերի՝ որպես ապացույց օգտագործման անթույլատրելիությունը, բեկանել Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 2002թ. հունիսի 19-ի, ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի 2003թ. ապրիլի 1-ի դատավճիռները, կարճել Մ.Հարությունյանի նկատմամբ քրեական գործով վարույթը և դադարեցնել քրեական հետապնդումը:

Բողոքի քննության արդյունքում՝ Վճռաբեկ դատարանը բեկանել է Սիշա Հարությունյանի վերաբերյալ նախկինում կայացված դատական ակտերը և գործն ուղարկել Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

Բաժին 3

Անձի ազատության իրավունք

Սույն աշխատության երրորդ բաժնում ներկայացվում և մեկնաբանվում են Վճռաբեկ դատարանի այն որոշումները, որոնք վերաբերում են անձի ազատության սահմանադրական իրավունքին և դրա քրեադատավարական երաշխիքներին: Մասնավորապես, նշված ոլորտում Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները ներկայացվում են առարկայական խմբավորմամբ՝ ձերբակալում, կալանավորում և գրավ:

Անձի ազատության իրավունքի ոլորտում Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները լայն ճանաչում ու գործնական կիրառություն են ստացել: *Տարոն Հակոբյանի, Ասլան Ավետիսյանի, Տիգրան Վահրադյանի, Վարդան Մինասյանի, Գագիկ Միքայելյանի* վերաբերյալ որոշումները լիարժեքորեն արտահայտում են իրավունքի զարգացման՝ Վճռաբեկ դատարանի գործառույթը:

§ 3.1. Ձերբակալում

§3.1.1

«[Ձ]երբակալման ընթացակարգի յուրահատկությունը հաշվի առնելով՝ հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածով անձին ազատությունից զրկելու կառուցակարգը կարող է ընդգրկել որոշակի տևողությամբ սկզբնա-

կան փուլ, որի ընթացքում անձը կարող է որևէ դատավարական կարգավիճակ չունենալ՝ պայմանավորված գործող քրեադատավարական օրենսդրության անբավարար որոշակիությամբ:

(...)

[2]Երբակալման ընթացակարգը բաղկացած է միմյանց հաջորդող չորս գործողություններից՝ (1) անձին ազատությունից փաստացի զրկելը, (2) նրան իրավասու մարմին բերելը, (3) ձերբակալման արձանագրություն կազմելը և (4) այդ մասին նրան հայտարարելը: Ուստի անձը կարող է ձերբակալվածի կարգավիճակ ստանալ վերջին չորրորդ գործողությունը կատարելու պահից, այսինքն՝ քրեական հետապնդման մարմնում ձերբակալման արձանագրության մասին անձին հայտարարելու պահից:

Նախքան դա՝ անձը, փաստացի արգելանքի վերցվելով և քրեական հետապնդման մարմին բերվելով, դեռևս ձերբակալվածի կարգավիճակ չի կարող ունենալ, մինչդեռ նրան արգելանքի վերցնելու և վարույթն իրականացնող մարմին բեղելու հիմքը հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածն է՝ զուգորդված նրա փախուստը կանխելու նպատակով: Ընդ որում, այստեղ կասկածի հիմնավորվածության աստիճանն էլ ավելի ցածր է, քան ձերբակալման դեպքում:

... Եթե բերված անձի նկատմամբ վարույթն իրականացնող մարմինը շարունակում և ավարտին է հասցնում ձերբակալման գործընթացը, ապա (...) ձերբակալման ժամկետի հաշվարկը սկսվում է արգելանքի վերցնելու պահից, սակայն դա կատարվում է հետադարձ կարգով: Ուստի արգելանքի

վերցված ու վարույթն իրականացնող մարմին բերված անձը, նախքան ձերբակալման արձանագրությունն իրեն հայտարարելը, չի կարող բավարար որոշակիությամբ գիտակցել իր կարգավիճակը: Ավելին, քանի դեռ արձանագրությունը կազմված չէ, նա կարող է ազատ արձակվել՝ այդպես էլ չստանալով ձերբակալվածի կարգավիճակ:

[Այսպիսով,] հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի հիմքով անձին ազատությունից զրկելու քրեադատավարական կառուցակարգերը չեն սահմանափակվում «ձերբակալման» և «կալանավորման» ինստիտուտներով, այլ ներառում են նաև արգելանքի վերցվելու և վարույթն իրականացնող մարմին բերվելու կառուցակարգը: Համապատասխանաբար, մինչդատական վարույթում «ձերբակալվածի» և «կալանավորվածի» կարգավիճակների հետ մեկտեղ ազատությունից զրկված անձը կարող է ունենալ նաև նախնական իրավական վիճակ, որը պայմանականորեն կարելի է անվանել «բերվածի» կարգավիճակ»:

Չնայած բերվածի կարգավիճակի կարճատևությանը՝ բերվածը պետք է օժտված լինի Սահմանադրական և Կոնվենցիոն համապատասխան երաշխիքներով:

Մասնավորապես, համաձայն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի՝ «Յուրաքանչյուր ոք, (...) նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի (...) արդարացի (...) դատաքննության իրավունք: (...)»: 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետն ամրագրում է հանցագործություն կատարելու մեջ յուրաքանչյուր մեղադրվողի նվազագույն իրավունքները:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի հիման վրա՝ «քրեական մեղադրանք» հասկացությունը պետք է հասկացվի ոչ թե ձևական

(փաստաթղթային), այլ բովանդակային (գործնական) իմաստով (...): Այսինքն՝ անձի նկատմամբ «մեղադրանքի» առկայության մասին կարող է վկայել նաև այնպիսի միջոցներ ձեռնարկելը, որոնք ենթադրում են հանցագործության մեջ կասկածանքի առկայություն, ինչպես նաև էականորեն ներգործում են կասկածվող անձի դրության վրա (...):»:

/Գ.Միքայելյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԱԴԴ/0085/06/09, կայացվել է 2009թ. դեկտեմբերի 18-ին, 17-21 կետեր/:

Գ.Միքայելյանի վերաբերյալ գործով որոշումը ՀՀ բաժնազույն դատական ատյանի կողմից կայացված և մարդու ազատության իրավունքին վերաբերող առավել հիմնարար, ընդգրկում ու բազմակողմանի դատական ակտն է: Դրանում իրավական դիրքորոշումներ են արտահայտվում թե՛ ձերբակալման և թե՛ կալանավորման կառուցակարգերի վերաբերյալ, ՀՀ Սահմանադրության և մարդու իրավունքների վերաբերյալ հիմնարար փաստաթղթերի հիման վրա սահմանվում են ազատությունից զրկված անձանց նվազագույն իրավունքները, ինչպես նաև ազատությունից զրկելու օրինական ընթացակարգերի խախտման դեպքում կիրառման ենթակա իրավական պաշտպանության միջոցները (remedies): Այս որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները կներկայացվեն նաև §3.1.2, §3.1.3 և §3.2.3 ենթակետերում:

Սույն կետում ներկայացվող իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն ըստ էության իրականացրել է հանցագործության համար կասկածով անձին ազատությունից զրկելու կառուցակարգերի բովանդակային վերլուծություն և դրա հիման վրա բացահայտել է ձերբակալման ընթացակար-

գի շրջանակներում անձին ազատությունից զրկելու հարաբերականորեն ինքնուրույն կառուցակարգ:

Ձերբակալման սկզբնական ենթափուլի ինքնուրույնությունն ընդգծելը, բնականաբար, ինքնանպատակ չէ և պայմանավորված է տվյալ ինստիտուտի ներգործությամբ ենթարկված անձանց իրավունքների և իրավաչափ շահերի պաշտպանության նկատառումով: Այդ նպատակով ձերբակալման սկզբնական շրջանում գտնվող և ըստ էության պաշտոնական դատավարական կարգավիճակ չունեցող անձին տալիս է պայմանական անվանում՝ «բերված», որպեսզի այնուհետև ամրագրի այդ անձի իրավունքների և դատավարական երաշխիքների որոշակի ծավալ (տե՛ս §3.1.2):

Վճռաբեկ դատարանը սույն որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշմամբ անդրադարձ է կատարում հանցանք գործելու ենթադրությամբ ազատությունից զրկված անձի նկատմամբ կասկածի անհրաժեշտ չափանիշի հարցին: Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանն արտահայտում է այն դիրքորոշումը, որ անձին արգելանքի վերցնելու և հետագայում նրան ձերբակալելու համար անհրաժեշտ կասկածի աստիճանները տարբեր են, և երկրորդը պետք է ավելի բարձր լինի: Այս մոտեցմամբ բացահայտվում է անձին ազատությունից զրկելու փուլային տրամաբանական շղթան՝ (ա) արգելանքի վերցնելու համար անհրաժեշտ է կասկածի ցածր մակարդակ, որն անմիջականորեն չի ամրագրվում, (բ) ձերբակալման համար անհրաժեշտ է կասկածի ավելի բարձր մակարդակ, որն ամրագրվում է ձերբակալման արձանագրության մեջ: Միևնույն ժամանակ, երկու դեպքում էլ կասկածի աստիճանի գնահատման իրավագործությամբ օժտված է անկողմնակալության երաշխիքներ չունեցող մարմինը՝

քրեական հետապնդման մարմինը: Հակառակ դրան՝ կալանավորման համար անհրաժեշտ կասկածի աստիճանի գնահատման իրավագործությամբ օժտված է անկողմնակալության երաշխիքներ ունեցող մարմինը՝ դատարանը:

Այս իրավական դիրքորոշման նշանակությունն այն է, որ դրանով հնարավորություն է ստեղծվում հանցավորության դեմ պայքարի գործառույթ իրականացնող պետական մարմինների ներկայացուցիչների կողմից անձին ազատությունից զրկելու ընթացակարգերը համալրել սահմանադրական երաշխիքներով՝ ազատությունից զրկված ցանկացած անձի իրավունքների համարժեք շրջանակ տրամադրելու և պետական համապատասխան մարմինների վրա թղթակցող պարտականություններ դնելու եղանակով: Ձերբակալման ընթացակարգի նկատմամբ նման բովանդակային (և ոչ ձևական) մոտեցումը պայմանավորված է Վճռաբեկ դատարանի որդեգրած իրավաբանության հիմքում դրված այն ելակետային հիմնադրույթով, որ դատական իշխանությունը պետք է երաշխավորի մարդու իրական ու գործադրելի, այլ ոչ թե պատրանքային ու վերացական իրավունքներ: Այս մոտեցումը հիմնաքարային է, մասնավորապես, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավաբանության մեջ (տե՛ս, օրինակ, *Էյրին ընդդեմ Իռլանդիայի* գործով 1979թ. հոկտեմբերի 9-ի վճռի 24-րդ կետը, *Արտիկոն ընդդեմ Իտալիայի* գործով 1980թ. մայիսի 13-ի վճռի 33-րդ կետը, *Չուլկինյան ընդդեմ Ուկրաինայի* գործով 2011թ. հունվարի 13-ի վճռի 50-րդ կետը):

§3.1.2

«[Բ]երվածի կարգավիճակի առանձնահատկությունները հաշվի առնելով (նախնական և կարծաժամկետ բնույթը)՝ բերվածը պետք է օժտված լինի առնվազն հետևյալ իրավունքներով.

ա) իմանալու իրեն արգելանքի վերցնելու պատճառը (բխում է ԳՅ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին նախադասությունից, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3(ա) ենթակետից),

բ) տեղեկացնելու իրեն բերման ենթարկելու մասին (բխում է ԳՅ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ նախադասությունից),

գ) հրավիրելու իր փաստաբանին (բխում է ԳՅ Սահմանադրության 20-րդ հոդվածի 1-ին մասից),

դ) լռելու (բխում է ԳՅ Սահմանադրության 22-րդ հոդվածի 1-ին մասից):

Չամսպատասխանաբար, քրեական հետապնդման մարմինը պարտավոր է ապահովել բերվածի իրավունքների իրականացումը՝ բերվածի իրավունքները գրավոր պարզաբանելու, նրան առնվազն մեկ զանգի հնարավորություն ընծեռելու, բերվածի փաստաբանի մուտքը չխոչընդոտելու եղանակներով:

Այնքանով, որքանով վերաբերելի են (*mutatis mutandis*), սույն կետում ամրագրված նվազագույն իրավունքներով և երաշխիքներով օժտված են նաև ոստիկանությունում կամ քրեական հետապնդման այլ մարմնում գտնվող, կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակ չունեցող այն անձինք, որոնք կարող են ողջամտորեն ենթադրել, որ (1) իրենց ազատությունը սահմանափակված է կամ իրենք ազատությունից

զրկված են, և, միաժամանակ, որ (2) իրենք կասկածվում են հանցագործության մեջ:

(...)

Այն բանից հետո, երբ անձին քրեական հետապնդման մարմին բերելու պահից երեք ժամվա ընթացքում վարույթն իրականացնող մարմինը կկազմի կասկածյալին ձերբակալելու մասին արձանագրություն, այդ մարմինը պարտավոր է անհապաղ, իսկ դրա անհնարինության դեպքում առավելագույնը մեկ ժամվա ընթացքում դրա մասին հայտարարել ազատությունից զրկված անձին: Նման ժամկետային սահմանափակումը ողջամիտ է և բխում է ազատությունից զրկված անձի սահմանադրական իրավունքների ապահովման անհրաժեշտությունից: Նշված ժամկետային սահմանափակումից միակ իրավաչափ բացառությունը կարող է վերաբերել այն դեպքերին, երբ բերվածի ֆիզիոլոգիական վիճակը՝ ալկոհոլի, թմրամիջոցների կամ այլ թմրեցնող նյութերի ազդեցության տակ լինելը կամ այլ համարժեք վիճակը, քրեական հետապնդման մարմնին օբյեկտիվորեն զրկում է ձերբակալման արձանագրությունը բերվածին հայտարարելու հնարավորությունից:

Այսպիսով, եթե քրեական հետապնդման մարմին բերելուց չորս ժամ հետո ազատությունից զրկված անձին ձերբակալման արձանագրությունը չի հայտարարվի, ապա անձն օրենքի ուժով պետք է համարվի ձերբակալված և իրավունք ունենա օգտվել ձերբակալվածի համար օրենքով սահմանված երաշխիքներից, այդ թվում 33 Սահմանադրության 16-րդ հոդվածով ամրագրված 72 ժամվա ընթացքում դատարա-

նի որոշմամբ չկալանավորվելու դեպքում անհապաղ ազատ արձակվելու իրավունքից»:

/Գ.Միքայելյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԱԴԴ/0085/06/09, կայացվել է 2009թ. դեկտեմբերի 18-ին, 22 և 28 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը վերհանել է (սահմանել է) ձերբակալման սկզբնական փուլում գտնվող անձի (բերվածի՝ տե՛ս §3.1.1) կոնկրետ իրավունքների ծավալը: Իրավունքների նշված ծավալն ընդգրկում է իրեն ազատությունից զրկելու պատճառի մասին տեղեկացվելու, ազատությունից զրկվելու մասին իր ընտրությամբ որևէ անձի հայտնելու, իր փաստաբանին հրավիրելու, լքելու, ինչպես նաև օրենքով սահմանված ժամկետում կարգավիճակ ստանալու իրավունքները: Իրավունքների այս ծավալը, մի կողմից, համապատասխանում է մարդու իրավունքների հանրաճանաչ չափանիշներին, իսկ մյուս կողմից՝ չի ստեղծում անհամաչափ կամ ոչ ողջամիտ խոչընդոտներ քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինների համար՝ հանցավորության դեմ պայքարի իրենց գործառույթը պատշաճ իրականացնելու հարցում:

Այսպես, Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշմամբ սահմանվում է, որ բերվածն ունի իր փաստաբանին հրավիրելու իրավունք, սակայն, եթե նա չունի փաստաբան, ապա նրան չի տրվում փաստաբան պահանջելու իրավունք: Այլ կերպ՝ ձերբակալման սկզբնական ընթացաշրջանում ազատությունից զրկված անձին տրված փաստաբանի իրավունքին թղթակցում է պետության ոչ թե պոզիտիվ, այլ նեգատիվ պարտականությունը (չխոչընդոտելու հրավիրված փաստաբանի մուտքը): Նկատի ունենալով բերվածի կարգա-

վիճակի կարճատևությունը՝ փաստաբանի անորոշ պահանջի իրավունք ամրագրելու դեպքում քրեական հետապնդման մարմինների վրա կդրվեր ազատությունից զրկված անձի համար ակտիվորեն փաստաբան ապահովելու անհամաչափ և ոչ ողջամիտ պարտականություն: Թեև փաստաբանի (պաշտպանի) անորոշ պահանջի իրավունքը դուրս է խնդրո առարկա իրավական դիրքորոշման շրջանակներից, ՀՀ գործող օրենսդրությունից հստակորեն բխում է, որ այն առաջանում է ավելի ուշ, երբ անձը ստանում է համեմատաբար երկարատև ձերբակալվածի (կասկածյալի) կարգավիճակ (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 69-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետ): Ձերբակալման ընթացքում վարույթն իրականացնող քրեական հետապնդման մարմինն առանց անհամաչափ ջանքեր գործադրելու կարող է ապահովել փաստաբանի ներգրավումը՝ որպես ձերբակալվածի (կասկածյալի) պաշտպան:

Որպես բերվածի իրավունքների (ազատությունից զրկված անձի նվազագույն իրավունքների) ապահովման երաշխիքներ՝ Վճռաբեկ դատարանը համապատասխան պետական մարմինների համար ամրագրել է նաև պոզիտիվ պարտականություններ՝ բերվածի իրավունքների գրավոր պարզաբանումը, նրան կապի միջոց տրամադրելը՝ զանգի հնարավորությունն իրականացնելու համար (եթե բերվածը չունի կապի միջոց), ինչպես նաև սահմանված ժամկետում ազատ չարձակելու դեպքում բերվածին ձերբակալվածի կարգավիճակ տրամադրելը:

Վերջին պարտականության ժամանակային բաղադրիչը վերհանելիս Վճռաբեկ դատարանը հաշվի է առել այն օրենսդրական կարգավորումը, որ «Հանցանքը կատարելու

մեջ կասկածվող անձին հետաքննության մարմին, քննիչի կամ դատախազի մոտ բերելուց հետո՝ երեք ժամվա ընթացքում, կազմվում է կասկածյալին ձերբակալելու մասին արձանագրություն, (...)» (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 131¹ հոդվածի 1-ին մաս): Այս օրենսդրական կանոնակարգումը վերաբերում է արձանագրությունը կազմելուն, այլ ոչ թե հայտարարելուն, մինչդեռ բերվածը ձերբակալված է համարվում ու դրա հիման վրա կասկածյալի կարգավիճակ է ձեռք բերում արձանագրությունը հայտարարելու պահից: Ուստի այս օրենսդրական երաշխիքը գործուն և իրական դարձնելու համար Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ կազմված արձանագրությունը պետք է անձին անհապաղ հայտարարվի: Անհապաղության շրջանակներում առավելագույն ժամկետ է դիտվել կազմելուց հետո մեկ ժամը (առանձին դեպքերի համար սահմանվել է բացառություն, երբ քրեական հետապնդման մարմինը բերվածի մեղքով զրկված է ձերբակալման արձանագրությունը նրան հայտարարելու հնարավորությունից):

Որպես կարգավիճակի իրավունքի լրացուցիչ երաշխիք՝ սահմանվել է, որ եթե քրեական հետապնդման մարմին բերելուց չորս ժամ հետո անձին ձերբակալման արձանագրությունը չի հայտարարվում, ապա նա օրենքի ուժով համարվում է ձերբակալված՝ ստանալով համապատասխան բուլոր երաշխիքների իրավունք:

Այս լրացուցիչ երաշխիքը Վճռաբեկ դատարանը գործնականում ճանաչել և կիրառել է ոչ միայն տվյալ գործի փաստերի նկատմամբ, այլ նաև հետագայում քննված և լուծված՝ Ն.Պողոսյանի վերաբերյալ ՀՀՔՐԴ2/0153/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2010թ. մարտի 26-ին):

Հարկ է նկատել, որ մեկնաբանվող իրավական դիրքորոշումների նշանակությունը չի սահմանափակվում միայն անձին ազատությունից զրկելու ձևական իրավական ընթացակարգերով: Վճռաբեկ դատարանը դրանց հաղորդել է առավել լայն իրավակարգավորիչ ուժ՝ սահմանելով, որ վերաբերելիության չափով բերվածի իրավունքները և երաշխիքները կիրառելի են նաև բոլոր այն դեպքերում, երբ պաշտպանության իրավունք ենթադրող կարգավիճակ չունեցող անձը փաստացի ազատությունից զրկված է, կասկածվում է հանցագործության մեջ և գտնվում է քրեական հետապնդման մարմնում:

Ընդ որում, ազատությունից զրկված լինելու և հանցագործության մեջ կասկածվելու տարրերը Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ սահմանված են տվյալ անձի դիտանկյունից՝ հիմք ընդունելով ողջամիտ ենթադրության չափանիշը: Այլ կերպ՝ բերվածի իրավունքների և երաշխիքների գոյության համար անհրաժեշտ չէ, որպեսզի անձին անմիջականորեն հայտարարեն, որ ինքը չի կարող լքել տվյալ շենքը, կամ որ ինքը կասկածվում է հանցագործության մեջ: Բավարար է, որ համապատասխան պաշտոնատար անձանց (օրինակ՝ ոստիկանների) գործողություններն այնպիսին լինեն, որ անկողմնակալ դիտորդին հնարավորություն տան հետևություն անելու (1) տվյալ անձի նկատմամբ կասկածի առկայության մասին և (2) տվյալ շինությունից տվյալ անձի ելքի անհնարի-նության մասին:

§3.1.3

«[Ձ]երբակալման օրինականությունը չի կարող դուրս մնալ դատական վերահսկողության շրջանակից, և հարկադրանքի այդ միջոցի կիրառման ընթացքում թույլ տրված խախտումները պետք է արժանանան համարժեք իրավական գնահատականի և հանգեցնեն համարժեք իրավական հետևանքների: Հակառակ դեպքում կխախտվի ձերբակալվածի՝ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը:

Ուստի կալանավորման միջնորդությունը քննելիս ձերբակալման ընթացակարգի խախտման փաստ հայտնաբերելու յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պարտավոր է ձեռնարկել Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված համապատասխան միջոցներ: Ձերբակալման առավելագույն ժամկետի խախտման պարագայում այդ միջոցները պետք է հանգեն հետևյալին.

ա) 72-ժամյա ժամկետի խախտման փաստի արձանագրում,

բ) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 360.1 հոդվածի հիման վրա լրացուցիչ որոշման կայացում, կամ, խախտումն ակնհայտ և կոպիտ լինելու դեպքում, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 184-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիման վրա քրեական գործ հարուցելու միջնորդությամբ դատախազին դիմում,

գ) անօրինական ձերբակալման համար փոխհատուցում ստանալու պահանջով ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան դիմելու ընթացակարգի պարզաբանում:

(...)

[«Գ»] ենթակետի արդյունավետ կենսագործումն ապահովելու նպատակով (...) անօրինական ձերբակալման զոհը պետք է օժտված լինի փոխհատուցում ստանալու իրավունքով՝ անկախ համապատասխան հետաքննության, նախաքննության, դատախազության և դատարանի պաշտոնատար անձանց մեղքից: Չակառակ դեպքում, փոխհատուցման իրավունքը կարող է վերածվել պատրանքային և վերացական իրավունքի, քանի որ անօրինական ձերբակալման զոհի վրա անարդարացիորեն կդրվի ապացուցման լրացուցիչ բեռ:

Միևնույն ժամանակ, այդ հայցի քննությունը և լուծումը պետք է համապատասխանի ինչպես ՀՀ ներպետական օրենսդրությանը, այնպես էլ ՀՀ միջազգային պայմանագրերին և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումներին»:

/Գ.Միքայելյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԱԴԴ/0085/06/09, կայացվել է 2009թ. դեկտեմբերի 18-ին, 34-36 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշումն ամբողջացնում է §3.1.1 և §3.1.2 ենթակետերում ներկայացված՝ Վճռաբեկ դատարանի մեկնաբանությունները ձերբակալման (առանց դատական վերահսկողության անձին ազատությունից զրկելու) հարկադրանքի միջոցի վերաբերյալ: Եթե §3.1.1 ենթակետում ներկայացված իրավական դիրքորոշման նպատակը ձերբակալման կառուցակարգի գործադրման ընթացքում անձի նվազագույն իրավունքների ապահովման համար ձևական-իրավաբանական հիմք ստեղծելն է, իսկ §3.1.2 ենթակետում ներկայացված իրավական դիրքորոշման էությունը նշված անձանց համար նվազագույն իրավունքների հստակ շրջա-

նակ սահմանելն է, ապա սույն ենթակետում ներկայացված իրավական դիրքորոշումն ուղղված է նշված իրավունքների կենսագործման համար դատական երաշխիքների ամրագրմանը:

ՀՀ գործող քրեադատավարական օրենսդրության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ ձերբակալված անձանց խախտված իրավունքների վերականգնման արդյունավետությունն օբյեկտիվորեն վտանգվում է, քանի որ ձերբակալման ընթացակարգը դուրս է դատական վերահսկողության շրջանակից: Մինչդեռ այդ վիճակը չի բխում իրավունքի գերակայության գաղափարից և կարող է հանգեցնել ձերբակալման ընթացքում սահմանված օրենսդրական երաշխիքների (օրինակ՝ ձերբակալման առավելագույն ժամկետը և այլն) անգործադրելիությանն ու վերացականացմանը, և որպես արդյունք՝ անձը կարող է զրկվել իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի սահմանադրական իրավունքից:

Այսպիսով, սույն իրավական դիրքորոշման նշանակությունն առաջին հերթին հանգում է ձերբակալման նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության երաշխիքի տարածմանը, քանի որ դրանով սահմանվում է, որ կալանավորման հարցը քննելիս դատարանը որոշակի հիմքերի առկայության դեպքում պարտավոր է անդրադառնալ նաև ձերբակալման ընթացակարգի օրինականությանը:

Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանը, կիրառելով ակտիվ իրավամեկնաբանական միջոցներ, փորձ է կատարել վերհանել և սահմանել այնպիսի միջոցների համակարգ, որոնք իրենց համակցությամբ կհամապատասխանեն իրավական պաշտպանության միջոցների արդյունավետության

չափանիշին: Վճռաբեկ դատարանի կողմից արձանագրված միջոցները երեքն են. խախտման փաստի ճանաչում, խախտումը թույլ տված պաշտոնատար անձանց նկատմամբ ներգործության միջոցների նախաձեռնում և փոխհատուցման իրավունքի ճանաչում: Ընդ որում՝ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ քաղաքացիական դատարանում փոխհատուցման հարցի քննության ժամանակ ձերբակալման ընթացակարգի խախտման զոհը պարտավոր չէ ապացուցել պաշտոնատար անձի մեղքը. խախտման փաստի արձանագրումն ինքնին բավարար է փոխհատուցման պահանջի բավարարման համար:

Նշված միջոցների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանք ուղղված են ոչ միայն պետական իշխանության չարաշահման զոհերի փոխհատուցման գործում ընթացակարգի արմատավորմանը, այլև չարաշահումների կանխարգելմանը:

Հարկ է նաև հատուկ ընդգծել, որ սույն իրավական դիրքորոշման առարկա հարցերի առավել ամբողջական լուծումը դուրս է Վճռաբեկ դատարանի իրավագործության շրջանակից և ենթադրում է օրենսդրական գործիքակազմի կիրառում:

Քննարկվող իրավական դիրքորոշումը վերահաստատվել է կիրառվել է *Յ.Գյուրջյանի* վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010թ. մայիսի 4-ի ԵԷԴ/0004/06/09 որոշման մեջ (տե՛ս նշված որոշման 20-րդ կետը): Ընդ որում, նշված գործը վերաբերում էր ոչ թե ձերբակալմանը, այլ առանց իր մասնակցության դատական նիստով կալանավորված անձին հայտնաբերելուց հետո դատարանի առջև ներկայացնելու (կալանքի հարցը վերստին քննելու) ընթացակարգին (նշված

ընթացակարգի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումը և դրա մեկնաբանությունը տե՛ս §3.2.5 ենթակետում): Սույն իրավական դիրքորոշման կիրառելիության հարցը լուծելիս Վճռաբեկ դատարանը գործադրել է գործերի նմանությունների/տարբերությունների էականության չափանիշը (այսպես կոչված՝ *Ս.Այվազյանի չափանիշ*, տե՛ս §1.1.5):

§ 3.2. Կալանավորում

§3.2.1

«Կալանավորումը քրեական գործի քննության ընթացքում կիրառվող խափանման միջոցներից ամենախիստն է: Այն պետք է ընտրվի միայն այն ժամանակ, երբ խափանման մյուս միջոցները քրեական գործի վարույթի ընթացքում չեն կարող ապահովել անձի պատշաճ վարքագիծը: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրությունը սահմանել է կալանավորման կիրառման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունն ապահովող մի շարք երաշխիքներ, որոնց մեջ առաջին հերթին կարևորվում ու առանձնանում են կալանավորման հիմքերը: Դրանք օրենքով նախատեսված այն հանգամանքներն են, որոնք հաստատվում են ապացույցների որոշակի ամբողջությամբ և հնարավորություն են տալիս հիմնավորված ենթադրություններ անել այն մասին, որ անձը, կալանքի տակ չգտնվելով, կարող է դրսևորել ոչ պատշաճ վարքագիծ և խոչընդոտել քրեական դատավարության խնդիրների իրականացմանը:

(...)

[ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասի] բովանդակությունից հետևում է, որ կալանավորման կիրառման հիմքերն ունեն կանխատեսական, մոտավոր բնույթ, քանի որ ենթադրում են ապագային վերաբերող իրադարձություններ: Ընդ որում, այդ կանխատեսող գործողություններն անհրաժեշտ է հիմնավորել քրեական գործով ձեռք բերված որոշակի նյութերով, որով էլ վերջին հաշվով որոշվում է կալանավորման կիրառման հիմնավորվածությունը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածում թվարկված մեղադրյալի հավանական գործողությունների մասին հետևությունները պետք է հիմնված լինեն գործի նյութերից բխող ողջամիտ կասկածների կամ ենթադրությունների վրա: Դա նշանակում է, որ կալանավորման կիրառման հիմքում բոլոր դեպքերում պետք է դրվեն որոշ փաստական տվյալներ»:

/Ա.Ճուղուրյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-132/07, կայացվել է 2007թ. օգոստոսի 30-ին/:

Ա.Ճուղուրյանի վերաբերյալ որոշման մեջ առաջին անգամ Վճռաբեկ դատարանը ձևակերպեց ու ամրագրեց մի շարք կարևոր մոտեցումներ, որոնք Վճռաբեկ դատարանի հետագա նախադեպային պրակտիկայում զարգացվեցին ու հստակեցվեցին:

Մասնավորապես, սույն որոշմամբ սահմանվեց, որ՝ (1) կալանավորման խափանման միջոցը կարող է կիրառվել միայն այն դեպքում, երբ առկա են դրա հիմքերը հաստատող փաստական տվյալներ, և (2) այդ փաստական տվյալների

վրա հիմնված փաստարկունը, լինելով թեև անխուսափելիորեն ենթադրական, կանխատեսական բնույթի, այնուհանդերձ, պետք է բավարարի «ողջամիտ ենթադրության (կասկածի)» չափանիշը: Ընդ որում, ենթադրվում է, որ նշված փաստական տվյալները և դրանց վերլուծության արդյունքում ձևավորվող փաստարկունը պետք է մատչելի շարադրվեն կալանավորման մասին դատական ակտում:

Այս իրավական դիրքորոշման հիմքում ընկած է այն գաղափարը, որ միայն դատավորի կողմից կալանավորման հիմքերի առկայության մասին հավաստիանալը բավարար չէ անձի ազատության իրավունքը սահմանափակելու համար. անհրաժեշտ է այդ հիմքերի առկայության մասին հետևությունը համոզիչ դարձնել նաև կողմնակի դիտորդի համար:

Վճռաբեկ դատարանը, սույն իրավական դիրքորոշման շրջանակներում մատնանշելով կալանավորման հիմքում դրված փաստական հիմքի իրավաբանական բնույթը, մի դեպքում կիրառում է ինչպես «ապացույց», այնպես էլ պարզապես «փաստական տվյալ» եզրերը: Այստեղից կարող է հարց առաջանալ. արդյոք հնարավոր է անձի կալանավորման մասին որոշումը պատճառաբանել որպես ապացույց չճանաչված փաստական տվյալներով (օրինակ՝ բացատրություններով, օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքում ստացվող տվյալներով): Կարծում ենք, այս հարցին անհրաժեշտ է դրական պատասխան տալ, քանի որ այս հիմնավորման համակարգային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ Վճռաբեկ դատարանի մտադրությունը ոչ թե ապացույց չհանդիսացող փաստական տվյալների հիման վրա, այլ առանց որևէ փաստական հիմնավորման անձին կալանավորելու ոչ իրավաչափության ընդգծումն էր: Բացի այդ,

հետագա նախադեպային որոշումներում Վճռաբեկ դատարանն արդեն միարժեքորեն կիրառում էր «փաստական տվյալներ», «փաստական հանգամանքներ» ձևակերպումները:

§3.2.2

«(...) Ա.Ավետիսյանի կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին որոշումներում թե առաջին ատյանի և թե վերաքննիչ դատարանները բավարարվել են միայն օրենքով նախատեսված կալանավորման հիմքերի օրենսդրական ձևակերպումների շարադրանքով, և իրենց որոշումները չեն պատճառաբանել փաստական հանգամանքների հիման վրա կատարված ողջամիտ ենթադրություններով:

Մինչդեռ անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքը, մարդու այլ հիմնական իրավունքների հետ մեկտեղ, ՀՀ Սահմանադրությամբ ճանաչվում է անօտարելի և բարձրագույն արժեք (ՀՀ Սահմանադրության 4-րդ հոդված): Ուստի մարդու այդ հիմնական իրավունքի սահմանափակման իրավաչափության երաշխիքները կանոնակարգող իրավադրույթները մեկնաբանելիս անհրաժեշտ է ելնել մարդու իրավունքները հարգելու, մարդու իրավունքների սահմանափակման միջոցով հիմնական իրավունքը բովանդակազրկելու անթույլատրելիության սկզբունքներից:

Նշված սկզբունքների հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածով սահմանված խափանման միջոցի կիրառման հիմքերը չեն կարող այնպես մեկնաբանվել և կիրառվել, որ կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին դատական ակտը պատճառաբանելու համար ընդամենը բավարար լինի ՀՀ

քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածով սահմանված իրավական ձևակերպումների վկայակոչումը կամ վերարտադրումը: Հակառակ պարագայում անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության սահմանադրական իրավունքի սահմանափակման իրավաչափության դատական երաշխիքը կլինի պատրանքային, իսկ հիմնական իրավունքը փաստացի կբովանդակագրկվի:

Այսպիսով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածում թվարկված մեղադրյալի հավանական գործողությունների մասին հետևությունները, որոնք կարող են առաջ բերել անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության հիմնական իրավունքի սահմանափակում, պետք է հիմնված լինեն գործի նյութերից բխող ողջամիտ ենթադրությունների վրա:

Բացի ՀՀ Սահմանադրությունից և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքից, Վճռաբեկ դատարանի՝ 19-րդ և 20-րդ կետերում ներկայացված մոտեցումները բխում են նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից ձևավորված իրավական դիրքորոշումից [մեջբերվում են Յագսինն ու Սաթինն ընդդեմ Թուրքիայի և Սամեդովան ընդդեմ Ռուսաստանի գործերով ՄԻԵԴ վճիռները]:

(...)

Հետևաբար՝ մեղադրյալ Ա.Ավետիսյանին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին դատական ակտի հիմնավորվածության և պատճառաբանվածության պահանջը պահպանած լինելու համար բավարար չէր օրենքով նախատեսված հիմքերի պարզ շարադրանքը, այլ անհրաժեշտ էր կիրառել դատական ակտի պատճառաբանվա-

ծության առավել բարձր չափանիշ՝ դատարանի հետևությունները հիմնավորել գործի փաստական տվյալներով:

Ընդ որում, անձի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելիս, ինչպես նաև կալանքի ժամկետը երկարացնելիս պետք է հաստատվի հասարակության ընդհանուր շահի և անհատի հիմնարար իրավունքների միջև արդարացի հավասարակշռություն, և որը պետք է բխի անձի՝ ազատությունից զրկելու հետ կապված կիրառվող միջոցի և հետապնդվող նպատակների միջև համամասնության ողջամիտ հարաբերակցության անհրաժեշտությունից»:

/Ա.Ավետիսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԱՎԴ/0022/06/08, կայացվել է 2008թ. հոկտեմբերի 31-ին, 18-22 կետեր/:

Ասլան Ավետիսյանի վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի ձևավորած իրավական դիրքորոշումները վերահաստատեցին *Ա.Շուղուրյանի* վերաբերյալ գործով ձևավորած մոտեցումները՝ միևնույն ժամանակ ընդլայնելով հիմնավորումների ծավալը և խորությունը: Մասնավորապես, այն մոտեցումը, որ անձի կալանավորումը չի կարող հիմնվել կալանավորման հիմքերի պարզ շարադրանքի վրա, այս որոշման մեջ պատճառաբանվում է ՀՀ Սահմանադրության արժեքային իրավանորմերով, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային որոշումներով: Ընդ որում, Վճռաբեկ դատարանի կիրառած փաստարկման անկյունաքարն այստեղ ՀՀ Սահմանադրության 4-րդ հոդվածն է, համաձայն որի՝ մարդու իրավունքներն անօտարելի և բարձրագույն արժեքներ են:

Դրա հետ մեկտեղ, քննարկման առարկա իրավական դիրքորոշումներով Վճռաբեկ դատարանը կարևորում է նաև

կալանավորման հետ կապված հարցերում հանրային և մասնավոր շահերի «արդարացի հավասարակշռությունը» և «ողջամիտ հարաբերակցությունը»: Փաստարկման այս դիտանկյունը լայն հնարավորություն է ստեղծում հետագայում զարգացնել քրեական դատավարությունում իրավաչափ արժեքների (շահերի) ողջամիտ հավասարակշռման մեթոդաբանությունը: Դրա արդյունքում իրավունքների սահմանափակման իրավաչափության որոշման յուրաքանչյուր դեպքում կարող է կիրառելի համարվել սահմանափակման համարժեքության տեստը, որը մարդու իրավունքների սահմանափակումների համար Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից համատարած կիրառվող սովորական տեստերից մեկն է:

Կալանավորման հարցը որոշելիս շահերի արդարացի հավասարակշռության գաղափարն ըստ էության զարգացնում է *Ա.Ճուղուրյանի* վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի ցուցաբերած այն մոտեցումը, որ խափանման միջոց կալանքը «պետք է ընտրվի միայն այն ժամանակ, երբ խափանման մյուս միջոցները քրեական գործի վարույթի ընթացքում չեն կարող ապահովել անձի պատշաճ վարքագիծը»:

Չնայած քննարկման առարկա իրավական դիրքորոշումն ըստ էության վերաբերում է կալանքի ժամկետի երկարացմանը, այնուհանդերձ, այն լիովին կիրառելի է նաև սկզբնական կալանավորման պարագայում, քանի որ անձին տրամադրվող իրավական երաշխիքների տեսանկյունից այդ երկու իրավիճակներն ունեն էական նմանություն և չունեն էական տարբերություն (*Ա.Այվազյանի չափանիշ. տե՛ս §1.1.5* ենթակետը, տե՛ս նաև *Յ.Գյուրջյանի* վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի ԵԵԴ/0004/06/09 որոշման 21 կետը):

§3.2.3

«[Ա]նձին կալանավորելու միջնորդությունը կարող է բավարարվել այն դեպքում, երբ միջնորդությունը ներկայացրած քրեական հետապնդման մարմնին հաջողվի դատարանի համար համոզիչ հիմնավորել.

ա) անձին մեղսագրվող հանցագործությանը նրա առնչությունը (տվյալ հանցագործության կատարման մեջ հիմնավոր կասկածը) և

բ) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված հիմքերից որևէ մեկի կամ մի քանիսի առկայությունը»:

/Գ.Միքայելյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԱԴԴ/0085/06/09, կայացվել է 2009թ. դեկտեմբերի 18-ին, կետ 32/:

Եթե §3.2.1 և §3.2.2 ենթակետերում ներկայացված իրավական դիրքորոշումները վերաբերում են կալանավորման հարցի քննության ժամանակ կիրառվող *ապացուցողական չափանիշին*, այն է՝ հիմնավորման խորության աստիճանին, ապա սույն իրավական դիրքորոշմամբ հստակ սահմանվում է կալանավորման հարցի քննության ժամանակ *ապացուցման առարկան*, այսինքն՝ ապացուցման ենթակա հանգամանքների շրջանակը: Մասնավորապես, առաջին անգամ ամրագրվում է, որ կալանավորման համար ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված հիմքերի առկայությունը դեռևս բավարար չէ, և հավելյալ անհրաժեշտ է հաստատված ճանաչել անձի մասնակցությունն իրեն մեղսագրվող հանցագործությանը:

Ընդ որում, Վճռաբեկ դատարանն այստեղ կիրառում է երկու համարժեք եզրույթներ՝ «անձին մեղսագրվող հանցագործությանը նրա առնչությունը» և «հանցագործության կատարման մեջ հիմնավոր կասկածը»: Այս եզրույթներից առաջինն արմատավորված է տեսական գրականության մեջ, իսկ երկրորդը վերաբերում է Մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքում, ինչպես նաև ՀՀ Սահմանադրության մեջ կիրառվող հասկացությանին ապարատին:

Հիմնավոր կասկածը (առնչությունը) հիմնավորելու պահանջը սկզբունքային նշանակություն ունի անձին ազատությունից զրկելու ընթացակարգերի պատշաճության գնահատման հարցում, և դրա բացակայությունը ՀՀ քրեադատավարական գործող օրենսգրքում էական բացթողում է: Ավելին, տրամաբանորեն առնչության պահանջն ունի առաջնություն կալանավորման միջնորդության քննության ժամանակ ապացուցման ենթակա մյուս հանգամանքների (անձի փախուստի, նոր հանցանք կատարելու, քննությանը խոչընդոտելու ողջամիտ հնարավորություն և այլն) հանդեպ: Այսպես, եթե անձին մեղսագրվող հանցանքին նրա առնչությունը չի հիմնավորվում, ապա նրա հետագա վարքագծի պատշաճության գնահատումն անտրամաբանական է: Հավանաբար, նշված հանգամանքը նկատի ունենալով է Վճռաբեկ դատարանը թվարկումը սկսել հենց առնչության հարցից:

Հարկ է ընդգծել, որ առնչության (հիմնավոր կասկածի) ապացուցողական չափանիշն էապես ցածր է անձին հանցագործության համար մեղավոր ճանաչելու համար անհրաժեշտ ապացուցողական չափանիշից («հիմնավոր կասկածից վեր» ապացուցողական չափանիշ): Այսպես, կալանավորման համար անհրաժեշտ է հիմնավորել հետևյալը. ողջամիտ է

պնդելը, որ տվյալ անձը կատարել է իրեն մեղսագրվող հանցանքը: Մինչդեռ մեղադրական դատավճռի համար անհրաժեշտ է հիմնավորել հետևյալը. առկա ապացույցներն իրենց համակցությամբ վկայում են այն մասին, որ ամբաստանյալը կատարել է իրեն մեղսագրվող հանցանքը, և միաժամանակ բացակայում է ողջամիտ վարկած, որ հանցանքը տվյալ անձը չի կատարել:

Այս հարցի առնչությամբ կարևոր իրավական դիրքորոշում է արտահայտել ՀՀ սահմանադրական դատարանը. «քրեական գործի մինչդատական վարույթի փուլում վերահսկողական իր գործառույթն իրականացնելու նպատակով դատարանի կողմից կալանավորման վերաբերյալ ընդունված որոշումը ոչ թե անձին դատապարտող ակտ է, այլ արդյունավետ ու անաչառ արդարադատություն իրականացնելու, Սահմանադրության 16 հոդվածի, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի պահանջների կատարումն ապահովող նախապայման» (ՍԴՈ-827, որոշումը կայացվել է 2009թ. սեպտեմբերի 12-ին):

Վճռաբեկ դատարանի՝ քննարկվող իրավական դիրքորոշումը մեկնաբանելով §3.2.1 և §3.2.2 ենթակետերում ներկայացված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ կարելի է պնդել, որ առնչության (հիմնավոր կասկածի) հիմնավորման համար ևս, դրա գոյության պարզ ճանաչումը բավարար չէ, և այս հարցում ևս դատարանը պետք է պատճառաբանվածության առավել բարձր չափանիշ կիրառի՝ իր հետևությունները հիմնավորի որոշակի փաստական տվյալներով:

Քննարկվող իրավական դիրքորոշումը վերահաստատվել և կիրառվել է *Յ.Գյուրջյանի* վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի ԵԷԴ/0004/06/09 որոշման մեջ (տե՛ս նշված որոշման 24-րդ կետը):

§3.2.4

« (...)

[Մ]եղադրյալին կալանքի տակ պահելու ժամկետը կարող է երկարացվել հետևյալ երկու պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

ա) շարունակվում են առկա լինել կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու հիմքերն ու պայմանները կամ ի հայտ են եկել անձին կալանքի տակ պահելու նոր հիմքեր.

բ) գործի քննությունն իրականացնող մարմնի կողմից դրսևորվել է անհրաժեշտ ջանասիրություն ապահովելու գործի քննության ընթացքը.

(...)

*Թեև անձին մեղսագրվող հանցանքի ծանրությունը էական նշանակություն ունի ազատության մեջ գտնվող մեղադրյալի դրսևորվող վարքագծի հավանականությունը կանխորոշելու հարցում, սակայն այդ հանգամանքը պետք է գնահատվի գործում առկա մնացած, մասնավորապես *Յ* քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 3-*

րո՞ղ մատում մատնանշված հանգամանքների[¹] համատեքստում: Այդ առումով կարող է քննության առկա դառնալ նաև դեռևս չկատարված քննչական գործողությունների բնույթը, դրանց օբյեկտիվության վրա մեղադրյալի կողմից ազդեցություն գործելու հնարավորությունը»:

/Ա.Ավետիսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԱՎԴ/0022/06/08, կայացվել է 2008թ. հոկտեմբերի 31-ին, 26 կետ/:

Այս իրավական դիրքորոշումը վերաբերում է խափանման միջոց կալանքի ժամկետի երկարացման իրավաչափության պայմաններին: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ այն չի նախատեսում լրացուցիչ պայմաններ կալանքի ժամկետի երկարացման համար, այսինքն՝ սկզբնական կալանավորման և կալանքի ժամկետի երկարացման համար անհրաժեշտ իրավական հիմքերն ըստ էության համընկնում են:

Մինչդեռ տրամաբանական է, որ շարունակական կալանավորման պարագայում անձի ազատության իրավունքի հաղթահարման շենը պետք է ավելի բարձր լինի: Բանն այն է, որ երկարատև նախնական կալանքն ինքնին ենթադրում է մարդու իրավունքների առավել մեծ սահմանափակում, ինչն էլ իր հերթին ենթադրում է հակակշիռ հանրային շահի առա-

---

¹ Այդ դրույթը սահմանում է. խափանման միջոց կիրառելու անհրաժեշտության և կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ դրա տեսակն ընտրելու հարցը լուծելիս հաշվի են առնվում վերագրվող արարքի բնույթը և վտանգավորության աստիճանը, կասկածյալի կամ մեղադրյալի անձը, տարիքը և առողջական վիճակը, սեռը, զբաղմունքի տեսակը, ընտանեկան դրությունը և խնամարկյալների առկայությունը, գույքային դրությունը, բնակության մշտական վայրի առկայությունը, այլ էական հանգամանքներ:

վել մեծ հիմնավորվածության պահանջ: Այս մոտեցումը համահունչ է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դիրքորոշումներին:

Վճռաբեկ դատարանի այս իրավական դիրքորոշման մեջ շարադրված են կալանավորման ժամկետի երկարացման համար անհրաժեշտ իրավական պայմանները՝ սկզբնական կալանավորման հետ համեմատության մեջ: Մասնավորապես, ըստ էության սահմանված է, որ սկզբնական կալանավորման հիմքերն ու պայմանները պետք է վերստին ստուգման ենթարկվեն, և եթե դրանք այլևս առկա չեն և նոր հիմքեր էլ ի հայտ չեն եկել, ապա կալանավորման ժամկետը չի կարող երկարացվել:

Թեև Ա.Ասլանյանի վերաբերյալ նախադեպային որոշումը կայացվել է *Գ.Միքայելյանի* վերաբերյալ որոշումից առաջ, սակայն այն անհրաժեշտ է դիտարկել նաև *Գ.Միքայելյանի* վերաբերյալ որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո (տե՛ս §3.2.3. ենթակետը): Այսինքն՝ սկզբնական կալանավորման պայմանների շարքում անհրաժեշտ է վերստին ստուգման ենթարկել մեղադրյալի առնչության (հիմնավոր կասկածի) հարցը, և կալանավորման ժամկետը կարող է երկարացվել միայն այն դեպքում, երբ այդ հիմնավոր կասկածը շարունակում է գոյություն ունենալ:

Բացի սկզբնական կալանավորմանը բնորոշ պայմաններից ու հիմքերից, սույն իրավական դիրքորոշման մեջ առանձնացվում է կալանավորման ժամկետի երկարացման լրացուցիչ պայման՝ վարույթն իրականացնող մարմնի անհրաժեշտ ջանասիրությունը: Այս պայմանը սահմանված է ամենաընդհանուր ձևով և ենթակա է լրացուցիչ պարզաբանման ու կոնկրետացման: Վճռաբեկ դատարանի այս մոտեց-

ման հիմքում դրված է տարբեր հեղինակավոր դատական ատյանների կողմից ձևակերպված այն ընդհանրական սկզբունքը, որ անձը չպետք է պատասխանատվություն կրի պետական մարմինների սխալների ու բացթողումների համար (տե՛ս, օրինակ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի հետևյալ վճիռները. *Ռադչիկովն ընդդեմ Ռուսաստանի* (RADCHIKOV v. RUSSIA, 24.05.2007թ., գանգատ թիվ 65582/01), կետ 50, *Քսերաջն ընդդեմ Ալբանիայի* (XHERAJ v. ALBANIA, 29.07.2008թ., գանգատ թիվ 37959/02), կետ 58):

Անհրաժեշտ ջանասիրության հիմնավորման համար անհրաժեշտ է փաստարկել, որ կալանավորման ժամանակահատվածում վարույթն իրականացնող մարմինն անգործության չի մատնվել, կատարել է բավարար քանակով քննչական ու այլ դատավարական գործողություններ:

Քննարկվող իրավական դիրքորոշման մյուս բաղադրիչը վերաբերում է կալանավորման հիմնավորման համար պրակտիկայում հաճախ կիրառվող առանձին իրավական փաստարկներին: Մասնավորապես, մեղսագրվող հանցանքի ծանրության կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը հավասարակշռված մոտեցում է դրսևորել՝ մի կողմից, այն չհամարելով կալանավորման ինքնավար հիմնավորում, իսկ մյուս կողմից՝ սահմանելով, որ այն կարող է ներառվել ընդհանուր փաստարկման համակարգի մեջ՝ որպես դրա տարր: Ընդ որում, նույն ռեժիմը Վճռաբեկ դատարանը տարածել է նաև պրակտիկայում հաճախ հանդիպող մեկ այլ հիմնավորման՝ կատարման ենթակա քննչական գործողությունների ծավալի նկատմամբ:

§3.2.5

«(...),

[ԴՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի համապատասխան դրույթները] հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի բացակայությամբ նրա նկատմամբ խափանման միջոցի ընտրության առումով, չեն բխում Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված դատավորի մոտ անհապաղ տարվելու պահանջից: [Դրանք] վարույթն իրականացնող մարմնին հնարավորություն են տալիս անձի նկատմամբ ազատությունից զրկելու հետ կապված խափանման միջոց ընտրել անձի բացակայության պայմաններում առանց հնարավորություն ընձեռելու, որ հետախուզման արդյունքում հայտնաբերված անձը ներկայանա դատարան, և անձի կալանավորման հարցի քննարկումը տեղի ունենա իր ներկայությամբ:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քրեադատավարական օրենքում ամրագրված նման կարգավորումը կհակասի Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասին և կոպտորեն կխախտի անձի ազատության իրավունքը, եթե հետախուզման մեջ գտնվող անձի ի հայտ գալուց հետո նա անհապաղ դատարանի առջև չներկայացվի:

[Այս իրավական] դիրքորոշումը հիմնվում է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի վրա: [Մեջբերվում են Լադենտն ընդդեմ Լեհաստանի, Գարաբանն ընդդեմ Ռուսաստանի գործերով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները]:

(...)

Վճռաբեկ դատարանը[, ինչպես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը,] ևս կարևորում է քրեական դատավարության շրջանակներում ազատությունից զրկված անձին անհապաղ դատարան ներկայացնելու երաշխիքային նշանակությունը:

(...)

ՀՀ ներպետական օրենդորության մակարդակում ազատության իրավունքի ապահովման անհրաժեշտ երաշխիք պետք է լինի հետախուզման մեջ գտնվող անձին հայտնաբերելուց հետո, արդեն նրա ներկայությամբ, նրա նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցի հարցի կրկնակի քննարկումը նախաքննության կատարման վայրի դատարանում: Դա հնարավորություն կտա նվազեցնել կամայական կալանավորման դեպքերը, ինչպես նաև կապահովի Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի` Հայաստանի Հանրապետության համար միջազգային պարտավորություն հանդիսացող պահանջների կատարումը:

Հետևաբար` հետախուզման մեջ գտնվող անձին հայտնաբերելուց հետո նա պետք է անհապաղ (72 ժամվա ընթացքում) տարվի դատավորի մոտ»:

/Տ.Վահրադյանի վերաբերյալ գործով որոշում, LՂ/0197/06/08, կայացվել է 2008թ. դեկտեմբերի 26-ին, 29-34 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշումը Վճռաբեկ դատարանի ակտիվ իրավաբանության կարևոր օրինակներից է: Դրանով նախադեպային իրավունքի մակարդակում ըստ էության լու-

ծում է տրվում ՀՀ օրենսդրության մի բացթողման, որը ստեղծում էր անձի ազատության իրավունքի ուղղակի ոտնահարման իրավիճակ: Խոսքը վերաբերում է այն դեպքերին, երբ մեղադրյալը գտնվում է փախուստի մեջ, և առանց նրա մասնակցության որոշում է կայացվում նրա նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 259 և 285 հոդվածները տալիս են նման հնարավորություն: Ավելին, *Գարաբաևն ընդդեմ Ռուսաստանի* գործով վճռում էվրոպական դատարանը, ի թիվս այլ հարցերի, քննության է առել նման պայմաններում անձի կալանավորման իրավաչափության հարցը և չի եզրակացրել, որ դա հակասում է Կոնվենցիային (տե՛ս *Garabaev v. Russia*, գանգատ թիվ 38411/02):

Սակայն իրավական պաշտպանության խնդիր է առաջանում այն ժամանակ, երբ փախուստի մեջ գտնվող և ըստ էության կալանավորված անձը որևէ եղանակով հայտնվում է պետության իրավագործության ներքո (բռնվում է, ներկայանում է մեղայականով): Ստացվում է, որ անձն ըստ էության առաջին անգամ ազատությունից զրկվում է, իսկ նրան անհապաղ դատարանի առջև ներկայացնելու օրենսդրական պահանջը բացակայում է՝ ի հեճուկս կոնվենցիոն պահանջի, որը տարբերություն չի դնում ձերբակալված և կալանավորված անձանց միջև և սահմանում է բովանդակային, այլ ոչ թե ձևական կանոն. ազատությունից զրկված անձը պետք է անհապաղ տարվի դատարան և կանգնեցվի դատարանի առջև՝ կալանավորման հարցը վերստին քննության առնելու համար:

Այս խնդիրը Վճռաբեկ դատարանը լուծել է ՀՀ Սահմանադրության, Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվեն-

ցիայի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի անմիջական կիրառման ճանապարհով և արդյունքում սահմանել, որ իրավունքը պահանջում է վերը նշված իրավիճակում կալանավորվածին ներկայացնել դատարան նույն ժամկետում, ինչ ձերբակալվածին (72 ժամվա ընթացքում):

Առանց դատարանի առջև կանգնելու կալանավորված անձին ձերբակալվածին համարժեք իրավական երաշխիք տրամադրելով՝ Վճռաբեկ դատարանը նախադեպային իրավունքի մակարդակով ապահովում է habeas corpus ընթացակարգի՝ նույնական պայմաններով կիրառումը հանցագործության համար կասկածով/մեղադրանքով ազատությունից զրկված յուրաքանչյուր անձի նկատմամբ:

Այս իրավական դիրքորոշումը համատարած գործնական կիրառում է ստացել, ինչպես նաև վերահաստատվել է Վճռաբեկ դատարանի հետագա որոշումներում (տե՛ս *Խ.Յեքիմյանի* վերաբերյալ ԵԱԲԴ/0003/15/09 գործով Վճռաբեկ դատարանի 2009թ. օգոստոսի 21-ի որոշման 18-21 կետերը, *Յ.Գյուրջյանի* վերաբերյալ ԵԵԴ/0004/06/09 գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010թ. մայիսի 4-ի որոշման 15-18 կետերը):

§3.2.6

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի [138, 291, 292 և 300] հոդվածների վերլուծությունից երևում է, որ անձի վերաբերյալ քրեական գործը դատարան ուղարկվելու դեպքում, եթե մինչդատական վարույթում անձի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքը չի վերացվում,

ապա դրա ժամկետի ընթացքը կասեցվում է, և անձի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ ընտրված խափանման միջոցի ժամկետը երկարացնելու մասին դատարանի որոշման բացակայության պայմաններում անձը շարունակում է գտնվել անազատության մեջ մինչև քրեական գործն իր վարույթ ընդունած դատավորը 15-օրյա ժամկետում կայացնի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ հոդվածով նախատեսված որոշումներից մեկը¹) և վերջիններիս կայացման հետ մեկտեղ լուծի խափանման միջոց ընտրելու կամ չընտրելու, իսկ խափանման միջոցն ընտրված լինելու դեպքում՝ դրա տեսակի հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցը: Այլ կերպ՝ ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության նշված կարգավորումից բխում է, որ գործը դատական քննության նախապատրաստելու փուլում կարող է առաջանալ այնպիսի իրավիճակ, երբ անձի ազատության իրավունքը կարող է սահմանափակվել և անձը շարունակաբար կարող է գտնվել կալանքի տակ՝ առանց դատավարական հիմքի, այն է՝ խափանման միջոց ընտրելու մասին դատարանի որոշման:

(...)

Հաշվի առնելով Ջեսիուսն ընդդեմ Լիտվայի գործով վճռում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի ներկայացրած հիմնավորումները՝ Վճռաբեկ դատարանը

---

¹ Խոսքը վերաբերում է հետևյալ որոշումներին. դատական քննությունն նշանակելու մասին, քրեական գործի վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին, քրեական գործի վարույթը կասեցնելու մասին, գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին, գործն ըստ ընդդատության ուղարկելու մասին, ինքնաբացարկի մասին:

գտնում է, որ մեղադրողի կողմից գործը դատարան ուղարկված լինելու հիմքով անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետի կասեցումն անձի ազատության իրավունքի անօրինական սահմանափակում է: Ուստի ՀՀ քրեադատավարական օրենքի 138-րդ հոդվածի 3-րդ մասում առկա կարգավորումը¹ հակասում է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասին, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 2-րդ և 136-րդ հոդվածի 2-րդ մասերին:

(...)

[Այն դեպքերում, երբ կալանքի երկամսյա ժամկետի ավարտին մնացել է 15 օրից քիչ ժամանակ, այսինքն քրեական գործն իր վարույթ ընդունած դատավորի կողմից ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ հոդվածով նախատեսված որոշումներից մեկի կայացման ժամկետից պակաս ժամանակ, նախաքննական մարմինը գործը դատարան ուղարկելու հետ միաժամանակ պետք է լուծի նաև անձի կալանքի հարցը, այն է՝ պետք է անձին ազատ արձակի, եթե վերացել են նրան կալանքի տակ պահելու հիմքերը, կամ դատարանին միջնորդություն ներկայացնի կալանավորման ժամկետը երկարացնելու վերաբերյալ, եթե առկա են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիմքերը»:

---

¹ «(...) Քրեական գործով մինչդատական վարույթում կալանքի տակ պահելու ժամկետի ընթացքը կասեցվում է այն օրը, երբ դատախազը քրեական գործն ուղարկում է դատարան, կամ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց վերացվում է»:

/4.Մինասյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՅՅՔՐԴ3/0106/01/08, կայացվել է 2009թ. ապրիլի 10-ին, 22 և 26 կետեր/:

Ինչպես և նախորդ ենթակետում ներկայացված իրավական դիրքորոշման պարագայում, այստեղ ևս Վճռաբեկ դատարանն իրականացրել է ակտիվ իրավաբանություն և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի ու Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի հիման վրա սահմանել է անձի ազատության իրավունքի լրացուցիչ երաշխիքներ:

Խնդրո առարկան այն է, որ քրեական գործը մինչդատականից դատական վարույթի անցնելու փուլում ՅՅ գործող քրեադատավարական օրենսդրությամբ սահմանված է դրույթ (138-րդ հոդվածի 3-րդ մաս), որը հնարավորություն է տալիս կասեցնել մինչդատական փուլում դատարանի կողմից կիրառված կալանքի ժամկետը՝ մինչև արդեն դատական փուլում գործն ըստ էության քննող դատարանը լուծում կտա խափանման միջոցի հարցին:

Ստացվում է, որ անձը կարող է որոշակի ժամանակահատված անազատության մեջ պահվել դատարանի կողմից սահմանված ժամկետի ավարտից հետո՝ առանց դատական նոր սանկցավորման և բացառապես օրենքի դրույթի հիման վրա:

Վճռաբեկ դատարանը քննության է առել համանման հարցին վերաբերող *Ջեսիուսի* գործով Եվրոպական դատարանի վճիռը (գանգատ թիվ 34578/97), որտեղ, մեկնաբանելով Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետը, Եվրոպական դատարանն աներկբա իրավական դիրքորոշում էր հայտնել այն մասին, որ միայն գործը դատարան փոխանցելու փաստն

անձի կալանքը շարունակելու օրինական հիմք չէ: Նկատի ունենալով այն, որ Եվրոպական դատարանի այս իրավական դիրքորոշումը վերաբերում էր ըստ էության նույնանման փաստական կողմ ունեցող գործի (Լիտվայի Հանրապետության և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության մեջ խնդրո առարկա հարցով առկա էին նույնանման իրավանորմներ)՝ Վճռաբեկ դատարանն ուղղակիորեն կիրառել է *Ջեսիուսի* գործով Եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումը և սահմանել, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 138-րդ հոդվածի 3-րդ մասի կարգավորումը չի կարող գործել:

Միևնույն ժամանակ, ի տարբերություն Եվրոպական դատարանի, Վճռաբեկ դատարանն օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման իր սահմանադրական գործառույթի շրջանակներում պետք է նաև սահմաներ անձի ազատության իրավունքի նշված խախտումից խուսափելու կառուցակարգ, քանզի սոսկ խախտման արձանագրումը բավարար երաշխիք չէ նմանաբնույթ հետագա խախտումները կանխարգելելու համար:

Նշվածի հիման վրա՝ Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է, որ գործը չի կարող դատարան ուղարկվել այն դեպքում, երբ առկա է կալանավորված մեղադրյալ, որի կալանքի ժամկետը գործը դատարան ուղարկելու օրվա դրությամբ պակաս է 15 օրից: Այս ժամկետը պայմանավորված է գործը քննության նախապատրաստելու համար ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ հոդվածով սահմանված 15-օրյա ժամկետով, քանի որ այդ ժամկետում է, որ դատարանը պարտավոր է կայացնել գործի հետագա ընթացքը սահմանող որոշում և, դրա հետ մեկտեղ, պարտավոր է լուծել

նաև խափանման միջոցի հարցը: Այսինքն, եթե գործը դատարան ուղարկելու օրվա դրությամբ մեղադրյալի կալանքի ժամկետը 15 օրից ավելի է, ապա 138-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված կասեցման կանոնը փաստացի չի գործադրվում և անձի ազատության իրավունքի խախտումն թույլ չի տրվում:

Նշված իրավական դիրքորոշմամբ դատախազի վրա ըստ էության պարտականություն է դրվում ապահովել 15-օրյա ժամկետի պահանջը և գործը դատարան չուղարկել առանց այդ պահանջի ապահովման: Այդ պարտականության չկատարման դեպքում գործը վարույթ ընդունած դատավորը կարող է կիրառել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ հոդվածի 4-րդ կետով և 296-րդ հոդվածով սահմանված կառուցակարգը և գործը վերադարձնել մեղադրողին՝ 15-օրյա ժամկետի պահանջը (*Մինասյանի* պարտականություն) կատարելու համար:

§ 3.3. Գրավ

§3.3.1

«(...)

[Կարալերոն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության և Էս Բի Մին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործերով վճիռներում] Եվրոպական դատարանը դիրքորոշում է հայտնել, որ այն պայմաններում, երբ գրավի կիրառմամբ անձին ազատ արձակելու հարցի քննարկման հնարավորությունը որոշակի

գործերով ի սկզբանե արգելված է օրենսդրությամբ, ապա մինչդատական վարույթի ժամանակ կալանքի հարցի լուծման նկատմամբ դատական վերահսկողության նման սահմանափակումը Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի խախտում է (տես Կաբալերոյի գործով վճռի §§18-21-ը, Էս Բի Սիի գործով վճռի §22-ը և §23-ը):

Այսպիսով, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված իրավանորմից բխում է, որ անձի կալանավորման հարցը լուծելիս ՀՀ իրավասու դատարանները լիազորված են քննարկել դատաքննությանը մեղադրյալի ներկայանալը երաշխավորող այլընտրանքային միջոցների կիրառման հնարավորությունը, իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիման վրա այդպիսի միջոց է գրավը:

(...)

[Հետևաբար՝] ՀՀ իրավասու դատարանները, անկախ անձին մեղսագրված հանցագործության ծանրության աստիճանից, լիազորված են քննարկել մեղադրյալին գրավի կիրառմամբ կալանքից ազատ արձակելու հնարավորության հարցը:»:

/Տ.Հակոբյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-115, կայացվել է 2007թ. հուլիսի 13-ին/:

Այս իրավական դիրքորոշումը Վճռաբեկ դատարանի ակտիվ իրավաբանության առաջին դրսևորումներից մեկն է, քանի որ դրանով առաջին անգամ իրականացվեց ՀՀ գործող քրեադատավարական օրենսդրության ու ՀՀ միջազգային պայմանագրի ընդհանրական դրույթի (միջազգային դատա-

րանի կոնկրետ մեկնաբանմամբ) համադրում և ՀՀ Սահմանադրության հիման վրա ամրագրվեց, որ գործում է ոչ թե ՀՀ օրենքը, այլ միջազգային պայմանագիրը (տվյալ դեպքում՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան):

Այս իրավական դիրքորոշման հիմքում ընկած է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կայացրած երկու վճիռներում արտահայտված այն դիրքորոշումը, որ յուրաքանչյուր դեպքում կալանավորման հարցը քննելիս դատարանը պետք է երեք տեսակի որոշում կայացնելու սկզբունքային հնարավորություն ունենա՝ (1) կալանքը համարելու թույլատրելի, (2) անձին առանց նախապայմանի ազատ արձակելու և (3) անձին ազատ արձակելու նրա պատշաճ վարքագիծն ապահովող որոշակի նախապայմաններով՝ այլընտրանքային խափանման միջոցների կիրառմամբ: Երրորդ հնարավորության նշանակությունն այն է, որ դատարանը որոշակի դեպքերում կարող է համարել, որ անձի նկատմամբ խափանման միջոցի կիրառումն անհրաժեշտ է, սակայն կալանավորումից նվազ խիստ խափանման միջոցի կիրառումը կարող է ապահովել մեղադրյալի պատշաճ վարքագծի ապահովման իրավաչափ նպատակը: Եթե դատարանը յուրաքանչյուր դեպքում չունենա «երրորդ հնարավորություն», ապա հնարավոր է՝ նման իրավիճակում ընտրի ոչ թե անձին ազատ արձակելու, այլ կալանավորելու տարբերակը:

Տրամաբանական է պնդել, որ անձին ազատ արձակելու մասին որոշում դատարանը պետք է կայացնի այն դեպքերում, երբ՝ (1) չի հիմնավորվում մեղադրյալի առնչությունն իրեն մեղսագրվող հանցագործությանը կամ (2) չի հիմնավորվում անձի հետագա ոչ պատշաճ վարքագծի հնարավորությունը: Իսկ այլընտրանքային խափանման միջոցների կիրառ-

մամբ անձին ազատ արձակելու մասին որոշում դատարանը պետք է կայացնի այն դեպքում, երբ հիմնավորվել է թե՛ մեղադրյալի առնչությունը և թե՛ նրա հետագա ոչ պատշաճ վարքագծի հնարավորությունը, սակայն այդ վարքագիծը հնարավոր է խափանել ավելի մեղմ միջոցների կիրառմամբ:

Եվրոպական դատարանի կողմից քննության առնված և լուծված *Կաբալերոյի* վերաբերյալ գործի (Caballero v. The United Kingdom, գանգատ թիվ 32819/96, վճիռը կայացվել է 08.02.2000թ.) փաստերն ընդհանուր գծերով հանգում են հետևյալին. Անգլիայում գործում էր օրենք, համաձայն որի՝ եթե նախկինում առանձնապես ծանր հանցագործության համար (ցանկը սահմանված էր տվյալ օրենքով) դատապարտված անձը մեղադրվում է նույն ցանկում ներառված նոր հանցագործության համար, ապա դատարանն իրավասու չէր նրան գրավով ազատ արձակել: Փաստորեն, օրենքով սահմանված խիստ սահմանափակ դեպքերում կալանքի հարցը քննող դատարանն օրենքով զրկված էր վերը նշված երրորդ հնարավորությունից: Եվ անգամ այս պարագայում Եվրոպական դատարանը դա համարեց Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին չհամապատասխանող:

Ի տարբերություն Անգլիայի օրենքի, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքն ըստ էության սահմանում էր (և մինչ օրս էլ սահմանում է), որ ծանր ու առանձնապես ծանր հանցագործությունների վերաբերյալ գործերով գրավի կիրառումն անթույլատրելի է (143-րդ հոդված), այսինքն՝ գրավի կիրառման անթույլատրելիության շրջանակը շատ ավելի լայն էր:

Այս պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը հանգել է այն եզրակացությանը, որ Կաբալերոյի գործը և հետագայում

դրա վերահաստատմամբ և կիրառմամբ ընդունված *tu Rh Uhh* (S.B.C. v. The United Kingdom, գանգատ թիվ 39360/98, վճիռը կայացվել է 19.06.2001թ.) գործը փաստական հանգամանքներով նույնանման են Տ.Յակոբյանի գործին, որով ՀՀ առաջին աստիճանի դատարանը կիրառել էր գրավ՝ հիմնվելով Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի վրա:

Վճռաբեկ դատարանի այս իրավական դիրքորոշման համար էական նշանակություն է ունեցել այն փաստը, որ ՀՀ օրենսդրությունը գրավը համարում է կալանավորմանը այլընտրանքային միակ խափանման միջոցը (քրեական դատավարության օրենսգրքի 134-րդ հոդվածի 4-րդ մաս), և, միևնույն ժամանակ, մինչդատական վարույթում դատարանը չի կարող կիրառել մյուս խափանման միջոցները՝ ստորագրություն չհեռանալու մասին, անձնական երաշխավորություն, կազմակերպության երաշխավորություն, հսկողությանը հանձնելը, հրամանատարության հսկողության հանձնելը: Այդ խափանման միջոցները մինչդատական վարույթում կարող են կիրառվել միայն վարույթն իրականացնող քրեական հետապնդման մարմնի կողմից: Մինչդեռ Եվրոպական կոնվենցիայի պահանջն այն է, որ անձին ազատ արձակելը պայմանավորվի այլընտրանքային երաշխիքների տրամադրմամբ, ուստի այն իրավիճակը, երբ դատարանն անձին ազատ է արձակում, իսկ վարույթն իրականացնող մարմինն ընտրում է մեկ այլ խափանման միջոց, չի տեղավորվում «երրորդ հնարավորության» հայեցակարգի շրջանակներում:

Վճռաբեկ դատարանի՝ քննարկման առարկա իրավական դիրքորոշումից չի բխում, որ ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների պարագայում անձին պարտադիր պետք է տրվի գրավի կիրառմամբ ազատ արձակվելու

հնարավորություն: Այս իրավական դիրքորոշման էությունն այն է, որ դատարանը չպետք է զրկվի նման միջնորդությունը քննարկելու հնարավորությունից, և ի լրումն դրա՝ նման միջնորդությունը չի կարող մերժվել այն հիմքով, որ գրավի կիրառումն օրենքով անթույլատրելի է (տե՛ս նաև Ա.Յովսեփյանի վերաբերյալ ԵԿԴ/063/06/09 գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010թ. մարտի 26-ի որոշման 15-րդ կետը):

Չնայած Վճռաբեկ դատարանի այս իրավական դիրքորոշմամբ վերացվել է Եվրոպական կոնվենցիայի ու ՀՀ օրենսդրության միջև ակնհայտ հակասությունը, սակայն դա բավարար չէ անձի ազատության իրավունքը և դրա ապահովման միջոց «երրորդ հնարավորության» իրավունքը լիարժեք երաշխավորելու համար: Դրա համար, մասնավորապես, անհրաժեշտ է օրենսդրորեն ընդլայնել կալանավորմանն այլընտրանքային խափանման միջոցների շրջանակը, ինչպես նաև դատարանին հնարավորություն տալ դրանք կիրառել համակցության մեջ:

Սույն իրավական դիրքորոշումը վերահաստատվել է Ա.Ավետիսյանի վերաբերյալ ԱԿԴ/0022/06/08 գործով Վճռաբեկ դատարանի 2008թ. հոկտեմբերի 31-ի որոշմամբ (32-րդ կետ), Ա.Յովսեփյանի վերաբերյալ գործով վերը մեջբերված որոշմամբ (14-րդ կետ):

§3.3.2

«[Ա]նձին կալանքի տակ պահելու անհրաժեշտության հիմնավորումը կարող է դրվել գրավի կիրառումը մերժելու պատճառաբանության հիմքում պայմանով, որ այդ պատճա-

ռաբանությունը հիմնված լինի գործով առկա փաստական տվյալների վրա (...)»:

/Ա.Ավետիսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԱՎԴ/0022/06/08, կայացվել է 2008թ. հոկտեմբերի 31-ին, կետ 34/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը գրավի միջնորդությունը մերժելու մասին որոշման նկատմամբ ըստ էության տարածում է պատճառաբանման նույն երաշխիքները, որոնք գործում են անձին կալանավորելու մասին որոշում կայացնելու պարագայում (տե՛ս §3.2.1 և §3.2.2 ենթակետերը): Այսինքն՝ դատարանի հետևությունները պետք է լինեն փաստարկված ու հիմնվեն փաստական տվյալների վրա:

Միևնույն ժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը սահմանում է, որ գրավի միջնորդությունը մերժելու և անձի կալանավորման մասին որոշումները կարող են հիմնավորվել նույնական փաստարկումներով: Այլ կերպ՝ գրավը մերժելու համար լրացուցիչ փաստարկում չներկայացնելն ինքնին ոչ իրավաչափ է: Այս մոտեցումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ կալանավորման այլընտրանքի արդյունավետության հարցի գնահատման առումով միջնորդությունը քննող դատարանն ունի հայեցողության լայն հնարավորություն:

§3.3.3

«(...)

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասում օրենսդիրն օգտագործել է «մասնավորա-

պես» բառը, որն արտահայտում է կալանքով գրավից ազատելու կոնկրետ դրսևորումների հատուկ ամրագրման և ոչ թե կալանքով գրավից ազատելու իրավական հիմքերի սպառնիչ թվարկման նշանակություն: Մեղադրյալի անձը հայտնի չլինելը, մշտական բնակության վայր չունենալը կամ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնից թաքնվելու փորձը կալանքից գրավով ազատելու կոնկրետ դրսևորումներ են, որոնք թվարկված են ոչ սպառնիչ:

Ուստի (...) գրավի կիրառման անթույլատրելիության հարցը պետք է քննարկվի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի համատեքստում, որտեղ նշված են խափանման միջոց կիրառելու այլ հիմքեր, այդ թվում նաև մինչդատական վարույթում կամ դատարանում գործի քննությանը խոչընդոտելու հիմքը»:

/Ա.Ավետիսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԱՎԴ/0022/06/08, կայացվել է 2008թ. հոկտեմբերի 31-ին, կետ 36/:

Եթե §3.3.2 ենթակետում ներկայացված իրավական դիրքորոշումը վերաբերում էր գրավի կիրառումն անթույլատրելի ճանաչելու ապացուցողական չափանիշին, ապա սույն իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է դրա հիմքերի շրջանակին: Չնայած ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածն այդ հիմքերի թվարկումից դուրս է թողել գործի քննությանը խոչընդոտելը, սակայն սույն իրավական դիրքորոշմամբ՝ նշված հոդվածը չի կարող ինքնաբավ համարվել գրավի կիրառումն անթույլատրելի ճանաչելու հիմքերի շրջանակը սահմանելու հարցում: Այդ շրջանակը որոշելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև խափանման միջոցի կիրառման հիմքերը սահմանող

իրավանորմը (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդված):

Այս մոտեցումից բխում է, որ գրավի կիրառումն անթույլատրելի ճանաչելու հիմքերի շրջանակում է ոչ միայն հատուկ նշված՝ գործի քննությանը խոչընդոտելու հիմքը, այլև 135-րդ հոդվածում սահմանված և 143-րդ հոդվածում չնշված մյուս բոլոր հիմքերը ևս՝ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնից թաքնվելու, նոր հանցանք կատարելու, քրեական պատասխանատվությունից և պատժից խուսափելու, դատավճռի կատարմանը խոչընդոտելու ողջամիտ հնարավորությունը:

§3.3.4

«(...)

[ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 134, 136 և 137 հոդվածների] վերլուծությունից բխում է, որ գրավը, լինելով կալանավորման այլընտրանքային խափանման միջոց, կարող է կիրառվել միայն այն մեղադրյալի նկատմամբ, որի նկատմամբ առկա է խափանման միջոց կալանք ընտրելու մասին դատարանի որոշումը:

Այս պարագայում եթե Վճռաբեկ դատարանն ընդունի, որ Տ.Վահրադյանին կալանավորելու և կալանքը գրավով փոխարինելու մասին դատական ակտերի միջև առկա է հակասություն, ապա դրանով գործնականում անհնարին կդարձնի խափանման միջոց գրավի կիրառման հնարավորությունը՝ ընդհանուր իրավասության դատարաններին կաշկանդելով իրենց կայացրած կալանավորման որոշումներով: Մինչդեռ անձի ազատության կանխավարկածը և մինչդատա-

կան վարույթի նկատմամբ արդյունավետ դատական վերահսկողությունը կարող են երաշխավորված լինել միայն այն պայմաններում, երբ կալանքը գրավով փոխարինելու հարցը լուծելիս դատարանը ազատ լինի»:

/Տ.Վահրադյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԼԴ/0197/06/08, կայացվել է 2008թ. դեկտեմբերի 26-ին, կետ 37/:

Այս իրավական դիրքորոշման ձևակերպումը պայմանավորված է ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության մեջ առկա ըստ էության անտրամաբանական այն կարգավորմամբ, որ գրավը կարող է կիրառվել միայն այն պարագայում, երբ առկա է կալանավորման մասին դատարանի որոշում: Այսպիսով, կալանավորումից անմիջապես հետո գրավի կիրառման յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պետք է ըստ էության թույլ տա տրամաբանական սխալ. նախ եզրակացնի, որ առկա են անձի կալանավորման հիմքեր, ուստի անհրաժեշտ է անձին ազատությունից զրկել, ապա որոշի, որ նույն հիմքերի առկայության պայմաններում անձին անհրաժեշտ չէ ազատությունից զրկել, և նրա նկատմամբ կարող է կիրառվել գրավ:

Այս իրավիճակում գրավի՝ որպես ՀՀ գործող օրենսդրությամբ կալանավորման միակ այլընտրանքային խափանման միջոցի կենսունակությունը կարող է սկզբունքորեն վտանգվել, ինչը չի բխում անձի ազատության կանխավարկածից և նպաստում է մարդու ազատության իրավունքի անհամաչափ սահմանափակմանը:

Վերը նշված նկատառումները հաշվի առնելով՝ Վճռաբեկ դատարանն այս իրավական դիրքորոշմամբ փաստացի օրինականացնում է այն իրավական ֆիկցիան, որը ստիպ-

ված են թույլ տալ դատարանները՝ անձի կալանավորումից անմիջապես հետո կալանքը գրավով փոխարինելու մասին որոշում կայացնելով:

Բաժին 4

Ապացույցների թույլատրելիություն

Սույն աշխատության չորրորդ բաժնում ներկայացվում և մեկնաբանվում են ապացուցմանը վերաբերող՝ Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները: Ապացուցողական իրավունքը դատավարական իրավունքի առանցքային մասն է, որի ողջամիտ կանոնակարգումից ու արդյունավետ կենսագործումից է մեծապես կախված ընդհանուր առմամբ դատավարության խնդիրների լուծմանը հասնելը:

Ապացուցողական իրավունքի ոլորտում Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումներն առավելապես վերաբերում են ապացույցների թույլատրելիության խնդրին:

§4.1

«[Ո]րպես քրեական օրենսգրքով նախատեսված արարքի առկայությունը կամ բացակայությունը, այդ արարքը կասկածյալի կամ մեղադրյալի կողմից կատարելը կամ չկատարելը և մեղադրյալի մեղավորությունը կամ անմեղությունը, ինչպես նաև գործի ճիշտ լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքները պարզելու միջոց կարող են օգտագործվել միայն այնպիսի ապացույցներ, որոնք ձեռք են բերվել, ամրագրվել և գործին կցվել են քրեադատավարական օրենքով սահմանված և թույլատրելի համարվող կարգով: Ապացույցների ձեռքբերման և ամրագրման թույլատրելիությունը կարգավորող նորմերից հետևում է, որ որպես ապացույց չեն կարող օգտագործվել քննչական կամ այլ դատավարական գործողության կատարման կարգի էական

խախտմամբ ծեռք բերված փաստական տվյալները, հատկապես եթե դրանք իրենց հերթին հանգեցրել են դատավարության մասնակիցների իրավունքների էական խախտման, ազդել են կամ կարող էին ազդել ստացված փաստական տվյալների հավաստիության վրա:

Այսպիսով, ապացույցների հավաքմանը և ստուգմանն ուղղված դատավարական գործողությունների կատարման ընթացքում պետք է ապահովվի անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը: Հակառակ դեպքում կատարված դատավարական գործողության արդյունքում ստացված փաստական տվյալը, անկախ գործի համար ունեցած նշանակությունից, կորցնում է իր իրավական ուժը, ապացուցողական նշանակությունը և չի կարող ընդգրկվել կոնկրետ քրեական գործով ապացույցների համակցության մեջ և դրվել մեղադրանքի հիմքում»:

/Ա.Սարգսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԱԴԴ/0085/06/09, կայացվել է 2009թ. սեպտեմբերի 16-ին, կետ 15/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձ է կատարում ապացույցներն անթույլատրելի ճանաչելու հիմքերի շրջանակին և դրանց թվում ընդգծում է դատավարության մասնակիցների իրավունքների էական խախտման հիմքի նշանակությունը՝ դրանով իջեցնելով այդ հիմքով ապացույցն անթույլատրելի ճանաչելու համար անհրաժեշտ շեմը:

Այս իրավական դիրքորոշումը Վճռաբեկ դատարանը հետագայում վերահաստատել և կիրառել է *Ա.Գգոյանի* վերաբերյալ (ԵԱԲԴ/0049/01/09, որոշումը կայացվել է 2010թ. փետրվարի 12-ին) և *Ն.Պողոսյանի* վերաբերյալ (ՀՅԲԴ2/0153/01/08, որոշումը կայացվել է 2010թ. մարտի

26-ին) գործերով որոշումներում (համապատասխանաբար՝ 35 և 33 կետերում)

§4.2

«[Մ]եղադրյալ Ա.Սարգսյանին վկաներ Ա.Ասրյանի և Տ.Խաչատրյանի ճանաչմանը ներկայացնելու երկու արձանագրությունները որպես անթույլատրելի ապացույց ճանաչելու պարագայում ճանաչման ներկայացնելուց հետո այդ նույն վկաների տված ցուցմունքները չէին կարող որպես ապացույց օգտագործվել և դրվել Ա.Սարգսյանի մեղադրանքի հիմքում: Այդ ապացույցները թույլատրելի չեն, քանի որ դրանց բովանդակությունն անբողջությամբ հիմնված է եղել անթույլատրելի ճանաչված քննչական գործողության տվյալների վրա, իսկ օրենքի խախտմամբ ձեռք բերված ապացույցների օգտագործման սահմանադրական արգելքը¹ վերաբերում է նաև դրանցից բխող ապացույցներին:

Հետևաբար, սույն գործով իրավաչափ չի եղել Ա.Սարգսյանին երկու վկաների ճանաչմանը ներկայացնելու արձանագրությունները ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ և 5-րդ կետերի հիմքով որպես անթույլատրելի ապացույց ճանաչելու պայմաններում նույն վկաների՝ Ա.Սարգսյանին որպես զանգվածային անկարգությունների անմիջական մասնակցի մատնացույց անելու մասին ցուցմունքները որպես ապացույց օգտագործելու և մեղադրանքի հիմքում դնելու դատարանների որոշումը:

---

¹ ՀՀ Սահմանադրության 22-րդ հոդված. «(...) Արգելվում է օրենքի խախտմամբ ձեռք բերված ապացույցների օգտագործումը (...)»:

/Ա.Սարգսյանի վերաբերյալ գործով որոշում,
ԵԱԴԴ/0085/06/09, կայացվել է 2009թ. սեպտեմբերի 16-ին,
կետ 17/:

Այս իրավական դիրքորոշման շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանը պատասխանում է ապացուցողական իրավունքի հիմնարար հարցերից մեկին. ապացույցների թուլատրելիության կանոնների կազմում արդյոք առկա՞ է «թունավոր ծառի պտուղների» կանոնը, թե՛ ոչ: Այլ կերպ՝ արդյոք անթույլատրելի ապացույցի հետ պատճառահետևանքային կապի մեջ գտնվող ապացույցը կարող է թուլատրելի լինել, թե՛ ոչ:

Այս հարցին Վճռաբեկ դատարանը պատասխանում է երկու մակարդակում՝ ընդհանրական և կոնկրետ: Ընդհանրական մակարդակում Վճռաբեկ դատարանն իրականացնում է ՀՀ Սահմանադրության 22-րդ հոդվածի մեկնաբանություն և սահմանում է, որ «օրենքի խախտմամբ ձեռք բերված ապացույցի» ներքո անհրաժեշտ է հասկանալ նաև այն ապացույցները, որոնք ձեռք են բերվել թեկուզ առանց օրենքի խախտման, սակայն այն ապացույցների հիման վրա, որոնք ձեռք էին բերվել օրենքի խախտմամբ: Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը հաստատել է ՀՀ ներպետական իրավունքում «թունավոր ծառի պտուղների» կանոնի առկայությունը:

«Թունավոր ծառի պտուղների» կանոնը բնութագրելիս «ծառի» և «պտղի» հարաբերությունը ցույց տալու համար օգտագործվել է **«բխել»** բայը: Այն, անշուշտ, ունի որոշակիության աստիճան, սակայն, միևնույն ժամանակ, դրանով պատասխան չի տրվում «թունավոր ծառի պտուղների» կանոնի վերաբերյալ բոլոր հարցերին: Այս առումով անհրաժեշտ է դիմել խնդրո առարկա հարցին Վճռաբեկ դատարանի

կողմից կոնկրետ մակարդակում տրված պատասխանին, այսինքն՝ Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ լուծված կոնկրետ գործի հանգամանքներին: Դրանք մեզ հետաքրքրող մասով հանգում են հետևյալին. մեղադրյալը ներկայացվել է երկու վկաների ճանաչման, որոնք մինչ ճանաչումը չէին տվել այնպիսի ցուցմունքներ, ըստ որոնց հնարավոր կլիներ հետևություն անել վկաների կողմից մեղադրյալի արտաքին հատկանիշներն ընկալած լինելու մասին: Այդպիսի ցուցմունքներ վկաները տվել են ավելի ուշ՝ մեղադրյալին իրենց ճանաչմանը ներկայացնելուց հետո: Ընդ որում, ճանաչումը տեղի էր ունեցել օրենքի խախտմամբ և առաջին ատյանի դատարանի կողմից դրա արձանագրությունը ճանաչվել էր անթույլատրելի:

Այսպիսով, անթույլատրելի ապացույցից վկաների ցուցմունքների «բխելու» մասին հետևությունը պետք է գնահատել քննության առարկա գործի կոնկրետ փաստական հանգամանքների լույսի ներքո: Այս հանգամանքը հաշվի առնելով՝ կարծում ենք, կարելի է եզրակացնել, որ սույն իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը որոշակիորեն չի պատասխանել «թունավոր ծառի պտուղների» կանոնին վերաբերող մեկ այլ հարցի. արդյոք անթույլատրելի ապացույցից բխող ապացույցը պե՞տք է անթույլատրելի ճանաչել անգամ այն դեպքում, երբ այն կարող էր ձեռք բերվել քրեական հետապնդումն իրականացնող մարմինների ողջամիտ ջանքերի արդյունքում:

Բաժին 5

Առանձին հանցակազմեր

§ 5.1. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդված՝ սպանությունը

Աշխատության սույն բաժնում ներկայացվում և վերլուծվում են Վճռաբեկ դատարանի այն իրավական դիրքորոշումները, որոնք վերաբերում են ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված առանձին հանցագործությունների հատկանիշներին:

Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքը հատկապես ծավալուն է սպանությունների վերաբերյալ գործերի մասով:

§5.1.1

«Սպանության սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է դիտավորությամբ, որը կարող է լինել ինչպես ուղղակի, այնպես էլ անուղղակի, իսկ ըստ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-րդ հոդվածի՝ հանցափորձ է համարվում ուղղակի դիտավորությամբ կատարված այն գործողությունը /անգործություն/, որն անմիջականորեն ուղղված է հանցանք կատարելուն, եթե հանցագործությունն ավարտին չի հասցվել անձի կամքից անկախ հանգամանքներով:

Գործի նախաքննության և դատաքննությունների ընթացքում ձեռք չի բերվել որևէ ապացույց այն մասին, որ դա-

տապարտյալ Պ.Մանուկյանը դիտավորություն է ունեցել սպանել տուժող Ա.Մանուկյանին ու այն իր ավարտին չի հասցրել իր կամքից անկախ հանգամանքներով: Իր ցուցմունքներում դատապարտյալ Պ.Մանուկյանը մշտապես նշել է, որ ինքը տուժողին սպանելու դիտավորություն չի ունեցել, պարզապես լինելով տուժողից ֆիզիկապես ավելի թույլ, գտնվելով ոչ հարմար դիրքում, քանի որ տուժողն իրեն սեղմած է եղել գետնին, ինչպես նաև տեսնելով նրա հարվածի հետևանքով գետնին ընկած հիվանդ եղբորը՝ ստիպված է եղել նրանից ազատվելու նպատակով դանակով հարվածել նրան (...): Տուժողին սպանելու դատապարտյալի դիտավորությունը հիմնավորող ապացույցներ չկան նաև տուժող[ի և ականատես վկաների] ցուցմունքներում»:

/Պ.Մանուկյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-61/07, կայացվել է 2007 թվականի մարտի 30-ին/:

Այս որոշման մեջ, քննարկելով դատապարտյալի արարքի որակման հարցը, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ ինչպես նախաքննական մարմինը, այնպես էլ ստորադաս դատարաններն այդ առումով թույլ են տվել քրեական օրենքի ոչ ճիշտ կիրառում՝ Պ.Մանուկյանի արարքը որակել են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածի 1-ին մասով, մինչդեռ այն ենթակա էր որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով: Այսինքն՝ սույն գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումն այն էր, որ դատապարտյալը ոչ թե սպանության փորձ է արել, այլ դիտավորությամբ առողջությանը ծանր վնաս է պատճառել:

Դատապարտյալի մոտ տուժողին սպանելու դիտավորության բացակայության մասին իր դիրքորոշումը Դատարանը հիմնավորել է նրանով, որ իր ցուցմունքներում դատապարտյալ Պ.Մանուկյանը մշտապես նշել է, որ ինքը տուժո-

դին սպանելու դիտավորություն չի ունեցել, պարզապես լինելով տուժողից ֆիզիկապես ավելի թույլ, գտնվելով ոչ հարմար դիրքում, քանի որ տուժողն իրեն սեղմած է եղել գետնին, ինչպես նաև տեսնելով նրա հարվածի հետևանքով գետնին ընկած հիվանդ եղբորը՝ ստիպված է եղել նրանից ազատվելու նպատակով դանակով հարվածել նրան: Դատապարտյալի ցուցմունքից բացի, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գնահատել է նաև տուժողի և դեպքին ականատես վկաների ցուցմունքները, որոնցում ևս չկային դատապարտյալի՝ տուժողին սպանելու դիտավորությունը հիմնավորող ապացույցներ¹:

§5.1.2

«Սպանության փորձը կարող է կատարվել միայն ուղղակի դիտավորությամբ, երբ հանցավորը գիտակցել է իր գործողության (անգործության) հանրության համար վտանգավոր բնույթը, նախատեսել է մեկ ուրիշի մահը վրա հասնելու հնարավորությունը կամ անխուսափելիությունը և ցանկացել է դրանց առաջանալը, սակայն մահացու հետևանքը վրա չի հասել նրա կամքից անկախ պատճառներով (զոհի ակտիվ դիմադրությունը, այլ անձանց միջամտությունը, տուժողին ժամանակին բժշկական օգնություն ցույց տալը և այլն):

---

¹ Սպանության փորձի և դիտավորությամբ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու հանցակազմերը սուբյեկտիվ կողմով տարանջատելու չափանիշների վերաբերյալ տես Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ մաս / Գ.Ղազինյանի խմբագրությամբ, ԵՊՀ իրատ., Եր., 2004, 41-42 էջեր:

Չանցավորի դիտավորության ուղղվածության մասին հարցը լուծելիս անհրաժեշտ է ելնել հանցագործության բուլոր հանգամանքների համակցությունից և հաշվի առնել, մասնավորապես, հանցագործության եղանակը և գործիքը, մարմնական վնասվածքների քանակը, բնույթը և տեղակայումը (օրինակ՝ մարդու կենսականորեն կարևոր օրգանների վնասումը), ինչպես նաև հանցավորի և տուժողի վարքագիծը հանցագործությանը նախորդող և հաջորդող պահերին, նրանց փոխհարաբերությունները, հանցավորի կողմից հանցավոր գործողությունների դադարեցման պատճառները և այլն»:

/Ս.Յունիկյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-11/08, կայացվել է 2008թ. փետրվարի 29-ին, 11-12 կետեր/:

Այս որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը զարգացրել է նախորդ ենթակետով ներկայացված իրավական դիրքորոշումը, ինչպես նաև սահմանել է հատուկ կանոններ հանցավորի դիտավորության ուղղվածության հարցը լուծելու համար: Մասնավորապես, հաշվառման ենթակա են հանցագործության եղանակը և գործիքը, մարմնական վնասվածքների քանակը, բնույթը և տեղակայումը, ինչպես նաև հանցավորի և տուժողի վարքագիծը հանցագործությանը նախորդող և հաջորդող պահերին, նրանց փոխհարաբերությունները, հանցավորի կողմից հանցավոր գործողությունների դադարեցման պատճառները: Ընդ որում, հանգամանքների այս ցանկը վերջնական չէ և պետք է հաշվի առնել հանցագործության բոլոր հանգամանքները՝ համակցության մեջ:

Սահմանելով վերը նշված կանոնը՝ Վճռաբեկ դատարանն անմիջականորեն այն կիրառել է քննության առարկա գործի փաստերի նկատմամբ: Մասնավորապես, Դատարանի զնահատմամբ, նախաքննության մարմնի և ստորադաս դա-

տարանների այն հետևությունը, որ Ս.Յունիկյանը տուժողի կրծքավանդակի ձախ կեսի շրջանին դանակով հարվածել է երկու անգամ, չի բխում գործի օբյեկտիվ տվյալներից, քանի որ հետքաբանական և քրեագիտական համալիր փորձաքննությանը տուժողի վերնաշապիկի առջևի կենտրոնական ձախ հատվածում հայտնաբերվել են թեք դիրքով կտորի թափանցող երեք վնասվածքներ: Բացի այդ, քննության առարկա չի դարձել և չի գնահատվել տուժողին ուղղված, սակայն Կ.Բաբլոյանին դիպած և միջին ծանրության մարմնական վնասվածք պատճառած դանակի հարվածը (վերջինս միջամտել էր կռվին և դատապարտյալին խանգարել էր հարվածել տուժողին): Ս.Յունիկյանի արարքի որակման առումով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կարևորել է նաև այն հանգամանքը, որ ծանր վնասվածքներ ստացած տուժող Շ.Սոսեյանը դանակի հետագա հարվածներից խուսափելու համար դիմել է փախուստի, դեպքին ականատես Մ.Լևոնյանն ու Խ.Մանուկյանը դանակահարվածին ավտոմեքենայով շտապ հասցրել են հիվանդանոց, որտեղ տուժողը վիրահատվել է: Գործում առկա այս փաստական հանգամանքը, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ, վկայում է այն մասին, որ դատապարտյալ Ս.Յունիկյանը հանցագործությունը մինչև վերջ չի հասցրել իր կամքից անկախ պատճառներով¹:

Արդյունքում՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ չի կարելի հիմնավորված ճանաչել դատապարտյալի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով

---

¹ Տե՛ս Սամվել Յունիկյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի փետրվարի 29-ի թիվ ՎԲ-11/08 որոշման 13-15-րդ կետերը:

(Դիտավորությամբ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելը)
որակելը:

§5.1.3

«ԳԳ քրեական օրենսգրքի 37-րդ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ հանցակցությանը բնորոշ են 3 հատկանիշ.

1) հանցագործության կատարումը երկու կամ ավելի անձանց կողմից

2) գործողությունների համատեղությունը

3) հանցակցության դիտավորյալ բնույթը

Հանցակցության առաջին օբյեկտիվ հատկանիշը՝ հանցագործության կատարումը երկու կամ ավելի անձանց կողմից, արտահայտվում է այն բանում, որ հանցագործությունը պետք է կատարեն հանցագործության սուբյեկտ հանդիսացող երկու կամ մի քանի անձ: Հանցակիցներ կարող են լինել քրեական պատասխանատվության ենթարկելու տարիքի հասած մեղսունակ ֆիզիկական անձինք: Հանցակցության համար անհրաժեշտ է հանցագործության սուբյեկտի բոլոր հատկանիշներով օժտված ոչ պակաս երկու անձի առկայությունը:

Հանցակցության մյուս օբյեկտիվ հատկանիշը՝ հանցակիցների գործունեության համատեղությունը, նշանակում է, որ հանցագործության մասնակիցներից յուրաքանչյուրի գործողությունները փոխադարձ լրացնում են միմյանց և ուղղված են կոնկրետ հանցանքի կատարմանը: Հանցակիցները, միացնելով իրենց համատեղ ջանքերը, ձգտում են միասնական արդյունքի, և դրա համար յուրաքանչյուրն իր ներդրումն է ունենում ընդհանուր գործում:

Հանցակցության վերջին հատկանիշը գործունեության դիտավորյալ բնույթն է: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 37-րդ հոդվածը, որը տալիս է հանցակցության հասկացությունը, կոնկրետ մատնանշում է անձանց դիտավորյալ մասնակցությունը դիտավորյալ հանցագործության կատարմանը: Հանցակցության նման բնորոշումը հստակ ընդգծում է, որ անձինք գործում են միայն դիտավորյալ մեղքով և միայն դիտավորյալ հանցագործություններում:

(...)

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 7-րդ կետը քրեական պատասխանատվություն է նախատեսել մի խումբ անձանց կամ կազմակերպված խմբի կողմից կատարված սպանության համար:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն հանցանքը համարվում է մի խումբ անձանց կողմից առանց նախնական համաձայնության կատարված, եթե դրան մասնակցել են այնպիսի համակատարողներ, ովքեր նախապես չեն պայմանավորվել հանցանքը համատեղ կատարելու մասին: Նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ հանցանքը համարվում է մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ կատարված, եթե դրան մասնակցել են այնպիսի համակատարողներ, ովքեր նախապես մինչև հանցագործությունն սկսելը, պայմանավորվել են հանցանքը համատեղ կատարելու մասին:

Փաստորեն ծանրացուցիչ հանգամանքներում կատարված սպանություն համարելով մի խումբ անձանց կողմից սպանություն կատարելը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ

հողվածի 2-րդ մասի 7-րդ կետն ըստ էության տարբերություն չի դնում, թե խումբը սպանությունը կատարել է նախնական համաձայնությամբ, թե առանց նախնական համաձայնության:

Այս երկու դեպքում էլ պարտադիր պայման է երկու կամ ավելի կատարողների, համակատարողների առկայությունը, որոնցից յուրաքանչյուրը պետք է անմիջականորեն լրիվ կամ մասամբ կատարի հանցագործության օբյեկտիվ կողմին բնորոշ գործողություններ: Այսպիսով խմբի կողմից կատարված սպանությունը նախատեսում է առնվազն երկու համակատարող: Եվ եթե սպանությունն անմիջականորեն կատարվել է մեկ անձի կողմից, սակայն դրա կատարմանը մասնակցել են այլ հանցակիցներ՝ կազմակերպիչ, դրդիչ կամ օժանդակող, ապա արարքը չի կարող համարվել խմբի կողմից կատարված սպանություն»:

/Ա.Մաթևոսյանի և Ռ.Յարությունյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-48/08, կայացվել է 2008թ. հուլիսի 25-ին, 28, 31 կետեր/:

Այս որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը իրավական դիրքորոշումներ է արտահայտել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 7-րդ կետով նախատեսված հանցակազմի՝ մի խումբ անձանց կամ կազմակերպված խմբի կողմից կատարված սպանության հանցակազմի վերաբերյալ, ինչպես նաև այդ հանցակազմի հետ կապված, սակայն ինքնուրույն ու ընդհանրական նշանակություն ունեցող ևս մեկ հարցի՝ հանգակցության:

Ինչպե՞ս հասկանալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 7-րդ կետում առկա «մի խումբ անձինք» կամ «կազմակերպված խումբ» ձևակերպումները, և արդյո՞ք արարքը ենթակա է որակման այս հոդվածով այն դեպքե-

րում, երբ սպանությունն անմիջականորեն կատարվել է մեկ անձի կողմից, սակայն դրա կատարմանը մասնակցել են այլ հանցակիցներ՝ կազմակերպիչ, դրդիչ կամ օժանդակող. *Ա.Մաթևոսյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ քննարկվել են այս հարցերը: Արդյունքում՝ Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգել է, որ այդ հանցակազմի համար պարտադիր պայման է երկու կամ ավելի համակատարողների առկայությունը, որոնցից յուրաքանչյուրը պետք է անմիջականորեն կատարի հանցագործության օբյեկտիվ կողմին բնորոշ գործողություններ՝ լրիվ կամ մասնակի: Այսպիսով, եթե սպանությունն անմիջականորեն կատարվել է մեկ անձի կողմից, սակայն դրա կատարմանը մասնակցել են այլ հանցակիցներ՝ կազմակերպիչ, դրդիչ կամ օժանդակող, ապա արարքը չի կարող համարվել խմբի կողմից կատարված սպանություն:

Ինչպես նշվեց, սույն որոշումը նախադեպային նշանակություն ունի նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքում առկա՝ հանցակցության հասկացությունը մեկնաբանելու առումով: Մասնավորապես, վերլուծելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 37-րդ հոդվածը՝ Վճռաբեկ դատարանն առանձնացրել է հանցակցությանը բնորոշ հետևյալ երեք հատկանիշները՝ (ա) հանցագործությունը կատարվում է երկու կամ ավելի անձի կողմից, (բ) հանցագործության կատարմանն ուղղված գործողությունները կատարվում են համատեղ և (գ) հանցակցությունը դիտավորյալ բնույթ ունի:

Այս երեք հատկանիշները մեկ առ մեկ մեկնաբանվել են Դատարանի կողմից: Այսպես, հանցակցության առաջին օբյեկտիվ հատկանիշը՝ հանցագործության կատարումը երկու կամ ավելի անձանց կողմից, արտահայտվում է այն բանում, որ հանցագործությունը պետք է կատարեն հանցա-

գործության սուբյեկտ հանդիսացող երկու կամ մի քանի անձ: Հանցակիցներ կարող են լինել քրեական պատասխանատվության ենթարկելու տարիքի հասած մեղսունակ ֆիզիկական անձինք: Հանցակցության համար անհրաժեշտ է հանցագործության սուբյեկտի բոլոր հատկանիշներով օժտված ոչ պակաս երկու անձի առկայությունը:

Հանցակցության մյուս օբյեկտիվ հատկանիշը՝ հանցակիցների գործունեության համատեղությունը, նշանակում է, որ հանցագործության մասնակիցներից յուրաքանչյուրի գործողությունները փոխլրացնում են միմյանց և ուղղված են կոնկրետ հանցանքի կատարմանը: Հանցակիցները, միավորելով իրենց համատեղ ջանքերը, ձգտում են միասնական արդյունքի, և դրա համար յուրաքանչյուրն իր ներդրումն է ունենում ընդհանուր գործում:

Հանցակցության վերջին հատկանիշը գործունեության դիտավորյալ բնույթն է. հանցակիցները գործում են միայն դիտավորյալ մեղքով և միայն դիտավորյալ հանցագործություններում:

§5.1.4

«[ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104 հոդվածի 2-րդ մասի 7-րդ կետի և 41 հոդվածի 1-2-րդ մասերի] վերլուծությունից երևում է, որ սպանությունը համարվում է մի խումբ անձանց կողմից կատարված, երբ երկու և ավելի անձինք, գործելով սպանություն կատարելուն ուղղված համատեղ դիտավորյալով, անմիջականորեն մասնակցել են տուժողին կյանքից զրկելու պրոցեսին նրա նկատմամբ

բռնություն կիրառելով, ընդ որում, պարտադիր չէ, որ մահ առաջացնող վնասվածքները պատճառված լինեն նրանցից յուրաքանչյուրի կողմից (օրինակ մեկը հաղթահարում է տուժողի դիմադրությունը՝ զրկելով նրան պաշտպանվելու հնարավորությունից, իսկ մյուսը պատճառում է մահացու վնասվածքներ):

Սպանությունը համարվում է մի խումբ անձանց կողմից կատարված նաև այն դեպքում, երբ մի անձի կողմից դիտավորյալ մահ պատճառելուն ուղղված գործողություններ կատարելու պրոցեսում նույն նպատակով նրան է միանում այլ անձ (անձինք):

Ելնելով վերոգրյալից՝ Վճռաբեկ դատարանը եզրակացնում է, որ ծանրացուցիչ հանգամանքներում կատարված սպանություն համարելով մի խումբ անձանց կողմից սպանություն կատարելը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 7-րդ կետն ըստ էության տարբերություն չի դնում, թե խումբը սպանությունը կատարել է նախնական համաձայնությամբ, թե առանց նախնական համաձայնության:

Ինչպես առանց նախնական համաձայնության, այնպես էլ նախնական համաձայնությամբ խմբի կողմից սպանություն կատարելու դեպքում պարտադիր պայման է երկու կամ ավելի կատարողների՝ համակատարողների առկայությունը, որոնցից յուրաքանչյուրը պետք է անմիջականորեն լրիվ կամ մասամբ կատարի հանցագործության օբյեկտիվ կողմին բնորոշ գործողություններ:

Սպանության համակատարողներ են այն անձինք, ովքեր սպանության պրոցեսում գործել են համաձայնեցված, նրանց գործողությունները միավորված են միասնական դիտավորությամբ, իսկ հանցագործության օբյեկտիվ կողմը

ներառյալ տուժողի նկատմամբ ֆիզիկական բռնությունը, կատարվել է հանցակիցներից յուրաքանչյուրի կողմից:

Փաստորեն, սպանության համատեղ կատարման տակ պետք է հասկանալ հանցակիցների փոխադարձ համաձայնությանը հանցագործության օբյեկտիվ կողմի կատարումը: Ընդ որում, համատեղ կատարած սպանության դեպքում պարտադիր չէ, որ համակատարողները կատարեն միևնույն գործողությունները, նրանց գործողությունները կարող են տարբեր լինել:

Խմբի կողմից սպանություն կատարելիս օբյեկտի նկատմամբ ոտնձգությունը կատարվում է հանցակիցների համատեղ գործողություններով:

Ելնելով հանցանքը համատեղ կատարելու մասին ունեցած պայմանավորվածությունից՝ հանցակիցների միջև կարող է կատարվել դերաբաշխում: Այս դեպքում հանցակցի կողմից կատարվող գործողությունների ծավալը կարող է էապես տարբերվել հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը կազմող մյուս հանցակցի գործողություններից, սակայն համակատարողների ունեցած մասնակցության աստիճանն արարքի որակման համար նշանակություն չունի: Եթե խմբակային սպանության օբյեկտիվ կողմի կատարման դեպքում համակատարողների միջև կարող է դերաբաշխում կատարվել, ապա այդ հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի հետ կապված նույնը լինել չի կարող, քանի որ հանցակիցներից յուրաքանչյուրը գիտակցում և խմբի այլ անդամի կամ անդամների հետ համատեղ իրականացնում է հանրորեն վտանգավոր արարքը: Ընդ որում, եթե մի խումբ անձանց կողմից առանց նախնական համաձայնության ապանությունը կարող է կատարվել ինչպես ուղղակի, այնպես էլ անուղղակի դիտավոր-

րությանը, սպա նախնական համաձայնությանը սպանությունը կատարվում է միայն ուղղակի դիտավորությամբ:

Ելնելով վերոգրյալից Վճռաբեկ դատարանը եզրակացնում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 7-րդ կետով նախատեսված հանցակազմի համար պարտադիր է ինչպես հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի հատկանիշների առկայությունը՝ երկու կամ ավելի անձանց կողմից համատեղ տուժողին կյանքից զրկելու անմիջական գործողությունների կատարումը, այնպես էլ հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի հատկանիշի առկայությունը՝ սպանությունը միասին կատարելու հանցակիցների գիտակցումը»:

/Վ.Բաբայանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵՔՐԴ/0512/01/08, կայացվել է 2009թ. օգոստոսի 21-ին, 9-11 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը զարգացրել է §5.1.3 ենթակետում արտահայտված մոտեցումները: Մասնավորապես, արձանագրվել է, որ այս հանցակազմը հնարավոր է անգամ այն դեպքում, երբ մահ առաջացնող վնասվածքները պատճառվում են հանցակիցներից միայն մեկի կողմից, և բերվել է կոնկրետ օրինակ՝ մի հանցակիցը պատճառում է մահացու վնասվածքներ, իսկ մյուսը հաղթահարում է տուժողի դիմադրությունը՝ զրկելով նրան պաշտպանվելու հնարավորությունից:

Նշվածի հիման վրա ձևակերպվել է «սպանության համակատարողներ» հասկացությունը. դրանք այն անձինք են, ովքեր (ա) սպանության ընթացքում գործել են համաձայնեցված, (բ) նրանց գործողությունները միավորված են միասնական դիտավորությամբ և (գ) հանցագործության օբյեկտիվ կողմը, այդ թվում՝ տուժողի նկատմամբ ֆիզիկական բռնությունը, կատարվել է հանցակիցներից յուրաքանչյուրի կողմից:

մից: Այսպիսով, սպանության համատեղ կատարման ներքո պետք է հասկանալ հանցակիցների փոխադարձ համաձայնությանը հանցագործության օբյեկտիվ կողմի կատարումը: Համատեղ կատարած սպանության դեպքում պարտադիր չէ, որ համակատարողները կատարեն միևնույն գործողությունները, նրանց գործողությունները կարող են տարբեր լինել:

Այն դրույթը, որ այս հանցակազմի օբյեկտի նկատմամբ ոտնձգությունը կատարվում է հանցակիցների համատեղ գործողություններով, նշանակում է հետևյալը. ելնելով հանցանքը համատեղ կատարելու մասին պայմանավորվածությունից՝ հանցակիցների միջև կարող է կատարվել դերաբաշխում: Այս դեպքում հանցակցի կողմից կատարվող գործողությունների ծավալը կարող է էապես տարբերվել հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը կազմող մյուս հանցակցի գործողություններից, սակայն համակատարողների ունեցած մասնակցության աստիճանն արարքի որակման համար նշանակություն չունի:

Ինչ վերաբերում է խմբակային սպանության հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմին, ապա ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ հանցակիցներից յուրաքանչյուրը գիտակցում և խմբի այլ անդամի կամ անդամների հետ համատեղ իրականացնում է հանրորեն վտանգավոր արարք, ուստի նախնական համաձայնությամբ սպանությունը կարող է կատարվել միայն ուղղակի դիտավորությամբ, մինչդեռ մի խումբ անձանց կողմից առանց նախնական համաձայնության ապանությունը ենթադրում է ինչպես ուղղակի, այնպես էլ անուղղակի դիտավորության առկայություն:

Այսպիսով, ըստ Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշման՝ քննարկվող հանցակազմի համար պարտադիր է ինչպես

հանցակազմի **օբյեկտիվ կողմի** հատկանիշների առկայությունը՝ հանցակիցների կողմից տուժողին համատեղ կյանքից զրկելու անմիջական գործողությունների կատարումը, այնպես էլ հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի հատկանիշի առկայությունը՝ սպանությունը միասին կատարելու հանցակիցների գիտակցումը:

§5.1.5

«Արարքի ճիշտ քրեաիրավական գնահատման համար խիստ կարևոր է հանցագործության շարժառիթի բացահայտումը հատկապես այն դեպքերում, երբ այն ընդգրկված է քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի հոդվածի դիսպոզիցիայում, որպես տվյալ հանցակազմի պարտադիր հատկանիշ:

Մասնավորապես՝ արարքը որպես խուլիգանական դրդումներով կատարված կամ հասարակ սպանություն որակելու հարցում վճռորոշ նշանակություն ունի հանցագործության շարժառիթների, ինչպես նաև սուբյեկտիվ կողմը բնութագրող այլ հատկանիշների մանրակրկիտ ուսումնասիրությունը: Արարքի ճիշտ որակման համար էական նշանակություն ունի՝ արդյոք սպանությունը կատարվել է խուլիգանական դրդումներով, թե այդպիսի դրդումների բացակայության պայմաններում:

Չանցավորի արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով այն դեպքում, երբ սպանության հիմնական շարժառիթը խուլիգանական է, այսինքն՝ հանցավորի գործողություններում գերակայում է հասարակական կարգի նկատմամբ արհամարհանքը, այլ կերպ՝ երբ սպանությունը տեղի է ունենում որպես աննշան առիթին տրված պատասխան գործողություն

և դրանով արտահայտվում է հանցավորի անհարգալից, արհամարհական վերաբերմունքը հասարակության նկատմամբ:

Հակառակ դրան, սպանությունը պետք է որակվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով այն դեպքում, երբ հանցագործության հիմնական շարժառիթը խուլիգանական չէ, և բացակայում են սպանության հանցակազմը ծանրացնող կամ մեղմացնող այլ հանգամանքներ:

Նշված հարցում ճիշտ եզրահանգման կարելի է գալ սպանության պահին հանցավորի գործողությունների բնույթի, միջև սպանությունը և դրա կատարումից հետո նրա վարքագծի վերլուծության հիման վրա»:

/Կ.Մարկոսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-03/08, կայացվել է 2008թ. փետրվարի 1-ին/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է խուլիգանական դրդումներով սպանության հանցակազմին՝ այս հանցակազմի իմաստով մեկնաբանելով «խուլիգանական դրդումներ» հասկացությունը: Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանը դիրքորոշում է արտահայտել, որ հանցանք կատարած անձի արարքը պետք է որակվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով, եթե նրա կողմից կատարված սպանության հիմնական շարժառիթը խուլիգանական է, այսինքն՝ հանցավորի գործողություններում գերակայում է հասարակական կարգի նկատմամբ արհամարհանքը: Այդ արհամարհանքի, հասարակության նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունքի դրսևորում է, մասնավորապես, այն, որ սպանությունը տեղի է ունենում ի պատասխան աննշան առիթի, որպես գործողություն, որով հանցագործը «պատասխանում է» տուժողին:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը նաև ուղղորդող բնույթի պարզաբանումներ է տվել՝ կապված այն բանի հետ, թե ինչ հանգամանքներ է պետք հաշվի առնել խուլիզանական դրդումների առկայությունը կամ բացակայությունը պարզելու համար: Մասնավորապես, արձանագրվել է, որ դրա համար անհրաժեշտ է գնահատել ոչ միայն հանցավորի գործողությունները սպանության պահին, այլև՝ մինչև սպանությունը, ինչպես նաև դրանից անմիջապես հետո:

§5.1.6

«խուլիզանական դրդումներով սպանությունը կատարվում է հասարակության և բարոյականության համընդհանուր ծանաչում ստացած նորմերի նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքի հողի վրա, երբ հանցավորի վարքագիծը բացահայտ մարտահրավեր է հասարակական կարգին և պայմանավորված է իրեն շրջապատին հակադրելու, նրա նկատմամբ արհամարհական վերաբերմունք ցուցադրելու ցանկությամբ:

Իրենց բովանդակությամբ խուլիզանական դրդումները ներկայացնում են բարոյ շարժառիթ, որի մեջ միահյուսվում են անսահման եսամալությունը, խեղաթյուրված պատկերացումներն անձնական ազատությունների սահմանների մասին, բիրտ ուժի պաշտամունքը, իր անձի «առավելությունները» ընդգծելու մոլուցքը, «ինքնահաստատման» պահանջը, սանձարձակությունը, անպարկեշտ վարքագիծը, ցինիզմը, դաժանությունը, հանդգնությունը, ակնհայտ աննշան վիրավորանքի, չնչին առիթով ճիշտ արված դիտողության համար վրեժ լուծելը և այլն: Նշված շարժառիթների ամբողջությունը

բնորոշ է յուրաքանչյուր խուլիզանության, սակայն խուլիզանական դրդումներով սպանություն կատարելիս դրանց միանում է նաև մարդկային կյանքի նկատմամբ արհամարհական վերաբերմունքն ընհանրապես՝ անկախ տուժողի անձից:

Խուլիզանական դրդումներով սպանություն կատարելիս հանցավորը գործում է ոչ այնքան տուժողի հետ ունեցած անձնական փոխհարաբերություններից ելնելով, որքան հասարակական կարգը կոպիտ կերպով խախտելու և հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելու ձգտումից:

Սպանության այս տեսակին բնորոշ են ոչ թե անձնական, այլ խուլիզանական շարժառիթները, այսինքն՝ դրդումներ, մղումներ, որոնք ցույց են տալիս բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք համակեցության կանոնների և բարոյականության տարրական նորմերի նկատմամբ:

Փաստորեն խուլիզանական դրդումներով սպանությանը հատուկ է բազմաթիվ, այդ թվում նաև մրցակցային շարժառիթների առկայությունը, որի պայմաններում կարևոր է այն հիմնական, առաջատար, գլխավոր շարժառիթը, որով ղեկավարվել է հանցավորը սպանություն կատարելիս:

Բոլոր դեպքերում, երբ սպանության հիմնական շարժառիթը խուլիզանական է, հանցավորի արարքը պետք է որակվի ԳԳ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով:

Խուլիզանական դրդումներով կատարվող սպանություններում որոշակի դեր ունի նաև վրեժի զգացումը, որը կարող է առաջանալ ինչպես տուժողի օրինական, այնպես էլ անօրինական գործողությունների հետևանքով: Վրեժ լուծելով հանցավորը ցանկանում է բավարարում ստանալ տուժողի գործողությունների արդյունքում ձևավորված վիրավորանքի

դիմաց: Այն դեպքերում, երբ սպանությունը տեղի է ունենում որպես աննշան առիթին տրված պատասխան գործողություն, դրանով արտահայտվում է և՛ հանցավորի անհարգալից, արհամարհական վերաբերմունքը հասարակության, և՛ վրեժի զգացումը տուժողի նկատմամբ: Այստեղ նույնպես անհրաժեշտ է հարցը լուծել առաջատար, գլխավոր, գերակայող շարժառիթը բացահայտելու միջոցով: Եթե հանցավորի գործողությունները պարունակում են հասարակական կարգի կոպիտ խախտման, հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքի այնպիսի դրսևորումներ, ինչպիսիք են հասարակության և բարոյականության համընդհանուր ճանաչում ստացած նորմերին նետված բացահայտ մարտահրավերը, իրեն շրջապատին և հասարակությանը հակադրելու և հակադեյու ցանկությունը, իր անձի «առավելությունները» ընդգծելու մոլուցքը, «ինքնահաստատման» պահանջը, եսամալությունը, սանձարձակությունը, կատաղի, անպարկեշտ վարքագիծը, ցինիզմը, դաժանությունը, աննշան վիրավորանքի, չնչին առիթով ծիշտ արված դիտողության համար վրեժ լուծելը և այլն, ապա նրա արարքը պետք է որակվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով որպես խուլիգանական դրդումներով կատարված սպանություն:

Խուլիգանական դրդումներով սպանությունն անհրաժեշտ է տարբերել նաև վեճի կամ կռվի ժամանակ կատարվող սպանություններից: Դրա համար անհրաժեշտ է պարզել, թե ինչն է վեճի ու կռվի առիթ և պատճառ հանդիսացել, ով է եղել դրանց հրահրողը, ինչ է իրենից ներկայացնում հանցավորի և տուժողի անձը, ինչպիսիք են եղել նրանց փոխհարաբերությունները, գործողությունների բնույթը, ով է նրանցից

ակտիվ կողմը, որոնք են վեճի ու կռվի ընթացքում կատարված սպանության շարժառիթները:

Որոշ դեպքերում վեճն ու կռիվը սպանության կատարման հանգամանքներ են, մինչդեռ դրանց շարժառիթները կարող են բոլորովին տարբեր լինել: Վեճը կամ կռիվը խուլիգանական վարքագծի փուլերից մեկն է, իսկ սպանությունը՝ դրա ավարտը: Բոլոր դեպքերում շարժառիթը բացահայտելու համար կարևոր նշանակություն ունի հանցավորի գործողությունների բազմակողմանի վերլուծությունը ինչպես սպանություն կատարելու պահին, այնպես էլ մինչև սպանությունը և դրանից հետո: Այստեղ ևս մրցակցող շարժառիթների դեպքում անհրաժեշտ է պարզել սպանության հիմնական շարժառիթը, որով էլ պայմանավորված արարքը ենթակա է որակման 33 քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով կամ նույն հոդվածի 1-ին մասով:

(...)

Արարքը 33 քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով որակելու համար սպանության կատարման տեղը (վայրը) նշանակություն չունի: Այդպիսի սպանությունը կարող է կատարվել ոչ միայն հասարակական վայրում, պարտադիր չէ նաև մարդկանց ներկայությունը:

Խուլիգանական դրդումներով սպանությունը հաճախ կատարվում է առանց տեսանելի առիթի կամ աննշան առիթն օգտագործվում է որպես պատրվակ սպանություն կատարելու համար: Որպես հանցագործության արտաքին պատճառ՝ առիթը սերտորեն կապված է հանցավորի ներքին դրդումների հետ: Ուստի հանցագործությունների անմիջական առիթ-

ների հետազոտումն ու վերլուծությունը հնարավորություն են տալիս լավ հասկանալու կոնկրետ արարքի պատճառները, բացահայտելու դրա բուն շարժառիթները: Յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում աննշան առիթի առկայության հարցն անհրաժեշտ է լուծել՝ ելնելով գործի կոնկրետ հանգամանքներից»:

/Ա.Մաթևոսյանի և Ռ.Յարությունյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-48/08, կայացվել է 2008թ. հուլիսի 25-ին, 28, 31 կետեր/ :

Արարքը խուլիզանական դրդումներով կատարված սպանություն որակելու՝ §5.1.5 ենթակետում ներկայացված չափանիշները ՀՀ վճռաբեկ դատարանը զարգացրել է *Ա.Մաթևոսյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ: Մի կողմից, իրականացնելով «խուլիզանական դրդումների» ներքին կառուցվածքային վերլուծություն՝ Վճռաբեկ դատարանն այն դիտել է որպես բարդ շարժառիթ, որում միահյուսվում են բազմաթիվ գործոններ, այդ թվում՝ (ա) անսահման եսամոլությունը, (բ) խեղաթյուրված պատկերացումներն անձնական ազատությունների սահմանների մասին, (գ) բիրտ ուժի պաշտամունքը, (դ) իր անձի «առավելությունները» ընդգծելու մոլուցքը, (ե) «ինքնահաստատման» պահանջը, սանձարձակությունը, (զ) անպարկեշտ վարքագիծը, ցինիզմը, (է) դաժանությունը, (ը) հանդգնությունը, (թ) ակնհայտ աննշան վիրավորանքի, չնչին առիթով ճիշտ արված դիտողության համար վրեժ լուծելը, ինչպես նաև (ժ) ընդհանրապես մարդկային կյանքի նկատմամբ արհամարհական վերաբերմունքը՝ որպես հատկապես խուլիզանական դրդումներով սպանության սուբյեկտիվ կողմի հատկանիշ:

Իսկ մյուս կողմից՝ «խուլիգանական դրդումները» դիտարկվել են հնարավոր մրցակցային (զուգահեռաբար առկա) շարժառիթների համատեքստում՝ եզրակացնելով, որ խուլիգանական դրդումներով սպանության պարագայում կարևոր է այն հիմնական, առաջատար, գլխավոր շարժառիթը, որով ղեկավարվել է հանցավորը սպանություն կատարելիս. եթե այն խուլիգանական է, ապա հանցավորի արարքը պետք է որակվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև խուլիգանական դրդումներով սպանության շարժառիթի կառուցվածքում վրեժի զգացումի տեղին և դերին: Մասնավորապես արձանագրվել է, որ այն կարող է առաջանալ ինչպես տուժողի օրինական, այնպես էլ անօրինական գործողությունների հետևանքով: Դատարանի գնահատմամբ, վրեժ լուծելով՝ հանցավորը ցանկանում է բավարարում ստանալ տուժողի գործողությունների արդյունքում ձևավորված վիրավորանքի դիմաց: Այն դեպքերում, երբ սպանությունը տեղի է ունենում որպես աննշան առիթին տրված պատասխան գործողություն, դրանով արտահայտվում է և՛ հանցավորի անհարգալից, արհամարհական վերաբերմունքը հասարակության, և՛ վրեժի զգացումը տուժողի նկատմամբ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է, որ հանցագործի մոտ վրեժի զգացումի առկայության պարագայում ևս անհրաժեշտ է հարցը լուծել առաջատար, գլխավոր, գերակայող շարժառիթը բացահայտելու միջոցով: Այսինքն, եթե հանցավորի գործողությունները պարունակում են հասարակական կարգի կոպիտ խախտման, հասարակության նկատմամբ բա-

ցահայտ անհարգալից վերաբերմունքի այնպիսի դրսևորումներ, ինչպիսիք են հասարակության և բարոյականության համընդհանուր ճանաչում ստացած նորմերին նետված բացահայտ մարտահրավերը, իրեն շրջապատին և հասարակությանը հակադրելու և հակազդելու ցանկությունը, իր անձի «առավելությունները» ընդգծելու մոլուցքը, «ինքնահաստատման» պահանջը, եսամալությունը, սանձարձակությունը, կատաղի, անպարկեշտ վարքագիծը, ցինիզմը, դաժանությունը, աննշան վիրավորանքի, չնչին առիթով ճիշտ արված դիտողության համար վրեժ լուծելը և այլն, ապա նրա արարքը պետք է որակվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով՝ որպես խուլիգանական դրդումներով կատարված սպանություն:

Հաջորդ հարցը, որին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է քննարկվող իրավական դիրքորոշմամբ, խուլիգանական դրդումներով սպանությունների և վեճի կամ կռվի ժամանակ կատարվող սպանությունների տարբերակման հարցին: Այստեղ ևս Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է որոշակի ուղեցույցներ, որոնցով պետք է ղեկավարվի փաստը քննող դատարանն այս երկու երևույթները տարբերելիս: Այսպես, սպանության այս երկու տեսակները տարբերելու համար դատարանը՝ (ա) պետք է պարզի վեճի կամ կռվի առիթը և պատճառը, (բ) պարզի վեճը կամ կռիվը հրահրողին և ակտիվ կողմին, (գ) պետք է գնահատի հանցավորի և տուժողի անձը, նրանց փոխհարաբերությունները, ինչպես նաև վեճի կամ կռվի ընթացքում գործողությունների բնույթը, (դ) պետք է պարզի վեճի ու կռվի ընթացքում կատարված սպանության շարժառիթները:

Քննարկվող իրավական դիրքորոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև խուլիզանական դրդումներով սպանության կատարման վայրի հարցին՝ ընդգծելով, որ արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով որակելու համար սպանության կատարման տեղը (վայրը) նշանակություն չունի: Այդպիսի սպանությունը կարող է կատարվել ոչ միայն հասարակական վայրում, և մարդկանց ներկայությունը ևս պարտադիր պայման չէ:

Եվ վերջապես, այս իրավական դիրքորոշման շրջանակներում անդրադարձ է կատարվել խուլիզանական դրդումներով սպանության առիթի և պատճառի հարաբերակցության հարցին: Վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է առիթի և պատճառի սերտ կապը՝ նշելով, որ դատարանների կողմից հանցագործությունների անմիջական առիթների հետազոտումն ու վերլուծությունը հնարավորություն են տալիս լավ հասկանալու կոնկրետ արարքի պատճառները, բացահայտելու դրա բուն շարժառիթները, ուստի յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում աննշան առիթի առկայության հարցն անհրաժեշտ է լուծել՝ ելնելով գործի կոնկրետ հանգամանքներից:

§5.1.7

«(...) [խուլիզանական դրդումներով կատարված սպանությունը անպայման չէ, որ պետք է զուգորդված լինի խուլիզանության հետ, իսկ խուլիզանության հետ զուգորդված սպանությունը ինքնին չի նշանակում, թե այն կատարվել է խուլիզանական շարժառիթներով:

[ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված հանցակազ-

մը (անձի կամ նրա մերձավորի սպանությունը՝ կապված այդ անձի կողմից իր ծառայողական գործունեության կամ հասարակական պարտքի կատարման հետ)] առանձնանում է նպատակային ուղղվածությամբ, որն արտահայտվում է իր ծառայողական գործունեությունն իրականացնող կամ հասարակական պարտքը կատարող անձին կամ նրա մերձավորներին կյանքից զրկելու մեջ:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետի իմաստով ծառայողական գործունեությունը անձի այնպիսի գործունեությունն է, որը մտնում է նրա ծառայողական պարտականությունների մեջ, որոնք էլ բխում են օրենքով սահմանված կարգով գրանցված պետական կամ մասնավոր կազմակերպությունների հետ կնքած աշխատանքային պայմանագրի դրույթներից: Հետևաբար քննարկվող հանցագործություններից տուժող կարող են հանդիսանալ իրենց օրինական ծառայողական գործառույթներն իրականացնող բոլոր անձինք /ինչպես պաշտոնատար, այնպես էլ ոչ պաշտոնատար/ կամ նրանց մերձավորները:

Հինք ընդունելով վերոգրյալը՝ (...) այն դեպքում, երբ սպանությունը պայմանավորված է տուժողի կողմից հասարակական պարտքի կատարման ընթացքում հանցավորի չարամիտ խուլիգանական գործողությունների կանխմանն ուղղված ակտիվ միջամտությամբ, հանցավորի արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով՝ որպես տուժողի կողմից իր հասարակական պարտքի կատարման հետ կապված սպանություն, իսկ այն դեպքում, երբ տուժողի գործողություններն իրենց մեջ չեն պարունակել հանցավորի խուլիգանական գործողությունների կանխմանն ուղղված ակտիվ միջամտություն, այլ կրել են սոսկ դիտողության բնույթ, հանցավորի ա-

րարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով՝ որպես խուլիգանական դրդումներով կատարված սպանություն»:

/Վ.Ղազարյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՀՀԲՐԴ 2/0086/01/08, կայացվել է 2009թ. հունիսի 29-ին, 14-15 կետեր/:

Այս որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը քննարկել է սպանության երկու ծանրացնող հանցակազմերի՝ անձի ծառայողական գործունեության կամ հասարակական պարտքի կատարման հետ կապված սպանության և խուլիգանական դրդումներով կատարված սպանության (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ և 10-րդ կետեր) տարրորոշմանը, ինչպես նաև այդ հանցակազմերից յուրաքանչյուրին վերաբերող իրավական հարցերը:

Հիմք ընդունելով *Ա.Մաթևոսյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ ամրագրված իրավական վերլուծությունը (տե՛ս §5.1.6)՝ Վճռաբեկ դատարանը զարգացրել է այդ որոշման մեջ ձևավորված իրավական դիրքորոշումները՝ հստակ տարրորոշելով խուլիգանությունը և խուլիգանական դրդումներով սպանությունը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետը պատասխանատվություն է նախատեսում անձի կամ նրա մերձավորի սպանության համար՝ կապված այդ անձի կողմից իր ծառայողական գործունեության կամ հասարակական պարտքի կատարման հետ: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշման համաձայն՝ սպանության տվյալ տեսակն առանձնանում է նպատակային ուղղվածությամբ, որն արտահայտվում է իր ծառայողական գործունեությունն իրականացնող կամ հասարակական

պարտքը կատարող անձին կամ նրա մերձավորներին կյանքից զրկելու մեջ:

Այս իրավական դիրքորոշման շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանը մեկնաբանել է «ժառայողական գործունեություն» օրենսդրական ձևակերպումը՝ սահմանելով, որ այն պետք է ավելի լայն հասկացվի, քան «պաշտոնատար անձ» հասկացությունը: Այստեղ առանցքային նշանակություն ունի այն, որ տուժողը կամ այն անձը, ում համար տուժողը մերձավոր է, իրականացնի օրինական բնույթի ժառայական պարտականություններ, որոնք նախատեսված են իր աշխատանքային պայմանագրով:

Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանն այս իրավական դիրքորոշմամբ ամրագրել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ և 10-րդ կետերով սահմանված հանցակազմերի տարանջատման չափանիշ. այն դեպքում, երբ հանցավորի չարամիտ խուլիգանական գործողությունների կանխման նպատակով տուժողը, կատարելով իր հասարակական պարտքը, ակտիվ միջամտություն է ցուցաբերում և այդ միջամտության պատճառով հանցավորը նրան դիտավորությամբ ապօրինաբար զրկում է կյանքից՝ սպանում է, ապա հանցավորի արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով՝ որպես տուժողի՝ իր հասարակական պարտքի կատարման հետ կապված սպանություն: Իսկ այն դեպքում, երբ տուժողի գործողություններն իրենց մեջ չեն պարունակել հանցավորի խուլիգանական գործողությունների կանխմանն ուղղված ակտիվ միջամտություն, այլ կրել են սոսկ դիտողության բնույթ, հանցավորի արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ

կետով՝ որպես խուլիզանական դրդումներով կատարված սպանություն:

§5.1.8

«[ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104 հոդվածի 2-րդ մասի 15-րդ կետի¹] վերլուծությունից երևում է, որ այս հանցագործության համար բնութագրականն այն է, որ սպանություն կատարելուց հետո՝ որոշ ժամանակ անց, հանցավորի կողմից կատարվում է նախորդի հետ որևէ առնչություն չունեցող նոր սպանություն: Նախորդ և նոր կատարված սպանությունների միջև բացակայում է միասնական դիտավորությունը, և յուրաքանչյուր դեպքում հանցավորը գործում է նոր ծագած դիտավորությամբ: Այսինքն՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 15-րդ կետով նախատեսված հանցագործության տակ հասկացվում է երկու կամ ավելի անգամ կատարված սպանությունը, այլ կերպ ասած՝ սպանությունների կրկնակիությունը:

[Ա]րարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 15-րդ կետով որակելու ժամանակ իրավական առումով որևէ նշանակություն չի կարող տրվել այն հարցին, թե նախկինում կատարված սպանությունը եղել է ավարտված հանցագործություն, թե՛ ընդհատվել է հանցավորի կամ հանցագործության նախապատրաստության փուլում,

---

¹ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 15-րդ կետը պատասխանատվություն է նախատեսում այն անձի կողմից սպանություն կատարելու համար, ով նախկինում սպանություն է կատարել՝ բացառությամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 105-108-րդ հոդվածներով (մեղմացնող հանգամանքներում կատարված սպանություն) նախատեսված արարքների:

հանցավորը եղել է սպանության անմիջական կատարողը, թե այլ հանցակից՝ կազմակերպիչ, դրդիչ, օժանդակող:

Արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 15-րդ կետով որակելու համար հիմք է հանդիսանում ինչպես ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված սպանությունների կատարումը, այնպես էլ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված ծանրացնող հանգամանքներում կատարված սպանությունները: Այսինքն՝ սպանությունը համարվում է կրկնակի կատարված, եթե նրան նախորդել են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին կամ 2-րդ մասերով նախատեսված արարքները:

/Վ.Ղազարյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՀՀԲՐԴ 2/0086/01/08, կայացվել է 2009թ. հունիսի 29-ին, 18-19 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ մեկնաբանելով սպանության կրկնակիության հանցակազմը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ այս հանցակազմին բնորոշ է միասնական դիտավորության բացակայությունը նախկին և նոր սպանությունների միջև:

Բացի դրանից, սահմանվել է, որ «նախկինում կատարված սպանության» ներքո չպետք է հասկանալ միայն ավարտված հասարակ կամ որակյալ սպանության կատարումը, այլ նաև չավարտված սպանության կատարումը (հանցագործության նախապատրաստությունը կամ հանցակցությունը), ինչպես նաև սպանությանը հանցակցությունը (կազմակերպումը, դրդումը կամ օժանդակությունը):

Մեկնաբանվող որոշման մեջ ուղղակի անդրադարձ չի կատարվում չավարտված սպանությանը հանցակցությանը (օրինակ՝ սպանության փորձին օժանդակություն), սակայն,

կարծում ենք, որ այս իրավական դիրքորոշման տրամաբանությունից բխում է, որ եթե նոր սպանություն կատարի նախկինում չավարտված սպանությանը հանցակցած անձը, ապա նրա արարքը դարձյալ ենթակա կլինի որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 15-րդ կետով:

§ 5.2. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 114-րդ հոդված` հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակում առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնաս պատճառելը

§5.2.1

«[Հ]անցանքը հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակում կատարելիս, ի տարբերություն անհրաժեշտ պաշտպանության, վնաս պատճառելը տեղի է ունենում հակաօրինական արարքն ավարտելուց կամ դադարեցվելուց հետո:

(...)

Ի տարբերություն անհրաժեշտ պաշտպանության հանցանքը հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակում կատարելիս բացակայում է իրավական շահերը պաշտպանելու նպատակը, և ընդհակառակը, անհրաժեշտ պաշտպանությունը ենթադրում է իրավական շահերի պաշտպանության նպատակի առկայություն:

Սույն քրեական գործով այդպիսի իրավական շահ է հանդիսացել հաշմանդամ հորն արդեն իսկ սկսված և շարունակվող ոտնձգություններից պաշտպանելը»:

/Ա.Բարսեղյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՀՀԲՐԴ 2/0086/01/08, կայացվել է 2006թ. հոկտեմբերի 24-ին/:

Սույն որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակում մեկ ուրիշի առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու հանցակազմի և անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակում կատարված արարքի տարբերակման հարցին: Առաջին հայացքից բոլորովին տարբեր քրեաիրավական այս ինստիտուտները՝ հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակը և անհրաժեշտ պաշտպանությունը, որոշակի հանգամանքներում կարող են «հատվել», ինչպես դա տեղի էր ունեցել *Ա.Բարսեղյանի* վերաբերյալ գործով: Այսպես, սույն գործով դատահոգեբանական փորձաքննությամբ ապացուցվել է, որ, իրոք, արարքը կատարելու պահին Ա.Բարսեղյանը գտնվել է աֆեկտի վիճակում, սակայն աֆեկտի վիճակում գտնվող Ա.Բարսեղյանը գործել է նաև անհրաժեշտ պաշտպանության շրջանակներում՝ հաշմանդամ հորը պաշտպանել է արդեն իսկ սկսված և շարունակվող ոտնձգություններից:

Վերլուծելով վկայակոչված գործի փաստական հանգամանքները և դրանք համադրելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի, համապատասխանաբար, 42-րդ և 114-րդ հոդվածների հետ՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը սահմանել է անհրաժեշտ պաշտպանության և հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակում կատարված արարքների տարբերակման երկու չափանիշներ. (ա) հանցանքը հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակում կատարելիս վնասը պատճառվում է հակաօրինական

արարքն ավարտելուց կամ դադարեցվելուց հետո, իսկ անհրաժեշտ պաշտպանության դեպքում՝ հակաօրինական արարքի կատարման ժամանակ և (ք) հանցանքը հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակում կատարելիս բացակայում է իրավական շահերը պաշտպանելու նպատակը, իսկ անհրաժեշտ պաշտպանությունը ենթադրում է իրավական շահերի պաշտպանության նպատակի առկայություն:

Ա.Քարսեղյանի գործով իրավական շահ է դիտվել հաշմանդամ հորը հանրորեն վտանգավոր, իրական և առկա ոտնձգություններից պաշտպանելը:

**§ 5.3. ՀՀ քրեական օրենսգրքի
185-րդ հոդված՝
գույքը դիտավորությանը ոչնչացնելը
կամ վնասելը**

§5.3.1

«Ուրիշի գույքը ոչնչացնելով կամ վնասելով զուգորդված խուլիզանությունն իր մեջ ընդգրկում է զգալի չափի գույքը դիտավորությանը ոչնչացնելու կամ վնասելու հանցակազմը: Այսինքն եթե խուլիզանությունը զուգորդվում է ուրիշի գույքը ոչնչացնելով կամ վնասելով, արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 1-ին մասով լրացուցիչ որակելու անհրաժեշտություն չկա, եթե պատճառվել է զգալի չափերի վնաս, որը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 175-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն համարվում է հանցագործության կատարման պահին սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հնգապատիկից հինգհարյուրապատիկը չգերազանցող գումարը (արժեքը):

խուլիզանական գործողությունների ընթացքում կատարված ավելի ծանր, քան խուլիզանությունն է, հանցագործությունները (դիտավորությանը առողջությանը ծանր վնաս պատճառելը, ծանրացուցիչ հանգամանքներում դիտավորությանը գույքը վնասելը կամ ոչնչացնելը), որոնք կատարվել են խուլիզանական գործողությունների ընթացքում, պետք է որակվեն խուլիզանության հետ համակցությամբ»:

/Կ.Փալանջյանի և այլոց վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-05/07, կայացվել է 2007թ. փետրվարի 27-ին/:

Սույն որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը քննարկել է այն հարցը, թե ՀՀ քրեական օրենսգրքի որ հոդվածով կամ հոդվածներով պետք է որակվի արարքը, եթե նա ուրիշի գույքը ոչնչացնելով կամ վնասելով զուգորդված խուլիզանություն է կատարել: Այս կապակցությամբ Դատարանը դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ խուլիզանության հետ համակցությամբ որակվում են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերով արգելված արարքները, այն է՝ գույքը դիտավորությամբ վնասելը կամ ոչնչացնելը, որը կատարվել է հրկիզման, պայթեցման կամ հանրավտանգ այլ եղանակով, որը խոշոր չափերի վնաս է պատճառել (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 175-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ խոշոր չափ է համարվում հանցագործության կատարման պահին սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հինգհարյուրապատիկից երեքհազարապատիկը չգերազանցող գումարը (արժեքը)) և այլն: Իսկ ուրիշի գույքը ոչնչացնելու կամ վնասելու հասարակ հանցակազմի պարագայում լրացուցիչ որակման անհրաժեշտություն չկա, քանի որ այդ արարքը կլանվում է խուլիզանության հանցակազմի մեջ:

Այս իրավական դիրքորոշման համար տեսական հիմք է ծառայել քրեական իրավունքի գիտության մեջ մշակված այն դոկտրինան, որ կլանվող հանցագործության համար պատիժը չի կարող ավելի խիստ լինել, քան կլանող հանցագործության համար պատիժն է: Տվյալ պարագայում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, որն ամրագրում է ուրիշի գույքը ոչնչացնելով կամ վնասելով զուգորդված խուլիզանության հանցակազմը, այդ արարքի համար սահմանում է պատիժ առավելագույնը երկու տարի ժամկետով ազատազրկման ձևով: Մինչդեռ 185-րդ հոդվածի 2-րդ և

3-րդ մասերով արգելված արարքների համար առավելագույն պատիժ է սահմանվում, համապատասխանաբար՝ չորս և վեց տարի ժամկետով ազատազրկումը:

§ 5.4. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 200-րդ հոդված՝ առևտրային կաշառքը

§5.4.1

«Սույն գործով վճռաբեկ դատարանը պետք է պատասխանի այն հարցին, թե Ռուբեն Ազատյանը, հանդիսանալով «Գյումրու բնակարանների սպասարկում» փակ բաժնետիրական ընկերության աշխատակից, իրականացրե՞լ է արդյոք քաղաքացիական աշխատանք և կարո՞ղ է արդյոք պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայողի կողմից ապօրինի վարձատրություն ստանալու համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսող՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311.1-րդ հոդվածի 5-րդ մասի իմաստով համարվել հանրային ծառայող:

(...)

Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Ռ.Ազատյանը հանդիսացել է «Գյումրու բնակարանների սպասարկում» փակ բաժնետիրական ընկերության աշխատակից 2008թ. հունվարի 9-ին վերջինիս հետ կնքված թիվ 25

աշխատանքային պայմանագրի հիման վրա, որով նրան հանձնարարվել է սպասարկելու ժամանակավոր կացարանների բնակիչներին:

Ռ.Ազատյանը տեղական ինքնակառավարման մարմնի հետ՝ ի դեմս Գյումրու քաղաքապետարանի, վերջինիս վերապահված առանձին խնդիրների ու գործառույթների իրականացման համար որևէ պայմանագիր չի կնքել, հետևաբար նա տեղական ինքնակառավարման մարմնի վարձու աշխատող չի հանդիսացել, նրա կատարած աշխատանքը քաղաքացիական աշխատանք չի կարող համարվել:

Չետևաբար ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311.1-րդ հոդվածի 5-րդ մասի իմաստով Ռուբեն Ազատյանը հանրային ծառայող չէր:

(...)

Վճռաբեկ դատարանը պետք է պատասխանի նաև հետևյալ հարցին՝ Ռուբեն Ազատյանը կարո՞ղ է արդյոք առևտրային կաշառքի համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսող՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 200-րդ հոդվածի իմաստով համարվել առևտրային կազմակերպության կառավարչական գործառույթներ իրականացնող ծառայող:

Սույն գործի նյութերից երևում է, որ 2006թ. հուլիսի 7-ին տրված թիվ 03Ա 072601 վկայականի համաձայն «Գյումրու բնակարանների սպասարկում» փակ բաժնետիրական ընկերությունը գրանցված է եղել պետական ռեգիստրի Գյումրու տարածքային բաժնի կողմից, 2912002221 համարի տակ, որպես անժամկետ գործող առևտրային իրավաբանական անձ:

«Գյոււմրու բնակարանների սպասարկում» փակ բաժնետիրական ընկերության կանոնադրության 2.1-րդ կետի համաձայն ընկերության ստեղծման նպատակն է տնտեսական գործունեություն (այդ թվում նաև՝ բնակարանների սպասարկում) իրականացնելու նպատակով շահույթի ստացումը:

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 52-րդ հոդվածի համաձայն «Համայնքը իր լիազորությունների իրականացման նպատակով, համայնքի ավագանու որոշմամբ կարող է ստեղծել (...) առևտրային կազմակերպություններ (...):»:

Տվյալ դեպքում գույքի սեփականատերը՝ համայնքը (Գյոււմրի քաղաքը), պահպանելով դրա նկատմամբ սեփականության իրավունքը, այն փաստացի հանձնել է իր կամքով ստեղծված քաղաքացիական իրավունքի նոր սուբյեկտի՝ առևտրային կազմակերպության («Գյոււմրու բնակարանների սպասարկում» ՓԲԸ) կառավարմանը: Սեփականատիրոջ՝ համայնքի գույքի օգտագործման հիման վրա առևտրային կազմակերպությունը կարող է թողարկել և իրացնել արտադրանք, կատարել աշխատանքներ, մատուցել ծառայություններ: Այլ կերպ՝ «Գյոււմրու բնակարանների սպասարկում» ՓԲԸ-ն հանդիսացել է քաղաքացիական իրավունքի նոր սուբյեկտ, որի հիմնական նպատակը եղել է շահույթի ստացումը: Այսպիսի առևտրային կազմակերպության իրավական առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ այն պետք է այնպես կազմակերպի իր գործունեությունը, որպեսզի ստացած շահույթի հաշվին բավարարի և՛ իր, և՛ սեփականատիրոջ շահերը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 200-րդ հոդվածի սուբյեկտը հատուկ է ի թիվս այլոց, առևտրային կազմակերպության կառավարչական գործառույթներ իրականացնող ծառայող:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 200-րդ հոդվածի հատուկ սուբյեկտին ապօրինաբար դրամ, արժեթղթեր կամ այլ գույք է տրվում կամ նրանց գույքային բնույթի ծառայություններ են մատուցվում, որպեսզի նրանք, իրենց գրաված դիրքի հետ կապված, կաշառք սվողի օգտին կատարեն որոշակի գործողություններ (անգործություն):

Սույն գործի նյութերից երևում է, որ Ռ.Ազատյանը հանդիսացել է առևտրային կազմակերպության կառավարչական գործառույթներ իրականացնող ծառայող, քանի որ ամբաստանյալ Ռ.Ազատյանի կողմից ապօրինաբար դրամ ստանալը (տես սույն որոշման 7-րդ կետը) կապված է առևտրային կազմակերպությունում նրա զբաղեցրած դիրքի, ինչպես նաև նրա կողմից իրականացվող հատուկ լիազորությունների շրջանակի հետ: Նրանից է կախված եղել տուժողին պատկանող տնակը հաշվառելու հարցը, վերջինով էլ, իր հերթին, պայմանավորված է եղել տուժողին հետագայում բնակարան հատկացնելու հարցի լուծումը: Հետևաբար, Ռուբեն Ազատյանը հանդիսանում է առևտրային կաշառքի համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսող՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 200-րդ հոդվածի իմաստով առևտրային կազմակերպության կառավարչական գործառույթներ իրականացնող ծառայող:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Ռ.Ազատյանը պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայողի կողմից ապօրինի վարձատրություն ստանալու համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսող՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311.1-րդ հոդվածի 5-րդ մասի իմաստով հանրային ծառայող չի համարվում, նա հանդիսացել է հանցագործության սուբյեկտ ոչ թե ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311.1-րդ հոդվածի 5-րդ մասի, այլ 200-րդ

հողվածի 5-րդ մասի իմաստով, ուստի նրան մեղսագրվող արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի ոչ թե 311.1-րդ հոդվածի 1-ին, այլ 200-րդ հոդվածի 4-րդ մասով: Դրա համար էլ նա ենթարկվել է քրեական պատասխանատվության և պատժի (տես սույն որոշման 3-րդ կետը):»:

/Ռ.Ազատյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՀՀԲՐԴ 1/0074/01/08, կայացվել է 2009թ. հունիսի 2-ին, 11-18 կետեր/:

Սույն իրավական դիրքորոշման շրջանակներում վճռաբեկ դատարանն իրականացնում է երկու համասեռ հանցակազմերի՝ Պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայողի կողմից ապօրինի վարձատրության (ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 311.1) և Առևտրային կաշառքի միջև (ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 200): Այս հանցակազմերի առավել բնութագրական տարբերակիչ առանձնահատկությունը սուբյեկտն է, և այս իրավական դիրքորոշման նշանակությունն ըստ էության հանգում է հենց 311.1 և 200-րդ հոդվածներով նախատեսված հատուկ սուբյեկտի հատկանիշների տարրորոշմանը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311.1 հոդվածի 5-րդ մասը համապատասխան հանցակազմի հատուկ սուբյեկտը սահմանում է վկայակոչման եղանակով՝ հղում կատարելով «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքին¹:

«Քաղաքացիական ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 1-ին հոդվածի 1-ին կետի համա-

---

1 ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311.1-րդ հոդվածի 5-րդ մաս. «Սույն գլխում հանրային ծառայողներ են համարվում, «Քաղաքացիական ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 1-ին հոդվածի համաձայն, հանրային ծառայություն իրականացնող անձինք»:

ծայն՝ «հանրային ծառայությունը պետությանն օրենսդրությամբ վերապահված լիազորությունների իրականացումն է, որն ընդգրկում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում ծառայությունը, ինչպես նաև պետական ու տեղական ինքնակառավարման մարմիններում քաղաքացիական աշխատանքը»:

«Քաղաքացիական ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 1-ին հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ քաղաքացիական աշխատանքը Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ և օրենսդրությամբ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին վերապահված առանձին խնդիրների ու գործառույթների իրականացումն է վարձու աշխատողների միջոցով:

Վկայակոչված և շարադրված իրավական դրույթների լույսի ներքո Վճռաբեկ դատարանը վերլուծել է *Ռ.Ազատյանի* վերաբերյալ գործի փաստերը, մասնավորապես այն, որ Ռ.Ազատյանը եղել է «Գյուլնուրու բնակարանների սպասարկում» ՓԲԸ-ի աշխատակից: Նշված պայմանագրով նրան հանձնարարվել է սպասարկել ժամանակավոր կացարանների բնակիչներին, սակայն Ռ.Ազատյանը տեղական ինքնակառավարման մարմնի հետ (Գյուլնուրու քաղաքապետարանի) վերջինիս վերապահված առանձին խնդիրների ու գործառույթների իրականացման համար որևէ պայմանագիր չի կնքել: Նշվածը հիմք է տվել Վճռաբեկ դատարանին եզրակացնելու, որ Ռ.Ազատյանը տեղական ինքնակառավարման մարմնի վարձու աշխատող չի եղել, ուստի նրա կատարած աշխատանքը քաղաքացիական աշխատանք չէր՝ «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի իմաստով: Հետևաբար՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311.1-րդ

հողվածի 5-րդ մասի իմաստով Ռուբեն Ազատյանը հանրային ծառայող չի եղել:

Արձանագրելով, որ Ռ.Ազատյանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311.1-րդ հոդվածի 5-րդ մասի իմաստով հանրային ծառայող չի եղել՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է այն հարցին, թե վերջինս կարող է արդյոք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 200-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության՝ առևտրային կաշառքի սուբյեկտ, այսինքն՝ Ռ.Ազատյանը համապատասխանում է արդյոք նույն հոդվածի 5-րդ մասի սահմանմանը¹:

Գործի փաստերի վերլուծության արդյունքում վճռաբեկ դատարանը արձանագրել է, որ Ռ.Ազատյանը եղել է առևտրային կազմակերպության կառավարչական գործառույթներ իրականացնող ծառայող՝ 200-րդ հոդվածի 5-րդ մասի իմաստով, ուստի նրա արարքը համապատասխանում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 200-րդ հոդվածի և ոչ թե 311.1 հոդվածի հատկանիշներին:

Այսպիսով, վճռաբեկ դատարանը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311.1 և 200-րդ հոդվածներում պարունակվող և հատուկ սուբյեկտին վերաբերող նորմ-սահմանումները մեկնաբանելիս դրսևորել է տեքստուալ, ձևական-իրավաբանական մոտեցում: Թեև ամբաստանյալն ըստ էության իրակա-

---

1 ՀՀ քրեական օրենսգրքի 200-րդ հոդվածի 5-րդ մաս. «Սույն գլխի հոդվածներում առևտրային կամ այլ կազմակերպության ծառայող է համարվում այն անձը, ով մշտապես, ժամանակավորապես կամ հատուկ լիազորությամբ իրականացնում է կարգադրիչ կամ այլ կառավարչական գործառույթներ առևտրային կազմակերպություններում՝ անկախ սեփականության ձևից, ինչպես նաև պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններ, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների հիմնարկներ չհամարվող ոչ առևտրային կազմակերպություններում»:

նացրել է հանրային իշխանության գործառույթ հանդիսացող գործունեություն, իսկ այն առևտրային իրավաբանական անձը, որի վարձու աշխատող է նա եղել, հիմնադրվել է տեղական ինքնակառավարման մարմնի (Գյուլմրու քաղաքապետարանի) կողմից, սակայն նա ձևական-իրավաբանական իմաստով չի եղել հանրային իշխանության մարմնի, տվյալ դեպքում՝ տեղական ինքնակառավարման մարմնի աշխատակից, և վճռական նշանակություն է տրվել հենց վերջին գործոնին: Հակառակ մոտեցման պարագայում Վճռաբեկ դատարանը կիրականացներ քրեական օրենքի տարածական մեկնաբանություն, ինչը, համեմատած քրեական օրենք չհանդիսացող իրավանորմերի հետ, շատ ավելի ծանրակշիռ հիմնավորում է պահանջում: Փաստորեն, Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ տառացի մեկնաբանությունից շեղվելու համար անհրաժեշտ ծանրակշիռ հիմքերն այստեղ բացակայում են:

§ 5.5. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215-րդ հոդված՝ մաքսանենգությունը

§5.5.1

«(...) [Ա]ռանց որևէ փաստաթղթի առկայության Հայաստանի Հանրապետությունից կարող է արտահանվել մինչև 5 միլիոն կանխիկ ՀՀ դրամ կամ համարժեք կանխիկ արտարժույթ: Արժույթի և արտարժույթի նշված չափը հանդիսանում է կանխիկ արժութային արժեքի այն թույլատրելի չափը, որը կարող է արտահանվել Հայաստանի Հանրապետությունից՝ առանց հայտարարագրման»:

/Մաջիդ Սուլթանիի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵՄԴ/0039/01/09, կայացվել է 2010թ. փետրվարի 12-ին, կետ 11/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը կատարել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215-րդ հոդվածով սահմանված մաքսանենգության հանցակազմի առարկային, մասնավորապես՝ դրամին վերաբերող իրավական մեկնաբանություն:

Այսպես, անդրադառնալով առանց հայտարարագրման ՀՀ-ից արտահանել թույլատրվող կանխիկ արժութային արժեքի չափի հարցին՝ քննարկել է այն, թե որ դեպքում է ՀՀ-ից կանխիկ արժութային արժեք արտահանող անձի արարքը ենթակա որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215-րդ հոդվածով:

Այս հարցին պատասխանելու համար Վճռաբեկ դատարանը կրկին հավատարիմ է մնացել քրեական օրենքի դրույթները տեքստային, տառացի մեկնաբանելու ռազմավա-

րությանը, և իր իրավական վերլուծության հիմքում դրել է համապատասխան ոլորտը կանոնակարգող օրենսդրությունը («Արժութային կարգավորման և արժութային վերահսկողության մասին» ՀՀ օրենք, ՀՀ կենտրոնական բանկի խորհրդի 2005թ. թիվ 386-Ն որոշում):

Այսպես, «Արժութային կարգավորման և արժութային վերահսկողության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Ռեզիդենտներն ու ոչ ռեզիդենտները կարող են առանց որևէ սահմանափակումների և առանց հայտարարագրման ՀՀ տարածք փոխադրել, առաքել, արտահանել արժութային արժեքներ, բացառությամբ սույն հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված դեպքերի»: Նշված հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Կենտրոնական բանկը ֆինանսական համակարգի կայունությունն ապահովելու, տնտեսական ռիսկերը կանխարգելելու, հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված միջոցների շրջանառության և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի կամ վիճակագրական նպատակներով նորմատիվ իրավական ակտով ՀՀ կառավարության լիազորված մարմնի համաձայնությամբ կարող է սահմանել արժութային արժեքների փոխադրման, առաքման, ներմուծման, արտահանման և հայտարարագրման կարգ և պայմաններ»:

ՀՀ կենտրոնական բանկի խորհրդի կողմից 2005 թվականի հուլիսի 29-ին ընդունվել է թիվ 386-Ն որոշումը՝ «Արժութային արժեքների փոխադրման, առաքման, ներմուծման, արտահանման և հայտարարագրման կարգը հաստատելու մասին»: Արժութային արժեքների փոխադրումը, առաքումը, արտահանումը և ներմուծումը սահմանված են նշված կարգի 2-րդ գլխի 2.1-րդ կետում, համաձայն որի՝ «Ֆիզիկական և

իրավաբանական անձինք (բացառությամբ բանկերի, վարկային կազմակերպությունների և ինկասացիոն կազմակերպությունների) իրավունք ունեն առանց որևէ փաստաթղթերի առկայության, բացառությամբ օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի, Հայաստանի Հանրապետությունից արտահանել մինչև 5 միլիոն կանխիկ ՀՀ դրամ և համարժեք կանխիկ արտարժույթ (...)՝ արտահայտված թղթադրամների և մետաղադրամների տեսքով, ինչպես նաև վճարային արժեթղթեր:

Սույն կետում նշված գումարը գերազանցելու դեպքում ՀՀ դրամի և արտարժույթի արտահանումն իրականացվում է անկանխիկ եղանակով, իսկ վճարային արժեթղթերի արտահանումը՝ գրավոր մաքսային հայտարարագրի լրացմամբ»:

Այլ կերպ՝ առանց հայտարարագրման ՀՀ-ից կարող է արտահանվել մինչև 5 միլիոն կանխիկ ՀՀ դրամ կամ դրան համարժեք կանխիկ արտարժույթ: Եթե անձն առանց հայտարարագրելու ՀՀ-ից արտահանում է 5 միլիոն կանխիկ ՀՀ դրամ կամ համարժեք կանխիկ արտարժույթ, ապա հանցագործության մյուս հատկանիշների առկայության դեպքում նրա արարքը մաքսանենգություն է և ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215-րդ հոդվածով:

**§ 5.6. ՀՀ քրեական օրենսգրքի
235-րդ հոդված՝ ապօրինի կերպով զենք,
ռազմամթերք, պայթուցիկ նյութեր կամ
պայթուցիկ սարքեր ձեռք բերելը,
իրացնելը, պահելը, փոխադրելը կամ
կրելը**

§5.6.1

«Սառը զենքի ապօրինի կրում է համարվում դրա գտնվելը հազուստի մեջ կամ անմիջականորեն անձի մարմնի վրա, ինչպես նաև դրանց գտնվելը ձեռքի պայուսակում, կապոցում, այլ պահոցներում, այսինքն՝ զենք կրելու տակ պետք է նկատի ունենալ այն դեպքերը, երբ զենքը գտնվում է հանցավորի մոտ»:

/Ա.Խաչատրյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-223/06, կայացվել է 2006թ. հոկտեմբերի 24-ին/:

Այստեղ Վճռաբեկ դատարանը մեկնաբանել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 4-րդ մասով արգելված այլընտրանքային արարքներից մեկը՝ սառը զենք ապօրինի կրելը, և դիրքորոշում արտահայտել այն մասին, որ «կրելը» պետք է հասկանալ այն իմաստով, որ զենքը պետք է անմիջականորեն անձի մոտ լինի: Մեջբերված դիրքորոշման լույսի ներքո վերլուծելով Ա.Խաչատրյանի գործի նյութերը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ Ա.Խաչատրյանի արարքում ապօրինի կերպով սառը զենք կրելու հանցակազմը բացակայում է, քանի որ սառը զենք հանդիսացող դանակը գտնվել է ավտոմեքենայի սրահի բեռնախցիկում, որը հա-

մարվում է ոչ թե կրել, այլ պահել, իսկ սառը զենք պահելը քրեական պատասխանատվություն չի առաջացնում (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Այս իրավական դիրքորոշումն ընդհանրական նշանակություն ունի: Այն ըստ էության տարածվում է նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 4-րդ մասով արգելված մյուս գործիքների՝ գազային և նետողական զենքի վրա:

§5.6.2

«ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ. անձը գիտակցում է, որ ապօրինի կերպով ձեռք է բերում, իրացնում, պահում, փոխադրում կամ կրում զենք, ռազմամթերք, պայթուցիկ նյութեր կամ պայթուցիկ սարքեր, գիտակցում է իր գործողությունների հանրության համար վտանգավոր բնույթը և ցանկանում է կատարել այդ գործողությունները:

Գործի նյութերից երևում է, որ Հուսիկ Բաղդասարյանը նախկինում ՀՀ ՊՆ նախարարության համակարգում զբաղեցրել է մի շարք պաշտոններ, ունի զինվորական մայրիկ կոչում, մասնակցել է ՀՀ սահմանների պաշտպանության և Արցախի ինքնապաշտպանության մարտերին, քաջատեղյակ է զենքի ու ռազմամթերքի մարտական և ոչ մարտական լինելու մասին, իրազեկ է եղել, որ այդ փանփուշտները մարտական են, դրանց ապօրինի շրջանառությունը «Ձեռքի մասին» ՀՀ օրենքի խախտում է և քրեական պատասխանատվության հիմք, սակայն ռազմամթերք հանդիսացող այդ փանփուշտները նա ապօրինի կերպով ձեռք է բերել ու պահել, այսինքն գործել է ուղղակի դիտավորությամբ»:

/Յ.Բաղդասարյանի վերաբերյալ գործով որոշում,
ԱՎԴ2/0059/01/08, կայացվել է 2008թ. նոյեմբերի 28-ին, կետ
21/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը քննարկել է ապօրինի կերպով զենք և ռազմամթերք պահելու հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմին վերաբերող հարցեր: Վճռաբեկ դատարանը, բնութագրելով այս հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմը, ըստ էության ղեկավարվել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 29-րդ հոդվածի 4-րդ, այլ ոչ թե 2-րդ մասով: Համաձայն 29-րդ հոդվածի 4-րդ մասի՝ «եթե օրենքն ավարտված հանցագործության համար քրեական պատասխանատվությունը չի կապում հանցավոր արարքի որոշակի հետևանքների առաջացման հետ, հանցանքը համարվում է դիտավորությանմբ կատարված, եթե դա կատարող անձը գիտակցել է իր արարքի՝ հանրության համար վտանգավոր բնույթը և ցանկացել է կատարել դա»: Այստեղ ամրագրվում է դիտավորության սահմանումը ձևական հանցակազմերի պարագայում, իսկ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածն իրենից ներկայացնում է հենց ձևական հանցակազմ, քանի որ հանցանքն ավարտված է արարքը կատարելու, օրինակ՝ զենքը, ռազմամթերքը պահելու պահից՝ անկախ դրա հետևանքներից:

Դիտավորության առկայության մասին Վճռաբեկ դատարանը հետևություն է անում՝ ելնելով ամբաստանյալի անձնական հատկանիշներից, զենքի հետ շփվելու նրա փորձից: Սպայի զինվորական կոչումը, մարտական գործողություններին մասնակցությունը այն փաստերն են, որոնք դատարաններին կարող են հիմք տալ փարատված համարելու քննարկվող հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի հետ կապված

այն կասկածը, որ հնարավոր է՝ անձը չի գիտակցել իր արարքի հանրության համար վտանգավոր բնույթը:

Այնուհանդերձ, նշվածից չի կարելի հետևություն անել, որ զինվորական կոչումի բացակայությունը, մարտական գործողություններին մասնակցության փորձի բացակայությունը ինքնին նշանակում են, որ տվյալ անձը չի դրսևորել զենք, ռազմամթերք պահելու դիտավորություն: Այդ հարցն անհրաժեշտ է լուծել յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում՝ ելնելով գործի կոնկրետ հանգամանքներից:

§5.6.3

«Չանձնումը համարվում է կամովին, եթե անձը, գիտակցելով, որ այդ պահին իրեն բացահայտելու իրական սպառնալիք չկա, իր հայեցողությամբ հանձնում է ՉՉ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածում նշված առարկաները, այսինքն անձի ընդունած այդ որոշումը պետք է լինի ազատ և գիտակցված ընտրության արդյունք: Բացահայտման իրական սպառնալիքի առկայությունը և դրանից դրդված հանձնումը չի կարող համարվել կամովին: Այն դեպքերում, երբ իշխանությունները տեղյակ են կոնկրետ անձի մոտ նշված առարկաների առկայության մասին և առաջարկում են հանձնել դրանք, հանձնումը կամովին համարվել չի կարող: Այս պայմաններում դա կարող է դիտվել միայն որպես պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգամանք»:

/Յ.Բաղդասարյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԱՎԴ2/0059/01/08, կայացվել է 2008թ. նոյեմբերի 28-ին, կետ 20/:

Այս իրավական դիրքորոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 5-րդ մասում ամրագրված խրախուսական նորմին, որի համաձայն՝ անձն ազատվում է պատասխանատվությունից, եթե կամովին հանձնում է 235-րդ հոդվածով նախատեսված համապատասխան առարկաները: Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանը մեկնաբանել է «կամովին հանձնելու» ձևակերպումը՝ սահմանելով, որ նշված առարկաները հանձնելու վերաբերյալ անձի որոշումը պետք է լինի ազատ և գիտակցված ընտրության արդյունք, որպեսզի անձն օգտվի տվյալ խրախուսական նորմով սահմանված արտոնությունից: Եթե առկա է բացահայտման իրական սպառնալիք և անձը հանձնումն իրականացնում է դրանից դրդված, ապա դա չի կարող համարվել կամովին:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն ըստ էության կարևորել է կամովին հանձնելու սուբյեկտիվ կողմը՝ տվյալ անձի մոտ այն գիտակցման առկայությունը, որ պետությունը տեղյակ է իր մոտ գտնվող արգելված առարկաների մասին: Կարծում ենք, այս իրավական դիրքորոշումից բխում է, որ արգելված առարկաները հանձնելու այն դեպքերում, երբ թեպետ պետական մարմինները տեղյակ են տվյալ անձի մոտ համապատասխան առարկաների առկայության մասին, սակայն հիմքեր չկան ենթադրելու, որ անձը գիտակցում է դա, ապա անհրաժեշտ է «հանձնումը» դիտել «կամովին» և կիրառել այս խրախուսական նորմը:

Վճռաբեկ դատարանը նաև իրավական դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ ոչ կամովին հանձնումը կարող է դիտվել որպես անձի պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող հանգամանք՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ

հողվածի 2-րդ մասի շրջանակներում՝ որպես օրենքով չնախատեսված, բայց անձի կամ արարքի վտանգավորությունը նվազեցնող հանգամանքներ: Հարկ է նկատի ունենալ, որ Վճռաբեկ դատարանն այստեղ չի սահմանում, որ համապատասխան առարկաների ոչ կամովին հանձնումը պարտադիր պետք է դիտվի մեղմացնող հանգամանք, այլ միայն այն, որ դա կարող է դիտվել այդպիսին՝ կոնկրետ գործի կոնկրետ հանգամանքները հաշվի առնելով:

§ 5.7. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդված՝ խուլիգանությունը

§5.7.1

«խուլիգանությունը կարող է կատարվել միայն ուղղակի դիտավորությամբ: Դա նշանակում է, որ մեղավոր անձը ոչ միայն գիտակցում է, որ իր գործողություններով խախտում է հասարակական կարգն ու բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորում հանրության հանդեպ, այլև ցանկանում է կատարել այդ գործողությունները:

խուլիգանական արարքը կարող է կատարվել միայն խուլիգանական մղումներից ելնելով: Իսկ արարքը համարվում է խուլիգանական մղումներով կատարված, եթե այն կատարվում է հասարակության և բարոյականության նորմերի նկատմամբ անթաքույց արհամարհանքի հողի վրա, երբ մեղավոր անձի վարքը հանդիսանում է բացահայտ մարտահրավեր՝ ուղղված հասարակական կարգի դեմ և թելադրված է լինում շրջապատին հակադրվելու, վերջինիս հանդեպ ար-

համարիական վերաբերմունք ցուցաբերելու ցանկությամբ: Հետևաբար, եթե մեղավոր անձի գործողությունները կատարվել են ոչ խուլիզանական մղումներով և չեն զուգորդվել հասարակական կարգի կոպիտ խախտմամբ, դրանք չեն կարող որակվել որպես խուլիզանություն:

Մեղադրյալի կողմից տուժողին վիրավորանքներ, մարմնական վնասվածքներ հասցվելու կամ նման այլ բռնարարքների կատարման դեպքում խուլիզանական մղումները և խուլիզանության հանցակազմը կարող է բացակայել, եթե նշված գործողությունները կատարվել են կենցաղային հողի վրա առաջացած վիճաբանության, քիչ թե շատ երկարատև ժամանակահատվածի ընթացքում ձևավորված հակակրանքի արդյունքում:

Խուլիզանական մղումների առկայությունը գնահատելու համար էական նշանակություն կարող է ունենալ նաև տուժողի վարքագիծը»:

Ա.Խաչատրյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-223/06, կայացվել է 2006թ. հոկտեմբերի 24-ին/:

Սույն որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանի ձևավորած ամենաարժեքավոր դիրքորոշումները վերաբերում են խուլիզանության հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմին: Մասնավորապես, մեղքի տեսակի կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է, որ խուլիզանությունը կարող է կատարվել միայն ուղղակի դիտավորությամբ: Այսինքն՝ խուլիզանություն կատարող անձի կամքը պետք է ակտիվ լինի, նա պետք է ցանկանա խուլիզանական գործողություններ կատարել, այլ ոչ թե գիտակցաբար թույլ տա դրանց կատարումը կամ անտարբեր լինի դրանց նկատմամբ:

Ա.Խաչատրյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է խուլիզանության սուբյեկտիվ

կողմի ևս մեկ հատկանիշի՝ շարժառիթին և, մասնավորապես՝ «խուլիգանական մղում» հասկացությանը: Մասնավորապես դիրքորոշում է ձևավորվել այն մասին, որ խուլիգանական արարքը կարող է կատարվել միայն խուլիգանական մղումներից ելնելով: Արարքը համարվում է խուլիգանական մղումներով կատարված, եթե այն կատարվում է հասարակության և բարոյականության նորմերի նկատմամբ անթաքույց արհամարհանքի հողի վրա, երբ անձի վարքագիծը բացահայտ մարտահրավեր է՝ ուղղված հասարակական կարգի դեմ և թելադրված է լինում շրջապատին հակադրվելու, վերջինիս հանդեպ արհամարհական վերաբերմունք ցուցաբերելու ցանկությամբ: Հետևաբար, եթե անձի գործողությունները կատարվել են ոչ խուլիգանական մղումներով և չեն զուգորդվել հասարակական կարգի կոպիտ խախտմամբ, դրանք չեն կարող որակվել որպես խուլիգանություն:

Խուլիգանական մղումների հետ կապված Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումը վերահաստատվել և կիրառվել է *Ա.Գրիգորյանի* վերաբերյալ ԵՔՐԴ/0269/01/08 գործով Վճռաբեկ դատարանի 2009թ. դեկտեմբերի 18-ի որոշման մեջ: Այդ որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը դիրքորոշում է արտահայտել, որ Ա.Խաչատրյանի վերաբերյալ գործով որոշման մեջ տրված «խուլիգանական մղումների» մեկնաբանությունը վերաբերում է նաև խուլիգանության որակյալ հանցակազմերին (տե՛ս նշված որոշման 12-13 կետերը):

Սույն ենթակետում քննարկվող իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը կատարել է խուլիգանությունն անձնական հակակրանքի կամ թշնամանքի շարժառիթով կատարված վտանգավոր գործողություններից սահմանա-

զատելու առաջին փորձը՝ որպես այդ սահմանազատման անկյունաքար դիտելով հանցագործության սուբյեկտիվ կողմի տարրը: Այնուհանդերձ, այս իրավական դիրքորոշումը հետագա զարգացման կարիք ունի:

§5.7.2

«[Ա]րարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված հանցակազմով զենքի և որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ խուլիգանություն որակելու համար բավարար չէ զենք կամ որպես զենք օգտագործվող առարկայի գործադրմամբ ուրիշի գույքը ոչնչացնելու կամ վնասելու հատկանիշը: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված հանցակազմի համար պարտադիր է, որպեսզի հանցավորը խուլիգանական գործողություններ կատարելու ընթացքում զենք կամ որպես զենք օգտագործվող առարկայով մարմնական վնասվածք հասցնի կամ փորձի հասցնել, կամ էլ նրա գործողությունների հետևանքով անձանց կյանքի կամ առողջության համար իրական վտանգ ստեղծվի»:

/Ա.Սերոբյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-85/07, կայացվել է 2007թ. ապրիլի 6-ին/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը մեկնաբանման է ենթարկել խուլիգանության որակյալ հանցակազմերն ամրագրող քրեաիրավական նորմերը և սահմանել, որ խուլիգանության առավել որակյալ հանցակազմով՝ զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող առարկայի գործադրմամբ կատարված խուլիգանության պարագայում պարտադիր է խուլիգանության որակյալ հանցակազմերից (258-րդ հոդվածի 2-րդ կամ 3-րդ մասեր) որևէ մեկով ամրագրված

հատկանիշների առկայությունը: Դա օրենքի ուղղակի պահանջն է, որ Վճռաբեկ դատարանը տառացի մեկնաբանմամբ հաստատել և կիրառել է:

§5.7.3

«Քննարկվող իրավանորմի դիսպոզիցիայի կառուցվածքից որպես զենք օգտագործվող առարկաների՝ հատուկ հարմարեցված լինելու հատկանիշի դուրսբերումը պետք է զնահատել որպես խնդրո առարկայի վերաբերյալ օրենսդրի մոտեցման ակնհայտ փոփոխություն պայմանավորված դեպքի վայրում վերցված առարկաները որպես զենք օգտագործելու հետ զուգորդված խուլիզանության հանրային վտանգավորության վերազնահատմամբ: Եթե նախկինում դրա աստիճանը զնահատելիս օրենսդիրն էական նշանակություն էր տալիս որպես զենք օգտագործվող առարկայի գործադրման վաղօրոք ծագած դիտավորությանը, ապա ներկայում առավել էական է ինքնին գործադրման փաստը:

Այսպիսով, օրենսդրի դիրքորոշման փոփոխության հիմքում ընկած է այն մոտեցումը, որ խուլիզանության արդյունքում խաթարվող հասարակական հարաբերությունների բնույթը, ինչպես նաև տուժողին հասցվող վնասի աստիճանը էապես պայմանավորված չէ այն հանգամանքով, թե հանցագործության գործիքը՝ որպես զենք օգտագործվող առարկան, հատուկ հարմարեցված է, թե ոչ, և այն հանցավորի կողմից բերվել է, թե վերցվել է դեպքի վայրից»:

Մ.Յովակիմյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-125/07, կայացվել է 2007թ. հուլիսի 13-ին/:

Այս իրավական դիրքորոշումը ևս վերաբերում է խուլիզանության առավել որակյալ հանցակազմին:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված հանցակազմի հատկանիշ է արարքը «զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ» կատարելը: 1961 թվականի ՀՀ քրեական օրենսգրքով սովյալ հանցակազմի ձևակերպումն այլ էր: Այդ օրենսգրքի 222-րդ հոդվածի 4-րդ մասում (վերջին խմբագրություն) օգտագործվում էր «հրազենի կամ դանակի, կաստետի կամ սառը զենքի, ինչպես նաև մարմնական վնասվածքներ հասցնելու համար հատուկ հարմարեցված այլ առարկաների գործադրում» արտահայտությունը:

ՀՀ գործող և նախկին քրեական օրենսգրքերի մեջբերված հոդվածների համեմատական վերլուծության արդյունքում ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ նշված օրենսգրքերը ծանրացնող հանգամանքներում կատարված խուլիգանության հանցակազմի քննարկվող հատկանիշը նկարագրելիս օգտագործում են տարբեր ձևակերպումներ. մեկը՝ «որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրում» (ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդված), իսկ մյուսը՝ «մարմնական վնասվածքներ հասցնելու համար հատուկ հարմարեցված առարկաների գործադրում» (ՀՀ նախկին քրեական օրենսգրքի 222-րդ հոդված): Դատարանի կարծիքով, նշված ձևակերպումների միջև առկա է ոչ միայն խմբագրական (ոչ նորմատիվային), այլև նորմատիվային տարբերություն. ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի տեքստից բացակայում է մարմնական վնասվածքներ հասցնելու (կենդանի նշանակետ խոցելու) համար օգտագործվող առարկայի այն հատկանիշը, որ դա պետք է հատուկ հարմարեցված լինի մարմնական վնասվածքներ հասցնելու համար: Հետևաբար՝ 2003 թվականի օգոստոսի 1-ից՝

նոր քրեական օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելուց հետո, արարքը որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ խուլիգանության հանցակազմով որակելու համար անհրաժեշտ չէ, որ այդ առարկաները հատուկ հարմարեցված լինեն. դրանք կարող են վերցված լինել նաև դեպքի վայրում:

ՀՀ գործող և նախկին քրեական օրենսգրքերի մեջբերված հոդվածների ձևակերպումներում առկա այս տարբերությունը վկայում է այն մասին, որ օրենսդիրը վերագնահատել է դեպքի վայրում վերցված առարկաները որպես զենք օգտագործելու հետ զուգորդված խուլիգանության հանրային վտանգավորությունը: Այսինքն, եթե նախկինում խուլիգանության այս տեսակի հանրային վտանգավորության աստիճանը գնահատելիս օրենսդիրն էական նշանակություն էր տալիս որպես զենք օգտագործվող առարկայի գործադրման վաղորոք ծագած դիտավորությանը, ապա ներկայում առավել էական է ինքնին գործադրման փաստը:

Վերոշարադրյալ վերլուծության արդյունքում ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ընդհանրացրել է, որ օրենսդրի դիրքորոշման փոփոխության հիմքում ընկած է այն մոտեցումը, որ խուլիգանության արդյունքում խաթարվող հասարակական հարաբերությունների բնույթը, ինչպես նաև տուժողին հասցվող վնասի աստիճանն էապես պայմանավորված չեն այն հանգամանքով, թե հանցագործության գործիքը՝ որպես զենք օգտագործվող առարկան, հատուկ հարմարեցված է, թե՛ ոչ, և այն հանցավորի կողմից բերվել է, թե վերցվել է դեպքի վայրից:

Փաստորեն, այս իրավական դիրքորոշմամբ ևս Վճռաբեկ դատարանը չի շեղվել քրեական օրենքի տառացի մեկնաբանման իր ռազմավարությունից:

**§ 5.8. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ
հոդված՝
Թմրամիջոցների, հոգեմետ նյութերի,
դրանց համարժեքների և
պրեկուրսորների ապօրինի
շրջանառությունն իրացնելու նպատակով**

§5.8.1

«Բնակչության առողջության պահպանումն ու ամրապնդումը հասարակության կյանքի անբաժանելի պահանջն է: Բնակչության առողջության իրավական պաշտպանության հիմքը ՀՀ Սահմանադրության 33.2-րդ հոդվածում ամրագրված այն դրույթն է, որի համաձայն, յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի ապրելու առողջությանը և բարեկեցությանը նպաստող շրջակա միջավայրում, պարտավոր է անձամբ և այլոց հետ համատեղ պահպանել և բարելավել շրջակա միջավայրը: Բնակչության առողջության իրավական պաշտպանության ձևերից մեկն էլ քրեաիրավական պաշտպանությունն է, որն իրականացվում է մարդկանց առողջությանը վնաս պատճառող կամ այն վտանգի տակ դնող որոշակի արարքների համար քրեական պատասխանատվություն սահմանելով:

Թմրամիջոցները և հոգեմետ նյութերը պատրաստելու, վերամշակելու, ձեռք բերելու, պահելու, փոխադրելու, առաքելու, իրացնելու, ինչպես նաև հաշվառելու, բաց թողնելու և գործածելու ապօրինությունը որոշվում է 2002 թվականի դեկտեմբերի 26-ին ընդունված «Թմրամիջոցների և հոգեմետ

նյութերի մասին» ՀՀ օրենքի դրույթներին համապատասխան:

Թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարը ոչ միայն ներպետական, այլև միջազգային խնդիր է, որով էլ պայմանավորված էր թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարին ուղղված Կոնվենցիաների ընդունումը. ՄԱԿ-ի 1961 թվականի «Թմրամիջոցների մասին» միասնական կոնվենցիան, ՄԱԿ-ի 1971 թվականի «Հոգեմետ նյութերի մասին» կոնվենցիան, ՄԱԿ-ի 1988 թվականի «Թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիան:

Բնակչության առողջության դեմ ուղղված հանցագործություններից իր բնույթով և հանրության համար վտանգավորության աստիճանով առանձնանում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածով սահմանված իրացնելու նպատակով թմրամիջոցների, հոգեներգործուն նյութերի, դրանց համարժեքների և պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառությունը: Այս հանցագործության հասարակական վտանգավորությունը նրանում է, որ թմրամիջոցների և հոգեներգործուն միջոցների ապօրինի շրջանառությունը հանգեցնում է դրանց անկառավարելի տարածմանն ու չարաշահմանը և լրջորեն ազդում է բնակչության առողջական վիճակի, սոցիալ-հոգեբանական մթնոլորտի վրա, բացասաբար անդրադառնում տնտեսության, քաղաքականության և իրավակարգի վրա:

Նշված հոդվածի 1-ին մասը պատասխանատվություն է նախատեսել իրացնելու նպատակով թմրամիջոցներ, հոգեներգործուն նյութեր ապօրինի պատրաստելու, վերամշակելու, ձեռք բերելու, պահելու, փոխադրելու, առաքելու կամ դրանք ապօրինի իրացնելու համար: Այս հանցագործության անմիջական օբյեկտը բնակչության առողջության անվտան-

գությունն է: Միաժամանակ քննարկվող արարքները կարող են ոտնձգել նաև ուրիշ օբյեկտների դեմ, վնաս պատճառել այլ հասարակական հարաբերությունների, ինչպես, օրինակ, թմրամիջոցների և հոգեներգործուն միջոցների շրջանառության սահմանված կարգը, հասարակական անվտանգությունը, պետական ծեռնարկությունների և հիմնարկների կանոնավոր գործունեությունը և այլն:

Նշված հանցագործության օբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է միայն ակտիվ վարքագծով գործողությամբ: Այն արտահայտվում է իրացման նպատակով թմրամիջոցներ, հոգեներգործուն նյութեր ապօրինի պատրաստելով, վերամշակելով, ձեռք բերելով, պահելով, փոխադրելով, առաքելով կամ դրանք ապօրինի իրացնելով:

Այս հանցագործության սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ: Հանցավորը գիտակցում է, որ կատարում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայում նշված ապօրինի գործողությունները թմրամիջոցների կամ հոգեներգործուն նյութերի հետ և ցանկանում է դրանք կատարել: Ընդ որում, օրենսդիրը շարժառիթն ու նպատակը չի դասում պարտադիր հատկանիշների շարքը: Այստեղ պարտադիր է ինչպես իրացման նպատակի առկայությունը, այնպես էլ ապօրինի իրացումը:

Իրացման նպատակի տակ պետք է հասկանալ թմրամիջոցի կամ հոգեներգործուն նյութերի տարածման ցանկացած եղանակ, այդ թվում նաև նախնական պատվերով: Իրացման նպատակի մասին կարող է վկայել ինչպես ձեռք բերողի (ստացողի, սպառողի) հետ համապատասխան պայմանավորվածության առկայությունը, այնպես էլ գործի մյուս հանգամանքները. թմրամիջոցներ ձեռք բերելը և պահելը դրանք չգործածող անձի կողմից, զգալի քանակությունը, իրացման

համար հարմար փաթեթավորումը և այլն: Ընդ որում, հանցավորից առզրավված թմրամիջոցների մեծ քանակությունն ինքնըստինքյան դրանք իրացնելու անվիճելի ապացույց չէ. դա պետք է գնահատել միայն իրացման նպատակի մասին վկայող այլ տվյալների հետ համակցության մեջ:

Ապօրինի իրացումը թմրամիջոցի կամ հոգեմերգործուն նյութի ցանկացած եղանակով օտարումն է: Ապօրինի իրացման տակ պետք է հասկանալ թմրամիջոցի կամ հոգեմերգործուն նյութի հատուցմամբ կամ անհատույց այլ անձանց հանձնելու, փոխանցելու ցանկացած եղանակ վաճառք, նվիրատվություն, փոխանակում, փոխատվություն, պարտքի մարում, ուրիշի ներարկում և այլն: Իրացման առանձնահատկությունն այն է, որ նշված գործողությունների հետևանքով թմրամիջոցին կամ հոգեմերգործուն նյութին տիրանում է մեկ այլ անձ, որն այս դեպքում հանդես է գալիս որպես ձեռք բերող, ստացող կամ գնորդ, սպառող: Ապօրինի իրացումը համարվում է ավարտված, երբ մեկ այլ անձ տիրանում է թմրամիջոցին կամ հոգեմերգործուն նյութին: Մեկ ուրիշ անձին փոխանցելու եղանակը կարող է տարբեր լինել, սակայն դա արարքի որակման համար նշանակություն չունի: Ապօրինի իրացման հանցակազմի համար նշանակություն չունի, թե թմրամիջոցին կամ հոգեմերգործուն նյութին տիրացած անձն ինչպես է այն տնօրինելու, դրա հետ վարվելու»:

/Մ.Բոլյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-135/07, կայացվել է 2007թ. օգոստոսի 30-ին/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածով սահմանված իրացնելու նպատակով թմրամիջոցների, հոգեմետ նյութերի, դրանց համարժեքների և պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառություն հանցակազմին: Այս հանցագոր-

ծության հասարակական վտանգավորությունն այն է, որ թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառությունը հանգեցնում է դրանց անկառավարելի տարածմանն ու չարաչափմանը և լրջորեն ազդում է բնակչության առողջական վիճակի, սոցիալ-հոգեբանական մթնոլորտի վրա, բացասաբար անդրադառնում երկրի տնտեսության, քաղաքականության և իրավակարգի վրա:

Ս.Բոլյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վերլուծել է իրացնելու նպատակով թմրամիջոցների, հոգեմետ նյութերի, դրանց համարժեքների և պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառության հանցակազմը: Նշված որոշման մեջ Դատարանն արձանագրել է, որ այս հանցակազմի անմիջական օբյեկտը բնակչության առողջության անվտանգությունն է: Միաժամանակ, քննարկվող արարքները կարող են ոտնձգել նաև այլ օբյեկտների դեմ, վնաս պատճառել այլ հասարակական հարաբերությունների, ինչպիսիք են, օրինակ, թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի շրջանառության սահմանված կարգը, հասարակական անվտանգությունը, պետական ձեռնարկությունների և հիմնարկների կանոնավոր գործունեությունը և այլն:

Իրացնելու նպատակով թմրամիջոցների, հոգեմետ նյութերի, դրանց համարժեքների և պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառության հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է միայն ակտիվ վարքագծով՝ գործողությամբ: Այն արտահայտվում է իրացման նպատակով թմրամիջոցներ, հոգեմետ նյութեր ապօրինի պատրաստելով, վերամշակելով, ձեռք բերելով, պահելով, փոխադրելով, առաքելով կամ դրանք ապօրինի իրացնելով:

Սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ: Հանցավորը գիտակցում է, որ կատարում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայում նշված ապօրինի գործողությունները և ցանկանում է դրանք կատարել:

Ընդ որում, արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածով ինչպես անձի կողմից իրացման նպատակով թմրամիջոցներ, հոգեմետ նյութեր ապօրինի պատրաստելու, վերամշակելու, ձեռք բերելու, պահելու, փոխադրելու, առաքելու, այնպես էլ թմրամիջոցներ, հոգեմետ գործուն նյութեր ապօրինի իրացնելու դեպքում:

Մ.Բոլյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մեկնաբանել է «իրացման նպատակ» և «ապօրինի իրացում» հասկացությունները: Վկայակոչված որոշման համաձայն՝ իրացման նպատակի ներքո պետք է հասկանալ թմրամիջոցի կամ հոգեմետ նյութերի տարածման ցանկացած եղանակ, այդ թվում նաև նախնական պատվերով: Իրացման նպատակի մասին կարող է վկայել ինչպես ձեռք բերողի (ստացողի, սպառողի) հետ համապատասխան պայմանավորվածության առկայությունը, այնպես էլ գործի մյուս հանգամանքները (թմրամիջոցներ ձեռք բերելը և պահելը դրանք չգործածող անձի կողմից, զգալի քանակությունը, իրացման համար հարմար փաթեթավորումը և այլն):

Իրացման նպատակի առկայությունը գնահատելու չափանիշների մասին խոսելիս ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է, որ անձից առգրավված թմրամիջոցների մեծ քանակությունը դրանց իրացման ինքնին անվիճելի ապացույց չէ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի մեկնաբանության համաձայն՝ ապօրինի իրացումը թմրամիջոցի կամ հոգեմետ նյութի ցանկացած եղանակով օտարումն է: Ապօրինի իրացման ներքո պետք է հասկանալ թմրամիջոցի կամ հոգեմետ նյութի՝ հատուցմամբ կամ անհատույց այլ անձանց հանձնելու, փոխանցելու ցանկացած եղանակ՝ վաճառք, նվիրատվություն, փոխանակում, փոխատվություն, պարտքի մարում, ուրիշի ներարկում և այլն: Դատարանը շեշտել է, որ *«Իրացման առանձնահատկությունն այն է, որ նշված գործողությունների հետևանքով թմրամիջոցին կամ հոգեմեդրործուն նյութին տիրանում է մեկ այլ անձ, որն այս դեպքում հանդես է գալիս որպես ձեռք բերող, ստացող կամ գնորդ, սպառող»*: Ապօրինի իրացումը համարվում է ավարտված, երբ մեկ այլ անձ տիրանում է թմրամիջոցին կամ հոգեմեդրործուն նյութին: Մեկ ուրիշ անձին փոխանցելու եղանակը կարող է տարբեր լինել, սակայն դա արարքի որակման համար նշանակություն չունի: Ապօրինի իրացման հանցակազմի համար նշանակություն չունի նաև այն, թե թմրամիջոցին կամ հոգեմեդրործուն նյութին տիրացած անձն ինչպես է այն տնօրինելու, դրա հետ վարվելու:

**§ 5.9. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ և
325-րդ հոդվածներ՝
փաստաթղթեր, դրոշմներ, կնիքներ
հափշտակելը կամ վնասելը, կեղծելը,
իրացնելը կամ օգտագործելը**

§5.9.1

«[ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324 հոդվածով նախատեսված] հանցագործության օբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է քաղաքացու անձնագիրը կամ կարևոր այլ փաստաթղթերը հափշտակելու՝ օրինական տիրապետողից ապօրինաբար և անհատույց վերցնելու մեջ: Փաստաթղթերի հափշտակության եղանակները նույնն են, ինչ որ գույքի հափշտակության դեպքում: Այն կարող է կատարվել ցանկացած ոչ բռնի միջոցով (զաղտնի, բացահայտ, խաբեության միջոցով և այլն): Փաստաթղթերը հափշտակելիս բռնության կիրառումը կախված կիրառված բռնության բնույթից, պետք է լրացուցիչ որակվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 16-րդ գլխի հոդվածներով (կյանքի և առողջության դեմ ողղված հանցագործություններ):

Քաղաքացու անձնագիրը կամ կարևոր այլ փաստաթուղթ հափշտակելը սուբյեկտիվ կողմից բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ: Արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ հոդվածի 1-ին մասով որակելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի անձը գիտակցի, որ հափշտակում է հատկապես կարևոր անձնական փաստաթղթեր և ցանկանում է

կատարել դա: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ հոդվածի 1-ին մասով քրեական պատասխանատվությունը վրա է հասնում միայն անձնագիրը կամ կարևոր այլ փաստաթուղթը հափշտակելու ուղղակի դիտավորության ապացույցների առկայության դեպքում: Տուժողի գույքի փոխարեն սխալմամբ կարևոր անձնական փաստաթղթեր հափշտակելը պետք է որակվի որպես անձնական գույքի հափշտակության փորձ: Եթե այդ փաստաթղթերը հափշտակվել են այլ իրերի հետ, օրինակ գտնվել են հափշտակված հագուստի գրպանում, ապա արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ հոդվածի 1-ին մասով կարող է որակվել միայն այն դեպքում, եթե հանցավորը տեղյակ է, որ իրերի հետ հափշտակում է նաև կարևոր փաստաթղթեր: Ինքնըստինքյան հափշտակված իրերի մեջ անձնագրի կամ կարևոր այլ փաստաթղթերի գտնվելը, եթե չի պարզվել դրանք հափշտակելու դիտավորությունը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ հոդվածի 1-ին մասով պատասխանատվություն առաջ բերող հանգամանք չէ:

Այսպիսով անձնական իրերի հետ կարևոր անձնական փաստաթղթերի հափշտակությունը, եթե բացակայում է այդ փաստաթղթերը հափշտակելու դիտավորությունը, չի կարող որակվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ հոդվածի 1-ին մասով»:

/Ս.Ռևազյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-112/07, կայացվել է 2007թ. հուլիսի 13-ին/:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ հոդվածը պարունակում է երկու ինքնուրույն հանցակազմ. (ա) քաղաքացու անձնագիրը կամ կարևոր այլ փաստաթուղթ հափշտակելը և (բ) պաշտոնական փաստաթղթեր, դրոշմներ կամ կնիքներ հափշտակելը, ոչնչացնելը, վնասելը կամ թաքցնելը, որը կա-

տարվել է շահադիտական դրդումներով կամ անձնական այլ շահագրգռվածությունից ելնելով:

Ս.Ռևազյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է այս հանցակազմերից առաջինին, որը պատասխանատվություն է սահմանում քաղաքացու անձնագիրը կամ կարևոր այլ փաստաթղթեր հափշտակելու համար:

Վկայակոչված որոշման մեջ Դատարանն արձանագրել է, որ նշված հանցագործության անմիջական օբյեկտն անձնական փաստաթղթերի հետ վարվելու սահմանված կարգն է (քաղաքացիներից կարևոր անձնական փաստաթղթերի հափշտակությունը տուժողի համար նրա օրինական իրավունքների և շահերի իրականացման դժվարություններ է ստեղծում): Անձնագրից բացի, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության առարկա կարող են լինել կարևոր այլ անձնական փաստաթղթերը (ծառայական վկայականը, կենսաթոշակային գրքույկը, աշխատանքային գրքույկը, ատեստատը, բարձրագույն կրթության վկայականը և այլն):

Մեկնաբանելով 324-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ այն դրսևորվում է քաղաքացու անձնագիրը կամ կարևոր այլ փաստաթղթերը հափշտակելու՝ օրինական տիրապետողից ապօրինաբար և անհատույց վերցնելու մեջ:

Փաստաթղթերի հափշտակության եղանակները նույնն են, ինչ որ գույքի հափշտակության դեպքում: Այն կարող է կատարվել ցանկացած ոչ բռնի միջոցով (զաղտնի, բացահայտ, խաբեության միջոցով և այլն): Սակայն փաստաթղթե-

րը հափշտակելիս բռնության կիրառումը՝ կախված կիրառված բռնության բնույթից, պետք է լրացուցիչ որակվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 16-րդ գլխի (Կյանքի և առողջության դեմ ողղված հանցագործություններ) հոդվածներով:

Քաղաքացու անձնագիրը կամ կարևոր այլ փաստաթուղթ հափշտակելը սուբյեկտիվ կողմից բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ: Այսինքն՝ արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ հոդվածի 1-ին մասով որակելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի անձը գիտակցի, որ հափշտակում է հատկապես կարևոր անձնական փաստաթղթեր և ցանկանում է կատարել դա:

Ս.Ռևազյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը սահմանել է նաև արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ հոդվածի 1-ին մասով որակելու կանոնը, որի համաձայն՝ արարքն անձնագրի կամ այլ կարևոր փաստաթղթի հափշտակություն կարող է որակվել միայն եթե առկա են վերոնշյալ առարկաները հափշտակելու ուղղակի դիտավորությունը հիմնավորող ապացույցներ: Այսինքն, եթե անձը տուժողի գույքի փոխարեն սխալմամբ կարևոր անձնական փաստաթղթեր է հափշտակել, ապա նրա արարքը պետք է որակվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդված(ներ)ով արգելված հափշտակության փորձ և ոչ թե ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ հոդվածով՝ որպես փաստաթղթեր: Իսկ եթե այդ փաստաթղթերը հափշտակվել են այլ իրերի հետ, օրինակ՝ գտնվել են հափշտակված հագուստի զրպանում, ապա արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ հոդվածի 1-ին մասով կարող է որակվել միայն այն դեպքում, եթե հանցավորը տեղյակ է եղել, որ իրերի հետ հափշտակում է նաև կարևոր փաստաթղթեր: Հափշտակված իրերի մեջ

անձնագրի կամ կարևոր այլ փաստաթղթերի ինքնին գտնվելը, եթե չի պարզվել դրանք հափշտակելու դիտավորությունը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 324-րդ հոդվածի 1-ին մասով պատասխանատվություն առաջ բերող հանգամանք չէ:

§5.9.2

«Ինչպես երևում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 325-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայի վերլուծությունից, այն քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում իրավունք վերապահող կամ պատասխանատվությունից ազատող պաշտոնական այլ փաստաթուղթ կեղծելու և ակնհայտ կեղծ փաստաթուղթ օգտագործելու համար, իսկ այդ ընթացքում որևէ այլ սուբյեկտի վնաս պատճառելը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 325-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշ չէ»:

/Ֆ.Գալստյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0058/11/09, կայացվել է 2010թ. մարտի 26-ին, կետ 26/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը տառացի մեկնաբանման է ենթարկել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 325-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիան և եզրակացրել, որ այդ հոդվածն իրավունք վերապահող կամ պատասխանատվությունից ազատող պաշտոնական այլ փաստաթուղթ կեղծելու կամ ակնհայտ կեղծ փաստաթուղթ օգտագործելու ընթացքում որևէ այլ սուբյեկտի վնաս պատճառելը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 325-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշ չի դիտում:

Բաժին 6

Պատժի հարցեր

Սույն աշխատության վեցերորդ բաժնում ներկայացվում և մեկնաբանվում են Վճռաբեկ դատարանի այն որոշումները, որոնք վերաբերում են անձի նկատմամբ նշանակվող պատժի հարցերին: Մասնավորապես, նշված ոլորտում վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները ներկայացվում են առարկայական խմբավորմամբ՝ պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքները և պատժի նպատակները, պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները, օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելը, պատիժ նշանակելը հանցանքների համակցությամբ, պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը, քրեական պատասխանատվությունից ազատելը վաղեմության ժամկետն անցնելու հետևանքով, պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելը, պատժից ազատելն արտակարգ հանգամանքների հետևանքով, հարկադիր բուժումը հոգեբուժական կազմակերպություններում:

Հարկ է նկատել, որ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքում պատժի հարցերին վերաբերող կանոնների միատեսակ կիրառության ապահովմանն ուղղված դատական ակտերի ծավալը բավականին մեծ է:

§ 6.1. Պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքները և պատժի նպատակները

§6.1.1

«(...) [Պատժի նպատակները] փոխկապակցված և փոխհամաձայնեցված են (մեկ նպատակը ենթադրում է մյուսները և յուրաքանչյուրի ինքնուրույն իրականացումն օժանդակում է մյուսներին): Այսինքն՝ պատժի նպատակներին հասնելու երաշխիք է հանցագործություն կատարած անձի նկատմամբ արդարացի, արարքի ծանրությանը և հասարակական վտանգավորությանը համապատասխան պատիժ նշանակելը»:

/Ա.Սարգսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-142/07, կայացվել է 2007 թվականի օգոստոսի 30-ին/:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված՝ սոցիալական արդարության վերականգնման նպատակի իրականացումը փոխկապակցված է պատժի մյուս երկու՝ հանցագործի ուղղման և հանցագործությունների կանխման նպատակների հետ: Եթե անձի նկատմամբ նշանակվող պատիժն անհրաժեշտ ու բավարար է վերջինիս ուղղելու և նրա կողմից նոր հանցագործությունների կատարումը կանխելու համար, ապա դա նշանակում է, որ պատիժը միտված է նաև իր մյուս՝ սոցիալական արդարության վերականգնման նպատակի ապահովմանը:

Սոցիալական արդարությունը հանդիսանում է «արդարություն» կատեգորիայի մակարդակներից մեկը¹ և դրա վերականգնում հնարավոր է, եթե դատարանը, հաշվի առնելով ՀՀ քրեական օրենսգրքում սահմանված պատժի նշանակման ընդհանուր սկզբունքները (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ, 10-րդ, 61-րդ հոդվածներ), հանցանք կատարած անձի նկատմամբ նշանակի արդարացի պատիժ:

§6.1.2

«Պատիժը համարվում է արդարացի, եթե դատարանը ծիշտ է գնահատում գործի բոլոր հանգամանքները, անձին բնութագրող բոլոր տվյալները և քրեական օրենքով նախատեսված պահանջներից ելնելով, հանցագործության մեջ մեղավոր անձի նկատմամբ նշանակում է այնպիսի պատիժ, որն անհրաժեշտ և բավարար է այդ անձին ուղղելու և նրա կողմից նոր հանցանքի կատարումը կանխելու համար»:

/Կ.Հարությունյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-201/07, կայացվել է 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ին/:

Արդարությունը՝ որպես կոնկրետ պատմական բնութագիր ունեցող արժեք, գաղափար, էտալոն, ձևավորվել է հասարակության զարգացմանը համընթաց և իր արտացոլումն է գտել նաև քրեաիրավական հարաբերություններում:

Քրեական իրավունքում պատժի արդարությունն առաջին հերթին դրսևորվում է հանցագործությանը քրեաիրավական արձագանք տալու պարտադիրությամբ, ապա՝ հանցագործության և քրեաիրավական ներգործության միջոցների

---

¹ Տե՛ս Велиев С.А. “Принципы назначения наказания”, Санкт-Петербург, 2004, էջ 304:

(պատժի) համաչափությամբ: Պատիժն արդարացի է, եթե համաչափ է կատարված հանցագործությանը. այս կանոնի խախտումն է հանցանք կատարած անձի նկատմամբ ինչպես չափազանց մեղմ, այնպես էլ խիստ պատժի նշանակումը¹:

ՀՀ քրեական օրենսգրքում պատժի արդարության սկզբունքն ապահովվում է արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքն ամրագրած ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածով, որի համաձայն՝ հանցանք կատարած անձի նկատմամբ կիրառվող պատիժը և քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցները պետք է լինեն արդարացի, համապատասխանեն հանցանքի ծանրությանը, դրա կատարման հանգամանքներին, հանցավորի անձին, անհրաժեշտ և բավարար լինեն նրան ուղղելու և նոր հանցագործությունները կանխելու համար: Բացի այդ, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ հանցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ նշանակվում է արդարացի պատիժ:

§6.1.3

«Պատիժ նշանակելիս օրինականության սկզբունքն արտահայտվում է նրանում, որ պատժի տեսակն ու չափը որոշվում են ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի այն հոդվածի սանկցիայով, որի դիսպոզիցիայի հատկանիշներին համապատասխան անձը մեղավոր է ճանաչվել հանցագործության մեջ: Փաստորեն, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 1-ին մասը պարտադրում է դուրս չգալ Հատուկ մասի հոդվածի սանկցիայի սահմաններից: Նշանակվող պատիժը չի

---

¹ Տե՛ս նույն տեղում, 303, 308-309 էջեր:

կարող հողվածի սանկցիայում նախատեսված պատժի առավելագույն կամ նվազագույն չափից ավելի խիստ կամ մեղմ լինել: Այդ պահանջից բացառություն կարող է անել միայն օրենքը, որը Ընդհանուր մասում նախատեսված հատուկ նորմերի ուժով դատարանին իրավունք է վերապահում դուրս գալ այդ սահմաններից: Մասնավորապես, տվյալ հանցագործության համար ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հողվածով նախատեսված պատժի նվազագույն չափից ավելի ցածր պատիժ նշանակելը կարգավորվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հողվածի¹ նորմերով»:

/Մ.Աբրահամյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-63/07, կայացվել է 2007 թվականի ապրիլի 6-ին/:

Այս որոշումից երևում է, որ, հիմնվելով օրինականության սկզբունքն ամրագրած ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ հողվածի վրա, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հողվածի 1-ին մասում օրենսդիրը սահմանել է նաև, որ ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ արդարացի պատիժը որոշվում է նույն օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հողվածի սահմաններում՝ հաշվի առնելով նույն օրենսգրքի Ընդհանուր մասի դրույթները:

---

¹ Օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու մասին տե՛ս սույն գլխի §6.3-ը:

§6.1.4

«(...)

[Դ]ատարանը պետք է բացահայտի կատարված կոնկրետ հանցանքի առանձնահատուկ հատկանիշները, որոնք կարող են ազդել հանրության համար վտանգավորության աստիճանի վրա (հանցագործության կատարման եղանակը, հանցավոր նտադրության իրականացման աստիճանը, վնասի չափը և այլն): Դատարանը հանրության համար վտանգավորության բնույթը որոշելու ժամանակ պետք է պարզի և հաշվի առնի նաև պաշտպանվող հասարակական հարաբերության սոցիալական նշանակությունը հանցանքի կատարման պահին»:

/Ա.Սարգսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-142/07, կայացվել է 2007 թվականի օգոստոսի 30-ին, Ս.Նարոյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵՇԴ/0025/01/08, կայացվել է 2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ին, կետ 9/:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է պատժի տեսակի և չափի որոշման կանոնը: Այս կանոնն է, որ հիմք է հանդիսացել Վճռաբեկ դատարանի՝ վերը մեջբերված դիրքորոշման արտահայտման համար:

§6.1.5

«Պատասխանատվության և պատժի անհատականացման հիմք են ոչ միայն կատարված արարքի հասարակական վտանգավորության աստիճանի, այլև հանցավորի անձը բնութագրող հատկանիշներ հանդիսացող նրա սոցիալ-հոգե-

բանական, սոցիալ-ժողովրդագրական, քրեաբանական և քրեաիրավական, ֆիզիկական հատկությունների համակցության ճիշտ գնահատումը (ընտանեկան դրությունը, վարքագիծը աշխատանքում և կենցաղում, աշխատունակությունը, առողջական վիճակը, տարիքը, դատվածությունը և այլն):

Պատիժ նշանակելիս հանցավորի նկատմամբ անհատական նոտեցումն անհրաժեշտ է, որպեսզի դատարանը պատժի տեսակն ու չափը ընտրելիս համոզվի, որ դրանով կհասնի պատժի նպատակներին»:

/Յ.Յարությունյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-50/07, կայացվել է 2007 թվականի մարտի 30-ին/:

Արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքն ամրագրած ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածը մեկնաբանելիս Վճռաբեկ դատարանը կարևորել է նաև հանցավորի անձը բնութագրող հատկանիշները:

Յ.Յարությունյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ընդգծված՝ անձի նկատմամբ նշանակվող պատժի և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված պատժի նպատակների միջև առկա կապին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև *Ռ.Խատոյանի* վերաբերյալ ՎԲ-55/07 գործով (որոշումը կայացվել է 2007 թվականի մայիսի 4-ին), *Յ.Յաբեշյանի* վերաբերյալ ՎԲ-145/07 գործով (որոշումը կայացվել է 2007 թվականի օգոստոսի 30-ին), *Ա.Մինասյանի* վերաբերյալ ՎԲ-185/07 գործով (որոշումը կայացվել է 2007 թվականի հոկտեմբերի 26-ին), *Վ.Մնացականյանի* վերաբերյալ ՎԲ-25/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2008 թվականի մայիսի 23-ին), *Ս.Նարոյանի* վերաբերյալ ԵՇԴ/0025/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2008 թվակա-

նի հոկտեմբերի 31-ին), *Կ.Յայրապետյանի* վերաբերյալ ԵԿԴ/0146/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 2-ին), *Յ.Պետրոսյանի* վերաբերյալ ԱՐԱԴ/0050/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 29-ին), *Դ.Յովհաննիսյանի* վերաբերյալ ԵԱԲԴ/0078/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ին), *Ս.Թոմոյանի* վերաբերյալ ԼԴ2/0019/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2010 թվականի փետրվարի 12-ին), *Է.Պետրոսյանի* և *Վ.Էլոյանի* վերաբերյալ ԵՇԴ/0031/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2010 թվականի փետրվարի 12-ին), *Ա.Անտոնյանի* վերաբերյալ ՍԴ/0226/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2010 թվականի մարտի 26-ին):

§6.1.6

«(...) [Այլընտրանքային սանկցիաների միջև ընտրություն կատարելիս պատժի արդարացիության սկզբունքի ապահովման հիմնական երաշխիքը դատարանների կողմից յուրաքանչյուր գործի քննության ժամանակ այնպիսի հանգամանքների բացահայտումն է, որոնք ազդել են անձի կողմից կատարված արարքի հանրային վտանգավորության բնույթի և աստիճանի վրա:

Արարքի հանրային վտանգավորության բնույթը հանցագործության որակական կողմն է, այն որոշվում է մեղքի ձևի և տեսակի, հանցագործության նպատակի և շարժառիթի, ինչպես նաև քրեական օրենսդրությամբ պահպանվող հասարակական հարաբերության հանցանքի կատարման պահին ունեցած սոցիալական նշանակության վերաբերյալ փաստական տվյալների ամբողջությամբ:

Արարքի հանրային վտանգավորության աստիճանի որոշման ժամանակ դատարանը պետք է բացահայտի կատարված հանցագործությանը պատճառված վնասի չափը, հանցագործության կատարման եղանակը, հանցավոր մտադրության իրականացման աստիճանը, հանցակցության դեպքում հանցավորի կատարած արարքը և հանցագործությանը նրա մասնակցության աստիճանը:

Արարքի հանրային վտանգավորության բնույթի որոշման հարցում Վճռաբեկ դատարանը կարևորում է խախտված քրեաիրավական նորմով պաշտպանվող հասարակական հարաբերության սոցիալական նշանակությունը: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ պատիժ նշանակելիս դատարանները պարտավոր են հաշվի առնել տվյալ ժամանակահատվածում քրեական օրենսդրությանը պահպանվող կոնկրետ հասարակական հարաբերության սոցիալական նշանակությունը, այդ ոլորտում պետության քրեական քաղաքականության ուղղվածությունը»:

/Գ.Մադաթյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵՇԴ/0029/01/08, կայացվել է 2009 թվականի փետրվարի 17-ին, 13-15 կետեր/:

Պատժի հարցերի հետ կապված՝ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքում կարևոր տեղ են զբաղեցնում ԶԶ քրեական օրենսգրքի Զատուկ մասի՝ այլընտրանքային սանկցիա ունեցող հողվածներով պատիժ նշանակելու վերաբերյալ որոշումները: Այլընտրանքային սանկցիայի առանձնահատկությունն այն է, որ վերջինիս առկայությունը հնարավորություն է տալիս դատարանին, ելնելով կոնկրետ հանցագործության հանրային վտանգավորության բնույթից և աստիճանից, հանցանք կատարած անձի նկատմամբ նշա-

նակել արդարացի պատիժ՝ ընտրելով հողվածի սանկցիայով նախատեսված պատժատեսակներից որևէ մեկը:

Գ.Մադաթյանի վերաբերյալ որոշումից հետո կայացված՝ *Դ.Հովհաննիսյանի* վերաբերյալ ԵԱԲԴ/0078/01/09 գործով որոշման մեջ (կայացվել է 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ին) Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավոր բնույթը ներառում է ոսնձգության օբյեկտը, մեղքի ձևերը և կատարված հանցագործության տեսակը: Այդ հատկանիշների համակարգի, դրանց փոխադարձ կապի պարզումը հնարավորություն է տալիս հստակ որոշել հանցավոր արարքի որակական բնութագիրը, ճիշտ որակել արարքը և պայմաններ ստեղծել պատժի անհատականացման համար:

Փաստորեն, Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումն այն է, որ հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավոր բնույթում իր արտացոլումն է գտնում արարքի որակական կողմը և այն չի ներառում կատարվածի կոնկրետ հանգամանքները: Հանցագործության բնույթը կախված չէ նաև հանցավորի անձից:

Անձի կողմից կատարված արարքի հանրային վտանգավորության բնույթի և աստիճանի վերաբերյալ վերոշարադրյալ դիրքորոշումը Վճռաբեկ դատարանը կիրառել է նաև հետագայում՝ *Կ.Հայրապետյանի* վերաբերյալ ԵԿԴ/0146/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 2-ին), *Է.Ստեփանյանի* վերաբերյալ ԵԿԴ/0098/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի նոյեմբերի 26-ին), *Ս.Թոմոյանի* վերաբերյալ ԼԴ2/0019/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2010 թվականի փետրվարի 12-ին), *Է.Պետրոսյանի* և *Վ.Էլոյանի* վերաբեր-

յալ ԵՇԴ/0031/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2010 թվականի փետրվարի 12-ին), Ա.Անտոնյանի վերաբերյալ ՍԴ/0226/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2010 թվականի մարտի 26-ին):

§ 6.2. Պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները

§6.2.1

«Հանցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ ինչպես պատժատեսակի, այնպես էլ պատժաչափի վերաբերյալ դատարանի կողմից կայացված որոշումը պետք է հիմնված լինի կատարած հանցագործության, դրա առանձնահատկությունների, գործի կոնկրետ հանգամանքների, հանցավորի անձի, պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքների բազմակողմանի գնահատման վրա՝ նպատակ ունենալով ապահովել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշված պատժի նպատակների իրագործման հնարավորությունը»:

/Ա.Սարգսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-142/07, կայացվել է 2007 թվականի օգոստոսի 30-ին/:

Պատիժ նշանակելիս դատարանը հաշվի է առնում նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ և 63-րդ հոդվածներով նա-

խատեսված պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները: Նշված հանգամանքները հնարավորություն են տալիս պատկերացում կազմել հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանի ու բնույթի, հանցավորի անձնավորության մասին և յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով անհատականացնել պատիժը:

Պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքների պատշաճ զնահատումը անհրաժեշտ նախադրյալ է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշված պատժի նպատակների իրագործման համար:

§6.2.2

«[Պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները] վերաբերում են ինչպես հանցագործությանը, այնպես էլ հանցավորի անձնավորությանը կամ բնութագրում են հանցագործությունն ու հանցավորի անձնավորությունը միաժամանակ: Այդ պատճառով էլ պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները պետք է դիտարկել որպես հանցագործության կազմի սահմաններից դուրս հանգամանքներ, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի վերաբերում են հանցագործությանը կամ հանցավորի անձնավորությանը, բարձրացնում կամ իջեցնում են հասարակական վտանգավորության աստիճանը և ազդում պատժի վրա»:

/Հ.Հարությունյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-50/07, կայացվել է 2007 թվականի մարտի 30-ին, Ռ.Խատոյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-55/07, կա-

յացվել է 2007 թվականի մայիսի 4-ին, Դ.Յովհաննիսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԱԲԴ/0078/01/09, կայացվել է 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ին, կետ 4/:

Վճռաբեկ դատարանի որոշումներում ամրագրված վերոշարադրյալ մոտեցումը սահմանվել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ և 63-րդ հոդվածներով նախատեսված՝ պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքների ցանկի վերլուծության արդյունքում:

§6.2.3

«(...) [Առաջին անգամ հանգամանքների պատահական զուգորդմամբ կատարել է ոչ մեծ ծանրության հանցագործություն կատարելը] որպես պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանք, նախատեսված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով:

Մինչդեռ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այս հանգամանքի առկայության փաստը հաստատելու համար անհրաժեշտ պայմաններն են՝

ա) անձը պետք է ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանքը կատարի առաջին անգամ,

բ) հանցանքի կատարումը պետք է պայմանավորված լինի հանցավորի կանքից անկախ գոյություն ունեցող հանգամանքների այնպիսի փոփոխությամբ կամ համընկմամբ, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի իրենց հուզական ազդեցությունն ունենան անձի նկատմամբ և նպաստեն հանցանքի կատարմանը:

Այսինքն հանգամանքների պատահական զուգորդումը նախ և առաջ փաստի խնդիր է, որը դատարանի կողմից պետք է հաստատվի գործով բացահայտված բոլոր փաստական հանգամանքների համակցությամբ»:

/Կ.Յայրապետյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0146/01/08, կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 2-ին, կետ 15/:

Առաջին անգամ հանգամանքների պատահական զուգորդմամբ ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանք կատարելը՝ որպես հանցանք կատարած անձի պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող հանգամանք, նախատեսված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով:

Շարադրված քրեաիրավական դրույթի տառացի մեկնաբանությունից երևում է, որ այս հանգամանքի առկայության փաստը հաստատելու համար անհրաժեշտ պայմանները հետևյալն են՝

ա) անձն առաջին անգամ կատարել է ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանք.

բ) հանցանքի կատարումը պայմանավորված է հանցավորի կամքից անկախ գոյություն ունեցող հանգամանքների այնպիսի փոփոխությամբ կամ համընկմամբ, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի իրենց հուզական ազդեցությունն ունեն անձի նկատմամբ և նպաստել են հանցանքի կատարմանը:

§6.2.4

«Դատարանի լայն հայեցողության շրջանակներում է նաև անձի պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգա-

մանքների կիրառման հարցը, քանի որ համաձայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պատիժ նշանակելիս դատարանը կարող է հաշվի առնել նաև մեղմացնող այլ հանգամանքներ, որոնք նշված չեն նույն հոդվածի առաջին մասում: Այնուհանդերձ, դատարանի այս լիազորությունը բացարձակ չէ, և որպես մեղմացնող հաշվի առնվող հանգամանքները պետք է բավարարեն որոշակի չափանիշների: Դրանք են.

ա) հանգամանքը պետք է իրական լինի, այսինքն գործով ձեռք բերված ապացույցները պետք է հաստատեն դրա առկայությունը

բ) այն պետք է ողջամտորեն նվազեցրած լինի անձի կամ նրա կատարած արարքի հանրային վտանգավորությունը

գ) այն հաստատված ճանաչելիս դատարանը պետք է պահպանի ապացուցման ընդհանուր քրեադատավարական կանոնները. հանգամանքի առկայությունը հաստատող ապացույցները պետք է վերաբերելի և թույլատրելի լինեն, դրանք պետք է հետազոտված լինեն դատաքննության ընթացքում, ինչպես նաև պետք է պահպանվեն ապացույցների ստուգման և գնահատման օրենսդրական պահանջները»

/Պ.Բայրամյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-84/07, կայացվել է 2007 թվականի հունիսի 1-ին/:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 40-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Դատավորները քրեական գործերը և նյութերը լուծում են իրենց ներքին համոզմամբ՝ ներկայացված ապացույցների պատշաճ հետազոտման հիման վրա»: ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության մեջբերված դրույթի ուժով գործն ըստ էության քննելու իրավասություն ունեցող դատարանները՝ առաջին ատյանի և վերաքննիչ դա-

տարանները հանցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ պատիժ նշանակելիս հայեցողություն դրսևորելու ընդարձակ հնարավորություն ունեն:

Դատարանի հայեցողությանը թողնելով հանցանք կատարած անձի պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգամանքների կիրառման հարցը՝ Վճռաբեկ դատարանը, այնուամենայնիվ, սահմանափակման է ենթարկել այդ հայեցողությունը:

Պ.Բայրամյանի գործով որոշման մեջ ամրագրված իրավական դիրքորոշումը վկայակոչվել և կիրառվել է Վճռաբեկ դատարանի՝ *Յ.Յովհաննիսյանի* վերաբերյալ ՎԲ-13/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2008 թվականի փետրվարի 29-ին), *Ալեքսան Սարգսյանի* վերաբերյալ ՅՅՔԲԴՅ/0109/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 2-ին), *Է.Ստեփանյանի* վերաբերյալ ԵԿԴ/0098/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի նոյեմբերի 26-ին), *Է.Պետրոսյանի և Վ.Էլոյանի* վերաբերյալ ԵՇԴ/0031/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2010 թվականի փետրվարի 12-ին), *Ա.Անտոնյանի* վերաբերյալ ՍԴ/0226/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2010 թվականի մարտի 26-ին):

§6.2.5

«(...)

[Ը]նտանեկան դրությունը՝ որպես այլ մեղմացնող հանգամանք, անհրաժեշտ է հաշվի առնել ամբաստանյալի նկատմամբ պատիժ նշանակելիս, և այդ կապակցությամբ

դատարանը յուրաքանչյուր անգամ պետք է անդրադառնա հետևյալ հարցերին

1. արդյոք ամբաստանյալը հանդիսանում է իր ընտանիքի միակ կերակրողը

2. արդյոք նրա խնամքին գտնվում են անչափահաս երեխան կամ զառամյալ ծնողները:

3. արդյոք առկա են ընտանիքում նրա բացասական վարքագիծը (հարբեցողություն, թմրամոլություն, դաժան վերաբերմունք ընտանիքի անդամների նկատմամբ և այլն) հիմնավորող փաստական տվյալներ:

Ինչպես երևում է վերոգրյալից, ընտանիքի միակ կերակրող հանդիսանալը և խնամքին անչափահաս երեխայի առկայությունը՝ որպես ընտանիքում անձի ունեցած դերը բնութագրող և հետևաբար նրա պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող հանգամանքներ պետք է առանձին գնահատվեն, և մեկի գոյությունը չպետք է կապվի մյուսի հետ (...):»:

/Ա.Սարգսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՉՅՔՐԴՅ/0109/01/08, կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 2-ին, կետ 28/:

Սույն որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը քննարկել է այն հարցը, թե ընտանեկան դրությունը կարող է արդյոք դիտվել որպես անձի պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող այլ հանգամանք: Արձանագրելով, որ ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակվող պատիժն անխուսափելիորեն ազդում է նրա ընտանիքի անդամների վրա, և կախված ընտանիքի կյանքում անձի ունեցած դերից, այն կարող է նաև ծանր կացության մեջ դնել վերջիններիս՝ Վճռաբեկ դատարանը դիրքորոշում է հայտնել, որ, իրավամբ, ընտանեկան

դրությունը կարող է դիտվել որպես անձի պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող այլ հանգամանք:

Վկայակոչված նախադեպային որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է նաև ընտանեկան դրությունը որպես հանցանք կատարած անձի պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող այլ հանգամանք հաշվի առնելու չափանիշը: Վերջինիս իմաստով՝

1. ամբաստանյալի ընտանիքում չափահաս երեխաների առկայությունը չի կարող միանշանակ բացառել ամբաստանյալի՝ իր ընտանիքի միակ կերակրողը լինելու հանգամանքը.

2. ամբաստանյալի՝ որևէ տեղ պաշտոնապես չաշխատելը չի կարող հիմք հանդիսանալ եզրահանգելու, որ նա իր ընտանիքի միակ կերակրողը չէ:

§6.2.6

«(...) ԳՅ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասում շարադրված ծանրացնող հանգամանքների ցանկը սպառիչ է և տարածական մեկնաբանման ենթակա չէ: Քանի որ տուժողին պատճառված վնասը հարթելուն ուղղված գործողություն չկատարելը նշված չէ այդ ցանկում, այն Ռ.Խատոյանի պատիժը ծանրացնող հանգամանք դիտվել չի կարող:

Վերաքննիչ դատարանը որպես Ռ.Խատոյանի պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք հաշվի է առել հանցագործությամբ ծանր հետևանքներ պատճառելը:

ԳՅ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք է հանցագործությամբ ծանր

հետևանքներ պատճառելը: Հանցագործությամբ ծանր հետևանքներ պատճառելու տակ պետք է նկատի ունենալ ոչ թե հողվածում նախատեսված ծանր հետևանքը, որը համարվում է տվյալ հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի հատկանիշը, այլ այն հետևանքները, որոնք ավելի վտանգավոր են և էապես բարձրացնում են հանցագործության վտանգավորության աստիճանն ու բնույթը:

Ծանր հետևանքների առաջացումը ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի մի շարք հողվածներում հանդիսանում է հանցագործության հատկանիշ և դրա ուժով այդ հետևանքները չեն կարող լինել պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանքներ: Դրա հետ միասին ՀՀ քրեական օրենսգրքում կան մի շարք հանցագործություններ, որոնցով ծանր հետևանքները հանցագործության հատկանիշներ չեն, սակայն դրանց կատարման արդյունքում ծանր հետևանքներ վրա են հասնում (օրինակ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 123-րդ, 225-րդ, 242-րդ հողվածներ և այլն): Այս դեպքում դատարանն իրավունք ունի ծանր հետևանքների առաջացումը ճանաչել պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք: Այդ հետևանքները պետք է արարքի հետ գտնվեն պատճառական կապի մեջ և ընդգրկվեն հանցավորի դիտավորությամբ:

Քանի որ պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանքների պարզումն էական նշանակություն ունի հանցանք կատարած անձի նկատմամբ պատիժ նշանակելու հարցը ճիշտ լուծելու համար, անհրաժեշտ է բազմակողմանի հետազոտել պատիժը ծանրացնող հանգամանքների առկայության մասին վկայող գործի նյութերը՝ դատավճռում նշելով ընդունված որոշման շարժառիթը»:

/Ռ.Խատոյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-55/07, կայացվել է 2007 թվականի մայիսի 4-ին/:

Ի տարբերություն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի, որը դատարաններին թույլ է տալիս այդ հոդվածում նախատեսված՝ պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանքներից բացի հաշվի առնել նաև այլ հանգամանքներ, նույն օրենսգրքի 63-րդ հոդվածը տալիս է ծանրացնող հանգամանքների սպառիչ ցանկը: Այսինքն՝ որպես պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող չեն կարող հաշվի առնվել այն հանգամանքները, որոնք մատնանշված չեն այդ հոդվածում, ինչպես նաև նրանք, որոնք ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածով նախատեսված են որպես հանցագործության հատկանիշ:

Ռ.Խատոյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է ծանր հետևանքների առաջացումը որպես անձի պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք դիտելու հարցին և արձանագրել, որ եթե ծանր հետևանքների առաջացումը ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի կոնկրետ հոդվածով նախատեսված է որպես հանցագործության հատկանիշ, ապա այդ հետևանքները չեն կարող գնահատվել որպես ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված՝ պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք:

Վկայակոչված որոշման մեջ սահմանված չափանշի համաձայն՝ եթե ծանր հետևանքները ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածով նախատեսված չեն որպես հանցագործության հատկանիշներ, բայց այդ

հողվածներով արգելված արարքների կատարման արդյունքում ծանր հետևանքներ են վրա հասնում, ապա այդ ծանր հետևանքների առաջացումը կարող է ճանաչվել պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք՝ պայմանով, որ դրանք արարքի հետ գտնվեն պատճառական կապի մեջ և ընդգրկված լինեն հանցավորի դիտավորությամբ: Այլ կերպ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածով նախատեսված՝ պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք(ների) առկայության մասին իր հետևությունները դատարանը պետք է հիմնավորի կոնկրետ ապացույցներով: Ապացուցման այս պարտականությունը բխում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 107-րդ հոդվածից, որի 5-րդ կետի համաձայն՝ քրեական օրենքով նախատեսված պատասխանատվությունը մեղմացնող կամ խստացնող հանգամանքները հաստատվում են միայն ապացույցների հիման վրա:

§6.2.7

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի համաձայն պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք է հանցագործության մեջ առանձնապես ակտիվ դերը: Այս ծանրացուցիչ հանգամանքը հաշվի է առնվում հանցակիցների նկատմամբ պատիժ նշանակելիս: Խոսքն այն մասին է, որ հանցագործությանը մասնակցել են երկու կամ ավելի անձինք, և նրանցից մեկը կամ մի քանիսը (կազմակերպիչը, դրդիչը,

առանձին դեպքերում կատարողներից մեկը և այլն) դրսևորել են առանձին ակտիվություն:

Հանցակիցների նկատմամբ պատիժ նշանակելիս դատարանի կողմից հաշվի են առնվում հանցագործության կատարմանն անձի փաստացի մասնակցության բնույթն ու աստիճանը, այդ մասնակցության նշանակությունը հանցագործության նպատակներին հասնելու մեջ, նրա ազդեցությունը պատճառված կամ հնարավոր վնասի բնույթի և չափի վրա: Հանցագործության մեջ առանձնապես ակտիվ դերը բնութագրում է անձի մասնակցության աստիճանը. նրան է պատկանում նախաձեռնությունը, նա հանդես է գալիս որպես հանցագործության ոգեշնչող և առավել հաստատակամորեն է ձգտում հասնել հանցավոր արդյունքի: Ընդ որում, օրենքը ոչ թե խոսում է հանցագործության մեջ անձի պարզապես ակտիվ դերի մասին, այլ մատնանշում է նրա առանձնապես ակտիվ դերը: Այստեղից հետևում է, որ հանցագործության մեջ հանցավորի վարքագիծը պետք է արտահայտվի ոչ թե պարզապես ինչ-որ առաջարկությունների, նախաձեռնությունների ձևով, այլ առանձնանալու, աչքի ընկնելու, օրինակ կազմակերպչականության, մյուս մասնակիցների համախմբման, կարգապահության պահպանման, առաջնորդելու բոլոր դրսևորումներով և այլն: Այդպիսի անձը հանցագործության մյուս մասնակիցների մեջ առավել մեծ վտանգ է ներկայացնում»:

/Վ.Մնացականյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-25/08, կայացվել է 2008 թվականի մայիսի 23-ին, կետ 22/:

Մեջբերված դիրքորոշման համաձայն՝ հանցակիցների նկատմամբ պատիժ նշանակելիս պետք է հաշվի առնվեն հանցագործության կատարմանն անձի փաստացի մասնակցության բնույթն ու աստիճանը, այդ մասնակցության նշա-

նակությունը հանցագործության նպատակներին հասնելու համար, նրա ազդեցությունը պատճառված կամ հնարավոր վնասի բնույթի և չափի վրա: Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ, այդպիսի անձը հանցագործության մյուս մասնակիցների մեջ առավել մեծ վտանգ է ներկայացնում:

§6.2.8

«ԴՅ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի 14-րդ կետով նախատեսված հանցանքն ալկոհոլի ազդեցության տակ կատարելը ոչ թե պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող պայման է, այլ ծանրացնող հանգամանք:

Բանն այն է, որ յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով հանցանքն ալկոհոլի ազդեցության տակ կատարելը դատարանը ծանրացնող հանգամանք պետք է համարի միայն այն դեպքում, երբ ալկոհոլի ազդեցությունը հանդիսացել է հանցանքը կատարելուն նպաստող պայման: Ինչ վերաբերում է պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքներին, ապա դրանք հնարավորություն են տալիս պատկերացում կազմել հանցագործության հանրության համար վտանգավորության աստիճանի և բնույթի, հանցավորի անձնավորության մասին և ամեն մի կոնկրետ գործով անհատականացնել պատիժը: Պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքների ցանկի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ քննարկվող հանգամանքները վերաբերում են ինչպես հանցագործությանը, այնպես էլ հանցավորի անձնավորությանը կամ բնութագրում են հանցագործությունն ու հանցավորի անձնավորությունը միաժամանակ: Այդ պատճառով էլ պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանք-

ները պետք է դիտարկել որպես հանցակազմի սահմաններից դուրս հանգամանքներ, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի վերաբերում են հանցագործությանը կամ հանցավորի անձնավորությանը, բարձրացնում կամ իջեցնում են հասարակական վտանգավորության աստիճանը և ազդում պատժի վրա:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 2-րդ մասի բովանդակությունից երևում է, որ հանցանքն ալկոհոլի ազդեցության տակ կատարելը դատարանը կարող է ծանրացնող հանգամանք չհամարել՝ ելնելով հանցագործության բնութից: Ուստի այդ հարցը լուծելիս դատարանը պարտավոր է հանգամանորեն պարզել և հաշվի առնել, թե հանցավոր արարքն իր բնույթով կապված է արդյոք հանցանք կատարած անձի՝ ալկոհոլ օգտագործած լինելու հետ»:

/Դ.Հովհաննիսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԱԲԴ/0078/01/09, կայացվել է 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ին, 14-15 կետեր/:

Վճռաբեկ դատարանի կողմից «հանգամանք-պայման» տարբերակումը ենթադրում է, որ հանցանքն ալկոհոլի ազդեցության տակ կատարելն անձի պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք է միայն այն դեպքում, երբ ալկոհոլի ազդեցությունը հանդիսացել է հանցանքը կատարելուն նպաստող պայման: «Հանգամանք-պայման» տարբերակումից Վճռաբեկ դատարանը բխեցրել է հանցանքի կատարման ժամանակ անձի՝ ալկոհոլ օգտագործած լինելու հանգամանքի գնահատման կանոնը:

Դ.Հովհաննիսյանի վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ ալկոհոլի ազդեցությունը հանդիսացել է ամբաստանյալի կողմից հանցանքի կատարմանը նպաստող պայման: Դատարանի այս եզրահանգումն առաջին հերթին հիմնված է վկայակոչված գործի փաստական հանգամանք-

Ների գնահատման վրա, սակայն, գործի հանգամանքներից բացի, Վճռաբեկ դատարանն ընդհանրական բնույթի դատողություն էլ է արել՝ արձանագրելով, որ անձի կյանքի և առողջության դեմ ուղղված հանցագործությունների մեծ մասը կատարվում է ալկոհոլի ազդեցության տակ, ընդ որում, որպես կանոն, այդ վիճակը նպաստում է նման հանցագործությունների կատարմանը:

§ 6.3. Օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելը

§6.3.1

«(...)

/[Օ]րենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու հետ կապված ՀՀ քրեական օրենսգիրքը ինչպես հանցագործությունների, այնպես էլ անձանց շրջանակի որևէ հատուկ սահմանափակում չի նախատեսել»:

/Ռ.Խատոյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-55/07, կայացվել է 2007 թվականի մայիսի 4-ին/:

Օրինականության սկզբունքն ամրագրած ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ արարքի հանցավորությունը, դրա պատժելիությունը և քրեաիրավական այլ հետևանքները որոշվում են միայն քրեական օրենքով:

Պատիժ նշանակելիս օրինականության սկզբունքն արտահայտվում է նրանում, որ պատժի տեսակը և չափը որոշվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի այն հոդվածի սանկցիայով, որի դիսպոզիցիայի հատկանիշներին համապատասխան անձը մեղավոր է ճանաչվել հանցագործության մեջ: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի առաջին մասը պարտադրում է դուրս չգալ Հատուկ մասի հոդվածի սանկցիայի սահմաններից: Նշանակվող պատիժը չի կարող հոդվածի սանկցիայում նախատեսված պատժի առավելագույն կամ նվազագույն չափից ավելի խիստ կամ մեղմ լինել: Այս պահանջի բացառություն կարող է անել միայն ՀՀ քրեական օրենսգրքը, որն Ընդհանուր մասում նախատեսված հատուկ նորմերի ուժով դատարանին իրավունք է վերապահում դուրս գալ այդ սահմաններից: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի առաջին մասը սահմանում է, որ հանցանքի շարժառիթների ու նպատակների, հանցավորի դերի, հանցանքը կատարելիս ու դրանից հետո նրա վարքագծի և այլ հանգամանքների հետ կապված բացառիկ հանգամանքների առկայության դեպքում, որոնք էականորեն նվազեցնում են հանցանքի՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանը, ինչպես նաև խմբակային հանցագործության մասնակցի կողմից խմբի կատարած հանցանքը բացահայտելուն ակտիվորեն աջակցելու դեպքում կարող է նշանակվել սույն օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածով նախատեսված պատժի նվազագույն չափից ավելի ցածր պատիժ կամ ավելի մեղմ պատժատեսակ, քան նախատեսված է այդ հոդվածով, կամ չկիրառել որպես պարտադիր նախատեսված լրացուցիչ պատիժ:

Քրեաիրավական այս դրույթների վրա է հիմնված Ռ.Խատոյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանի կողմից արտահայտված վերոշարադրյալ դիրքորոշումը:

§6.3.2

«ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի բովանդակությունից երևում է, որ օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու համար անհրաժեշտ է հետևյալ երկու պայմաններից առնվազն մեկը՝

1. գործի բացառիկ հանգամանքները.

2. խմբակային հանցագործության մասնակցի կողմից խմբի կատարած հանցանքը բացահայտելուն ակտիվորեն աջակցելը:

Ինչպես նշված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածում, բացառիկ հանգամանքները կապված են հանցանքի շարժառիթների ու նպատակների, հանցավորի դերի, հանցանքը կատարելիս ու դրանից հետո նրա վարքագծի հետ: Այդպիսիք կարող են լինել նաև այլ հանգամանքներ, որոնք էականորեն նվազեցնում են հանցանքի հանրության համար վտանգավորության աստիճանը: Ընդ որում, կարևորը ոչ թե պատիժը մեղմացնող տվյալների քանակն է, այլ այն, թե ինչ քանով են դրանք էականորեն ազդել պատժի՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանի նվազեցման վրա:

Պատիժը մեղմացնելու բացառիկ հիմքին հավասարազոր է խմբակային հանցագործության մասնակցի կողմից խմբի կատարած հանցանքը բացահայտելուն ակտիվորեն աջակցելը: Պատիժը մեղմացնելու հարցում դա ունի նույն դերը, ինչ գործի բացառիկ հանգամանքն է»:

/Յ.Հաբեշյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-145/07, կայացվել է 2007 թվականի օգոստոսի 30-ին/:

Յ.Հաբեշյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը սահմանագծել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի կիրառման պայմանները:

Եռույն որոշման մեջ մեկնաբանելով «գործի բացառիկ հանգամանք» հասկացությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ դրանք կապված են հանցանքի շարժառիթների ու նպատակների, հանցավորի դերի, հանցանքը կատարելիս ու դրանից հետո նրա վարքագծի հետ: Այդպիսիք կարող են լինել նաև այլ հանգամանքներ, որոնք էականորեն նվազեցնում են հանցանքի՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանը: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը կարևորել է ոչ թե պատիժը մեղմացնող տվյալների քանակը, այլ այն, թե ինչքանով են դրանք էականորեն ազդել պատժի՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանի նվազեցման վրա:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի կիրառման պայմաններից երկրորդին՝ խմբակային հանցագործության մասնակցի կողմից խմբի կատարած հանցանքը բացահայտելուն ակտիվորեն աջակցելուն, ապա *Յ.Հաբեշյանի* որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ այն հավասարազոր է պատիժը մեղմացնելու բացառիկ հիմքին, և պատիժը մեղմացնելու հարցում ունի նույն դերը, ինչ գործի բացառիկ հանգամանքն է:

Յ.Հաբեշյանի որոշման մեջ սահմանված դիրքորոշումը Վճռաբեկ դատարանը կիրառել է նաև հետագայում՝ *Յ.Հովհաննիսյանի* վերաբերյալ ՎԲ-13/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2008 թվականի փետրվարի 29-ին), *Ս.Հունիկյանի*

վերաբերյալ ՎԲ-11/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2008 թվականի փետրվարի 29-ին), Վ.Մնացականյանի վերաբերյալ ՎԲ-25/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2008 թվականի մայիսի 23-ին), Ա.Գրիգորյանի վերաբերյալ ԵԲՐԴ/0057/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի փետրվարի 17-ին):

§6.3.3

«[ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածում] օգտագործված «բացառիկ» բառը ենթադրում է, որ տվյալ փաստական հանգամանքը կամ դրանց համակցությունը դուրս են գալիս սովորականի շրջանակներից»:

/Հ.Հովհաննիսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-13/08, կայացվել է 2008 թվականի փետրվարի 29-ին, կետ 19/:

Հ.Հովհաննիսյանի որոշման իմաստով, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի կիրառման համար հիմք հանդիսացած մեղմացնող հանգամանքը կամ մեղմացնող հանգամանքների համակցությունը պետք է այնաստիճան առանձնահատուկ լինեն, որ վերածվեն բացառության:

Հ.Հովհաննիսյանի որոշման մեջ սահմանված դիրքորոշումը Վճռաբեկ դատարանը կիրառել է նաև Ա.Գրիգորյանի վերաբերյալ ՎԲ-ԵԲՐԴ/0057/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի փետրվարի 17-ին):

§ 6.4. Պատիժ նշանակելը հանցանքների համակցությամբ

§6.4.1

«(...)

[Ե]թե գործով դատավճիռ կայացնելուց հետո պարզվել է, որ դատապարտյալը մեղավոր է այլ հանցագործության մեջ, որը նա կատարել է նախքան առաջին գործով դատավճիռ կայացնելը և եթե ինչպես առաջին, այնպես էլ երկրորդ դատավճիռներով հանցագործությունները որակվել են ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածի միևնույն մասի տարբեր կետերով (...), ապա վերջնական պատիժը նշանակվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 6-րդ մասի կանոններով (...):

/Տ.Դանիելյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-187/07, կայացվել է 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ին/:

Տ.Դանիելյանի վերաբերյալ որոշում կայացնելիս Վճռաբեկ դատարանը ղեկավարվել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածով, որն ամրագրում է, որ հանցանքների համակցությամբ յուրաքանչյուր հանցագործության համար առանձին պատիժ նշանակելով՝ դատարանը վերջնական պատիժը որոշում է նվազ խիստ պատիժն ավելի խիստ պատժով կլանելու կամ նշանակված պատիժները լրիվ կամ մասնակիորեն գումարելու միջոցով:

Այնուհետև, վկայակոչված հոդվածը մանրամասնում է, որ՝

- եթե հանցանքների համակցությունն ընդգրկում է միայն ոչ մեծ ծանրության հանցանքներ, ապա վերջնական պատիժը նշանակվում է նվազ խիստ պատիժն ավելի խիստ պատժով կլանելու կամ պատիժները լրիվ կամ մասնակիորեն գումարելու միջոցով: Հոդվածը սահմանում է նաև հետևյալ պահանջը, որ պատիժները գումարելիս վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել կատարված հանցանքներից առավել ծանրի համար նախատեսված առավելագույն պատիժը,

- եթե հանցանքների համակցությունն ընդգրկում է միայն միջին ծանրության կամ միջին ծանրության և ոչ մեծ ծանրության հանցանքներ, ապա վերջնական պատիժը նշանակվում է պատիժները լրիվ կամ մասնակիորեն գումարելու միջոցով: Հոդվածում ամրագրված պահանջի համաձայն՝ այս դեպքում ազատագրկման ձևով վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել տասը տարին,

- եթե հանցանքների համակցությունն ընդգրկում է ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանքներ, ապա վերջնական պատիժը նշանակվում է պատիժները լրիվ կամ մասնակիորեն գումարելու միջոցով: Ընդ որում, ազատագրկման ձևով վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել տասնհինգ տարին, իսկ եթե համակցության մեջ մտնող հանցանքներից մեկի համար դատարանը նշանակում է ցմահ ազատագրկում, ապա վերջնական հիմնական պատիժը որոշվում է կլանելու միջոցով:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի իմաստով՝ հանցանքների համակցությամբ նշանակված հիմնական

պատժին կարող են միացվել համակցությունը կազմող հանցանքների համար նշանակված լրացուցիչ պատիժները: Այստեղ ևս օրենսդիրը որոշակի սահմանափակում է նախատեսել՝ կապված այն հանգամանքի հետ, որ լրացուցիչ պատիժները լրիվ կամ մասնակիորեն գումարելու դեպքում վերջնական լրացուցիչ պատիժը չի կարող գերազանցել ՀՀ քրեական օրենսգրքի Ընդհանուր մասով պատժի տվյալ տեսակի համար սահմանված առավելագույն ժամկետը կամ չափը:

Պատիժը նշանակվում է նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի կանոններով, եթե դատավճիռ կայացնելուց հետո պարզվի, որ դատապարտյալը մեղավոր է նաև մեկ այլ հանցանքի համար, որը նա կատարել է նախքան առաջին գործով դատավճիռ կայացնելը: Այս դեպքում վերջնական պատժի ժամկետին հաշվակցվում է առաջին դատավճռով նշանակված պատժի կրած մասը:

§ 6.5. Պատիժը պայմանականորեն

չկիրառելը

§6.5.1

«Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու չափանիշները երկուսն են՝

1. ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածների սանկցիաներում նախատեսված հիմնական պա-

տիժների տեսակները, որոնք կարող են անձի նկատմամբ պայմանականորեն չկիրառվել.

2. Դատարանի համոզված լինելը, որ դատապարտյալի ուղղվելը հնարավոր է առանց պատիժը ռեալ (իրական) կրելու»:

/Յ.Յարությունյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-50/07, կայացվել է 2007 թվականի մարտի 30-ին/:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 360-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Դատավճիռ կայացնելիս դատարանը ներկայացված հաջորդականությամբ լուծում է հետևյալ հարցերը՝

(...)

6. ենթակա է արդյոք պատժի ամբաստանյալն իր կատարած հանցանքի համար.

7. ինչ պատիժ պետք է նշանակվի ամբաստանյալի նկատմամբ.

8. ամբաստանյալն արդյոք պետք է կրի իր նկատմամբ նշանակված պատիժը. (...)»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Եթե դատարանը կալանքի, ազատագրկման կամ կարգապահական գումարտակում պահելու ձևով պատիժ նշանակելով, հանգում է հետևության, որ դատապարտյալի ուղղվելը հնարավոր է առանց պատիժը կրելու, ապա կարող է որոշում կայացնել այդ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու մասին»:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելիս դատարանը հաշվի է առնում հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները, պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 360-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով կոնկրետ պատժաչափով կոնկրետ պատժատեսակի նշանակումը և արդեն իսկ նշանակված պատիժը կրելու անհրաժեշտության հարցի լուծումն իրենցից ներկայացնում են պատժի հարցերի դատական լուծման գործընթացի ինքնուրույն և հաջորդական փուլեր: Այսինքն՝ դատարանը նախևառաջ որոշում է ամբաստանյալի պատժի ենթակա լինելու հարցը, այնուհետև՝ դրա տեսակը և չափը, որից հետո է որոշում՝ ամբաստանյալն արդյոք պետք է կրի իր նկատմամբ նշանակված պատիժը, թե ոչ՝ հաշվի առնելով նշանակված պատիժն առանց փաստացի կրելու պատժի նպատակներին հասնելու հնարավորության հանգամանքը:

Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու չափանիշները, ինչպես նշվեց վերը, Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է *Հ. Հարությունյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ:

§6.5.2

«[Պ]ատիժը կարող է պայմանականորեն չկիրառվել, եթե առկա է դատարանի հանդավածությունը, վստահությունն առանց ռեալ (իրական) պատիժ նշանակելու դատապարտյալի ուղղվելու հնարավորության մասին:

(...)

Չնայած պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հետ կապված ՀՀ քրեական օրենսգիրքը ինչպես հանցագործությունների, այնպես էլ անձանց շրջանակի որևէ սահմանափակում չի նախատեսել, դատարանը պարտավոր է, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածով նախատեսված պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքներով, հաշվի առնել նաև հանցագործության հանրության համար վտանգավորության աստիճանն ու բնույթը»:

/Կ.Հարությունյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-201/07, կայացվել է 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ին/:

«ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածը կիրառելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի Ընդհանուր մասի այն դրույթները, որոնք վերաբերում են պատժին և պատժի նպատակներին»:

/Գ.Ազատյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-195/07, կայացվել է 2007 թվականի հոկտեմբերի 26-ին/:

Հ.Հարությունյանի վերաբերյալ որոշման մեջ սահմանված՝ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու չափանիշներից երկրորդը Վճռաբեկ դատարանը մեկնաբանել է Կ.Հարությունյանի վերաբերյալ որոշման մեջ: Սույն որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշման համաձայն՝ դատապարտյալի ուղղվելու մասին դատարանի հետևությունը պետք է հիմնված լինի միայն գոյություն ունեցող օբյեկտիվ տվյալների վերլուծության վրա, որոնք բնութագրում են արարքը, հանցավորի անձը և վկայում են պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հիմքերի առկայության մասին:

4. *Հարությունյանի* որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը կարևորել է նաև հանցագործության կատարման հանգամանքները, եղանակը, գործիքներն ու միջոցները, մեղքի ձևը, հանցավորի կողմից այդ հանցագործության հանրորեն վտանգավոր հետևանքները նախատեսելու բնույթն ու աստիճանը՝ գտնելով, որ դրանք էական նշանակություն ունեն պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու համար:

Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հարցին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է *Ա.Դավթյանի* վերաբերյալ ՎԲ-139/07 (որոշումը կայացվել է 2007 թվականի օգոստոսի 30-ին) և *Թ.Տեր-Գրիգորյանի* վերաբերյալ ՎԲ-192/07 (որոշումը կայացվել է 2007 թվականի հոկտեմբերի 26-ին) գործերով:

Ինչ վերաբերում է *Գ.Ազատյանի* որոշման մեջ արտահայտված դիրքորոշմանը, որի համաձայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածը կիրառելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի Ընդհանուր մասի այն դրույթները, որոնք վերաբերում են պատժին և պատժի նպատակներին, ապա Վճռաբեկ դատարանը մանրամասնել է, որ դրանք այն դրույթներն են, որոնք սահմանում են պատժի նպատակները, պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքները, պատիժը և պատասխանատվությունը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները: Ըստ Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշման՝ հենց այդ իրավադրույթների լույսի ներքո գնահատելով գործի հանգամանքները՝ կատարած հանցագործության առանձնահատկությունները, հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները, պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքները, դատարանը կարող է հանգել որոշակի հետևության՝ արդյոք

հանցանք կատարած անձի կողմից պատիժը կրելն անհրաժեշտ պայման է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածով նախատեսված պատժի նպատակներին հասնելու համար, թե՛ ոչ:

Նշված որոշումներից բացի, պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հարցը Վճռաբեկ դատարանը քննարկել է նաև *Դ.Փաշինյանի* վերաբերյալ ՎԲ-231/06 գործով (որոշումը կայացվել է 2006 թվականի հոկտեմբերի 13-ին), *Գ.Մարտիրոսյանի* վերաբերյալ ՎԲ-01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2008 թվականի փետրվարի 1-ին), *Ս.Մարգարյանի* վերաբերյալ ԵԿԴ/0034/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ին), *Հ.Բաղդասարյանի* վերաբերյալ ԱՎԴ2/0059/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2008 թվականի նոյեմբերի 28-ին), *Ա.Սարգսյանի* վերաբերյալ ՀՅԲԲԴ3/0109/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 2-ին), *Հ.Սահակյանի* վերաբերյալ ԵԲԲԴ/0571/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 2-ին), *Տ.Բուդաղյանի* վերաբերյալ ԱՎԴ/0100/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 2-ին), *Ռ.Հովակիմյանի* վերաբերյալ ԱՐԴ/0117/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 2-ին), *Հ.Պետրոսյանի* վերաբերյալ ԱՐԱԴ/0050/01/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 29-ին), *Դ.Հովհաննիսյանի* վերաբերյալ ԵԱԲԴ/0078/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ին), *Ս.Թոնոյանի* վերաբերյալ ԼԴ2/0019/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2010 թվականի փետրվարի 12-ին), *Ա.Անտոնյանի* վերաբերյալ ՍԴ/0226/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2010 թվականի

մարտի 26-ին) և Ռ.Խաչատրյանի վերաբերյալ ԵԱԲԴ/0120/01/09 գործով (որոշումը կայացվել է 2010 թվականի մայիսի 4-ին):

§6.5.3

«(...) [Ն]շանակ[վ]ած պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը չի կարող հանդիսանալ պատժի մեղմացում»:

/Գ.Մարտիրոսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-01/08, կայացվել է 2008 թվականի փետրվարի 1-ին/:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածը սահմանում է պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը: Նշված հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ եթե դատարանը կալանքի, ազատազրկման կամ կարգապահական գումարտակում պահելու ձևով պատիժ նշանակելով, հանգում է հետևություն, որ դատապարտյալի ուղղվելը հնարավոր է առանց պատիժը կրելու, ապա կարող է որոշում կայացնել այդ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու մասին: Այսինքն՝ դատարանը կայացնելով մեղադրական դատավճիռ՝ ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակում է քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածում թվարկված պատժատեսակներից (կալանք, ազատազրկում, կարգապահական գումարտակում պահելը) որևէ մեկը՝ սահմանելով դրա չափը, այնուհետև համոզված լինելով, որ դատապարտյալի ուղղվելը հնարավոր է առանց նշանակված պատիժը փաստացի կրելու, կարող է որոշում կայացնել, դատապարտյալի վրա որոշակի պարտականություններ դնելով, նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու մասին:

Պատժի մեղմացումը դրսևորվում է հետևյալ ձևով՝ նշանակված հիմնական պատժատեսակը փոխելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածով նախատեսված առավել մեղմ հիմնական պատժատեսակով, կամ նշանակված պատժաչափը նվազեցնելով, կամ նշանակված լրացուցիչ պատիժը վերացնելով, կամ դրա չափը նվազեցնելով, կամ ղեկավարվելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածով՝ նշանակել քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի համապատասխան հոդվածով նախատեսված պատժի նվազագույն չափից ավելի ցածր պատիժ կամ ավելի մեղմ պատժատեսակ, քան նախատեսված է այդ հոդվածով:

Ուստի, ակնհայտ է, որ պատիժը մեղմացնելը և պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը իրենցից ներկայացնում են քրեաիրավական երկու առանձին, ինքնուրույն ինստիտուտներ, որոնք դրսևորվում են, ինչպես վերը նշվեց, միանգամայն տարբեր ձևերով:

§6.5.4

«[Սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունների] դեպքում հանցագործության հանրային վտանգավորության աստիճանի նվազեցման համար էական նշանակություն ունի պատժառված նյութական վնասն ամբողջությամբ վերականգնված լինելու հանգամանքը»:

/Ա.Սարգսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՀՀՔՐԴՀ/0109/01/08, կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 2-ին, կետ 31/:

Մեջբերված դիրքորոշման հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ ամբաստանյալի նկատմամբ ազատագրկման ձևով նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելով հնարավոր է հասնել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածով նախատեսված պատժի նպատակներին: Նման եզրակացության Դատարանը հանգել է՝ հաշվի առնելով այն, որ ամբաստանյալն ամբողջությամբ կամովին հատուցել է տուժողներին հանցագործությամբ պատճառված գույքային վնասը:

§ 6.6. Քրեական

պատասխանատվությունից ազատելը վաղեմության ժամկետն անցնելու հետևանքով

§6.6.1

«(...)

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Ա.Դավթյանի վերաբերյալ քրեական գործը ենթակա է կարճման ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի՝ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետն անցած լինելու հիմքով»:

/Ա.Դավթյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵՔՐԴ/0297/01/08, կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 2-ին, կետ 15/:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Անձն ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից, եթե հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից անցել են հետևյալ ժամկետները.

1) երկու տարի՝ ոչ մեծ ծանրության հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից.

2) հինգ տարի՝ միջին ծանրության հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից.

3) տասը տարի՝ ծանր հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից.

4) տասնհինգ տարի՝ առանձնապես ծանր հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Վաղեմության ժամկետը հաշվարկվում է հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից մինչև դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելու պահը: (...)»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի համաձայն՝ «Քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը ենթակա է կարճման, եթե անցել են վաղեմության ժամկետները»:

Նյութական և դատավարական իրավունքի վերոշարադրյալ դրույթների հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը կարճել է *Ա.Դավթյանի* վերաբերյալ գործով վարույթը: Վճռաբեկ դատարանի կողմից սույն գործի վարույթի կարճումը պայ-

մանավորված էր այն հանգամանքով, որ վերջինիս կողմից դատական ակտ կայացնելու պահին լրացել էր Ա.Դավթյանին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետը:

§ 6.7. Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելը

§6.7.1

«Վճռաբեկ դատարանը հիմնավորված չի համարում վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ մի քանի, այդ թվում առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար դատապարտված անձի՝ պատիժը կրելու ընթացքում ընդամենը մեկ անգամ խրախուսվելը դեռևս բավարար չէ համարելու, որ դատապարտյալը հաստատապես ուղղվել է և նշանակված պատիժը լրիվությամբ կրելու կարիք չունի: Այլ հանգամանքների համակցության մեջ մեկ անգամ խրախուսվելու հանգամանքը կարող է վկայել անգամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար դատապարտված անձի ուղղված լինելու մասին»:

ԴՅ.Չալաբյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-136/07, կայացվել է 2007 թվականի հուլիսի 13-ին/:

Համաձայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ «Ազատազրկման կամ կարգապահական գումարտակում պահելու ձևով պատիժ կրող անձը կարող է պայմա-

նական վաղաժամկետ ազատվել, եթե դատարանը գտնի, որ նա ուղղվելու համար նշանակված պատժի մնացած մասը կրելու կարիք չունի: Ընդ որում, անձը կարող է լրիվ կամ մասնակիորեն ազատվել լրացուցիչ պատժից: Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատում կիրառելիս դատարանը հաշվի է առնում նաև դատապարտվածի կողմից տուժողին պատճառված վնասը հարթելու հանգամանքը»:

Համաձայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (2003 թվականի օգոստոսի 1-ից մինչև 2006 թվականի փետրվարի 4-ը գործողության մեջ եղած խմբագրությանը)՝

«Պայմանական վաղաժամկետ ազատում կարող է կիրառվել միայն, եթե դատապարտյալը փաստացի կրել է՝

1) ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործության համար նշանակված պատժի ոչ պակաս, քան մեկ երրորդը.

2) ծանր հանցագործության համար նշանակված պատժի ոչ պակաս, քան կեսը.

3) առանձնապես ծանր հանցագործության համար, ինչպես նաև նախկինում պայմանական վաղաժամկետ ազատված անձի (եթե պայմանական վաղաժամկետ ազատումը վերացվել է սույն հոդվածի վեցերորդ մասով նախատեսված հիմքերով) նկատմամբ նշանակված պատժի ոչ պակաս, քան երկու երրորդը»:

Համաձայն ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝

«Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատում կարող է կիրառվել կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով կարող է փոխարինվել, եթե դատապարտյալը փաստացի կրել է պատժի՝ Հայաստանի Հանրա-

պետության քրեական օրենսգրքով դրա համար սահմանված նվազագույն ժամկետը:

Պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատում կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինում չի կիրառվում, երբ հանցագործության կատարմամբ մարդու առողջությանը պատճառվել է վնաս կամ առաջացրել է մարդու մահ, և դատապարտյալը ամբողջությամբ չի հարթել տուժողի պատճառված վնասը»:

Ըստ նույն հոդվածի 3-րդ մասի՝ միջին, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարելու համար որոշակի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու միջնորդագիր ներկայացնելու վերաբերյալ պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմի որոշմանը հավանություն է տալիս պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովը, որի կազմավորման և գործունեության կարգը սահմանվում է Հանրապետության Նախագահի հրամանագրով:

Համաձայն ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝

«Պատժի ժամկետի՝ օրենքով սահմանված մասը լրանալու դեպքում պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը մեկամսյա ժամկետում պարտադիր լսում է կարգապահական տույժ չունեցող դատապարտյալին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն

ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու ներկայացման հարցը:

Պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը միջին, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարելու համար որոշակի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ միջնորդագիր ներկայացնելու մասին որոշում կայացնելու դեպքում որոշումը ներկայացնում է պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի հավանությանը:

Պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը միջնորդագիր է ներկայացնում դատարան միջին, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարելու համար որոշակի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ միայն պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի հավանությունն ստանալու դեպքում»:

Ըստ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 434-րդ հոդվածի՝ պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատում և պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժով փոխարինում դատարանը կիրառում է պատժի կատարումն իրականացնող մարմնի միջնորդագրով:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիման վրա՝ Հ.Չալաբյանի նկատմամբ հետադարձ ուժով ենթակա է կիրառման 2003 թվականի օգոստոսի 1-ից մինչև 2006թ. փետրվարի 4-ը գործողության մեջ եղած քրեական օրենքով («միջանկյալ քրեական օրենք») սահմանված իրավանորմը, որն ամրագրում էր պատժի այն մասը, որը փաստացի պետք է կրեր առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարած դատապարտյալը, որպեսզի պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատվելու հնարավորություն ստանար (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետ):

Մեջբերված դրույթների լույսի ներքո Վճռաբեկ դատարանը վերլուծել է Հ.Չալաբյանի գործի նյութերը, մասնավորապես այն, որ նա պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու միջնորդություն ներկայացնելու օրը կրել էր նշանակված պատժի օրենքով սահմանված մասը՝ երկու երրորդը, պահպանված է դատապարտյալին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու միջնորդագիր ներկայացնելու դատավարական կարգը. միջնորդագիրն իրավասու դատարան է ներկայացվել միայն այն բանից հետո, երբ ստացվել է համապատասխան անկախ հանձնաժողովի հավանությունը, պատիժը կրելու ընթացքում Հ.Չալաբյանը բնութագրվել է դրական, կարգապահական տույժի չի ենթարկվել, մեկ անգամ խրախուսվել է, բավարարված քաղաքացիական հայցով Հ.Չալաբյանի՝ համապարտությամբ ունեցած 45 հազար ՀՀ դրամի պարտավորությունը չկատարելու պատճառը կատարողական թերթի բացակայությունն է:

3.2ալաբյանի որոշման մեջբերված դիրքորոշումը ձևավորվել է վերոնշյալ դրույթների համակարգային վերլուծության արդյունքում:

§6.7.2

«2007 թվականի հունիսի 29-ին Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանը, «Նուբարաշեն» քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի միջնորդագրի հիման վրա քննարկելով դատապարտյալ Ի.Ռուշանյանին պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցը, հանգել է հետևության, որ դատապարտյալ Ի.Ռուշանյանն ապացուցել է իր ուղղված լինելը, նշանակված պատժի մնացած մասը կրելու կարիք չունի և բավարարել է միջնորդությունը: Այդ որոշումը դատարանը հիմնավորել է հետևյալ հանգամանքներով. Ի.Ռուշանյանը դատավճռով նշանակված պատժից կրել է 1/3- ից ավելին, պատիժը կրելու ընթացքում կարգապահական խախտումներ թույլ չի տվել, բնութագրվում է դրական, իր օրինակելի վարքագծով ապացուցել է հաստատապես ուղղման ճանապարհ բռնած լինելը: Սակայն դատարանն անտեսել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջը և չի անդրադարձել դատապարտյալի կողմից տուժողին պատճառված վնասի հարթման հարցի քննարկմանը: Մինչդեռ, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է այդ հանգամանքը հաշվի առնելու անհրաժեշտությունը, իսկ ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114-րդ հոդվածի 1-ին մասն ամրագրում է պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատումը կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինումն արգելող ուղղակի

նորմ այն դեպքերում, երբ հանցագործության կատարմամբ մարդու առողջությանը պատճառվել է վնաս կամ առաջացրել է մարդու մահ, և դատապարտյալն ամբողջությամբ չի հարթել տուժողին պատճառված վնասը»:

Ի.Ռուշանյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-179/07, կայացվել է 2007 թվականի հոկտեմբերի 26-ին/:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «(...) Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատում կիրառելիս դատարանը հաշվի է առնում նաև դատապարտվածի կողմից տուժողին պատճառված վնասը հարթելու հանգամանքը»:

ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատում կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինում չի կիրառվում, երբ հանցագործության կատարմամբ մարդու առողջությանը պատճառվել է վնաս կամ առաջացրել է մարդու մահ, և դատապարտյալը ամբողջությամբ չի հարթել տուժողին պատճառված վնասը»:

Ի.Ռուշանյանի վերաբերյալ որոշումը կայացնելիս Վճռաբեկ դատարանը ղեկավարվել է նյութական իրավունքի վերոշարադրյալ դրույթներով և գտել, որ դատապարտյալը ենթակա չէ պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատման: Իր եզրակացությունը Դատարանը հիմնավորել է գործում առկա հետևյալ փաստական տվյալներով.

- Ի.Ռուշանյանը դատավճռով սահմանված 800.000 ՀՀ դրամ հօգուտ տուժողի իրավահաջորդի փոխհատուցումից մուծել է ընդամենը 15.000 ՀՀ դրամը,

- Ի.Ռուշանյանը դատապարտվել է անզգուշությամբ մահ պատճառելու համար:

Վերոշարադրյալ հանգամանքների առկայության պայմաններում, կարծում ենք, կանխատեսելի էր, որ Վճռաբեկ դատարանը կարձանագրեր, որ դատապարտյալ Ի.Ռուշանյանին պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանի որոշումն օրինական և հիմնավորված չէ:

Տուժողին պատճառված վնասը հարթելուն՝ որպես անձին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հիմքի Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև Վ.Մուխսիխաչոյանի վերաբերյալ ՎԲ-212/07 գործով (որոշումը կայացվել է 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ին), Ա.Միրիբյանի վերաբերյալ ՎԲ-213/07 գործով (որոշումը կայացվել է 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ին), Լ.Ղազարյանի վերաբերյալ ԵԿԴ/0057/12/08 գործով (որոշումը կայացվել է 2009 թվականի մարտի 30-ին):

§6.7.3

Վ.Մուխսիխաչոյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «[Պ]ատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատում կարող է կիրառվել միայն այն դատապարտյալի նկատմամբ, որը կրելով նշանակված պատժի՝ օրենքով սահմանած մասը, վարքով ապացուցել է իր ուղղված լինելը, հետևաբար՝ ուղղվելու համար նշանակված պատժի մնացած մասը կրելու կարիք չունենալը»:

/Վ.Սուխսիխաչոյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-212/07, կայացվել է 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ին/:

Մեջբերված վերլուծությունը, ըստ էության, այն չափանիշն է, որով պետք է առաջնորդվի դատարանը դատապարտյալին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցը լուծելիս: Այս չափանիշը ենթադրում է, որ դատարանը պետք է բազմակողմանի գնահատման ենթարկի քրեակատարողական հիմնարկում դատապարտյալի դրսևորած վարքագիծը: Բացի այդ, մանրակրկիտ ուսումնասիրի պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցի լուծման համար նշանակություն ունեցող բոլոր հանգամանքները, այդ թվում՝ հանցագործի անձն ու վերջինիս կողմից կատարված հանցագործությունը:

Բարձրացված հարցին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև *Ա.Միրիբյանի* վերաբերյալ ՎԲ-213/07 գործով (որոշումը կայացվել է 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ին):

§6.7.4

«(...)

[Ի]նչպես ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, այնպես էլ վերաքննիչ քրեական դատարանի պատճառաբանությունները չէին կարող հիմք հանդիսանալ քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի միջնորդագիրը մերժելու համար, քանի որ դատարանները միջնորդագիրը մերժելու հիմքում դրել են բացառապես դատապարտյալի կողմից նախկինում դատապարտված լինելու և պայմանական վա-

դաժանկետ ազատվելուց հետո ծանր և միջին ծանրության հանցանքներ կատարելու հանգամանքները: Նշված հանգամանքերը, սակայն, պայմանական վաղաժամկետ ազատելու գործընթացը կանոնակարգող որևէ իրավադրույթով նախատեսված չեն՝ որպես դատապարտյալին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատումը չկիրառելու հիմք:

(...)

[Ս]տորադաս դատարանները պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցը քննարկելիս ունեն օրենքի շրջանակներում որոշակի հայեցողություն դրսևորելու հնարավորություն: (□)»:

/Լ.Ղազարյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0057/12/08, կայացվել է 2009 թվականի մարտի 30-ին, 21 և 23 կետեր/:

Վճռաբեկ դատարանի այս դիրքորոշումից բխում է, որ նախկին դատապարտումը կամ նոր հանցանքի կատարումը չեն կարող դատարանի համար հիմք հանդիսանալ մերժելու դատապարտյալին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատ արձակելու միջնորդագիրը:

Պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատ արձակելու հարցի կապակցությամբ *Լ. Ղազարյանի* վերաբերյալ որոշման նախադեպային արժեքը կայանում է նրանում, որ այստեղ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ ստորադաս դատարանները պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցը քննարկելիս ունեն օրենքի շրջանակներում որոշակի հայեցողություն դրսևորելու հնարավորություն: Այս հայեցողությունը, սակայն, բացարձակ չէ.

Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ, այն պետք է հիմնված լինի ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ մասերում և ՀՀ արդարադատության նախարարի 2008 թվականի մայիսի 30-ի հրամանով հաստատված՝ «Կալանավորվածների և դատապարտյալների հետ սոցիալական, հոգեբանական և իրավական աշխատանքներ իրականացնող կառուցվածքային ստորաբաժանումների գործունեության» կարգի 45-49-րդ կետերում սահմանված չափանիշների հետազոտման, վերլուծության և գնահատման վրա:

§ 6.8. Պատժից ազատելն արտակարգ հանգամանքների հետևանքով

§6.8.1

«(...) [Ո]րոշ հանգամանքների (...) առկայության դեպքում [պատժի հետագա կրումը] կարող է համարվել աննպատակահարմար, քանի որ այն կարող է հանգեցնել ծանր հետևանքների դատապարտյալի կամ նրա ընտանիքի անդամների համար: Նշանակված և դատապարտյալի կողմից փաստացի կրվող պատժից ազատելը նպատակ է հետապնդում կանխել վերոնշյալ ծանր հետևանքների առաջացումը»:

/Տ.Բուդաղյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԱՎԴ/0100/01/08, կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 2-ին, կետ 12/:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 80-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործության համար դատապարտված անձը կարող է ազատվել պատժից, եթե հրդեհի, տեխնոլոգիական կամ տարերային աղետի, ընտանիքի միակ աշխատունակ անդամի ծանր հիվանդության կամ մահվան կամ արտակարգ այլ հանգամանքների պատճառով պատժի հետագա կրունը դատապարտվածի կամ նրա ընտանիքի համար կարող է հանգեցնել ծանր հետևանքների»:

Վերլուծելով քրեաիրավական այս դրույթը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ *Տ.Քուղաղյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը, համակարգային վերլուծության ենթարկելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, 429-րդ, 431-433-րդ, 437-րդ և 438-րդ հոդվածները, դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 80-րդ հոդվածում օրենսդրի տված ձևակերպումները («պատժի հետագա կրունը դատապարտվածի կամ նրա ընտանիքի համար կարող է հանգեցնել ծանր հետևանքների»), կիրառելի են միայն օրինական ուժի մեջ մտած մեղադրական դատավճռի հիման վրա պատժի որոշ մասը կրած դատապարտյալի նկատմամբ: Դատարանի այս դիրքորոշումը ենթադրում է, որ անձին արտակարգ հանգամանքների հետևանքով պատժի կրումից ազատելը հնարավոր է մեղադրական դատավճռի կատարման փուլում, այսինքն՝ այն բանից հետո, երբ առկա է օրինական ուժի մեջ մտած մեղադրական դատավճիռ և դատապարտյալն արդեն փաստացի կրում է այդ դատավճռով իր նկատմամբ նշանակված պատիժը:

§ 6.9. Հարկադիր բուժումը հոգեբուժական կազմակերպություններում

§6.9.1

«(...)

[Ա]նձի մեղսունակությունն օրենսդիրը կապում է նրա կողմից իր գործողության (անգործության) փաստացի բնույթն ու նշանակությունը, դրա վտանգավորությունը գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու ունակության հետ: Ընդ որում, օրենսդիրը հստակ տարանջատում է երկու խումբ անձանց՝

1) հանրության համար վտանգավոր արարք կատարելու պահին անմեղսունակության վիճակում գտնվող անձինք, ովքեր քրոնիկ հոգեկան հիվանդության, հոգեկան գործունեության ժամանակավոր խանգարման, տկարամտության կամ հոգեկան այլ հիվանդագին վիճակի հետևանքով չէին կարող գիտակցել իրենց գործողությունների (անգործության) վտանգավորությունը կամ ղեկավարել դրանք:

2) անձինք, ովքեր հանցանքը կատարել են մեղսունակության վիճակում, սակայն մինչև դատարանի կողմից դատավճիռ կայացնելը հիվանդացել են հոգեկան հիվանդությամբ, որը զրկել է նրանց իրենց գործողությունների (անգործության) փաստացի բնույթն ու նշանակությունը գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից:

Վերը նշված անձանց նկատմամբ կիրառվում են տարբեր իրավական հետևանքներ՝ եթե առաջին դեպքում անձինք ենթակա չեն քրեական պատասխանատվության, ապա

երկրող դեպքում անձինք չեն ազատվում քրեական պատասխանատվությունից: Նրանց նկատմամբ դատարանի նշանակմամբ կարող են կիրառվել բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ, իսկ առողջանալուց հետո նրանք կարող են ենթարկվել պատժի, եթե չեն լրացել համապատասխան վաղեմության ժամկետները:

(...)

[Դ]եպքից հետո հոգեկան հիվանդությամբ հիվանդացած անձանց նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ գործի դատաքննության ավարտից հետո դատարանի կողմից կայացվող որոշման մեջ պետք է արտացոլվեն անձի կողմից արարքի կատարման, դրանում հանցակազմի առկայության և այդ արարքը մեղադրյալի կողմից կատարված լինելու վերաբերյալ հարցերի պատասխանները:

(...)

[Զ]հոգեբուժական բաժանմունքի տեսակի ընտրության հարցում փորձագետների առաջարկությունները կրում են խորհրդատվական բնույթ, կարող են հաշվի առնվել, սակայն դատարանի համար պարտադիր չեն»:

/Զ.Շուքուրյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵՔԴԴ/0350/01/08, կայացվել է 2010 թվականի մայիսի 4-ին, 18, 20, 29 կետեր/:

Ֆ.Շուքուրյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը քննարկել է այն հարցը, թե կարո՞ղ է արդյոք դա-

տարանն անձի նկատմամբ հարկադիր բուժում նշանակելու մասին որոշում կայացնել՝ առանց անդրադառնալու առաջադրված մեղադրանքում այդ անձի մեղավորության, նրան քրեական պատասխանատվության ենթարկելու և նրա նկատմամբ պատիժ նշանակելու հարցերին:

Բարձրացված հարցին պատասխանելու համար Վճռաբեկ դատարանն առաջին հերթին վերլուծել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 25-րդ հոդվածը, որից բխեցրել է, որ օրենսդիրը տարանջատել է անմեղսունակ անձանց երկու խումբ՝

1) հանրության համար վտանգավոր արարք կատարելու պահին անմեղսունակության վիճակում գտնվող անձինք, ովքեր քրոնիկ հոգեկան հիվանդության, հոգեկան գործունեության ժամանակավոր խանգարման, տկարամտության կամ հոգեկան այլ հիվանդագին վիճակի հետևանքով չէին կարող գիտակցել իրենց գործողությունների (անգործության) վտանգավորությունը կամ ղեկավարել դրանք.

2) անձինք, ովքեր հանցանքը կատարել են մեղսունակության վիճակում, սակայն մինչև դատարանի կողմից դատավճիռ կայացնելը հիվանդացել են հոգեկան հիվանդությամբ, որը զրկել է նրանց իրենց գործողությունների (անգործության) փաստացի բնույթն ու նշանակությունը գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից:

Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ՝ անմեղսունակ անձանց նման դասակարգումը հիմք է՝

- վերջիններիս նկատմամբ տարբեր իրավական հետևանքներ կիրառելու համար,
- վերջիններիս նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու վարույթների տարբերակման համար:

Այսպես, հանրության համար վտանգավոր արարք կատարելու պահին անմեղսունակության վիճակում գտնվող անձինք ենթակա չեն քրեական պատասխանատվության, մինչդեռ անձինք, ովքեր հանցանքը կատարել են մեղսունակության վիճակում, սակայն մինչև դատարանի կողմից դատավճիռ կայացնելը հիվանդացել են հոգեկան հիվանդությամբ, չեն ազատվում քրեական պատասխանատվությունից: Վերջիններիս նկատմամբ դատարանի նշանակմամբ կարող են կիրառվել բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ, իսկ առողջանալուց հետո նրանք կարող են ենթարկվել պատժի, եթե չեն լրացել համապատասխան վաղեմության ժամկետները:

Ինչ վերաբերում է վարույթների տաբերակմանը, ապա Վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 471-րդ հոդվածը, արձանագրել է, որ դեպքից հետո հոգեկան հիվանդությամբ հիվանդացած անձանց նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ գործի դատաքննության ավարտից հետո դատարանի կողմից կայացվող որոշման մեջ պետք է արտացոլվեն անձի կողմից արարքի կատարման, դրանում հանցակազմի առկայության և այդ արարքը մեղադրյալի կողմից կատարված լինելու վերաբերյալ հարցերի պատասխանները: Այս հարցերին պատասխանելն ինքնանպատակ չէ. ինչպես վերը նշվեց, դեպքից հետո հոգեկան հիվանդությամբ հիվանդացած անձանց նկատմամբ դատարանի նշանակմամբ կարող են կիրառվել բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ, իսկ առողջանալուց հետո նրանք կարող են ենթարկվել պատժի, եթե չեն լրացել համապատասխան վաղեմության ժամկետները: Ուստի ստացվում է,

որ դատարանը պարտավոր է անդրադառնալ առաջադրված մեղադրանքում այդ անձի մեղավորության, նրան քրեական պատասխանատվության ենթարկելու և նրա նկատմամբ պատիժ նշանակելու հարցերին, որպեսզի հետագայում, եթե այդ անձն առողջանա, հնարավոր լինի ապահովել նրա կողմից այդ պատժի կրումը: Վերոգրյալից բացի, պատճառաբանման պարտականությունը բխում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 471-րդ հոդվածի 5-րդ մասի իմաստից, որը դատարանին պարտավորեցնում է նման բնույթի յուրաքանչյուր գործով քննարկման առարկա դարձնել քրեական գործով վարույթը կասեցնելու մասին հարցը՝ հաշվի առնելով անձի մոտ արձանագրված հիվանդության բնույթը, դրա ընթացքը և անձի հնարավոր առողջացումը:

Յ.Շուքուրյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը քննարկել է նաև հարկադիր բուժման պայմանների հետ կապված հարցեր: Հիմնվելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 100-րդ հոդվածի վրա և դրա լույսի ներքո վերլուծելով սույն գործի փաստերը՝ Ղատարանն արձանագրել է, որ Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է օրենսդրական պահանջն այն մասին, որ իր և այլ անձանց համար հոգեկան վիճակով վտանգավոր և մշտական հսկողության կարիք ունեցող անձի նկատմամբ հարկադիր բուժում կարող է նշանակվել հոգեբուժական հիվանդանոցի հատուկ տիպի հոգեբուժական բաժանմունքում: Արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը Յ.Շուքուրյանի նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոց նշանակելով հանդերձ, սահմանել է, որ Յ.Շուքուրյանի նկատմամբ հարկադրական բուժում պետք է իրականացվի ընդհանուր հսկողության հոգեբուժական բաժանմունքի պայմաններում:

Հ.Շուքուրյանի հարկադիր բուժման պայմանի նման ընտրությունը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը պատճառաբանել էր այն հանգամանքով, որ փորձագետները խորհուրդ են տվել Հ.Շուքուրյանի հարկադրական բուժումն իրականացնել ընդհանուր հսկողության հոգեբուժական բաժանմունքի պայմաններում, սակայն Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումն այլ էր: Դատարանը գտավ, որ հոգեբուժական բաժանմունքի տեսակի ընտրության հարցում փորձագետների առաջարկությունները կրում են խորհրդատվական բնույթ, կարող են հաշվի առնվել, սակայն դատարանի համար պարտադիր չեն:

Բաժին 7 Մեղադրանքը

Աշխատության յոթերորդ բաժնում ներայացվում և մեկնաբանվում են մեղադրանքին վերաբերող՝ Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները: Մեղադրանքին վերաբերող դիրքորոշումներն առանձին կառուցվածքային միավորի տեսքով ներկայացնելու նպատակահարմարությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ մեղադրանքի ձևակերպման, դրա կառուցվածքի, ինչպես նաև մեղադրանքի փոփոխման հարցերի նկատմամբ Վճռաբեկ դատարանի մոտեցումները միավորվում են ընդհանուր հայեցակարգային հիմքով, այն է՝ անձի պաշտպանության իրավունքի գործնական ապահովման հրամայականով: Այդ գաղափարը կարմիր թելով անցնում է մեղադրանքին վերաբերող՝ Վճռաբեկ դատարանի բոլոր իրավական դիրքորոշումներով:

§7.1

«(...)

Թե՛ առաջին ատյանի դատարանը, թե՛ վերաքննիչ դատարանը և թե՛ վճռաբեկ դատարանը ամբաստանյալի կամ դատապարտյալի նկատմամբ գործը քննելիս և լուծելիս չեն կարող դուրս գալ նրան առաջադրված մեղադրանքի սահմաններից: Հակառակ դեպքում կխախտվի Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 19-րդ հոդվածով նախատեսված սկզբունքը՝ «Կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը և դրա ապահո-

վունը»: Մասնավորապես կխախտվեն այն հիմնարար իրավադրույթները, որ «Կասկածյալը և մեղադրյալն ունեն պաշտպանության իրավունք», և որ «Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է կասկածյալին և մեղադրյալին բացատրել նրանց իրավունքները և ապահովել օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով մեղադրանքից նրանց պաշտպանվելու փաստացի հնարավորությունը» (Յաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասեր)»:

/Ա.Սերոբյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-46/07, կայացվել է 2007թ. մարտի 30-ին/:

Այս իրավական դիրքորոշման էությունն այն է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309-րդ հոդվածով սահմանված դատական քննության սահմանների վերաբերյալ կանոնը տարածվում է նաև վերանայման վարույթների՝ վերաքննության, վճռաբեկության և բացառիկ վերանայման նկատմամբ: Այսինքն՝ որևէ դատարան չի կարող դուրս գալ անձին առաջադրված մեղադրանքի սահմաններից:

Այս իրավական դիրքորոշման տեսական հիմքը դատական վերանայման տեսության մեջ արմատավորված այն մոտեցումն է, որ վերադաս դատական ատյանը չի կարող ավելի լայն իրավասություն ունենալ, քան ստորադաս դատարանը: Այսինքն՝ վերադաս դատարանում չեն կարող քննության առարկա դարձվել այնպիսի հարցեր, որոնք տվյալ գործով ենթակա չէին քննության ստորադաս դատարանում:

Միևնույն ժամանակ, սույն իրավական դիրքորոշումը միտված է երաշխավորելու մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը՝ որպես արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքի բաղադրատարր, այն առումով, որ եթե վե-

րադաս դատական ատյաններում դատարանը հնարավորություն ունենա դուրս գալ անձին առաջադրված մեղադրանքի շրջանակներից, ապա առաջին ատյանի դատարանի համար տրված երաշխիքը կդառնա պատրանքային:

§7.2

«(...)

[Մեղադրանք եզրույթը «քրեաիրավական որակում» իմաստով ընկալելու] արդյունքում կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը չի լինի կոնկրետ և իրական, այլ կլինի վերացական և պատրանքային (...):

(...)

[Կ]ասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի, ինչպես նաև գործի դատական քննության սահմանների առումով «մեղադրանք» հասկացությունը ներառում է նաև արարքի քրեաիրավական որակման հիմքում ընկած փաստերը (...):

/Ա.Սերոբյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-46/07, կայացվել է 2007թ. մարտի 30-ին/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը նախադեպային միջամտության առարկա է դարձնում բուն «մեղադրանք» հասկացությունը՝ փորձելով պարզաբանել դրա բովանդակային ծավալը: Ըստ էության՝ Վճռաբեկ դատարանը պետք է ընտրեր երկու հնարավոր մոտեցումներից մեկը. (1) «մեղադրանք» ասելով անհրաժեշտ է հասկանալ

միայն արարքի քրեաիրավական որակումը, այսինքն՝ քրեական օրենսգրքի այն հոդվածը, հոդվածի մասը, կետը, որով պետության անունից գործող մարմինները որակել են մեղադրյալի արարքը, կամ (2) «մեղադրանք» հասկացության ծավալի մեջ է ներառվում նաև արարքի փաստական նկարագրությունը, որը դրված է դրա քրեաիրավական որակման հիմքում: Այստեղ առկա է նաև 3-րդ մոտեցման հնարավորությունը, որը Վճռաբեկ դատարանի կողմից քննարկման առարկա չի դարձվել. այն է՝ «մեղադրանքի» ներքո անհրաժեշտ է հասկանալ միայն արարքի փաստական նկարագրությունը՝ առանց դրա քրեաիրավական որակման:

Ամեն դեպքում, քննարկման առարկա իրավական դիրքորոշման շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ «մեղադրանք» հասկացությունը պետք է լայն հասկանալ՝ դրա տակ ընկալելով արարքի փաստական նկարագրության և դրա քրեաիրավական որակման միասնությունը: Դա մասնավորապես նշանակում է, որ գործը քննող դատարանը չի կարող դուրս գալ արարքի փաստական նկարագրության շրջանակներից, որը ձևակերպված է որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման մեջ, և հաստատված ճանաչել այդ նկարագրության մեջ չարձանագրված արարքներ կամ փաստեր: Տվյալ գործով, օրինակ, խոսքը վերաբերում էր մեղադրյալին երկու կամ երեք կրակոց մեղսագրելուն: Թեև պատշաճորեն հիմնավորվում էր երեք կրակոցի փաստը, սակայն քանի որ Ա.Սերոբյանին մեղադրանք էր առաջադրվել երկու կրակոց արձակելու համար, ուստի Վճռաբեկ դատարանը գտավ, որ դատարանները չեն կարող հաստատված ճանաչել երեք կրակոցի փաստը:

Այս իրավական դիրքորոշումն ունի ընդհանրական նշանակություն և կոչված է ապահովելու առաջադրված մեղադրանքից պաշտպանվելու՝ մեղադրյալի իրական հնարավորությունը: Բուն որոշման տեքստում ևս Վճռաբեկ դատարանը վկայակոչում է *Արտիկոյի* գործով¹ Եվրոպական դատարանի վճիռը, որում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նշել է, որ Կոնվենցիան կոչված է երաշխավորելու ոչ թե տեսական և պատրանքային, այլ գործնականում և արդյունավետ իրականացվող իրավունքներ:

§7.3

«[ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1 հոդվածի] վերլուծությունից երևում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը սահմանում է դատարանում մեղադրանքի փոփոխման երկու ռեժիմ՝ փոփոխում քննչական գործողությունների կատարմամբ, որը սահմանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով և փոփոխում առանց քննչական գործողություններ կատարելու, որը սահմանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 3-րդ մասով: Ընդ որում, «ի հայտ են եկել այնպիսի հանգամանքներ, որոնք հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել մինչդատական վարույթում» պայմանը, որը սահմանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին մասում, ամրագրված կամ վկայակոչված չէ 309.1-րդ հոդվա-

---

¹ *Stéu Artico v. Italy*, 13.05.1980թ., կետ 33:

ծի 3-րդ մասում: Ուստի օրենսդրի կամքն այն է, որ առանց քննչական գործողություններ կատարելու մեղադրանքի փոփոխությունը (309.1-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ռեժիմ) կարող է կատարվել նաև այն դեպքում, երբ դրա համար հիմք հանդիսացած հանգամանքները մինչդատական վարույթում հայտնի են եղել:

ՉՉ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ մասերով նախատեսված երկու իրավական ռեժիմների համար ընդհանուր է այն, որ երկու դեպքում էլ պաշտպանության իրավունքի երաշխիքների ապահովումը պարտադիր է:

ՉՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ մասերով նախատեսված իրավական ռեժիմներով մեղադրանքը փոփոխելու համար հիմք է մեղադրանքի փաստական հանգամանքների այնպիսի փոփոխությունը, որի հետևանքով փոխվում է արարքի իրավաբանական որակումը կամ երբ նման փոփոխման դեպքում արարքի որակումը թեև մնում է նույնը, սակայն փոխվում է հանցակազմի հատկանիշների բովանդակությունը, օրինակ՝ փոփոխվում է միևնույն հանցակազմի դիսպոզիցիայում նկարագրված այլընտրանքային արարքը:

ՉԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ մասերով նախատեսված իրավական ռեժիմների գործողությունը տարածվում է նաև այն դեպքերի վրա, երբ միևնույն իրավաբանական որակման շրջանակներում մեղադրանքի մեջ ավելացվում կամ մեղադրանքի ծավալից հանվում են առանձին դրվագներ: Նման դեպքերում, եթե հանցագործության բնույթն այնպիսին է, որ հնարավոր չէ դատաքննության ընթացքում նոր դրվագի վերաբերյալ կատարել քննություն, ապա մեղադրողը, ղեկա-

վարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով, պետք է առաջադրված մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու և նոր մեղադրանք առաջադրելու նպատակով միջնորդի հետաձգել գործի դատական քննությունը: Մինչդեռ այն դեպքում, երբ հանցագործության բնույթն այնպիսին է, որ հնարավոր է դատաքննության շրջանակում նոր դրվագի վերաբերյալ քննություն կատարել, ապա մեղադրողը, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, պետք է որոշում կայացնի առաջադրված մեղադրանքը փոփոխելու մասին»:

/Ս.Նալբանդյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՀՅԲԲԴ2/0144/01/09, կայացվել է 2009թ. դեկտեմբերի 18-ին, կետեր 20-21 /:

Այստեղ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է դատարանում մեղադրանքի փոփոխության երկու ռեժիմների հարաբերակցության խնդրին և կատարել այդ հարցում օրենքի ընկալման ու կիրառման միասնականության ապահովմանն ուղղված եզրահանգումներ:

Այսպես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309¹-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ մասերի համակարգային վերլուծության արդյունքում ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ վերոնշյալ հոդվածի 1-ին և 3-րդ մասերը սահմանում են դատարանում մեղադրանքի փոփոխման հետևյալ երկու ռեժիմները՝ (ա) փոփոխում քննչական գործողությունների կատարմամբ, որը սահմանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309¹-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով և (բ) փոփոխում առանց քննչական գործողություններ կատարելու, որը սահմանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309¹-րդ հոդվածի 3-րդ մասով:

Տարանջատված այս ռեժիմներն ունեն ինչպես ընդհանրություններ, այնպես էլ տարբերություններ: Որպես ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309¹-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ մասերով նախատեսված երկու իրավական ռեժիմների ընդհանուր հատկանիշ՝ Վճռաբեկ դատարանը նշել է այն, որ երկու դեպքում էլ պաշտպանության իրավունքի երաշխիքների ապահովումը պարտադիր է: Այս իրավական դիրքորոշումը զարգացվում է նույն որոշման հետագա շարադրանքում (տե՛ս §7.4):

Անդրադառնալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309¹-րդ հոդվածով սահմանված երկու իրավական ռեժիմների տարբերություններին՝ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է, որ քանի որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309¹-րդ հոդվածի 1-ին մասում առկա՝ *«ի հայտ են եկել այնպիսի հանգամանքներ, որոնք հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել մինչդատական վարույթում»* արտահայտությունը բացակայում է 309¹-րդ հոդվածի 3-րդ մասում, հետևաբար, առանց քննչական գործողությունների կատարման՝ մեղադրանքի փոփոխությունը կարող է կատարվել նաև այն պայմաններում, երբ դատական քննության ընթացքում որևէ նոր հանգամանք ի հայտ չի եկել:

Այս իրավական դիրքորոշման հիմքում ընկած է գործի քննությանը մասնակցող անձանց իրավունքների համարժեք պաշտպանության գաղափարը: Այսպես, եթե պետք է գործադրվի մեղադրանքի փոփոխության բարդացված ընթացակարգը (309¹-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասեր), այսինքն՝ վարույթը պետք է տևական ժամանակով հետաձգվի և դատական վարույթն իրականացնող չհանդիսացող մարմնի կողմից պետք է կատարվեն քննչական գործողություններ, ապա դրա

համար անհրաժեշտ են ավելի ծանրակշիռ հիմնավորումներ: Մինչդեռ, եթե մեղադրանքը փոխվում է դատական նիստում՝ լուրջ անհարմարություններ կամ գրկանքներ չպատճառելով պաշտպանության կողմին, ապա այստեղ ծանրակշիռ հիմնավորումների անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Մեղադրանքը փոխելու ռեժիմների բովանդակային տարբերակման ներկայացված հիմնավորումը համահունչ է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի այն դիրքորոշմանը, որ անձը չի կարող պատասխանատու լինել պետական մարմինների սխալների և բացթողումների համար¹:

Քննարկվող իրավական դիրքորոշման շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանը նաև սահմանել է, որ երբ միևնույն իրավաբանական որակման շրջանակներում մեղադրանքի մեջ ավելացվում կամ մեղադրանքի ծավալից հանվում են առանձին դրվագներ և հանցագործության բնույթն այնպիսին է, որ հնարավոր չէ դատաքննության ընթացքում նոր դրվագի վերաբերյալ կատարել քննություն, ապա «(...) *մեղադրողը, ղեկավարվելով 33 քրեական դատավարության օրենսգրքի 309¹-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով, պետք է առաջադրված մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու և նոր մեղադրանք առաջադրելու նպատակով միջնորդի հետաձգել գործի դատական քննությունը*»: Իսկ այն դեպքերում, երբ հանցագործության բնույթն այնպիսին է, որ հնարավոր է դատաքննության շրջանակում նոր դրվագի վերաբերյալ քննություն կատարել, ապա. «(...) *մեղադրողը, ղեկավարվելով 33 քրեական*

---

¹ Տե՛ս *Ռաչչիկովն ընդդեմ Ռուսաստանի* (RADCHIKOV v. RUSSIA, 24.05.2007թ., գանգատ թիվ 65582/01) գործով ՄԻԵԴ վճռի 50 կետը և *Քսերաջն ընդդեմ Ալբանիայի* (XHERAJ v. ALBANIA, 29.07.2008թ., գանգատ թիվ 37959/02) գործով ՄԻԵԴ վճռի 58 կետը:

դատավարության օրենսգրքի 309¹-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, պետք է որոշում կայացնի առաջադրված մեղադրանքը փոփոխելու մասին»:

§7.4

«(...) [Մ]եղադրական եզրակացությունը հանդիսանում է այն դատավարական փաստաթուղթը, որով ամփոփվում են նախնական քննության արդյունքները, ինչպես նաև հիմնավորվում են քննիչի ենթադրությունները՝ մեղադրյալի մեղավորության և նրա գործողությունների իրավաբանական որակման մասին: Մեղադրական եզրակացության կարևորության մասին է վկայում այն հանգամանքը, որ դրանով ընդգծվում են քրեական գործի դատական քննության սահմանները: Մեղադրական եզրակացության նշանակությունն արտահայտվում է նաև նրանում, որ այն մեղադրյալին հնարավորություն է տալիս կազմակերպել և իրականացնել իր պաշտպանության իրավունքը՝ առաջադրված մեղադրանքի և այն հաստատող ապացույցների շրջանակներում:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 2-րդ մասն ամրագրում է, որ առաջադրված մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու դեպքում մեղադրողը կազմում է առաջադրված մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու և նոր մեղադրանք առաջադրելու մասին որոշում, որը ձեռք բերված նյութերի հետ ներկայացնում է դատարան: Իսկ նույն հոդվածի 3-րդ մասը, որը մեղադրողին իրավունք է տալիս փոխել մեղադրանքը, ընդհանրապես չի սահմանում, թե նշված մասի հիմքով մեղադրանքը փոխելու դեպքում մեղադրողի կողմից ինչ դատավարական որոշում պետք է կայացվի:

Յիննվելով [վերը շարադրված] դատողությունների վրա՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ մասերով սահմանված իրավական ռեժիմներով դատարանում մեղադրանքը փոփոխելիս մեղադրողի կողմից պետք է կայացվի ինչպես մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու մասին որոշում, այնպես էլ կազմվի նոր մեղադրական եզրակացություն»:

Ս.Նալբանդյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՀՅԲՐԴ2/0144/01/09, կայացվել է 2009թ. դեկտեմբերի 18-ին, 24-25 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն ակտիվ իրավաբանության միջոցների կիրառմամբ արձագանքում է մեղադրանքի փոփոխության հետևանքով անձի իրավունքների անհամաչափ սահմանափակման իրողությանը և սահմանում է այդ վտանգը կանխող իրավական մեկնաբանություն:

Բանն այն է, որ մեղադրանքի փոփոխության ակտն իրենից ներկայացնում է այնպիսի փաստաթուղթ, որում ընդամենն ամրագրվում են անձին մեղսագրվող արարքի նոր փաստական նկարագրություն և/կամ դրանից բխող նոր իրավաբանական որակում: Եթե այս փաստաթուղթը դիտարկենք §11.3 ենթակետում նկարագրված եռատարր համակարգի լույսի ներքո, ապա ակնհայտ կլինի, որ մեղադրանքի փոփոխության ակտում բացակայում է ապացույցների վերլուծությունը՝ որպես արարքի նոր փաստական նկարագրության հիմք: Բացի դրանից, մեղադրանքի փոփոխության ակտում բացակայում է այն ապացույցների շրջանակը, որոնք մեղադրանքի կողմն անթույլատրելի, ոչ վերաբերելի կամ ոչ հա-

վաստի է համարում, ինչպես նաև դատակոչի ենթակա անձանց ցուցակը:

Այս բոլոր տվյալներն առկա են մեղադրական եզրակացության մեջ, որն ըստ էության մեղադրյալին դատի տալու միակ փաստաթուղթն է:

Վերոգրյալը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ անմիջականորեն ստեղծում է ոչնչով չարդարացված խտրականության վիճակ փոփոխված և չփոփոխված մեղադրանքի հիման վրա դատարանի առջև կանգնած մեղադրյալների միջև. առաջին խմբի մեղադրյալներն օբյեկտիվորեն չեն կարող նույն հստակությամբ պատկերացնել իրենց առաջադրված մեղադրանքի բուն էությունը, որով հնարավորություն ունեն պատկերացնել երկրորդ խմբի մեղադրյալները, քանի որ նրանք ծանոթ չեն իրենց մեղադրանքի հիմքում դրված ապացույցների վերլուծությանը, մեղադրանքի կողմի կարծիքով ոչ հավաստի ապացույցների շրջանակին և այլն: Հարկ է հատուկ ընդգծել, որ այս խտրական վիճակը պայմանավորված չէ մեղադրյալների գործողություններով: Այսինքն՝ ըստ էության նրանց պաշտպանության իրավունքը ենթարկվում է լուրջ սահմանափակման միայն այն պատճառով, որ մեղադրանքի կողմը որոշել է փոխել անձի նկատմամբ մեղադրանքը:

Վերը նշված հանգամանքների լույսի ներքո Վճռաբեկ դատարանն իր այս իրավական դիրքորոշմամբ հավասարեցրել է փոփոխված և չփոփոխված մեղադրանքի հիման վրա դատարանի առջև կանգնած մեղադրյալներին տրամադրվող երաշխիքների շրջանակը՝ սահմանելով, որ դատարանում մեղադրանքի փոփոխումը պետք է կատարվի միայն նոր մեղադրական եզրակացությամբ:

Այս իրավական դիրքորոշման հիմքում դրված փաստարկման համակարգային վերլուծությունը հիմք է տալիս եզրակացնել, որ Վճռաբեկ դատարանի կողմից սահմանած իրավական մեկնաբանությունը հանգում է նրան, որ դատարանում մեղադրանքի փոփոխության դեպքում պետք է կազմվի ու պաշտպանության կողմին տրամադրվի ոչ թե «մեղադրական եզրակացություն» անվանվող դատավարական փաստաթուղթ, այլ այնպիսի փաստաթուղթ, որն իր բովանդակությամբ պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ կազմակերպման տեսանկյունից հավասարաթեք լինի մեղադրական եզրակացությանը:

Բաժին 8

Վարույթը վերաքննիչ դատարանում

Սույն աշխատության ութերորդ բաժինը նվիրված է վերաքննիչ դատարանում գործերի քննության ընթացակարգերի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումներին: Վերաքննիչ դատարանը, որպես դատական համակարգի երկրորդ օղակ, հատկապես կարևոր դերակատարում է իրականացնում առաջին ատյանի դատարանում թույլ տրված դատական սխալների ուղղման հարցում: Այդ դերակատարումն էլ ավելի է մեծացել՝ նկատի ունենալով Վճռաբեկ դատարանի նոր սահմանադրաիրավական կարգավիճակը՝ որպես օրենքի միատեսակ կիրառումը, իրավունքի զարգացումն ապահովող դատական ատյան:

Վերաքննիչ դատարանում գործի քննության ընթացակարգերը սահմանող օրենսդրությունը ներկայում չունի հստակ մոդելային առանցք. այն իրենից ներկայացնում է միմյանցից էապես տարբերվող երկու մոդելների՝ լրիվ վերաքննության (գործել է 1999-2006թթ.) և սահմանափակ վերաքննության (սկսեց ձևավորվել 2006թ.-ից հետո) մոդելների տիպային տարրերի ոչ ներդաշնակ համակցություն: Այս պայմաններում վերաքննիչ վարույթը կանոնակարգող նորմերը մեկնաբանելիս Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումներն ունեն կարևոր նշանակություն նշանակալի չափով հակասական օրենսդրության որոշակիությունը և կանխատեսելիությունը բարձրացնելու, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի կանոնակարգումներն ուրվագծելու տեսանկյունից:

Վերաքննիչ դատարանում վարույթին վերաբերող իրավական դիրքորոշումները սույն բաժնում ներկայացվում են վերաքննիչ վարույթի փուլերով պայմանավորված առարկայական խմբավորմամբ՝ վերաքննիչ բողոքարկում և բողոքի քննությունը և լուծումը վերաքննիչ դատարանում:

§ 8.1. Վերաքննիչ բողոքարկում

§8.1.1

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի համաձայն՝ «վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա են [1-7 կետերում թվարկվում է բողոքարկման ենթակա դատական ակտերի ցանկը, որտեղ բացակայում է ինքնաբացարկի վերաբերյալ որոշումը]:

(...)

8) սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում այլ դատական ակտեր»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում բացակայում է որևէ իրավանորմ, որը կսահմաներ ինքնաբացարկի մասին որոշումը բողոքարկելու իրավունքը:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 91-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «Ինքնաբացարկի մասին որոշումը կարող է բողոքարկվել»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 8-րդ կետը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի համակարգում վերլուծելու արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ ինքնաբացարկի մասին որոշումը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան բողոքելու հնարավորությունը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը չի նախատեսում: [Այսպիսով,] ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը սահմանում է, որ ինքնաբացարկի մասին որոշումները վերաքննիչ բողոքարկման ենթակա չեն: Մինչդեռ ՀՀ դատական օրենսգիրքը սահմանում է ինքնաբացարկի մասին որոշման վերաքննիչ բողոքարկման հնարավորություն:

Այսպիսով քննարկվող հարցում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի և ՀՀ դատական օրենսգրքի միջև առկա է հակասություն:

(...)

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով կիրառման է ենթակա «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածում^[1], այլ ոչ թե 94-րդ հոդվածում^[2] ամրագր-

---

1 «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ մաս. «Մինևույն մարմնի նոր ընդունած իրավական ակտը չպետք է հակասի նախկինում ընդունված և ուժի մեջ մտած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերին: Մինևույն մարմնի ընդունած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերի միջև հակասությունների դեպքում գործում են ավելի վաղ ուժի մեջ մտած իրավական ակտի նորմերը, բացառությամբ սույն օրենքի 94-րդ հոդվածի չորրորդ մասի երկրորդ պարբերությամբ նախատեսված դեպքի»:

2 «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 94-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 2-րդ պարբերություն. «Մինչև սույն օրենքի ուժի մեջ մտնելը

ված կանոնը, քանի որ հակասություն պարունակող օրենսգրքերից միայն մեկն է ուժի մեջ մտել մինչև «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքն ուժի մեջ մտնելը:

Այսպիսով, ինքնաբացարկի մասին որոշման բողոքարկման իրավունքի առկայության կամ բացակայության հարցում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի և ՀՀ դատական օրենսգրքի միջև առկա հակասությունը (...) պետք է լուծել հօգուտ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ որպես առավել վաղ ուժի մեջ մտած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող ակտի»:

/Հ.Հովսեփյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0547/06/09, կայացվել է 2010թ. փետրվարի 12-ին, 9-12 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը լուծում է տալիս ինքնաբացարկի որոշումների վերաքննիչ բողոքարկման հնարավորության վերաբերյալ հարցին՝ սահմանելով, որ դրանք վերաքննիչ բողոքարկման ենթակա չեն:

Վերաքննիչ բողոքարկման առարկայի ամրագրման համարժեքության խնդիրը դատական վերանայման ցանկացած համակարգի առաջնային խնդիրներից է: Այն դեպքում, եթե երկրորդ ատյանում բողոքարկման ենթակա դատական ակտերի շրջանակը չափազանց լայն սահմանվի՝ ընդգրկելով ինչպես առաջին ատյանի դատարանում վարույթը եզրափակող դատական ակտերը, այնպես էլ միջանկյալ բնույթի դատական ակտերը, ապա դա կառաջացնի այնպիսի իրավիճակ, որ նույն հարցով վարույթը սփռված կլինի մի քանի ատ-

---

միննույն մարմնի ընդունած և ուժի մեջ մտած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերի միջև հակասությունների դեպքում գործում են ավելի ուշ ուժի մեջ մտած իրավական ակտի նորմերը»:

յաններում: Այս հանգամանքը կարող է առաջացնել ոչ միայն տեխնիկական բարդություններ, այլև իրավական խնդիրներ:

Մյուս կողմից, եթե երկրորդ ատյանում բողոքարկման ենթակա դատական ակտերի շրջանակը չափազանց նեղ սահմանվի, ապա դա անհամարժեքորեն կսահմանափակի դատական բողոքարկման իրավունքը՝ դրանից բխող անցանկալի իրավական հետևանքներով, այդ թվում՝ արդար դատաքննության իրավունքի և դատական սխալների ուղղման հնարավորության սահմանափակումը:

ՀՀ օրենսդրության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ վերաքննիչ բողոքարկման առարկան սահմանելիս մեկնակետ է ընդունվել այն սկզբունքը, որ վերաքննության կարգով պետք է բողոքարկվեն, որպես կանոն, միայն վերջնական դատական ակտերը, երբ առաջին ատյանում վարույթը ավարտվել է, ուստի վարույթի սփռման վտանգը բացակայում է: Այս մոտեցումը սահմանված էր ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 384-րդ հոդվածում:

Վերը շարադրված դատողությունները ներկայացնում են երկրորդ դատական ատյանում բողոքարկման ենթակա դատական ակտերի շրջանակի հետ կապված հարցերի մի խումբը: Մյուս խումբը վերաբերում է օրենսդրի դիրքորոշման հստակությանը: Այսինքն՝ բողոքարկման շրջանակը պետք է սահմանվի բավարար հստակությամբ, որպեսզի դատավարության մասնակիցների համար որոշակի լինի, թե կոնկրետ ո՞ր դատական ակտերն են ենթակա վերաքննիչ բողոքարկման և ո՞ր դատական ակտերը՝ ոչ:

Ժամանակի ընթացքում դատական պրակտիկայում ի հայտ եկավ վերաքննության առարկայի սահմանման որոշակիության մակարդակը բարձրացնելու անհրաժեշտություն:

Թեև 2007թ. կայացված մի շարք որոշումներում Վճռաբեկ դատարանը փորձում էր այս հարցում ապահովել օրենքի միատեսակ կիրառությունը, սակայն ակնհայտ էր, որ խնդիրը պահանջում է օրենսդրական լուծում:

2007թ. նոյեմբերի 28-ին ընդունված և դեկտեմբերի 27-ին ուժի մեջ մտած ՀՕ-270-Ն օրենքով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում կատարվեցին մեծածավալ փոփոխություններ և լրացումներ, այդ թվում՝ 384-րդ հոդվածը ճանաչվեց ուժը կորցրած և դրա փոխարեն օրենսգրքը լրացվեց նոր՝ 376.1 հոդվածով, որը վերաքննիչ բողոքարկման առարկան սահմանում էր ոչ թե ընդհանրական ձևակերպման, այլ թվարկման եղանակով:

Այնուհանդերձ, վերաքննիչ բողոքարկման առարկայի հետ կապված բոլոր հարցերն այդ օրենսդրական փոփոխությամբ հնարավոր չէրավ լուծել, և մնացած հարցերի լուծումը նախադեպային իրավական դիրքորոշումներով իրականացնում է Վճռաբեկ դատարանը՝ իր սահմանադրական գործառույթի շրջանակներում:

Այս իրավական դիրքորոշումը ձևակերպելիս Վճռաբեկ դատարանը կիրառել է հակասության վերհանման և լուծման իրավամեկնաբանողական հնարքները (տե՛ս §1.1.2 և §1.3.2 ենթակետերը): Միևնույն ժամանակ, Վճռաբեկ դատարանի կողմից սահմանված նախադեպային կանոնը համահունչ է վերաքննիչ բողոքարկման առարկան սահմանելիս օրենսդրի կողմից որդեգրված այն ընդհանուր մոտեցմանը, որ վերաքննության կարգով պետք է բողոքարկվեն, որպես կանոն, միայն վերջնական բնույթի դատական ակտերը՝ մի քանի ատյաններով վարույթի սփռում չառաջացնելու նկատառումով:

Հարկ է նկատել, որ այս իրավական դիրքորոշումը հավասարապես վերաբերում է ինչպես ինքնաբացարկի միջնորդությունը մերժելու մասին (տվյալ գործով ըստ էության բողոքարկվել էր հենց այդպիսի որոշում), այնպես էլ ինքնաբացարկի վերաբերյալ դատական ակտերին:

§8.1.2

«Ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին որոշման կայացումը և վերջիններիս՝ վերաքննության կարգով վերանայումը իրականացվում են տարբեր դատավարական գործառույթների շրջանակներում: Անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին ընդհանուր իրավասության դատարանի որոշումը կայացվում է մինչդատական վարույթի նկատմամբ նախնական դատական վերահսկողության, իսկ նշված ակտերի՝ վերաքննիչ դատարանի կողմից վերանայումը՝ վերադաս դատական ատյանի կողմից ստորադաս դատարանի որոշումների ստուգման և վերանայման գործառույթի շրջանակներում: Հինք ընդունելով նշված հանգամանքը՝ Վճռաբեկ դատարանը անթույլատրելի է համարում անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ նրան կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին որոշումները վերաքննության կարգով բողոքարկելու իրավունքի սահմանափակումը՝ ելնելով այն հանգամանքից՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության, թե դատական քննութ-

յան փուլում գտնվող գործի շրջանակներում են դրանք բողոքարկվել:

(...)

ՀՀ ներպետական քրեադատավարական օրենսդրությունը որևէ փուլային սահմանափակում չի նախատեսում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին ընդհանուր իրավասության դատարանի որոշման բողոքարկման համար: Ուստի (...) սույն գործով ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանը պետք է օրենքով սահմանված ժամկետում ձեռնամուխ լիներ Անուշ Ղավալյանին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին որոշման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգմանը, մինչդեռ դա չի արել՝ դրանով խոչընդոտելով կալանավորման օրինականությունը վիճարկելու անձի իրավունքի իրականացմանը: (...) Սույն գործի շրջանակներում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը, դուրս գալով ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ իրեն վերապահված լիազորությունների շրջանակից և կայացնելով գործն առանց քննության թողնելու մասին որոշում, չի գործել որպես «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան»: «Օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան» արտահայտությունը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը մեկնաբանել է Սոկուրենկոն և Ստրիգուեն ընդդեմ Ուկրաինայի գործով (20 հուլիսի 2006թ., գանգատներ թիվ 29458/04 և 29465/04) որոշման մեջ, որում նշվում է, որ այն դատարանը, որը որոշու-

մը կայացրել է օրենքով հստակ սահմանված լիազորությունների սահմանն անցնելով՝ գանգատարկվող վարույթի կապակցությամբ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառման իմաստով, չի կարող համարվել օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան»:

Մ. Ղափալյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0225/06/08, կայացվել է 2008թ. նոյեմբերի 28-ին, 22, 25 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշումը նույնպես վերաբերում է վերաքննիչ բողոքարկման առարկայի հստակեցմանը: Նաև այն վերաբերում է վերաքննիչ բողոքարկմանը վերաբերող մեկ այլ հիմնախնդրի՝ վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու հիմքերին:

Քննության առարկա գործով վերաքննիչ դատարանը մեկնաբանել էր ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1 հոդվածի 4-րդ կետը՝ դիրքորոշում հայտնելով, որ անձի կալանավորման վերաբերյալ որոշումները (այդ թվում՝ կալանքի ժամկետը երկարացնելու վերաբերյալ որոշումները) չեն կարող վերաքննության կարգով բողոքարկվել, եթե տվյալ գործով մինչդատական վարույթն արդեն ավարտվել է:

Վճռաբեկ դատարանն այս իրավական դիրքորոշմամբ չի համաձայնում վերաքննիչ դատարանի մոտեցմանը և տալիս է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1 հոդվածի 4-րդ կետի ավելի լայն մեկնաբանություն՝ սահմանելով, որ կալանավորման որոշումների բողոքարկումը չի սահմանափակվում մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությամբ:

Որպես այս իրավական դիրքորոշման հիմնավորում՝ Վճռաբեկ դատարանը ելնում է քրեական դատավարությու-

նում գործառութային տարանջատման մեկնակետից և ընդգծում է, որ վերաքննության կարգով կալանավորման որոշումների բողոքարկումը պետք է դիտարկել վերաքննիչ դատարանի կողմից իրականացվող գործառույթի՝ ստորադաս դատարանների կողմից կայացվող դատական ակտերի ստուգման տիրույթում, և այդ գործառույթը պետք է տարանջատել նույն գործերով առաջին աստիճանի դատարանների կողմից իրականացվող գործառույթից, այն է՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունից:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը նաև սահմանել է, որ առանց իրավական հիմքի բողոքն առանց քննության թողնելու մասին որոշում կայացնելու դեպքում (տվյալ դեպքում՝ բողոքարկման ենթակա դատական ակտը համարելով բողոքարկման ոչ ենթակա) վերաքննիչ դատարանը դադարում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի իմաստով «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան» համարվելուց և, հետևաբար, խախտվում է անձի արդար դատաքննության իրավունքը: Այս հետևությանը Վճռաբեկ դատարանը հանգում է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի վերլուծության հիման վրա: Մասնավորապես, *Սոկուրենկոյի* գործով եվրոպական դատարանը վճռել է, որ եթե դատարանը կայացնում է այնպիսի որոշում, որն ընդունելու լիազորություն չունեն, ապա այն չի կարող համարվել «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան»: Փաստորեն, եվրոպական դատարանը, իրականացնելով ակտիվ իրավաբանություն, ընդլայնել է «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան» հասկացության ծավալը՝ դրա ներքո հասկանալով ոչ միայն օրենքի հիման վրա ձևավորվելու, այլև գործելու պահանջը

(մասնավորապես՝ վարույթն ավարտող որոշումներ կայացնելիս):

Այսպիսով, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն այս իրավական դիրքորոշմամբ ընդօրինակում և կիրառում է «Սոկուրենկոյի դոկտրինան», որպես դատարանների կողմից սեփական լիազորությունների շրջանակից դուրս չգալն ապահովող խիստ պահանջ:

«Սոկուրենկոյի դոկտրինան» հետագայում բազմիցս կիրառվել է Վճռաբեկ դատարանի այլ որոշումներում:

§8.1.3

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի իմաստով վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա են ինչպես մինչդատական, այնպես էլ դատական քննության փուլում կայացվող որոշումները: (...) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածը որևէ փուլային սահմանափակում չի նախատեսում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու որոշումների բողոքարկման համար: Քրեադատավարական օրենքն ամրագրում է միայն նշված որոշումների՝ առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացված լինելու փաստը, հետևաբար Վճռաբեկ դատարանն անթույլատրելի է համարում դատական քննության ընթացքում կայացված կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու մասին որոշումների՝ 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիմքով բողոքարկման իրավունքի սահմանափակումը նախաքննության ավարտման պատճառաբանությամբ:

(...)

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի տառացի մեկնաբանման արդյունքում ստացվում է, որ դատական կարգով բողոքարկման ենթակա են միայն կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու մասին որոշումները: Քրեադատավարական օրենքը որևէ նշում չի պարունակում որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքն անփոփոխ թողնելու մասին որոշման՝ վերաքննության կարգով բողոքարկման հնարավորության մասին, մինչդեռ սույն գործով բողոքարկվել է առաջին ատյանի դատարանի՝ Անուշ Ղավայյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցն անփոփոխ թողնելու մասին որոշումը: Հետևաբար, (...) կայացված որոշումը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ուժով չի կարող բողոքարկվել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան»:

/Ա.Ղավայյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵՔԲԴ/0299/01/08, կայացվել է 2008թ. նոյեմբերի 28-ին, 20-21 կետեր/

Այս գործով որոշումը կայացվել է նույն օրը, ինչ նախորդ ենթակետում մեկնաբանվող որոշումը, վերաբերում է նույն անձին, և նույնպես բողոքարկվում է խափանման միջոց կալանքի վերաբերյալ վերաքննիչ դատարանի դատական ակտ: Սակայն այս գործով վերաքննության կարգով բողոքարկվել է ոչ թե կալանավորման ժամկետը երկարացնելու, այլ կալանավորումն անփոփոխ թողնելու մասին առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտ, որը կայացվել է գործի դատական քննության նախապատրաստական փուլում: Այսինքն՝ ի տարբերություն նախորդ ենթակետում ներկայաց-

ված իրավական դիրքորոշման, այստեղ վերաքննիչ բողոքարկման առարկա էր հանդիսացել գործի ըստ էության քննություն իրականացնող դատարանի կայացրած դատական ակտը, այլ ոչ թե դատական վերահսկողություն իրականացնող դատարանի որոշումը:

Ինչպես և նախորդ ենթակետում՝ այս պարագայում ևս վերաքննիչ դատարանը գտել էր, որ դատական քննության փուլում գտնվող գործով կալանքի որոշումը բողոքարկվել չի կարող, և այս որոշմամբ ևս Վճռաբեկ դատարանը սահմանեց, որ վերաքննիչ բողոքարկման ենթակա են խափանման միջոց կալանքն ընտրելու, փոխելու կամ վերացնելու վերաբերյալ որոշումները՝ անկախ նրանից, թե որ վարութային ո՞ր փուլում է գտնվում գործը և ի՞նչ կարգավիճակով է առաջին ատյանի դատարանը կայացրել այդ որոշումը՝ որպես դատական վերահսկողություն իրականացնող մարմին, թե որպես վարույթն իրականացնող մարմին: Այս մոտեցումը հետագայում վերահաստատվեց *Կ.Մնացականյանի* վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի 2008թ. դեկտեմբերի 26-ի ԵԿԴ/0235/06/08 որոշմամբ:

Միևնույն ժամանակ, այստեղ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է հայտնում այն մասին, որ կալանավորումն անփոփոխ թողնելու մասին որոշումը թվարկված չէ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1 հոդվածում՝ որպես բողոքարկման ենթակա դատական ակտ, ուստի այն վերաքննիչ բողոքարկման ենթակա չէ:

§8.1.4

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի [376.1] հոդվածը սպառիչ չի թվարկում վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումները՝ անձին հնարավորություն տալով ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերում բողոքարկել նաև առաջին ատյանի դատարանի՝ օրենքով նախատեսված կարգով կայացված այլ որոշումները:

(...)

[Դ]ատական ակտի բողոքարկման համար սահմանված ժամկետի բացթողումը հարգելի համարելու և ժամկետը վերականգնելու միջնորդության քննարկման արդյունքում դատական ակտը կայացրած դատարանը կայացնում է որոշում, որի բողոքարկման հնարավորությունն ուղղակիորեն նախատեսված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 380-րդ հոդվածի 2-րդ մասում¹], անուղղակիորեն՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 8-րդ կետում:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 174-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ բաց թողնված ժամկետը վերականգնելուց քրեական հետապնդման մարմնի հրաժարումը կարող է բողոքարկվել դատախազին: Բաց թողնված ժամկե-

---

1 ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 380-րդ հոդվածի 2-րդ մաս. «Բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու մասին միջնորդությունը մերժելու որոշումը տասնհինգօրյա ժամկետում կարող է բողոքարկվել վերաքննիչ դատարան, որն իրավունք ունի վերականգնել բաց թողնված ժամկետը և քննել գործը՝ պահպանելով սույն օրենսգրքի 382-րդ հոդվածում և 383-րդ հոդվածի երկրորդ մասում շարադրված պահանջները»:

տը վերականգնելուց դատարանի հրաժարումը վերադաս դատարան բողոքարկման ենթակա չէ, սակայն վերադաս դատարանն իրավունք ունի վերականգնել բաց թողնված ժամկետը՝ իր վարույթում գտնվող գործով:

Ակնհայտ է, որ առկա է հակասություն միևնույն հարցի կարգավորմանն ուղղված՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի ընդհանուր և հատուկ մասերի դրույթների միջև:

Իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 5-րդ մասը նույն իրավական ակտի ընդհանուր և հատուկ մասերի միջև հակասության առկայության դեպքում առաջնությունը տալիս է ընդհանուր մասի դրույթներին, ուստի ենթադրվում է, որ ներպետական օրենսդրությամբ ամրագրված կարգավորման մեխանիզմին համապատասխան՝ սույն գործով կիրառման ենթակա է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 174-րդ հոդվածի 4-րդ մասը:

(...)

Սույն գործով բողոքարկվող ակտն ուղղակիորեն կապված է անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշման հետագա բողոքարկման հնարավորության հետ, և առաջինի բողոքարկման իրավունքի սահմանափակումը անխուսափելիորեն հանգեցնում է երկրորդի բողոքարկման իրավունքի սահմանափակմանը, ինչը հանդիսանում է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի խախտում:

[Ուստի ս]ույն գործով վերաքննիչ բողոք բերելու համար բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու միջնորդությունը մերժելու վերաբերյալ ընդհանուր իրավասության դատարա-

նի որոշման վերաքննության կարգով բողոքարկման հնարավորության ընձեռունը բխում է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայից:

(...)

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով բողոքարկվել է վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա դատական ակտ, որը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը պարտավոր էր վարույթ ընդունել և որոշման կայացմամբ իր դիրքորոշումն արտահայտել վերաքննիչ բողոք բերելու համար բաց թողնված ժամկետի վերականգնման թույլատրելիության կամ անթույլատրելիության վերաբերյալ»:

/Կ.Մնացականյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0235/06/08, կայացվել է 2008թ. դեկտեմբերի 26-ին, 15-19 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն ըստ էության ընդարձակում է վերաքննիչ բողոքարկման առարկան՝ դրա մեջ ընդգրկելով նաև վերաքննիչ բողոքարկման ժամկետը բաց թողնելը հարգելի ճանաչելու միջնորդությունը բավարարելուց հրաժարվելու մասին առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտը:

Հարկ է նկատել, որ այս դիրքորոշումը չունի ընդհանրական բնույթ և վերաբերում է միայն այն դեպքերին, երբ վերաքննիչ բողոքարկման ենթակա «մայր» որոշումը կապված է անձի ազատության իրավունքի (Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդված) սահմանափակման հետ: Որոշման ձևակերպումից պարզ չէ, թե արդյոք Վճռաբեկ դատարանը կհանգե՞ր նույն հետևությանը, եթե վերաքննիչ

բողոքարկման ենթակա «մայր» որոշումը վերաբերել Կոնվենցիայով երաշխավորված այլ իրավունքների: Այս հարցի պատասխանը չի տրվում ոչ այս, ոչ էլ Վճռաբեկ դատարանի որևէ այլ իրավական դիրքորոշմամբ: Կարելի է ենթադրել, սակայն, որ Վճռաբեկ դատարանը նման մտադրություն չի դրսևորել: Հակառակ դեպքում այս նախադեպային կանոնը կձևակերպվեր ավելի լայն ծավալով՝ ընդգրկելով կամ վկայակոչելով կոնվենցիոն և/կամ սահմանադրական այլ իրավունքներ ևս:

Եթե §8.1.2 ենթակետում ներկայացված իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը կիրառում է «Սոկուրենկոյի դոկտրինան» և վերաքննիչ դատարանին համարում է «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանի» չափանիշներին չհամապատասխանող, ապա այս գործով Վճռաբեկ դատարանը նույն հետևությանը չի հանգում, թեև երկու դեպքում էլ վերաքննիչ դատարանն առանց իրավական հիմքի կայացրել է բողոքն առանց քննության թողնելու մասին որոշում: Այսպիսի տարբերակված մոտեցման պատճառը թերևս այն է, որ §8.1.2 ենթակետում ներկայացված գործով Վճռաբեկ դատարանը չի իրականացրել ակտիվ իրավաբանություն, այլ պասիվ, տեքստային իրավամեկնաբանական հնարքների կիրառմամբ հանգել է հետևության, որ կալանքի ժամկետը երկարացնելու վերաբերյալ որոշումները ենթակա են վերաքննիչ բողոքարկման՝ անկախ այն հանգամանքից, թե գործով վարույթը բողոքարկման օրվա դրությամբ դեռ գտնվում է մինչդատական, թե արդեն դատական փուլում: Այսինքն՝ Վճռաբեկ դատարանը խնդրո առարկա օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովել է պարզ, տառացի մեկնաբանություն տալու եղանակով: Մինչդեռ սույն իրավական դիրքորոշ-

մամբ Վճռաբեկ դատարանն ըստ էության գնացել է ակտիվ իրավաբանության ճանապարհով՝ իրականացնելով արժեքային մեկնաբանություն (տե՛ս §1.4.2 ենթակետը): Այս պայմաններում վերաքննիչ դատարանի նկատմամբ «Սուկուրենկոյի դոկտրինան» կիրառելը, կարծում ենք, կլիներ օբյեկտիվ մեղսայնացում:

§8.1.5

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 381-րդ հոդվածի 2-րդ¹] և 4-րդ²] մասերում ամրագրված իրավանորմերի տառացի մեկնաբանման ու համեմատական վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը գալիս է հետևության, որ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը վերաքննիչ դատարանում բողոքարկելու փուլում դատական ակտ կայացնելու իրավասությանը օրենսդիրն օժտել է երկու սուբյեկտների՝ վերաքննիչ դատարանի ողջ կազմին (նախագահող դատավոր և դատական կազմում ընդգրկված երկու դատավոր)՝ վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու մասին որոշման պարագայում, և դատարանի կազմը նախագահող դատավորին՝ վերաքննիչ բողոքը վարույթ

---

1 ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 381-րդ հոդվածի 2-րդ մաս. «Այն դեպքում, երբ վերաքննիչ բողոքը (...) բերվել է 375.4 հոդվածի պահանջի խախտմամբ, վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ այն թողնվում է առանց քննության»:

2 ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 381-րդ հոդվածի 4-րդ մաս. «Ստորադաս դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի դեմ բերված վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելու հարցը լուծվում է դատարանի կազմը նախագահողի կողմից»:

ընդունելու հարցը լուծելու պարագայում: Այլ կերպ՝ առաջին դեպքում որոշումը կայացվում է դատարանի կոլեգիալ կազմով, իսկ երկրորդ դեպքում միանձնյա:

Վերաքննիչ բողոքարկման փուլում որոշում կայացնելիս դատարանի կազմի հարցում տարբերակված մոտեցումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, թե վերաքննիչ դատարանի որոշումը կարող է արդյոք էական ազդեցություն ունենալ վերաքննիչ բողոքարկման իրավունքի արդյունավետ կենսագործման վրա, թե այն ընդամենը կրում է աշխատակարգային բնույթ: Առաջին դեպքում բողոքաբերին պետք է տրվի կոլեգիալության լրացուցիչ երաշխիքը, մինչդեռ երկրորդ դեպքում դրա անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու մասին որոշումը, իր բնույթից ելնելով, անհրաժեշտաբար էական ազդեցություն է ունենում վերաքննիչ բողոքարկման իրավունքի արդյունավետ կենսագործման վրա: Ավելին, ի տարբերություն վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելու մասին որոշման գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի դեմ բերված վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու մասին որոշումը հանդիսանում է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 10.1 կետի իմաստով»:

/Վ.Ալիխանյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԶՅԲԲԴ/0046/01/08, կայացվել է 2009թ. հունիսի 2-ին, 16-17 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշումը դարձյալ վերաբերում է վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու ընթացակարգին: Վճռաբեկ դատարանի այս դիրքորոշման հիման վրա՝ վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու մասին

որոշումը պետք է կայացվի միայն կոլեգիալ՝ երեք դատավորի կազմով:

Վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու մասին որոշումը կայացվում է հետևյալ դեպքերում. (ա) վերաքննիչ բողոքը չի համապատասխանում դրա ձևին և բովանդակությանը ներկայացված օրենսդրական պահանջներին, (բ) բողոքը բերել է այն անձը, ով չուներ այդ իրավունքը, (գ) բողոքը ժամկետանց է, (դ) բողոքը բերվել է այնպիսի դատական ակտի դեմ, որը ենթակա չէ վերաքննիչ բողոքարկման՝ ներառված չէ վերաքննիչ բողոքարկման առարկայի մեջ, (ե) բողոքը բերվել է արագացված դատական քննության կարգով կայացված դատավճռի դեմ, և դրանում հիմնավորվում է, որ դատարանի հետևությունները չեն համապատասխանում գործով ապացույցներին:

Բողոքն առանց քննության թողնելու մասին որոշման հիմքերի շրջանակը սպառնիչ է: Ինչպես երևում է՝ այդ հիմքերը չեն վերաբերում բողոքի հիմնավորումների որակին, այլ կրում են սուսկ ձևական բնույթ: Բողոքի հիմնավորումների որակին վերաքննիչ դատարանը կարող է անդրադառնալ միայն այն դեպքում, երբ բողոքարկման առարկան օրինական ուժի մեջ մտած գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ է: Այդ դեպքում վերաքննիչ դատարանն ամբողջ կազմով (երեք դատավոր) որոշում է բողոքարկման հիմքերի բավարարության հարցը (արդյո՞ք բողոքաբերին առերևույթ հաջողվել է հիմնավորել, որ առաջին ատյանի դատարանի կողմից թույլ է տրվել նյութական կամ դատավարական իրավունքի այնպիսի հիմնարար խախտում, որի արդյունքում խաթարվել է արդարադատության բուն էությունը): Եթե դատական կազմը կհանգի հետևության, որ հիմքերն առերևույթ

առկա են, ապա կոլեգիալ կազմով որոշում կկայացնի դատական նիստ նշանակելու մասին: Հակառակ դեպքում, ՀՀ քր.դատ.օր. 381-րդ հոդվածի 6-րդ մասի իմաստով, պետք է կայացվի բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշում:

Մեկնաբանվող իրավական դիրքորոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը նաև ձևակերպում է օրենսդրի այն մոտեցման հիմնավորումը, ըստ որի՝ վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելը և առանց քննության թողնելը կատարվում են տարբեր դատական կազմերով. առաջին դեպքում՝ միանձնյա, իսկ երկրորդ դեպքում՝ կոլեգիալ՝ երեք դատավորի կազմով: Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանը սահմանում է, որ բողոքն առանց քննության թողնելու համար «կոլեգիալության լրացուցիչ երաշխիքի» տրամադրումը պայմանավորված է այդ որոշման իրավական հետևանքներով, այն է՝ այդ որոշմամբ ըստ էության ավարտվում է վերաքննիչ բողոքարկումը, ուստի դրա օրինականությունը պետք է երաշխավորված լինի հավելյալ իրավական գործիքներով, տվյալ դեպքում՝ կոլեգիալությամբ: Մինչդեռ բողոքը վարույթ ընդունելն ընդամենը «աշխատակարգային», կանխավարկածային բնույթի ընթացակարգ է, ուստի դրա կայացման համար նման հավելյալ երաշխիքի տրամադրումն անհրաժեշտություն չէ:

Այս հիմնավորումն ընդհանրական նշանակություն ունի և ըստ էության կարող է տարածվել վերաքննիչ դատարանի կողմից կայացվող և վերաքննիչ բողոքարկման ընթացակարգը եզրափակող որոշումների ողջ շրջանակի նկատմամբ: Այսպես, երբ *Գ.Հախնազարյանի* վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանը վերհանեց և ամրագրեց «երկրորդ ատյանում գործի քննության երկու ռեժիմների» դրկտրինան, ապա

այդ դոկտորինայի հիման վրա զարգացնելով սույն ենթակետում շարադրված իրավական դիրքորոշումը՝ սահմանեց, որ «կոլեգիալության լրացուցիչ երաշխիք» պետք է տրամադրվի նաև բողոքի քննության պարզեցված կարգի անցնելու դեպքում (տես §8.2.1 և §8.1.6 ենթակետերը):

§8.1.6

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի [389-րդ հոդվածի 3-րդ մասի] բովանդակությունից երևում է, որ դատական նիստ նշանակելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշումը հանդիսանում է այն դատավարական փաստաթուղթը, որի միջոցով դատավարության մասնակիցները տեղեկանում են վերաքննիչ դատարանում բողոքի քննության ժամանակի և տեղի վերաբերյալ, ինչպես նաև, ելնելով դատարանի կողմից որոշված հետազոտման ենթակա ապացույցների ծավալից, պատկերացում են կազմում, թե ինչ սահմաններում է քննվելու բողոքը: Հետևաբար՝ դատական նիստ նշանակելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշումն այն դատավարական փաստաթուղթն է, որում պետք է ամրագրվի, թե արդյոք վերաքննիչ դատարանը մտադիր է վճարելության կարգ կիրառել, թե ոչ:

Հիմնվելով Ալիխանյանի վերաբերյալ գործով Վճարել դատարանի որոշման 16-րդ կետում արտահայտված իրավական դիրքորոշման վրա, Վճարել դատարանը գտնում է, որ վճարելության կարգ կիրառելու որոշում պարունակող վերաքննիչ դատարանի դատական նիստ նշանակելու մասին որոշումը, գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի վերանայմանը վերաբերելու դեպքում, կարող է կայացվել միայն դատարանի կոլեգիալ կազմով: Այդպիսի որոշումը կա-

րող է էական ազդեցություն ունենալ վերաքննիչ բողոքարկման իրավունքի արդյունավետ կենսագործման վրա, ուստի բողոքաբերին պետք է տրվի կոլեգիալության լրացուցիչ երաշխիք:

Բացի այդ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքի 39-րդ հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է, որ «Վճռաբեկ դատարանը վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու հարցը լուծում է կոլեգիալ (...): Ուստի վճռաբեկության կարգ կիրառելու մասին վերաքննիչ դատարանի որոշումը ևս պետք է կայացվի կոլեգիալ:

(...)

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատավարության մասնակիցները պետք է նախապես տեղյակ լինեն, թե ինչ դատավարական ձևով է իրականացվելու բողոքի քննությունը վերաքննիչ դատարանում, քանի որ դա անձի արդար դատական քննության իրավունքի ապահովման կարևորագույն երաշխիք է:

(...)

Այսպիսով, սույն գործով բարձրացված այն հարցի կապակցությամբ, թե որ դեպքերում է վերաքննիչ դատարանը գործը քննում վերաքննության և որ դեպքերում վճռաբեկության կարգով, Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումը հետևյալն է՝ վերաքննիչ դատարանը կարող է գործը քննել վճռաբեկ դատարանում գործերի քննության համար սահմանված կանոններով միայն այն դեպքում, երբ՝

ա) դատական նիստ նշանակելու մասին որոշման մեջ նշել է այդ մասին և հիշյալ որոշումը պատշաճ կարգով ուղարկվել է դատավարության մասնակիցներին,

բ) վերաքննիչ բողոք կամ բողոքի պատասխան ներկայացրած կողմը նոր նյութեր չի ներկայացրել և չի միջնորդել հավաքելու կամ հետազոտելու նոր ապացույցներ, կամ վերաքննիչ դատարանն այն համոզման է եկել, որ կողմը, միջնորդելով գործին կցել նոր նյութեր, կամ դատարան կանչել իր նշած վկային կամ փորձագետին կամ նշանակել փորձաքննություն, չի հիմնավորել, որ առաջին ատյանի դատարանում օբյեկտիվորեն հնարավորություն չի ունեցել կատարելու վերոնշյալ գործողությունները, կամ որ դրանց կատարման վերաբերյալ միջնորդությունները առաջին ատյանի դատարանի կողմից մերժվել են անհիմն»:

/Գ.Յախնազարյանի վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի որոշում, ԵՔԲԴ/0219/01/08, կայացվել է 2009թ. հունիսի 29-ին, 15-19 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշումը պայմանավորված է նույն որոշմամբ ձևակերպված «երկրորդ ատյանում գործի քննության երկու ռեժիմների» դոկտրինայով (տե՛ս §8.2.1), որի հիման վրա գործը երկրորդ ատյանի դատարանում պարզեցված կարգով (վճռաբեկության կարգով) քննելու մասին որոշում կայացնելու պարագայում Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է մի քանի լրացուցիչ երաշխիքներ:

Այդ երաշխիքների տրամադրումը նշված հայեցակարգային մոտեցման պայմաններում դարձել էր անհրաժեշտություն, քանի որ նոր պայմաններում բողոքը վարույթ ընդունելու մասին որոշումը դադարում է զուտ արարողակարգային լինելուց և ազդում է վերաքննիչ դատարանում գործի քննության ռեժիմի վրա: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը

հատուկ վկայակոչել է արդար դատաքննության իրավունքը: Բանն այն է, որ երաշխիքների բավարար ծավալ չտրամադրելու դեպքում արդարացի դատաքննության իրավունքը կարող էր լրջորեն վտանգվել, քանի որ անձը չէր կարող կանխապես գիտենալ իր գործի քննության ծավալը և ըստ այդմ պատշաճորեն նախապատրաստվել իր դիրքորոշման արդյունավետ ներկայացմանը:

Վճռաբեկ դատարանը մասնավորապես նախատեսել է հետևյալ լրացուցիչ երաշխիքները.

1) Գործը վարույթ ընդունելու որոշումը կարող է կայացվել միայն կուլեգիալ՝ դատարանի ողջ կազմով (գործը քննող երեք դատավոր): Կուլեգիալության լրացուցիչ երաշխիքի տրամադրման հայեցակարգային հիմնավորումը ձևակերպվել է Վ.Ալիխանյանի վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի հայտնած իրավական դիրքորոշմամբ (տե՛ս §8.1.5 ենթակետը): Իսկ սույն իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն ուղղակի գտել է, որ այդ հայեցակարգային հիմնավորումը վերաբերելի է նաև պարզեցված կարգով (վճռաբեկության կարգով) վերաքննիչ վարույթ իրականացնելու մասին նախապատրաստական որոշում կայացնելու պարագայում: Այդ փաստարկին Վճռաբեկ դատարանը հավելել է ևս մեկը, որն իր բնույթով ավելի պասիվ իրավաբանության արդյունք է: Այն է՝ քանի որ վերաքննիչ դատարանում պարզեցված ռեժիմով գործի քննությունը նույնացվում է «վճռաբեկության կարգի» հետ, և քանի որ վճռաբեկ դատարանի համար նախատեսված է բողոքը վարույթ ընդունելու կուլեգիալ դատական կազմ, ուստի նույնը պետք է տարածվի նաև վերաքննիչ դատարանում «վճռաբեկության կարգով» գործը քննելու նկատմամբ:

2) Սահմանվել է, որ գործի սովորական (վերաքննության կարգով) քննությունը կանխավարկածալին տարբերակն է, և պարզեցված (վճռաբեկության) կարգի անցնելու համար անհրաժեշտ է, որ վերաքննիչ դատարանն այդ մասին հատուկ նշում կատարի բողոքը վարույթ ընդունելու մասին որոշման մեջ և այդ որոշումը պատշաճ կարգով ուղարկի դատավարության մասնակիցներին: Այսպիսով՝ վերաքննիչ բողոք բերող անձը պարտավոր չէ լրացուցիչ միջնորդել գործը սովորական (վերաքննության) կարգով քննելու համար:

3) Ամրագրվել է պարզեցված (վճռաբեկության) կարգի անցնելու իրավական հիմքերի շրջանակը: Այդ հիմքերն են. (ա) վերաքննիչ բողոք բերած անձը նոր նյութեր չի ներկայացրել և ոչ էլ միջնորդել է հավաքելու կամ հետազոտելու նոր ապացույցներ, (բ) կողմը նման միջնորդություն ներկայացրել է, սակայն միջնորդության մեջ չի հիմնավորել, որ առաջին ատյանի դատարանում օբյեկտիվորեն հնարավորություն չի ունեցել ներկայացնելու նույն միջնորդությունը, կամ որ իր միջնորդություններն առաջին ատյանի դատարանի կողմից մերժվել են անհիմն:

Վճռաբեկ դատարանը չի նախատեսել վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելով գործի քննության պարզեցված (վճռաբեկության) կարգ սահմանելու մասին որոշման բողոքարկման լրացուցիչ երաշխիք, և դա պայմանավորված է գործով վարույթի միասնականությունն ապահովելու նկատառումով. հակառակ պարագայում վարույթը կսփռվեր վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների միջև: Այնուհանդերձ, վերաքննիչ դատարանում գործի քննության ավարտից հետո կողմը կարող է վճռաբեկ դատարանում վիճարկել իր գործով վերաքննիչ դատարանում պարզեցված կարգի կիրառումը՝

առանց պատշաճ ընթացակարգը պահպանելու (օրինակ՝ առանց բողոքը վարույթ ընդունելու մասին որոշումն իրեն ուղարկելու) կամ առանց բավարար իրավական հիմքերի (օրինակ՝ ինքը համոզիչ հիմնավորել էր, որ չէր կարող նոր ապացույց ներկայացնելու միջնորդությունը կատարել առաջին ատյանի դատարանում, սակայն վերաքննիչ դատարանն իր հետ չի համաձայնել):

§ 8.2. Բողոքի քննությունը և լուծումը վերաքննիչ դատարանում

§8.2.1

«[ՀՀ քր.դատ.օր. 390¹] հոդվածի վերլուծությունից երևում է, որ վերաքննիչ դատարանում գործերի քննության կարգի նախատեսման հետ կապված դրույթները միմյանցից տարանջատված են «ինչպես նաև» շաղկապով:

---

1 ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 390-րդ հոդվածի 1-ին մաս, գործող խմբագրություն. «Վերաքննիչ դատարանում գործերի քննությունը կատարվում է սույն գլխում շարադրված կանոններով [վերաքննության կանոններով], ինչպես նաև վճռաբեկ դատարանում գործերի քննության համար սահմանված կանոններով»:

Նույն դրույթի սկզբնական խմբագրություն. «Վերաքննիչ դատարանում գործերի քննությունը կատարվում է առաջին ատյանի դատարաններում գործերի քննության համար սահմանված, ինչպես նաև սույն գլխում շարադրված կանոններով»:

Իրավական ակտերի մասին ՉՉ օրենքի 45-րդ հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ «(...) եթե իրավական ակտում նշված նորմի կիրառումը պայմանավորված է «ինչպես նաև» բառերով բաժանված պայմաններով, ապա «ինչպես նաև» բառերից հետո շարադրված պայմանները համարվում են նախկին պայմանների հետ չկապված պայմաններ»:

(...)

[Այսպիսով,] վերաքննիչ դատարանում գործերի քննութ-
յունը կարող է իրականացվել կամ վերաքննության կարգով
(քրեական դատավարության օրենսգրքի 47-րդ գլխի կանոն-
ներով) կամ վճռաբեկության կարգով (ՉՉ քրեական դատա-
վարության օրենսգրքի 48-րդ գլխի կանոններով):

ՉՉ քրեական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ բա-
ժինը, որը կարգավորում է վերաքննիչ դատարանում վարույ-
թի հետ կապված հարցերը, չի սահմանում այն դեպքերն ու
պայմանները, որոնց առկայության պարագայում գործը կա-
րող է քննվել ՉՉ քրեական դատավարության օրենսգրքի
կամ 47-րդ, կամ 48-րդ գլխի կանոններով: Այսինքն, օրենս-
դիրը այդ վարույթի իրականացման դատավարական ձևի կի-
րառման հետ կապված հարցերը թողել է վերաքննիչ դատա-
րանի հայեցողությանը:

(...)

[ՉՉ քր.դատ.օր. 381-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կե-
տում, 382-րդ հոդվածի 3-րդ մասում, և 385-րդ հոդվածի 2-րդ
մասում ամրագրված] իրավանորմների վերլուծությունից
բխում է, որ լրացուցիչ ներկայացվող ապացույցներով ՉՉ վե-

րաքննիչ քրեական դատարանը բողոքը կարող է քննել այն դեպքերում, երբ համոզվում է, որ բողոքաբերը օբյեկտիվորեն հնարավորություն չի ունեցել այդ ապացույցները ներկայացնել մինչև վերաքննիչ դատարանում գործի քննությունը, այսինքն գործով մինչդատական վարույթի և առաջին ատյանի դատարանում վարույթի ընթացքում:

Լրացուցիչ ապացույցների ներկայացման կամ հետազոտման օբյեկտիվ հիմքերի բացակայության դեպքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը իրավասու է գործը քննել վճռաբեկության, այսինքն, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 418-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:

Սույն գործով վճռաբեկ դատարանի քննության առարկա հանդիսացող հաջորդ հարցն այն է, թե վերաքննիչ դատարանում գործի քննության դատավարական ձևը որոշելուց հետո վերաքննիչ դատարանը պարտավո՞ր է արդյոք դատավարության մասնակիցներին տեղեկացնել վերաքննիչ դատարանում բողոքի քննության կարգի մասին, թե՛ ոչ, և եթե՝ այո, ապա ի՞նչ որոշմամբ և ե՞րբ:

(...)

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի [389-րդ հոդվածի 3-րդ մասի] բովանդակությունից երևում է, որ դատական նիստ նշանակելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշումը հանդիսանում է այն դատավարական փաստաթուղթը, որի միջոցով դատավարության մասնակիցները տեղեկանում են վերաքննիչ դատարանում բողոքի քննության ժամանակի և տեղի վերաբերյալ, ինչպես նաև, ելնելով դատարանի կողմից որոշված հետազոտման ենթակա ապացույցների ծավալից, պատկերացում են կազմում, թե

ինչ սահմաններում է քննվելու բողոքը: Հետևաբար՝ դատական նիստ նշանակելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշումն այն դատավարական փաստաթուղթն է, որում պետք է ամրագրվի, թե արդյոք վերաքննիչ դատարանը մտադիր է վճռաբեկության կարգ կիրառել, թե ոչ:

(...)

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ եթե վերաքննիչ դատարանը գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշման մեջ չի նշել վճռաբեկության կարգով գործը քննելու իր մտադրության մասին, ապա այլևս չի կարող բողոքի քննության ժամանակ փոխել այդ որոշումը և գործը քննել վճռաբեկ դատարանում գործի քննության համար սահմանված կանոններով: Սակայն, եթե վերաքննիչ դատարանը որոշել է գործը քննել վճռաբեկ դատարանում գործի քննության համար սահմանված կանոններով, ապա գործի քննության ժամանակ կարող է փոխել որոշումը և գործը քննել վերաքննիչ դատարանում գործի քննության համար սահմանված կանոններով, եթե օրյեկտիվորեն առկա են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 382-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված հիմքերը»:

/Գ.Հախնազարյանի վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի որոշում, ԵՔԴԴ/0219/01/08, կայացվել է 2009թ. հունիսի 29-ին, 11-15, 19 կետեր/:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 390-րդ հոդվածի 1-ին մասի նախկին խմբագրությունը մեկնաբանվում էր հետևյալ կերպ. եթե որևէ հարց վերաքննիչ վարույթի դատավարական կարգը սահմանող գլխով կարգավորված չէ, ապա գործում է առաջին ատյանի դատարանի համար սահ-

մանված կանոնը: Այսպիսի մեկնաբանությունը հիմնված էր ընդհանուր և հատուկ նորմերի մրցակցության տրամաբանության վրա: Մինչդեռ նշված հոդվածի նոր խմբագրության գործադրումը շեղվում է այդ տրամաբանությունից և ելնում է «երկու զուգահեռ իրավական ռեժիմների» գաղափարից: Այսինքն՝ 390-րդ հոդվածի 1-ին մասը հասկացվում է հետևյալ կերպ. վերաքննիչ դատարանում գործերը կարող են քննվել երկու տարբեր իրավական ռեժիմներով, և որոշակի ընթացակարգի արդյունքում յուրաքանչյուր դեպքում վերաքննիչ դատարանը պետք է որոշի, թե ո՞ր իրավական ռեժիմով է բողոքը քննելու՝ սովորակա՞ն (վերաքննության), թե՞ պարզեցված (վճռաբեկության):

Այս երկու իրավական ռեժիմների տարբերությունը որակական է: Մասնավորապես, ի տարբերություն վճռաբեկության, վերաքննիչ վարույթը կանոնակարգող գլխում սահմանված է.

- կողմերի՝ դատախազի, ամբաստանյալի, պաշտպանի պարտադիր մասնակցություն (390-րդ հոդվածի 3-րդ մաս)

- որ նախագահողի զեկուցումից հետո դատարանը լսում է բողոքում ներկայացված՝ իր հետևությունները հիմնավորելու մասին կողմի ելույթը և դատական ակտը չբողոքարկած հակառակ կողմի պատասխանները (391-րդ հոդված)

- կողմի միջնորդությամբ ապացույցներ հետազոտելու հնարավորություն (391-րդ հոդվածի 4-րդ մաս)

- դատական վիճաբանությունների և ամբաստանյալի վերջին խոսքի հնարավորություն (392-րդ հոդված):

«Երկու զուգահեռ իրավական ռեժիմների» դոկտրինան ունի օբյեկտիվ հիմքեր: Սահմանափակ վերաքննության պայ-

մաններում, երբ վերաքննիչ դատարանը կաշկանդված է բողոքում ներկայացված հիմքերով և հիմնավորումներով, երկրորդ ատյանի դատարանում բողոքի քննությունը էապես տարբեր իրավական գործիքներ է ենթադրում: Այն դեպքում, երբ բողոքաբերը կամ բոլոր բողոքաբերները բարձրացրել են բացառապես գործի փաստերի հետ չկապված, իրավական բնույթի հարցեր, վերաքննիչ դատարանին ներկայացվող ապացույցների անմիջական հետազոտում իրականացնելու պահանջն ուղղակի ավելորդություն է: Այս պայմաններում պարզեցված ընթացակարգով գործի քննությունը չի կարող սահմանափակել կողմերի իրավունքները: Սակայն, եթե բողոքաբերներից առնվազն մեկը ներկայացնում է գործի փաստերի, ապացույցների հետ կապված ողջամիտ պահանջներ և հիմնավորումներ, ապա վերաքննիչ դատարանում պետք է կիրառվեն գործն ըստ էության քննող դատարանին բնորոշ իրավական գործիքներ՝ ապացույցների անմիջական հետազոտում, ապացույցների մրցակցային վերլուծություն դատական վիճաբանությունների տեսքով և այլն:

Վճռաբեկ դատարանը քննարկվող իրավական դիրքորոշմամբ լուծում է այն հարցը, թե արդյո՞ք ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի տառացի մեկնաբանությունը հաստատում է «երկու զուգահեռ իրավական ռեժիմների» դոկտրինան: Այս հարցին հաստատական պատասխան տալով՝ Վճռաբեկ դատարանը նաև ամրագրում է երաշխիքներ, որպեսզի վերաքննիչ դատարանն առանց անհրաժեշտության կամ անհիմն չսահմանի բողոքի քննության պարզեցված կարգ: Մասնավորապես, սահմանվում է, որ վերաքննիչ դատարանը գործի քննության ռեժիմը պետք է որոշի նախապես՝ վերաքննիչ բողոքարկման փուլում, բողոքը վարույթ

ընդունելու մասին որոշմամբ, և այդ մասին պատշաճորեն տեղեկացնի կողմերին: Միևնույն ժամանակ, հատուկ նշվում է, որ բողոքի քննությունը սովորական (վերաքննության) կարգով կատարելու մասին որոշումը ենթակա չէ հետագա վերանայման, մինչդեռ հակառակ որոշումը ենթակա է:

§8.2.2

«[Դ]ատական քննության արագացված կարգ կիրառելու միջնորդությունը քննելիս առաջին ատյանի դատարանը չի կարող անդրադառնալ արարքի նկարագրության և դրա հիմքում դրված ապացույցների համապատասխանության հարցին: Ուստի վերաքննիչ դատարանը ևս իրավասու չէր անդրադառնալու այդ հարցին, քանի որ վերաքննիչ դատարանը, որպես վերանայող ատյան, գործի էության վերաբերյալ չի կարող ավելի լայն լիազորություններ ունենալ, քան առաջին ատյանի դատարանը»:

/Ռ.Արշալույսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԱՐԱԴ/0021/01/08, կայացվել է 2009թ. փետրվարի 17-ին, կետ 21/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն ըստ էության ամրագրում է դատական վերանայման հիմնարար սկզբունքներից մեկի՝ դատական վերանայման ծավալի վերորոնթագ նվազման սկզբունքի¹ մասնավոր դրսևորումը:

Այդ սկզբունքից բխում է, որ այն դատական սխալները, որոնք կարող են ուղղվել վերանայման բացառիկ եղանակով,

---

¹ Տե՛ս «Դատավորի ձեռնարկ: Գիտագործնական վերլուծություն», հեղ. խումբ/ Ընդհանուր խմբագրությամբ Վ. Ենգիբարյանի, Եր., 2010, 291-292 էջեր:

կարող են ուղղվել նաև վճռաբեկությամբ, իսկ այն դատական սխալները, որոնք կարող են ուղղվել վճռաբեկությամբ, կարող են ուղղվել նաև վերաքննությամբ: Միևնույն ժամանակ, բացառիկ վերանայմամբ չեն կարող ուղղվել որոշ այնպիսի սխալներ, որոնք կարող են ուղղվել վճռաբեկությամբ, իսկ վճռաբեկությամբ չեն կարող ուղղվել որոշ այնպիսի սխալներ, որոնք կարող են ուղղվել վերաքննությամբ: Դատական վերանայման ծավալի վերընթաց նվազման սկզբունքից է բխում նաև այն, որ դատական վերանայման որևէ եղանակ, այդ թվում՝ վերաքննությունը չի կարող քննության առարկա դարձնել և ըստ էության լուծում տալ այնպիսի հարցերի, որոնք տվյալ գործով քննության ենթակա չէին առաջին ատյանի դատարանում: Այս սկզբունքը չի տարածվում այն դեպքերի վրա, երբ ստորադաս ատյանում գործի քննության ավարտից հետո ի հայտ են գալիս կամ առաջանում են իրավաբանական նշանակություն ունեցող նոր փաստեր: Օրինակ՝ վերաքննիչ դատարանում գործի քննության ժամանակ լրանում է անձին մեղսագրվող հանցագործության համար սահմանված վաղեմության ժամկետը:

Քննարկվող իրավական դիրքորոշման նշանակությունն այն է, որ դրանով կանխվում է առաջին ատյանի դատարանի՝ որպես արդարադատության հիմնական ինստիտուտի դերի նսեմացման վտանգը, ինչպես նաև ապահովվում է դատական ատյանների միջև գործառութային կապերի տրամաբանական բնույթը:

Հարկ է նկատի ունենալ, որ Վճռաբեկ դատարանի այս իրավական դիրքորոշման ձևավորման կառուցակարգում նշանակալի դեր ունի այն մոտեցումը, որ խնդրո առարկա հարցով (մասնավորապես՝ դատական քննության արագաց-

ված կարգ կիրառելու միջնորդությունը քննելիս արարքի նկարագրության և դրա հիմքում դրված ապացույցների համապատասխանության ստուգում) առաջին ատյանի դատարանը որևէ իրավասություն չունի (տե՛ս §11.3): Եվ այդ հանգամանքից ուղղակիորեն հետևություն է արվում, որ նման իրավասություն չի կարող ունենալ վերաքննիչ դատարանը ևս:

Կարծում ենք, այս իրավական դիրքորոշման հետևողական զարգացման արդյունքում այն կարող է տարածվել նաև վերաքննիչ դատարան-վճռաբեկ դատարան հարաբերությունների վրա՝ այն վերապահումով, որ Վճռաբեկ դատարանը, որպես օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման և իրավունքի զարգացման ինքնավար գործառույթներ իրականացնող մարմին, այդ գործառույթների հիման վրա կարող է իրավական դիրքորոշում արտահայտել ստորադաս դատարանների կողմից ինչպես իրավաչափորեն, այնպես էլ ոչ իրավաչափորեն քննության առարկա դարձված հարցերի կապակցությամբ: Միևնույն ժամանակ, ստորադաս դատարանների կողմից ոչ իրավաչափորեն քննության առարկա դարձված հարցերին անդրադառնալիս Վճռաբեկ դատարանի հետևությունները չեն կարող իրավական հետևանքներ առաջացնել տվյալ կոնկրետ գործով (չեն կարող *res judicata* արժեք ունենալ), այլ կարող են միայն նախադեպային նշանակություն ունենալ (*ergo omnes* բնույթ կրել): Վճռաբեկ դատարանը նման մոտեցում է դրսևորել, օրինակ, *Սեյրան Այվազյանի* վերաբերյալ ՎԲ-17/08 գործով 2008թ. մայիսի 23-ի որոշմամբ (տե՛ս նշված որոշման 21 կետը):

Բաժին 9

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողություն

Սույն աշխատության իններորդ բաժնում ներկայացված են մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները:

Քրեական գործի հարուցմանը, հանցագործության փաստի հաստատմանը, քրեական հետապնդման հարուցմանն ու իրականացմանն ուղղված դատավարական գործունեությունը կազմում է նախնական քննության հիմնական բովանդակությունը և ուղղությունը, որի իրականացման նպատակով դատախազը, քննիչը և հետաքննության մարմինն օժտված են բավական լայն լիազորություններով: Նշված լիազորությունների իրականացումը ենթադրում է քրեական դատավարության ոլորտ ներգրավված անձի, հատկապես կասկածյալի և մեղադրյալի իրավունքների և ազատությունների որոշակի սահմանափակումներ, ուստի տրամաբանական է, որ քրեադատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված են իրավասու պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց անօրինական գործողություններից և որոշումներից անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության առանձնահատուկ դատավարական ընթացակարգեր, որոնց թվին է դասվում մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողությունը:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողությունն արտահայտվում է նրանում, որ հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի և

օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների անօրինական ու անհիմն որոշումները և գործողությունները կարող են բողոքարկվել դատարան:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության իրականացումը կարգավորող դրույթները՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 278-րդ և 290-րդ հոդվածները, զետեղված են «Դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթում» վերտառությունը կրող՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 39-րդ գլխում:

§ 9.1. Նախնական քննության մարմնի որոշումը վերացնելու դատարանի իրավասությունը

§9.1.1

«(...)

[Մ]ինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթում անձի սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության կարևորագույն երաշխիքներից մեկն է և դատախազական հսկողության հետ համատեղ կոչված է ապահովելու նախաքննության մարմնի գործողությունների ու որոշումները

րի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը: Մինչդատական վարույթի նկատմամբ իրականացվող դատական վերահսկողությունը, սակայն, դատախազական հսկողության համեմատ ունի իր խնդիրներով պայմանավորված առանձնահատկություններ, որոնք իրենց հերթին պայմանավորում են վերահսկողության օբյեկտի (առարկայի), վերահսկողության իրականացման ընթացակարգի (դատավարական ձևի), ընդունվող որոշումների և դրանց իրավական նշանակության տարբերությունները:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ իրականացվող դատախազական հսկողության և դատարանի վերահսկողության շրջանակներում քննվող բողոքների արդյունքում խախտված իրավունքների վերականգնման ձևերն ու եղանակները տարբեր են: Համապատասխան բողոքի քննության արդյունքում դատարանն անձի խախտված իրավունքը և ազատությունը վերականգնում է ոչ թե մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմնին դատավարական որոշակի գործողություններ կատարելու ցուցում տալով կամ նրանց որոշումները վերացնելով, ինչպես առկա է դատախազական հսկողության պարագայում (տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածը), այլ թույլ տրված օրինախախտումը վերացնելու և անձի խախտված իրավունքներն ու ազատությունները վերականգնելու վերաբերյալ իրավասու մարմնի (պաշտոնատար անձի) պարտականությունը սահմանելով (...):»:

/Լ.Զարյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0081/11/09, կայացվել է 2010 թվականի փետրվարի 12-ին, կետ 13/:

Սույն որոշմամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը համակարգային վերլուծության է ենթարկել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 278-րդ հոդվածի 2-րդ և 290-րդ հոդվածի 5-րդ մասերը՝ պատասխանելու համար բողոքաբերի կողմից բարձրացված այն հարցին, թե վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում վերաքննիչ դատարանն իրավասո՞ւ է արդյոք որոշում կայացնել նախաքննության մարմնի՝ քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդում չիրականացնելու վերաբերյալ որոշումը և դրա դեմ բերված բողոքը մերժելու վերաբերյալ դատախազի որոշումը վերացնելու մասին:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի մեջբերված նախադեպային որոշումը հստակեցնում է մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության շրջանակներում դատարանի կողմից կայացվող որոշումների բովանդակությանը ներկայացվող պահանջները: Մասնավորապես, *Լ.Զարյանի* վերաբերյալ որոշումից բխում է, որ դատարանն իր որոշման մեջ իրավասու է սահմանել նախնական քննության մարմնի կողմից թույլ տրված օրինախախտումը վերացնելու և դրա արդյունքում անձի խախտված իրավունքները և ազատությունները վերականգնելու վերաբերյալ նախնական քննության համապատասխան մարմնի պարտականությունը: Որևէ դեպքում դատարանն իրավասու չէ որոշակի դատավարական գործողություններ կատարելու՝ ցուցումներ տալ նախնական քննության մարմնին կամ վերացնել վերջիններիս որոշումները:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության շրջանակներում դատարանի կողմից կայացվող որոշումների բովանդակությանը ներկայաց-

վող պահանջների սահմանները հստակեցնելով՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նպատակ է ունեցել տարանջատել մինչդատական վարույթում դատախազական հսկողության և դատական վերահսկողության ինստիտուտների բովանդակությունը կազմող գործառույթները՝ դրանով իսկ նվազեցնելով դատարանի և դատախազության կողմից միմյանց գործառույթներ իրականացնելու հավանականությունը:

§ 9.2. Հսկող դատախազի կողմից կայացվող դատավարական ակտերը և դրանց դատական բողոքարկումը

Այս հարցի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի մեկնաբանությունները կարելի է բաժանել երկու խմբի՝

1. մինչև ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 7-ի ՍԴՈ-844 որոշման կայացումը ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումներում ձևավորված մոտեցում.

2. ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 7-ի ՍԴՈ-844 որոշման կայացումից հետո ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումներում ձևավորված մոտեցման փոփոխություն:

§9.2.1

«(...)

[Մ]ինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության շրջանակներում բողոքարկման ենթակա են բացառապես քրեական հետապնդման մարմինների դատավարական գործողությունները (անգործությունը) և որոշումները:

(...)

(...) [Ք]րեական հետապնդում իրականացնող մարմինների կողմից ներկայացված գրությունները ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի իմաստով որոշում չեն հանդիսանում և հետևաբար չեն կարող առաջացնել նույն դատավարական հետևանքները, ինչ որոշումները:

(...)

(...) [Յետևաբար] եթե դատախազին ներկայացված բողոքի կապակցությամբ նա որոշում չի կայացրել, այլ բողոքաբերին պատասխանել է ցանկացած այլ եղանակով, որը նախատեսված չէ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով, ապա, եթե չեն անցել ներկայացված բողոքի կապակցությամբ դատախազի կողմից որոշում կայացնելու դատավարական ժամկետները, այդ պատասխանների նկատմամբ չեն կարող կիրառվել ո՛չ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի կանոններն ընդհանրապես, ո՛չ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 263-րդ հոդվածի

2-րդ մասի կանոնները մասնավորապես: Այլ կերպ ասած, եթե դատախազի կողմից իրեն ուղղված բողոքի կապակցությամբ կայացվել է ցանկացած այլ ակտ և ոչ թե որոշում, ապա այդ ակտը դատական բողոքարկման առարկա հանդիսանալ չի կարող: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատախազի կողմի որոշում կայացնելու դատավարական ժամկետներն անցնելուց հետո ընդհանուր իրավասության դատարան կարող է բողոքարկվել դատախազի անգործությունը, քանի որ քրեադատավարական օրենքով նախատեսված ընթացակարգը չպահպանելն այդ դեպքում հավասարազոր է անգործության:

(...)

(...) [Ե]լնելով սույն գործի առանձնահատկություններին, մասնավորապես՝ դիմողն իր բողոքում նշել է, որ մինչ գործի վարույթի կարծումը ինքը որպես մեղադրյալ չի հարցաքննվել և որ զրկված է եղել վաղեմության ժամկետների կիրառման վերաբերյալ իր դիրքորոշումը հայտնելու հնարավորությունից, դատավորը պետք է պարտադիր համարեր դիմողի ներկայությունը դատական նիստին:

Վճռաբեկ դատարանի այս դիրքորոշման հիմքում ընկած է այն, որ 33 քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ «Սույն հոդվածի առաջին մասի 6-րդ և 13-րդ կետերում նշված հիմքերով գործի վարույթի կարծում և քրեական հետապնդման դադարեցում չի թույլատրվում, եթե դրա դեմ առարկում է մեղադրյալը: Այս դեպքում գործի վարույթը շարունակվում է սովորական կարգով»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի համաձայն՝ «Քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը ենթակա է կարճման, եթե անցել են վաղեմության ժամկետները»:

Վերոշարադրյալ հոդվածի վերլուծությունից երևում է, որ, չժխտելով, որ անձի կատարած արարքն իր մեջ պարունակում է հանցակազմի հատկանիշներ, վարույթն իրականացնող մարմինը կարող է նրան ազատել քրեական պատասխանատվությունից՝ հիմք ընդունելով այն, որ կատարված արարքը կորցրել է իր վտանգավորության աստիճանը: ՀՀ քրեադատավարական օրենքն այս հիմքով անձին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու պարտադիր նախապայման է դիտում նրա համաձայնությունը, որի բացակայությունը ենթադրում է վարույթի շարունակում ընդհանուր կարգով (...):

/Մ.Ավետիսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0019/11/09, կայացվել է 2009թ. հունիսի 29-ին, 19, 13-16 կետեր/:

Այս գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև ըստ էության բարձրացվել էր այն հարցը, թե քննիչի կողմից քրեական գործի վարույթը կարճելու վերաբերյալ որոշման վերանայման արդյունքում հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող դատախազի կողմից ի՞նչ դատավարական ակտ պետք է կայացվի, և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի իմաստով այդ ակտի նկատմամբ դատական բողոքարկման ի՞նչ ընթացակարգ է ենթակա կիրառման:

Սույն գործի փաստական հանգամանքների ուսումնասիրության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը պարզել էր, որ քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու վերաբերյալ որոշումը մեղադրյալի՝ Մ.Ավետիսյանի կողմից ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 263-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված ժամկետի պահպանմամբ բողոքարկվել է ՀՀ գլխավոր դատախազին, սակայն այդ բողոքի կապակցությամբ դատախազի կողմից որոշում չի կայացվել:

Շարադրված փաստական հանգամանքները համադրելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 261-րդ, 263-րդ և 290-րդ հոդվածների դրույթների համակարգված վերլուծության հետ՝ Մ.Ավետիսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն ըստ էության դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ եթե ներկայացված բողոքի կապակցությամբ դատախազը չի կայացնում որոշում, այլ կազմում է ցանկացած այլ փաստաթուղթ, օրինակ՝ գրություն, ապա վերջինս չի կարող բողոքարկվել դատական կարգով: Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ եթե անցել են դատախազի կողմից որոշում կայացնելու դատավարական ժամկետները, ապա այդ դեպքում դատարան կարող է բողոքարկվել դատախազի անգործությունը:

Մ.Ավետիսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև այն հարցին, թե առաջին ատյանի դատարանում բողոքաբերի բացակայությամբ իրականացված դատաքննությամբ կարող են խախտվել վերջինիս դատավարական իրավունքները, այն պարագայում, երբ գործով վարույթը կարճվել է վաղեմության ժամկետը լրանալու հիմքով:

Վերլուծելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 4-րդ մասը և հաստատված համարելով, որ Մ.Ավետիսյանը դատական նիստին իր մասնակցությունը խոչընդոտող հանգամանքների՝ եղանակային վատ պայմանների մասին նախապես հայտնել է դատարանին, սակայն գործը քննող դատավորի կողմից այն հաշվի չի առնվել, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ դատական նիստին դիմողի ներկայությունը պետք է պարտադիր համարվեր:

Այլ կերպ ասած, եթե քրեական գործով վարույթը կարճվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ և 13-րդ կետերով, այսինքն՝ այնպիսի հիմքերով, որոնք պահանջում են քրեական դատավարության ոլորտ ներգրավված անձի համաձայնության առկայությունը և նման համաձայնության բացակայությունը հիմք է հանդիսանում գործի վարույթը սովորական կարգով շարունակելու համար, ապա մինչդեռատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնող դատարանը պարտավոր է հաշվի առնել այս հանգամանքը և հարգելի պատճառ(ներ)ով նիստին չներկայացած մեղադրյալի բացակայությամբ չքննել ներկայացված բողոքը, եթե վերջինս առարկել է իր նկատմամբ քրեական գործի վարույթը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կամ 13-րդ կետով կարճելու դեմ:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կամ 13-րդ կետերով քրեական գործի վարույթը կարճելու վերաբերյալ շարադրված դիրքորոշումը ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կրկնել է *Անահիտ Սաղաթեյանի* վերաբերյալ 2009 թվականի սեպտեմբերի 16-ի թիվ ԵԿԴ/0020/11/09 որոշման մեջ:

Բացի այդ, *Մ.Ավետիսյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ արտահայտված դիրքորոշումները ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վկայակոչել է «*ԷՄԱԿ-Չորրորդ*» ավտոտեխսպասարկում սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության ներկայացուցիչների վճռաբեկ բողոքի կապակցությամբ կայացրած որոշման մեջ: Վկայակոչված որոշման 17-րդ կետում, մասնավորապես, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մեջբերել է *Մ.Ավետիսյանի* վերաբերյալ որոշման 13-րդ կետում շարադրված իրավական դիրքորոշումը և դրա հիման «*ԷՄԱԿ-Չորրորդ*»-ի վերաբերյալ որոշման մեջ վերահաստատել, որ «(...) ընդհանուր իրավասության դատարանը սույն գործով իրավասու չէր ըստ էության քննության առնել դատախազի գրության դեմ ներկայացված բողոքը»¹:

§9.2.2

«ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 7-ի ՍԴՈ-844 որոշմամբ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի «...և եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» դրույթը, դատական պրակտիկայում դրան տրված նաև «անգործությանը» վերագրվող բովանդակության մասով, որով գործնականում նույն հոդվածի 2-րդ մասի վրա տարածելով 1-ին մասում նախատեսված պայմանն ու նման մեկնաբանությամբ դիմողների նկատմամբ

---

¹ Տե՛ս «ԷՄԱԿ-Չորրորդ» ավտոտեխսպասարկում սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության ներկայացուցիչների վճռաբեկ բողոքի կապակցությամբ կայացված ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 29-ի ԵԿԴ/0111/11/08 որոշման 17-րդ կետը:

կիրառելով հողվածի 1-ին մասը՝ սահմանափակվել են մարդու՝ դատարանի մատչելիության և արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքները, ճանաչվել է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին մասին հակասող և անվավեր:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր որոշման մեջ, անդրադառնալով մինչդատական վարույթում հետաքննություն և նախաքննություն, օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների, պաշտոնատար անձանց, դատախազի որոշումների և գործողությունների դատական բողոքարկման ինստիտուտի սահմանադրաիրավական բովանդակությանը, օրենսդրական կարգավորմանն ու նշանակությանը, ինչպես նաև մինչդատական վարույթում դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության գործառույթների բովանդակությանը, դրանց տարանջատմանը և սահմանադրորեն թուլատրելի շրջանակներին, արձանագրել է հետևյալը.

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի, վերջինիս «Դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթի նկատմամբ» վերտառությունը կրող 39-րդ գլխի նորմերի, համալիր վերլուծությունը վկայում է, որ հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների օրինականության վերաբերյալ բողոքների քննությունը, որպես մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության գործառույթ, ունի իր առանձնահատուկ խնդիրներն ու նպատակները, մասնավորապես բողոքարկվող որոշումների և գործողությունների օրինականությունը (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի և օրենսդրության այլ ակտերի պահանջներին

համապատասխանությունը) ստուգելու արդյունքում պարզել անձի (կասկածյալի, մեղադրյալի, պաշտպանի, տուժողի, քրեական դատավարության այլ մասնակցի կամ այլ անձի) իրավունքների և ազատությունների խախտման փաստը և կայացնել համապատասխան որոշում անձի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականության, կամ բողոքը մերժելու վերաբերյալ:

(...)

Մասնավորապես, վիճարկվող 290 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների որոշումները և գործողությունները բողոքարկող սուբյեկտներ են քրեական դատավարության մասնակիցները և այլ անձինք, որոնց իրավունքները և օրինական շահերը խախտվել են այդ որոշումներով և գործողություններով: Հիշյալ հոդվածի նույն մասի համաձայն քրեական գործերով մինչդատական վարույթում որպես դատական բողոքարկման անմիջական օբյեկտ (առարկա) են հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված որոշումները և գործողությունները, այսինքն՝ այնպիսի որոշումներ ու գործողություններ, որպիսիք հատկապես մատնանշված են օրենսգրքի համապատասխան նորմերում:

(...)

Այսուհանդերձ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 41 հոդվածի համաձայն, դատարանը, ի թիվս քրեական գործերով ընդհանուր այլ լիազորությունների, իրավասու է «...քննել և լուծել հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների (անգործության) դեմ բողոքները»: Այսպիսով, մինչդեռ քրեական վարույթում օրենսդիրը դատարանին լիազորել է քննելու ոչ միայն քրեական վարույթ իրականացնող իրավասու մարմինների ու պաշտոնատար անձանց որոշումների և գործողությունների օրինականության, այլև՝ անգործության վերաբերյալ բողոքները, իսկ «...և եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» պայմանը բացառապես վերաբերում է հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումներին ու գործողություններին, հետևաբար՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի իրավակարգավորման շրջանակներում չէր կարող վերագրվել նաև հիշյալ մարմինների անգործությանը»:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է նաև, որ «քրեական գործերով մինչդեռ քրեական վարույթում բողոքարկման (դատախազական և դատական) ինստիտուտի իրավակիրառման շրջանակներում «գործողություն» և «անգործություն» եզրույթները ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով մինչդեռ քրեական վարույթի իրավակարգավորման շրջանակներում նույնաբովանդակ մեկնաբանվել չեն կարող: (...) «անգործություն» եզրույթն իրավակիրառա-

կան պրակտիկայում, սույն գործի առարկայի շրջանակներում, պետք է ընկալվի որպես հետաքննության, նախաքննության մարմինների, պաշտոնատար անձանց և դատախազի՝ Սահմանադրությամբ և օրենքներով նախատեսված լիազորությունների (որոշումների ընդունում, իրենց լիազորություններից բխող գործունեության իրականացում) չկատարում: Վերջինս նույնպես կարող է առաջացնել իրավական հետևանքներ, պատճառ դառնալ մարդկանց սահմանադրական իրավունքների խախտման: Յետևաբար, նման անգործության դատական բողոքարկման նպատակը և ոչ իրավաչափ գործողության դատական բողոքարկման նպատակը նույնական են՝ հետապնդում են իրավունքների պաշտպանության համանման խնդիր: Այլ բան է, որ օրենսդիրը կարող է սահմանել դրանց բողոքարկման տարբեր ընթացակարգեր, սակայն մեկը մյուսով կլանելու և նման իրավակիրառական պրակտիկա ձևավորելու հանգամանքը վկայությունն է այն բանի, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի առկա խմբագրությունն իր մեջ անորոշություն է պարունակում և կիրառվում է իրավակիրառական պրակտիկայի կողմից դրան տրված բովանդակության շրջանակներում»:

Անդրադառնալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասում նախատեսված դատական բողոքարկման կարգին՝ ՀՀ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ «հետաքննության, նախաքննության մարմինների, պաշտոնատար անձանց, դատախազի որոշումները և գործողությունները դատարան բողոքարկելու՝ անձանց (քրեական դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց) իրավունքը կարող է իրացվել հետևյալ նախապայմանների դեպքում.

- եթե խախտվել են այդ անձանց իրավունքները և օրինական շահերը,

- եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից:

Վերջինիս դեպքում հետևում է, որ անձը դատախազի որոշումը կամ գործողությունը բողոքարկելիս պետք է դիմի նաև վերադաս դատախազին: Իսկ իրավունքների և օրինական շահերի խախտման վերաբերյալ նախապայմանի առաջադրումը վիճարկվող նորմի իրավակարգավորման շրջանակներում խոչընդոտ չի կարող հանդիսանալ անձի բողոքն ըստ էության քննելու համար:

Այսպիսով, ինչպես վկայում է վիճարկվող նորմի իրավական բովանդակությունը, անձն իր իրավունքների ու ազատությունների դատական պաշտպանության 33 Սահմանադրության 18 և 19 հոդվածներով նախատեսված իրավունքն իրացնելիս նախ պարտավոր է դատախազի առջև հայցել իր բողոքի բավարարում, այսինքն արդարադատության մատչելիության իր իրավունքն իրականացնել իրավական պաշտպանության մեկ այլ միջոցի նախապես գործադրման պայմանով:

(...)

33 քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող նորմի դատական պրակտիկայի կողմից տրված մեկնաբանության շրջանակներում այդպիսի պարտադիր պայմանի առկայությունը, երբ քրեական վարույթ իրականացնող մարմնի, պաշտոնատար անձի անգործությամբ խախտվել են քրեական դատավարության մասնակիցների կամ շահագրգիռ այլ անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը, և նա

չի կարող առանց նախապայմանների իրացնել դատական պաշտպանության իր իրավունքը, չի բխում ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածի սահմանադրաիրավական բովանդակությունից:»

Այսպիսով, ՀՀ սահմանադրական դատարանի վերոնշյալ որոշմամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի «և եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» դրույթը, պայմանավորված դատախազի «անգործությամբ», որի կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը ԵԿԴ/0019/11/09 որոշման 16-րդ կետում դիրքորոշում է հայտնել, ճանաչվել է ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին մասին հակասող և անվավեր: Վերոնշյալ որոշման ընդունումից հետո առկա է հակասություն ՀՀ Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-844 որոշման և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի միատեսակ կիրառության կապակցությամբ կայացված Վճռաբեկ դատարանի ԵԿԴ/0019/11/09 որոշման միջև»:

/Ա.Մողրովյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0076/11/09, 2010թ. փետրվարի 12, կետ 13/:

Ինչպես վերը նշվեց, ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 7-ի ՍԴՈ-844 որոշման կայացումից հետո ՀՀ վճռաբեկ դատարանը փոփոխել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 261-րդ, 263-րդ և 290-րդ հոդվածների դրույթների մեկնաբանության կապակցությամբ *Մ.Ավետիսյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ արտահայտված դիրքորոշումը:

Վերը շարադրված իրավական դիրքորոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը փաստորեն վերաշարադրում է Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումը՝ նույն որոշ-

ման հետագա շարադրանքում դրա հիման վրա օրենքի միատեսակ կիրառության իր գործառույթն իրականացնելու համար:

§9.2.3

«(...)

[Մ]ինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում դատական բողոքարկման առարկա անմիջականորեն կարող են հանդիսանալ քրեական հետապնդման մարմինների կողմից ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված որոշումների և գործողությունների օրինական և հիմնավոր չլինելու դեմ բողոքները, եթե դրանք չեն բավարարվել դատախազի կողմից՝ անկախ նրանից, թե բողոքարկման արդյունքում դատախազի կողմից ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված ակտեր են կայացվել, թե դրսևորվել է անգործություն»:

/Ա.Մողրոյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշում, ԵԿԴ/0076/11/09, 2010թ. փետրվարի 12, կետ 15/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն ուղղակիորեն կիրառում է Սահմանադրական դատարանի՝ նախորդ ենթակետում վկայակոչված իրավական դիրքորոշումը և դրա հիման վրա վերանայում է հետագա դատական բողոքարկման ընթացակարգի կապակցությամբ *Մ.Ավետիսյանի* վերաբերյալ գործով որոշմամբ ձևավորած իրավական դիրքորոշումը:

Վճռաբեկ դատարանի նոր մոտեցման հիման վրա՝ քննիչի, հետաքննության մարմնի, օպերատիվ-հետախուզա-

կան գործունեություն իրականացնող մարմինների գործողությունների և որոշումների դեմ բերված բողոքների քննության կարգը չի փոխվում. դրանք հնարավոր է դատական կարգով բողոքարկել միայն հսկող դատախազին անհաջող բողոքարկելուց հետո: Մինչդեռ նշված մարմինների անգործությունը կարող է անմիջականորեն բողոքարկվել դատարան:

Ա.Մողրովյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ձևավորված իրավական դիրքորոշումներն ուղղակիորեն վկայակոչվել և կիրառվել են Արմեն Հովհաննիսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի թիվ ԿԴ/0004/11/09 և Մամիկոն Ռուբիկի Գևորգյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մայիսի 4-ի թիվ ԵԿԴ/0102/11/09 որոշումներում:

§9.2.4

«(...)

Չետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումներն ու գործողությունները մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության օբյեկտ են, իսկ նշված սուբյեկտների որոշումների և գործողությունների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը դատական վերահսկողության առարկա են:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասում նշված սուբյեկտների բողոքարկման ենթակա որոշումների ու գործողությունների շրջանակն ընդգրկում է ինչպես քննչական և դատավարական գործողություն-

ներն ու որոշումները, այնպես էլ բազմաթիվ ընթացակարգային ու քննության կազմակերպմանը վերաբերող հարցեր, որոնք շատ դեպքերում նախնական քննության նկատմամբ դատախազական հսկողության օբյեկտ են: (...)

Այդ է պատճառը, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն դատական վերահսկողության կարգով բերված բողոքները չեն կարող միանգամից ներկայացվել դատարան: Նշված հոդվածում թվարկված սուբյեկտները պարտավոր են իրենց բողոքները ներկայացնել նախ դատախազին, և եթե վերջինս չի բավարարում նրանց բողոքները, ապա բողոքարկման սուբյեկտները նոր միայն իրավունք են ձեռք բերում բողոք ներկայացնելու դատարան: (...):»:

/Ռ.Սուքիասյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-22/08, 11-12 կետեր/:

§9.2.1, §9.2.2 և §9.2.3 ենթակետերում ներկայացված որոշումներից բացի, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մինչդատական վարույթի նկատմամբ հսկողություն իրականացնող դատախազի լիազորությունների հարցին անդրադարձել է նաև Ռ.Սուքիասյանի վերաբերյալ որոշման մեջ: Նշված որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վերլուծել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով սահմանված գործողությունների, անգործության և որոշումների նկատմամբ դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության հարաբերակցությունը և արձանագրել, որ մինչդատական վարույթ իրականացնող մարմինների, ինչպես նաև օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների գործողությունների և որոշումների դեմ բողոքով դատարան դիմելու համար անհրաժեշտ պայման է դատախազի հստակ ձևակերպված մերժումը: Եթե այդպիսի

մերժումը բացակայում է, ապա դատական կարգով կարող է բողոքարկվել դատախազի անգործությունը:

Անշուշտ, այս իրավական դիրքորոշումը պետք է մեկնաբանել և կիրառել §9.2.3 ենթակետում շարադրված այն իրավական դիրքորոշման լույսի ներքո, որ համապատասխան մարմինների անգործությունը կարող է բողոքարկվել դատարան անմիջականորեն՝ շրջանցելով դատախազական հսկողության կառուցակարգը, ինչպես նաև §9.2.1 ենթակետում շարադրված այն իրավական դիրքորոշման լույսի ներքո, որ դատախազը բողոքը կարող է մերժել միայն որոշմամբ, այլ ոչ թե գրությամբ կամ այլ եղանակով:

§ 9.3. ՀՀ գլխավոր դատախազին ուղղված բողոքի՝ կրկին անգամ բողոքարկումը

§9.3.1

«(...)

ՀՀ գլխավոր դատախազին ուղղված բողոքը վերադասության կարգով այլևս չի կարող բողոքարկվել, քանի որ ՀՀ գլխավոր դատախազին վերադաս դատախազ ՀՀ օրենսդրությունը չի նախատեսում:

(...)

[Ս]ույն գործով Ա.Աշրաֆյանը գործել է ՅՅ գլխավոր դատախազի կարգադրությանը և նրա անունից, ուստի տվյալ դեպքում Ա.Աշրաֆյանի գրությունը իրավական առումով հավասարազոր է եղել ՅՅ գլխավոր դատախազի գրությանը: Այլ կերպ ասած սույն գործով բողոքաբերն արդեն բողոք ներկայացրել է ՅՅ գլխավոր դատախազին և սպառել է իր իրավունքների պաշտպանության այդ միջոցը՝ անկախ այն հանգամանքից, թե ով է հանդես եկել որպես ՅՅ գլխավոր դատախազի հանձնարարության կատարող:

Յետևաբար, (...) ՅՅ գլխավոր դատախազին ուղղված բողոքը, որը կատարման է հանձնվել ՅՅ գլխավոր դատախազության ստորաբաժանման ղեկավարին, ենթակա չէ կրկին բողոքարկման վերադասության կարգով»:

/«ԷՄԱԿ-Չորրորդ» ՍՊԸ վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0111/11/08 , կայացվել է 2009թ. հունիսի 29-ին, 19-20 կետեր/:

«ԷՄԱԿ-Չորրորդ»-ի վերաբերյալ որոշմամբ ՅՅ վճռաբեկ դատարանը նախ արձանագրել է, որ ՅՅ գլխավոր դատախազի կողմից քննության առնված բողոքն այլևս վերադասության կարգով բողոքարկվել չի կարող, քանի որ ՅՅ գլխավոր դատախազը ղեկավարում է ՅՅ դատախազության միասնական համակարգը և վերադաս չունի:

Զարգացնելով այս իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանը նաև արձանագրել է, որ «ՅՅ գլխավոր դատախազ»-ի ներքո այս համատեքստում պետք է նկատի ունենալ ոչ միայն այն դեպքերը, երբ ՅՅ գլխավոր դատախազն անձամբ է քննության առնում և լուծում տալիս բողոքին, այլ նաև այն դեպքերը, երբ նրա հանձնարարությամբ

գործում է ՀՀ դատախազության միասնական համակարգի ցանկացած դատախազ:

Դուրս բերված կանոնը ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կիրառել է սույն գործի փաստական հանգամանքների նկատմամբ, որոնց համաձայն՝ բողոքաբերը քննիչի որոշումը բողոքարկել է ՀՀ գլխավոր դատախազին, ում անունից հանդես է եկել ՀՀ գլխավոր դատախազության կոռուպցիոն և կազմակերպված հանցագործությունների գործերով վարչության պետը:

§ 9.4. Հետագա դատական վերահսկողության ժամանակային շրջանակները

§9.4.1

«(...)

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասը հետաքննության և նախաքննության մարմինների որոշումների և գործողությունների դատական կարգով բողոքարկման որևէ սահմանափակում չի նախատեսում կապված գործի քննության դատավարական փուլի հետ: Այսինքն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով, նախաքննության ավարտված լինելը չի կարող խոչընդոտ հանդիսանալ հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմին-

ների՝ ՀՀ քրեադատավարական օրենսգրքով նախատեսված որոշումների և գործողությունների դատական բողոքարկման համար: (...)»:

/«Նարեկ» ՍՊԸ-ի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0050/11/08, կայացվել է 2008թ. նոյեմբերի 28-ին, կետ 22/:

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն իրականացնում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով նախատեսված կառուցակարգի գործողության փուլային շրջանակի ընդարձակ մեկնաբանություն: Այս դիրքորոշման հակառակ մոտեցումը կլիներ այն, որ նշված կառուցակարգը սահմանափակվեր միայն քրեական գործով մինչդատական վարույթով: Մինչդեռ այդ մոտեցման պարագայում մինչև քրեական գործի հարուցումը (հատկապես՝ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների մասով) և մինչդատական վարույթի ավարտից հետո քրեական հետապնդման մարմինների որոշումները, գործողությունները և անգործությունը դուրս կմնային դատական պաշտպանությունից, ինչը Վճռաբեկ դատարանն ըստ էության անընդունելի է համարել:

Բաժին 10

Քաղաքացիական հայցը քրեական դատավարությունում

Սույն աշխատության տասներորդ բաժնում ներկայացվում և մեկնաբանվում են Վճռաբեկ դատարանի այն որոշումները, որոնք վերաբերում են քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցին:

Քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցի քննության և լուծման ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցը հարուցվում, ապացուցվում և լուծվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի դրույթներով սահմանված կանոններով: ՀՀ քաղաքացիադատավարական օրենսդրության նորմերի կիրառումը թույլատրելի է, եթե դրանք չեն հակասում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքին և քաղաքացիական հայցով վարույթի համար անհրաժեշտ են կանոններ, որոնք նախատեսված չեն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով:

Քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայց հարուցվում է կասկածյալի, մեղադրյալի կամ նրա դեմ, ում վրա կարող է գույքային պատասխանատվություն դրվել մեղադրյալի գործողությունների համար: Հետևաբար, քրեական դատավարությունում հարուցված քաղաքացիական հայցով պատասխանող է հանդիսանում ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը, որի վրա օրենքով, քրեական գործով վարույթի ընթացքում ներկայացված հայցի հիման վրա կարող է դրվել գույքային պատասխանատվություն քրեական

օրենսգրքով չթույլատրված արարքով գույքային վնաս պատճառած մեղադրյալի գործողությունների համար: Պարզ է, որ քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցի հարուցումը ենթադրում է հայցադիմումի ներկայացում, որում նշվում է, թե որ քրեական գործով, ով, ուն, ինչի հիման վրա և ինչ չափով է հարուցում քաղաքացիական հայց, հայցադիմումը պետք է նաև բովանդակի խնդրանք՝ վնասի հատուցման համար կոնկրետ դրամական գումարի և գույքի բռնագանձման մասին:

Քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցի հետ կապված վերոնշյալ և մի շարք այլ հարցերի է անդրադարձել Վճռաբեկ դատարանը՝ ելնելով օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման իր սահմանադրական գործառույթից:

§ 10.1. Քրեական դատավարության կարգով քաղաքացիական պատասխանատվության ենթակա անձինք

§10.1.1

«(...)

[Ք]րեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցը կարող է հարուցվել միայն կասկածյալի, մեղադրյալի կամ այն ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձի դեմ, ում

վրա օրենքով, քրեական գործով վարույթի ընթացքում ներկայացված հայցի հիման վրա կարող է դրվել գույքային պատասխանատվություն քրեական օրենսգրքով արգելված արարքով գույքային վնաս պատճառած մեղադրյալի գործողությունների համար: Այդպիսի անձինք են հանդիսանում, օրինակ՝ ծնողները, որդեգրողները, խնամակալները, շրջապատի համար առավել վտանգի աղբյուրի հետ կապված գործունեություն իրականացնող անձինք, որոնք օրենքի ուժով պատասխանատու են մեղադրյալի գործողությունների համար»:

/Կ.Քոսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-43/08, կայացվել է 2008 թվականի սեպտեմբերի 26-ին, կետ 15/:

Այս որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումը հիմնված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 74-րդ և 154-րդ հոդվածների, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 2-րդ մասի վերլուծության վրա, ինչի արդյունքում Ղատարանն արձանագրել է, որ օրենսդիրը սահմանափակել է այն անձանց շրջանակը, ում դեմ քրեական դատավարության կարգով կարող է քաղաքացիական հայց հարուցվել:

Քրեական դատավարության կարգով քաղաքացիական պատասխանատվության ենթակա անձանց շրջանակին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև *Ա.Սահակյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ: Վկայակոչված որոշման պատճառաբանական մասում, համակարգային վերլուծության ենթարկելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 75-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 2-րդ կետերը, 86-րդ հոդվածի 1-ին մասը, Վճռաբեկ դատարանն

արձանագրել է, որ քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայց կարող է հարուցվել՝

- կասկածյալի դեմ,
- մեղադրյալի դեմ,
- այն ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձի դեմ, ում վրա օրենքով սահմանված կարգով, քրեական գործով վարույթի ընթացքում ներկայացված հայցի հիման վրա կարող է դրվել գույքային պատասխանատվություն քրեական օրենսգրքով արգելված արարքով գույքային վնաս պատճառած մեղադրյալի գործողությունների համար:

Մեղադրյալի գործողությունների համար պատասխանատու անձանց թվին են դասվում, մասնավորապես, ծնողները, որդեգրողները, խնամակալները, շրջապատի համար առավել վտանգի աղբյուրի հետ կապված գործունեություն իրականացնող անձինք, որոնք օրենքի ուժով պատասխանատու են մեղադրյալի գործողությունների համար:

Սահմանելով այն անձանց շրջանակը, ում դեմ քրեական դատավարությունում կարող է քաղաքացիական հայց հարուցվել՝ Վճռաբեկ դատարանը շեշտել է, որ որպես քաղաքացիական պատասխանող ներգրավված անձն իրավունք ունի ծանոթանալ առաջադրված մեղադրանքին և բացատրություններ տալ իր դեմ ներկայացված հայցի վերաբերյալ:

§ 10.2. Վկայի քաղաքացիաիրավական պարտականությունները

§10.2.1

«(...)

[Վ]կայի կարգավիճակ ունեցող անձը կարող է քրեական դատավարությունում հանդես գալ որպես քաղաքացիական պատասխանող, եթե նա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասի ուժով հանդիսանում է մեղադրյալի գործողությունների համար պատասխանատու ֆիզիկական անձ և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված ընթացակարգով ներգրավվել է որպես քաղաքացիական պատասխանող և ապահովվել են քրեադատավարական օրենսդրությամբ սահմանված նրա իրավունքները»:

/Ա.Սահակյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵՔՐԴ/0033/01/08, կայացվել է 2009 թվականի նոյեմբերի 26-ին, կետ 24/

Վկայի՝ որպես քրեական դատավարությունում հարուցված քաղաքացիական հայցի պատասխանող կողմի վերաբերյալ հարցադրմանը Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է *Ա.Սահակյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ: Բարձրացված խնդրի վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը նպատակ է ունեցել պարզաբանել, թե քրեական գործի քննությանը վկայի կարգավիճակով մասնակցած Ա.Սահակյանի վրա կարո՞ղ էր, արդյո՞ք, դրվել քրեական դատավարության կարգով քննվող քաղաքացիական հայցի բավարար-

ման պարտականություն այն դեպքում, երբ նա նշված հայցի վերաբերյալ պատշաճ կերպով ծանուցած չի եղել և չեն պահպանվել նրա՝ որպես քաղաքացիական պատասխանողի իրավունքները:

Վկայակոչված որոշման պատճառաբանական մասում, համակարգային վերլուծության ենթարկելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը և 86-րդ հոդվածի 1-ին մասը, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ վկայի կարգավիճակ ունեցող անձը կարող է քրեական դատավարությունում հանդես գալ որպես քաղաքացիական պատասխանող, եթե նա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասի ուժով հանդիսանում է մեղադրյալի գործողությունների համար պատասխանատու ֆիզիկական անձ և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված ընթացակարգով ներգրավվել է որպես քաղաքացիական պատասխանող և ապահովվել են քրեադատավարական օրենսդրությամբ սահմանված նրա իրավունքները:

Մեջբերված կանոնը կիրառելով *Ա.Սահակյանի* որոշմամբ հաստատված համարված փաստական հանգամանքների նկատմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ ստորադաս դատարանները (Երևանի քրեական դատարանը և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը) սույն գործով դատական ակտ կայացնելիս թույլ են տվել քրեադատավարական օրենքի խախտում: Մասնավորապես, քաղաքացիական հայցի հարցը լուծելիս Երևանի քրեական դատարանի կողմից հաշվի չի առնվել այն հանգամանքը, որ Ա.Սահակյանը քաղաքացիական պատասխանող է ճանաչվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրության պահանջների խախտմամբ

(նրան չեն բացատրվել նրա՝ որպես քաղաքացիական պատասխանողի իրավունքները, նա պատշաճ կերպով չի ծանուցվել իր դեմ ներկայացված հայցի վերաբերյալ, ինչպես նաև, ներկայացված հայցի կապակցությամբ չի հարցաքննվել ու դիրքորոշում չի հայտնել)¹:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վերոնշյալ պահանջների խախտումների հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ քրեական գործի քննությանը վկայի կարգավիճակով մասնակցած Ա.Սահակյանի վրա չէր կարող դրվել քրեական դատավարության կարգով քննվող քաղաքացիական հայցի բավարարման պարտականություն, քանի որ նշված հայցի վերաբերյալ նա պատշաճ կերպով չի ծանուցվել և չեն պահպանվել նրա՝ որպես քաղաքացիական պատասխանողի իրավունքները:

Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ Ա.Սահակյանի դեմ ներկայացված քաղաքացիական հայցը Երևանի քրեական դատարանի կողմից պետք է թողնվեր առանց քննության:

Քրեական գործի հետ մեկտեղ քննվող քաղաքացիական հայցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումների թվում *Ա.Սահակյանի* որոշումը կարևորվում է նրանով, որ այն սահմանում է քրեական դատավարության կարգով քննվող քաղաքացիական հայցով անձին որպես պատասխանող ներգրավելու նվազագույն չափանիշը: Վերջինիս համաձայն՝ անձը (այդ թվում՝ վկան) կարող է քրեա-

---

¹ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 2-րդ կետերի համաձայն՝ «Քաղաքացիական պատասխանողը, սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով, իրավունք ունի

1) ծանոթանալ առաջադրված մեղադրանքին,
2) տալ բացատրություններ իր դեմ ներկայացված հայցի վերաբերյալ»:

կան դատավարությունում հանդես գալ որպես քաղաքացիական պատասխանող, եթե.

1. նա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասի ուժով հանդիսանում է մեղադրյալի գործողությունների համար պատասխանատու ֆիզիկական անձ,

2. նրան բացատրվել են նրա՝ որպես քաղաքացիական պատասխանողի իրավունքները,

3. նա պատշաճ կերպով ծանուցվել է իր դեմ ներկայացված հայցի վերաբերյալ,

4. ներկայացված հայցի կապակցությամբ նա հարցաքննվել է ու դիրքորոշում է հայտնել:

Հարկ ենք համարում ընդգծել, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 75-րդ հոդվածը, սահմանելով քաղաքացիական պատասխանողի իրավունքները և պարտականությունները, սպառնիչ ցանկ չի նախատեսում¹: Այսինքն՝ *Ա.Սահակյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ թվարկված են անձին որպես քաղաքացիական պատասխանող ներգրավելու նվազագույն չափանիշները, այլ կերպ՝ իրավունքների այն նվազագույն ծավալը, որը պետք է տրամադրվի որպես քաղաքացիական պատասխանող ներգրավված անձին:

---

¹ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն «Քաղաքացիական պատասխանողն ունի նաև սույն օրենսգրքով նախատեսված այլ իրավունքներ և պարտականություններ»:

§ 10.3. Պետությունը որպես քաղաքացիական պատասխանող

§10.3.1

«ՀՀ պաշտպանության նախարարության կառուցվածքային ստորաբաժանումների գույքը, այդ թվում նաև տրանսպորտային միջոցները, պետության Հայաստանի Հանրապետության սեփականությունն են: Պետական սեփականության օբյեկտների որոշակի մասը բացառիկ սեփականության իրավունքով պատկանում է միայն Հայաստանի Հանրապետությանը: Դրանց շարքն են դասվում նաև զինված ուժերի ունեցվածքը, պաշտպանական կառույցները և այլն, որոնք սեփականության իրավունքով չեն կարող պատկանել ոչ միայն քաղաքացիներին, այլև իրավաբանական անձանց և համայնքներին:

Վերը շարադրվածից հետևում է, որ սույն գործով պատասխանող է ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարությունը, իսկ վնասը հատուցվելու է ոչ թե ՀՀ պաշտպանության, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարությունների, այլ Հայաստանի Հանրապետության կողմից»:

/Ա.Սկրտչյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-150/07, կայացվել է 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ին/:

Պետությունը՝ որպես քաղաքացիական իրավունքի սուբյեկտ, պատասխանատու է իր և իր մարմինների, ինչպես նաև պաշտոնատար անձանց անօրինական գործողություններով այլ սուբյեկտներին պատճառած վնասի համար: Այս եզրակացությանն է հանգել Վճռաբեկ դատարանը՝ Ա.Սկրտչյանի վերաբերյալ որոշման մեջ համակարգային

վերլուծության ենթարկելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1063-րդ և 1065-րդ¹ հոդվածները:

Պետության՝ որպես քաղաքացիական պատասխանողի պարտականությունը սահմանող վերոնշյալ կանոնից բացի, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության կանոնադրությունն ու աշխատակազմի կառուցվածքը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 2002 թվականի հուլիսի 11-ի թիվ 1460-Ն որոշման 2-րդ բաժնի 8-րդ կետի «ժդ» ենթակետի համաձայն՝ պետական մարմինների ապօրինի գործողություններով քաղաքացիներին պատճառված վնասի հատուցման պահանջով ընդդեմ պետության ներկա-

---

¹ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1063-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Քաղաքացուն կամ իրավաբանական անձին պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար անձանց ապօրինի գործողություններով (անգործությամբ) (...) պատճառված վնասը հատուցում է Հայաստանի Հանրապետությունը կամ համապատասխան համայնքը»:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1065-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Այն դեպքերում, երբ սույն օրենսգրքին կամ այլ օրենքներին համապատասխան վնասը հատուցվում է Հայաստանի Հանրապետության կամ համայնքի կողմից, նրանց անունից հանդես են գալիս համապատասխան ֆինանսական մարմինները, եթե այդ պարտականությունը, սույն օրենսգրքի 129-րդ հոդվածի 3-րդ կետին համապատասխան, դրված չէ այլ մարմնի, իրավաբանական անձի կամ քաղաքացու վրա»:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 129-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ «Օրենքներով, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերով, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումներով և համայնքի իրավական ակտերով նախատեսված դեպքերում ու կարգով, նրանց հատուկ հանձնարարությամբ ու նրանց անունից կարող են հանդես գալ իրավաբանական անձինք և քաղաքացիները»:

յացված հայցերով դատարանում որպես պատասխանող հանդես է գալիս նշված նախարարությունը: Այլ կերպ՝ *Ա.Սկրտչյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ արձանագրվել է, որ պետության դեմ ներկայացված ցանկացած, այդ թվում՝ քրեական դատավարության կարգով հարուցված քաղաքացիական հայցով դատարանում պետության անունից պետք է հանդես գա համապատասխան նախարարությունը:

Ա.Սկրտչյանի գործով Վճռաբեկ դատարանը հաստատված է համարել, որ դատապարտյալ Ավետիս Սկրտչյանը հանդիսացել է ՀՀ պաշտպանության նախարարության թիվ 90453 զորամասի շարքային զինծառայող, վարորդ և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 377-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված հանցագործությունը [Մարտական, հատուկ կամ տրանսպորտային մեքենաներ վարելու կամ շահագործելու կանոնները խախտելը, որն անզգուշությամբ առաջացրել է մարդու մահ] կատարել է իրեն ամրակցված՝ ՀՀ պաշտպանության նախարարության կառուցվածքային ստորաբաժանման թիվ 90453 զորամասի «Ուրալ-430» մակնիշի ՊՆ 1868 Տ զինհամարանիշի ավտոմեքենայով:

Պետության՝ որպես քաղաքացիական պատասխանողի անունից հանդես եկող պետական մարմինների վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի վերոշարադրյալ դիրքորոշումը ձևավորվել է՝ *Ա.Սկրտչյանի* գործի փաստական հանգամանքների նկատմամբ կիրառելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1063-րդ և 1065-րդ հոդվածները, ինչպես նաև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1072-րդ հոդվածի 1-ին մասը¹:

---

¹ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1072-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Իրավաբանական անձինք և քաղաքացիները, որոնց

§ 10.4. Քաղաքացիական հայցի լուծումը քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշմամբ

§10.4.1

«(...)

[Յ]ամաներման ակտի կիրառմամբ գործի վարույթը կարճելու մասին որոշում կայացնելու հետ միաժամանակ քրեական դատավարության շրջանակներում քննության է առնվել և ըստ էության լուծվել է նաև քաղաքացիական հայցը, ինչով խախտվել է ՀՀ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 163 և 360 հոդվածների այն պահանջը, որ քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցը լուծվում է դատավճռով: Այնինչ համաներման ակտի կիրառմամբ գործի վարույթի կարճման պայմաններում քաղաքացիական հայցը պետք է թողնվեր առանց քննության քաղաքացիական

գործունեությունը կապված է շրջապատի համար առավել վտանգի աղբյուրի հետ (տրանսպորտային միջոցների, մեխանիզմների, բարձր լարվածության էներգիայի, ատոմային էներգիայի, պայթուցիկ նյութերի, ուժեղ ներգործող թույների և այլնի օգտագործում, շինարարական և դրա հետ կապված այլ գործունեության իրականացում), պարտավոր են հատուցել առավել վտանգի աղբյուրով պատճառված վնասը, եթե չեն ապացուցում, որ վնասը ծագել է անհաղթահարելի ուժի կամ տուժողի դիտավորության հետևանքով: (...): Վնաս հատուցելու պարտականությունը դրվում է առավել վտանգի աղբյուրը սեփականության իրավունքով կամ այլ օրինական հիմքով (վարձակալության իրավունք, լիազորագրով տրանսպորտային միջոցները վարելու իրավունք և այլն) տիրապետող իրավաբանական անձի կամ քաղաքացու վրա»:

հայցվորին պարզաբանելով այն հետազայում քաղաքացիական դատավարության կարգով ներկայացնելու նրա իրավունքը»:

/Փ.Էլիզբարյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-35/07, կայացվել է 2007 թվականի փետրվարի 27-ին/:

Փ.Էլիզբարյանի գործի փաստական տվյալների համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանի կողմից Փ.Էլիզբարյանի նկատմամբ կայացվել է մեղադրական դատավճիռ, և միաժամանակ լուծվել է վերջինիս դեմ հարուցված քաղաքացիական հայցը՝ վճռվել է նրանից հոգուտ պետության բռնագանձել պետությանը պատճառված վնասը:

Վերաքննիչ դատարանը, ամբաստանյալի վերաքննիչ բողոքի հիման վրա քննելով գործը, Փ.Էլիզբարյանի նկատմամբ կիրառել է «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 15-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2006 թվականի հուլիսի 7-ի որոշման 6-րդ կետի «ա» և «բ» ենթակետերը, կարճել է քրեական գործի վարույթը և Փ.Էլիզբարյանի նկատմամբ դադարեցրել քրեական հետապնդումը: Դրա հետ մեկտեղ, վերաքննիչ դատարանը որոշման եզրափակիչ մասում նշել է հետևյալը. «Իրեղեն ապացույց ճանաչված 26 հատ ավտոմեքենաներից հոգուտ ՀՀ-ին բռնագանձել 32.354.372 ՀՀ դրամի չափով, մնացած ավտոմեքենաները վերադարձնել Փ.Էլիզբարյանին»:

Վերոշարադրյալ փաստական հանգամանքները վերլուծելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 163-րդ հոդվածի, 360-րդ հոդվածի 1-ին մասի 10-րդ կետի, 261-րդ և 294-րդ հոդվածների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգել է, որ Փ.Էլիզբարյանի գործի վարույթը համաներ-

ման ակտի կիրառմամբ կարճելու մասին որոշում կայացնելու հետ միաժամանակ քրեական դատավարության շրջանակներում քննության է առնվել և ըստ էության լուծվել է նաև քաղաքացիական հայցը: Դատարանի գնահատմամբ դրանով խախտվել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 163-րդ և 360-րդ հոդվածների այն պահանջը, որ քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցը լուծվում է դատավճռով: Համաներման ակտի կիրառմամբ գործի վարույթի կարճման պայմաններում քաղաքացիական հայցը պետք է թողնվեր առանց քննության քաղաքացիական հայցվորին պարզաբանելով այն հետագայում քաղաքացիական դատավարության կարգով ներկայացնելու նրա իրավունքը:

Սույն գործով, սակայն, Վճռաբեկ դատարանը հաշվի է առել, որ Փ.Էլիզբարյանն արդեն կատարել է իր վրա դրված քաղաքացիաիրավական պարտավորությունը («Փայ Լուզ» ՍՊԸ-ի պարտավորությունների դիմաց 2007 թվականի փետրվարի 15-ին ՀՀ կառավարությանն առընթեր մաքսային պետական կոմիտեի համապատասխան հաշվին է փոխանցել 32.355.000 (երեսուներկու միլիոն երեք հարյուր հիսունհինգ հազար) ՀՀ դրամ): Ուստի, վերոնշյալ հանգամանքի առկայության պարագայում, Դատարանը գտել է, որ գործի վարույթը քաղաքացիական հայցի մասով նույնպես ենթակա է կարճման:

§10.4.2

«(...) Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ օրենսդիրը որդեգրել է քրեական մեղադրանքի հանդեպ քաղաքացիական հայցի ածանցյալ դերի հայեցակարգը: Իսկ դրանից

բխում է, որ քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցը լուծելու համար դատարանը նախ պետք է ապացուցված համարի տվյալ հանցագործության համար անձի մեղավորությունը, որից հետո միայն կարող է անդրադառնալ հանցագործությամբ անմիջականորեն պատճառված գույքային վնասի բնույթի, չափի և դրա հատուցման հետ կապված հարցերին:

Միևնույն ժամանակ, անմեղության կանխավարկածի սահմանադրական սկզբունքից բխում է, որ հանցագործության մեջ անձի մեղավորությունը չի կարող ապացուցված համարվել այլ կերպ, քան մեղադրական դատավճռով: Յետևաբար մեղադրական դատավճռի բացակայության պայմաններում դատարանը չի կարող լուծում տալ քաղաքացիական հայցին»:

/Դ.Գալստյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՇԴ/0008/01/09, կայացվել է 2009 թվականի նոյեմբերի 26-ին, կետ 17/:

Սույն որոշման մեջ սահմանված դիրքորոշումը հիմնված է անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը սահմանող ՅՅ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածը, ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի, ինչպես նաև ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 163-րդ հոդվածի վրա:

Վճռաբեկ դատարանի այս դիրքորոշման իմաստով՝ դատարանը չի կարող քննության առնել քրեական գործով ներկայացված քաղաքացիական հայցը, եթե ապացուցված չի համարել անձի մեղավորությունը նրան մեղսագրվող հանցագործության կատարման մեջ: Ասվածից հետևում է, որ եթե դատարանը արդարացնող կամ ոչ արդարացնող հիմքով կարճում է անձի վերաբերյալ քրեական գործով վարույթը,

ապա չի կարող քննության առնել և լուծել նրա դեմ քրեական դատավարության կարգով հարուցված քաղաքացիական հայցը:

Սահմանված արգելքը Վճռաբեկ դատարանը պատճառաբանում է անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի լույսի ներքո: Մասնավորապես, հաշվի է առնվում այն հանգամանքը, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Հանցագործության համար կասկածվողը կամ մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով», իսկ նույն օրենսգրքի 163-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցը լուծվում է դատավճռով»:

Մեջբերված օրենսդրական դրույթներից հետևում է, որ անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը պահանջում է, որպեսզի անձի մեղավորությունն ապացուցվի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով, և վերջինիս բացակայությունը ենթադրում է, որ անձն անմեղ է: Նույն տրամաբանությամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 163-րդ հոդվածը պահանջում է, որպեսզի քրեական դատավարության կարգով հարուցված քաղաքացիական հայցը լուծվի դատավճռով, այսինքն՝ դատավարական մի փաստաթղթով, որն ամերկբա վկայում է անձի կողմից իրեն մեղսագրվող հանցագործության կատարման մասին:

Կարծում ենք, հենց այս տրամաբանությամբ է առաջնորդվել Վճռաբեկ դատարանը՝ *Դ.Գալստյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ ամրագրելով, որ անմեղության կանխավարկա-

ծի սահմանադրական սկզբունքից բխում է, որ հանցագործության մեջ անձի մեղավորությունը չի կարող ապացուցված համարվել այլ կերպ, քան մեղադրական դատավճռով: Յետևաբար, մեղադրական դատավճռի բացակայության պայմաններում դատարանը չի կարող լուծում տալ քաղաքացիական հայցին:

Դ.Գալստյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը հաստատված է համարել, որ Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը 2009 թվականի հուլիսի 7-ին որոշում է կայացրել *Դ.Գալստյանի* վերաբերյալ քրեական գործի վարույթը կարճելու և նրան կատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին: Վերոնշյալ ակտով դատարանը որոշում է կայացրել *Դ.Գալստյանից* պետությանը պատճառված առանձնապես խոշոր չափի՝ 4.467.800 ՀՀ դրամ վնասը բռնագանձելու մասին:

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը 2009 թվականի սեպտեմբերի 4-ի որոշմամբ օրինական ուժի մեջ է թողել Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի հուլիսի 7-ի որոշումը՝ պատճառաբանելով, որ գործով ձեռք բերված ապացույցներով հաստատվել է, որ *Դ.Գալստյանն* առանց պետական գրանցման, 2007 թվականի մայիսի 1-ից մինչև 2008 թվականի օգոստոսն ընկած ժամանակահատվածում իրականացրել է ապօրինի ձեռնարկատիրություն, որով պետությանը պատճառել է առանձնապես խոշոր չափի՝ 4.467.800 ՀՀ դրամի վնաս:

Մեջբերված փաստական հանգամանքները վերլուծելով *Դ.Գալստյանի* որոշման մեջ սահմանված վերոնշյալ դիրքորոշման լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը հանգել է այն

հետևությունը, որ նախաքննության մարմնի կողմից Ղ.Գալստյանին առաջադրված մեղադրանքում վերջինիս մեղավորությունը կամ անմեղությունը ՀՀ Սահմանադրությամբ և քրեադատավարական օրենքով սահմանված կարգով դատարանում չի ապացուցվել: Մեղսագրված արարքում անձի մեղքն ապացուցված չլինելու պայմաններում չի կարող ապացուցված համարվել նաև մեղսագրված հանցավոր գործողությունների արդյունքում անմիջականորեն պատճառված գույքային վնասը: Սակայն անտեսելով վերոնշյալ հանգամանքը՝ ինչպես առաջին ատյանի դատարանը, այնպես էլ վերաքննիչ դատարանը գտել են, որ հանցագործությամբ անմիջականորեն պատճառված գույքային վնասը ենթակա է հատուցման: Մինչդեռ, ինչպես վերը նշվեց, Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշման համաձայն՝ քրեական գործի վարույթի կարծումը հանգեցնում է նաև քրեական գործով հարուցված քաղաքացիական հայցի հետագա քննության դադարեցման:

Ուստի, կարծում ենք, տրամաբանական է, որ *Ղ.Գալստյանի* վերաբերյալ որոշման եզրափակիչ մասում Վճռաբեկ դատարանն ամրագրել է, որ Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը, համաներման ակտի կիրառմամբ Ղ.Գալստյանի վերաբերյալ քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշում կայացնելով, իրավասու չէր լուծել ներկայացված քաղաքացիական հայցը, այլ պետք է թողներ այն առանց քննության՝ քաղաքացիական հայցվորին բացատրելով ներկայացված քաղաքացիական հայցը քաղաքացիական դատավարության կարգով հարուցելու նրա իրավունքը:

**§ 10.5. Քրեական դատավարության
կարգով
հայց հարուցելու նպատակով
ներկայացվող հայցադիմումը**

§10.5.1

«[Հ]այցադիմումի բացակայության պայմաններում, «Դիլիջան» Ազգային պարկի աշխատակցի ցուցմունքի հիման վրա, քաղաքացիական հայցի բավարարումը չի բխում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջներից»:

Ա.Դավթյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-139/07, կայացվել է 2007 թվականի օգոստոսի 30-ին/:

Նշված որոշման մեջ սահմանված դիրքորոշումը հիմնված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 3-րդ մասի վրա, որի համաձայն՝ հայցադիմումում նշվում է, թե որ քրեական գործով, ով, ում, ինչի հիման վրա և ինչ չափով է հարուցում քաղաքացիական հայց, հայցադիմումը պետք է նաև բովանդակի խնդրանք՝ վնասի հատուցման համար կոնկրետ դրամական գումարի և գույքի բռնագանձման մասին:

Նշված դրույթի լույսի ներքո վերլուծելով Ա.Դավթյանի գործի փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանը համաձայնել է սույն գործով վերաքննիչ դատարանի կայացրած որոշմանը, սակայն նշել է, որ վերջինիս դատական ակտն անորոշ է, քանի որ քաղաքացիական հայցի մասով

բեկանելով դատավճիռը՝ վերաքննիչ դատարանը չի նշել, թե ինչպիսի հանգուցալուծում պետք է ունենա պետությանը պատճառված վնասի հատուցման հարցը: Վճռաբեկ դատարանի կարծիքով՝ վերաքննիչ դատարանը պետք է պարզաբաներ, որ սույն գործով քաղաքացիական հայց կարող էր հարուցվել ընդհանուր՝ քաղաքացիական դատավարության կարգով:

§10.5.2

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ հայցադիմումում նշվում է, թե որ քրեական գործով, ով, ում, ինչի հիման վրա և ինչ չափով է հարուցում քաղաքացիական հայց, հայցադիմումը պետք է նաև բովանդակի խնդրանք՝ վնասի հատուցման համար կոնկրետ դրամական գումարի և գույքի բռնագանձման մասին:

Ինչպես երևում է Կարեն Քոսյանի դեմ ներկայացված հայցադիմումի բովանդակությունից, այն չի համապատասխանում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջներին: Հայցվորը չի պատճառաբանել, թե ինչու պետք է Կարեն Քոսյանը գույքային պատասխանատվություն կրի մեղադրյալի գործողությունների համար: Հայցադիմումը չի բովանդակում նաև խնդրանք վնասի հատուցման համար կոնկրետ դրամական գումարի և գույքի բռնագանձման մասին: Փոխարենը հայցվորը պահանջել է անվավեր ծանաչել ամբաստանյալ Ա.Ղազարյանի և Անուշավան, Արմեն, Ջուլիետա Բարսամյանների ու Կարինե Սիրզոյանի միջև կնքված կեղծ առուվաճառքի պայմանագիրը և դրա հիմքով Ա.Ղազարյանի անվամբ Երևան քաղա-

քի Անդրանիկի փողոցի 27-րդ շենքի թիվ 15 բնակարանի նկատմամբ սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը, Ա.Ղազարյանի և Կ.Քոսյանի միջև կնքված առուվաճառքի պայմանագիրը և դրա հիմքով կատարված պետական գրանցումը»:

/Կ.Քոսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-43/08, կայացվել է 2007 թվականի օգոստոսի 30-ին, կետ 19/:

Այս գործով, վկայակոչելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ հայցադիմումում նշվում է, թե որ քրեական գործով, ով, ում, ինչի հիման վրա և ինչ չափով է հարուցում քաղաքացիական հայց, հայցադիմումը պետք է նաև բովանդակի խնդրանք՝ վնասի հատուցման համար կոնկրետ դրամական գումարի և գույքի բռնագանձման մասին: *Կ.Քոսյանի* գործի նյութերի ուսումնասիրության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ՝

- հայցվորը չի պատճառաբանել, թե ինչու Կարեն Քոսյանը պետք է գույքային պատասխանատվություն կրի մեղադրյալի գործողությունների համար,
- հայցադիմումը չի բովանդակում խնդրանք վնասի հատուցման համար կոնկրետ դրամական գումարի և գույքի բռնագանձման մասին,
- հայցվորը պահանջել է անվավեր ծանաչել ամբաստանյալի և գնորդների միջև կնքված կեղծ առուվաճառքի պայմանագիրը, դրա հիմքով անվավեր ծանաչել վեճի առարկա բնակարանի նկատմամբ սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը, ամբաստանյալի և Կ.Քոսյանի միջև կնքված առուվաճառքի

պայմանագիրը և դրա հիմքով կատարված պետական գրանցումը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 3-րդ մասը կիրառելով *Կ.Քոսյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ արձանագրված փաստական հանգամանքների նկատմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգել է, որ ինչպես առուվաճառքի պայմանագիրը անվավեր ճանաչելու, այնպես էլ բնակարանի նկատմամբ սեփականության իրավունքի պետական գրանցումն անվավեր ճանաչելու մասին հայցային պահանջները քրեական դատավարության ընթացքում ներկայացնելը չի բխում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջներից, և քրեական գործի հետ մեկտեղ քննության ենթակա չէ:

Այսինքն, եթե քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայց հարուցելու նպատակով ներկայացվող հայցադիմումի մեջ նշված չէ, թե ո՞վ, ո՞ւմ նկատմամբ, ինչի՞ հիման վրա և ի՞նչ հայցագնի հայց է հարուցում, ինչպես նաև առկա չէ խնդրանք՝ վնասի հատուցման համար կոնկրետ դրամական գումարի և գույքի բռնագանձման մասին, ապա ներկայացված քաղաքացիական հայցը քրեական գործի հետ մեկտեղ քննության ենթակա չէ: Նման հայցը կարող է հետագայում իր լուծումը ստանալ քաղաքացիական դատավարության կարգով:

Բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի եզրակացությունն առավել ամբողջական ընկալելու համար առաջարկում ենք այն վերլուծել կոնկրետ՝ *Կ.Քոսյանի* գործով ներկայացված քաղաքացիական հայցի օրինակով: Այսպես, Կարեն Քոսյանի դեմ ներկայացված հայցադիմումի բովանդակության ուսումնասիրության արդյունքում Վճռա-

բեկ դատարանը եզրակացրել է, որ հայցադիմումը չի համապատասխանում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջներին: Հայցվորը չի պատճառաբանել, թե ինչու պետք է Կարեն Քոսյանը գույքային պատասխանատվություն կրի մեղադրյալի գործողությունների համար: Հայցադիմումը չի բովանդակում նաև խնդրանք վնասի հատուցման համար կոնկրետ դրամական գումարի և գույքի բռնագանձման մասին: Փոխարենը հայցվորը պահանջել է անվավեր ճանաչել ամբաստանյալ Ա.Ղազարյանի և Անուշավան, Արմեն, Ջուլիետա Բարսամյանների ու Կարինե Միրզոյանի միջև կնքված կեղծ առուվաճառքի պայմանագիրը և դրա հիմքով Ա.Ղազարյանի անվամբ Երևան քաղաքի Անդրանիկի փողոցի 27-րդ շենքի թիվ 15 բնակարանի նկատմամբ սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը, Ա.Ղազարյանի և Կ.Քոսյանի միջև կնքված առուվաճառքի պայմանագիրը և դրա հիմքով կատարված պետական գրանցումը:

Շարադրված փաստական հանգամանքները վերլուծելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համատեքստում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ. ստորադաս դատարանները Կարեն Քոսյանի դեմ ներկայացված քաղաքացիական հայցի մասով թույլ են տվել դատական սխալ, այն է՝ քրեական գործի հետ համատեղ քննվել և լուծում է տրվել մի հարցի, որը քրեական դատավարության կարգով լուծման ենթակա չէ, այլ կարող է իր լուծումը ստանալ քաղաքացիական դատավարության կարգով:

§ 10.6. Քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցի առարկան

§10.6.1

«(...) [Ք]րեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցի առարկան է կազմում հանցագործությամբ անմիջականորեն պատճառված գույքային վնասը, որի հարուցման մասին պահանջը հայցվորը ներկայացնում է մեղադրյալին կամ նրա գործողությունների համար պատասխանատվություն կրող անձին: Քաղաքացիական հայցի առարկայի որոշման համար անհրաժեշտ է, որպեսզի վնասն անմիջականորեն հանցագործությամբ պատճառված լինի»:

/Ա.Սկրտչյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-150/07, կայացվել է 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ին/

Վերը շարադրված եզրակացությանը Վճռաբեկ դատարանը հանգել է՝ համակարգային վերլուծության ենթարկելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 58-րդ, 60-րդ, 154-րդ հոդվածները, 158-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, ինչպես նաև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1058-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

Քրեական դատավարության կարգով հարուցված քաղաքացիական հայցի առարկայի սահմանման վերոնշյալ կանոնը Վճռաբեկ դատարանը կիրառել է *Ա.Սկրտչյանի* գործով հաստատված համարված փաստական հանգամանքների նկատմամբ¹ և արձանագրել, որ սույն գործով ավտոմեքենա-

---

¹ *Ա.Սկրտչյանի* գործով հիմնավորվել է, որ ՀՀ ՊՆ թիվ 90453 զորամասի շարքային զինծառայող, վարորդ, սույն գործով

յի սեփականատիրոջը պատճառված 803.000 ՀՀ դրամ գույքային վնասը հանցագործությանը անմիջականորեն պատճառված գույքային վնաս է, որը քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցի առարկա է, անառարկելիորեն ընդունվել է դատավարության մասնակիցների կողմից և իրավացիորեն բավարարվել է:

Ա.Մկրտչյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև հուղարկավորության, յոթերորդ, քառասուներորդ օրվա արարողությունների, գերեզմանի կառուցապատման և գերեզմանաքարի տեղադրման հետ կապված ծախսերի փոխհատուցման հարցին և քննարկման առարկա դարձրել այն, թե վերջիններս արդյոք քաղաքացիական հայցի առարկայի մեջ մտնո՞ւմ են:

Վերոնշյալ հարցադրման ենթատեքստում Վճռաբեկ դատարանը վերլուծության է ենթարկել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087-րդ հոդվածը, 2006 թվականի փետրվարի 27-ին ընդունված՝ «Հուղարկավորությունների կազմակերպման և գերեզմանատների ու դիակիզարանների շահագործման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին, 2-րդ և 16-րդ հոդվածները¹,

---

դատապարտյալ Ավետիս Մկրտչյանն իրեն ամրակցված «Ուրալ» մակնիշի ՀՀ ՊՆ 1868 Տ զինհամարանիշի ավտոմեքենան վարելիս թույլ է տվել ճեփ-ի 1.2 և 1.3 կետերի պահանջներին հակասող գործողություններ և ընդհարվել է տուժող էղվին Ջոհրաբյանի կողմից վարվող «ՎԱԶ-2106» մակնիշի ավտոմեքենային: Վթարի հետևանքով էղվին Ջոհրաբյանը մահացել է, իսկ ՀՀ ոստիկանության փորձագիտական վարչության թիվ 800-ապ տեղեկանքի համաձայն՝ վթարի հետևանքով «ՎԱԶ-2106» մակնիշի 12 ՏՕ 319 պետհամարանիշի ավտոմեքենայի սեփականատիրոջը պատճառվել է 803.000 ՀՀ դրամ նյութական վնաս:

¹ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Տուժողի մահվան հետ կապված վնասի համար պատասխանատու անձինք պարտավոր են հատուցել

վերջինները համադրել *Ա.Մկրտչյանի* գործի փաստական հանգամանքների¹ հետ և արձանագրել, որ հանցագործութ-

---

հուղարկավորության հետ կապված անհրաժեշտ ծախսերն այն անձին, ով այդ ծախսերը կատարել է:

Այդ ծախսերը կատարած քաղաքացիների կողմից հուղարկավորության համար ստացած նպաստները չեն հաշվարկվում վնասների հատուցման հաշվում:

«Յուղարկավորությունների կազմակերպման և գերեզմանատների ու դիակիզարանների շահագործման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածը սահմանում է, որ սույն օրենքը կարգավորում է գերեզմանատների և դիակիզարանների շահագործման հետ կապված իրավահարաբերությունները և սահմանում է հուղարկավորության արարողությունների կազմակերպման պետական կարգավորման հիմնական սկզբունքներն ու պայմանները: Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածը հուղարկավորությունը բնորոշում է որպես «մարդու մահից հետո նրա մարմինը հողին հանձնելու կամ դիակիզելու արարողություն»:

«Յուղարկավորությունների կազմակերպման և գերեզմանատների ու դիակիզարանների շահագործման մասին» ՀՀ օրենքի 16-րդ հոդվածը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087-րդ հոդվածում նշված հուղարկավորության հետ կապված անհրաժեշտ ծախսերի շարքն է դասում անհրաժեշտ փաստաթղթերի ձևակերպումը, դիահերձումը, դագաղի հատկացումը, մահացածի մարմնի (աճյունի) տեղափոխումը գերեզմանատուն, հուղարկավորումը, մետաղե ցուցատախտակի տեղադրումը: Յուղարկավորության հետ կապված ծախսերը պետք է լինեն ողջամիտ՝ ըստ արժեքի, և անհրաժեշտ՝ ըստ նպատակահարմարության. դագաղի արժեքը, դիահերձարանի ծառայությունները, դագաղը գերեզման հասցնելը, գերեզման փորելը, թաղման ծիսակարգի ծախսերը (հուղարկավորման կարգը, արարողությունը եկեղեցում, հոգեհացը):

¹ *Ա.Մկրտչյանի* գործի նյութերի, ինչպես նաև հայցադիմումին կից ներկայացված փաստաթղթերի համաձայն՝ հուղարկավորության և հոգեհացի արարողության համար կատարվել են 643.000 ՀՀ դրամի ծախսեր, որոնք հաշվարկվել են «Յուղարկավորությունների կազմակերպման և գերեզմանատների ու դիակիզարանների շահագործման մասին» ՀՀ օրենքի և ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան, ամբողջությամբ ընդգրկել են միայն հուղարկավորության համար անհրաժեշտ ծախսերը, որոնք արվել են փաստացի և

յամբ անմիջականորեն պատճառված 803.000 ՀՀ դրամ գույքային վնասի և հուղարկավորության հետ կապված 643.000 ՀՀ դրամ անհրաժեշտ ծախսերի մասով քաղաքացիական հայցի բավարարումը առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների կողմից հիմնավորված և պատճառաբանված է, քանի որ բխում է 2006 թվականի փետրվարի 27-ի «Հուղարկավորությունների կազմակերպման և գերեզմանատների ու դիակիզարանների շահագործման մասին» ՀՀ օրենքից և լիովին համապատասխանում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 58-րդ, 60-րդ, 158-րդ հոդվածների և ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1058-րդ, 1087-րդ հոդվածների պահանջներին:

Վերը կատարված վերլուծությունից կարելի է եզրակացնել, որ քրեական դատավարության կարգով հարուցված քաղաքացիական հայցի առարկայի մեջ մտնում են հուղարկավորության ծախսերը: Ընդհանուր կանոնը, որով առաջնորդվել է Վճռաբեկ դատարանը *Ա.Մկրտչյանի* գործով և ընդհանրապես քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցի առարկայի մեջ հուղարկավորության ծախսերը ներառելիս, հետևյալն է՝ հուղարկավորության ծախսերի հատուցումը պետք է լինի այն չափով, ինչ չափով ապացուցված է, որ այդ ծախսերն արվել են փաստացի և անհրաժեշտաբար ու ողջամիտ են իրենց ծավալով: Այսինքն՝ Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է երկու չափանիշ՝ *անհրաժեշտություն* և *ողջամտություն*, որոնց սանդղակով էլ պետք է «գնահատվեն» քրեական դատավարության կարգով հարուցված քաղաքա-

---

անհրաժեշտաբար ու ողջամիտ են իրենց ծավալով և անառարկելիորեն ընդունվել են դատավարության մասնակիցների կողմից:

ցիական հայցի առարկայի մեջ մտնող՝ հուղարկավորության ծախսերը:

Ա.Սկրտչյանի գործով յոթերորդ, քառասուներորդ օրվա արարողությունների, գերեզմանի կառուցապատման և գերեզմանաքարի տեղադրման հետ կապված ծախսերի փոխհատուցման հարցի կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ վերոնշյալ ծախսերը հանցագործությամբ անմիջականորեն պատճառված գույքային վնաս չեն, դուրս են 2006 թվականի փետրվարի 27-ի «Հուղարկավորությունների կազմակերպման և գերեզմանատների ու դիակիզարանների շահագործման մասին» ՀՀ օրենքով, ինչպես նաև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087-րդ հոդվածով սահմանված հուղարկավորության հետ կապված անհրաժեշտ ծախսերից: Այդպիսի հայցերը ներկայացվում, ապահովվում, ապացուցվում, քննվում և լուծվում են ընդհանուր հիմունքներով՝ քաղաքացիական դատավարության կարգով:

**§ 10.7. Քաղաքացիական հայցի
քննությունը
վերաքննության կարգով**

§10.7.1

«(...)

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը, քննության առարկա դարձնելով քաղաքացիական հայցը, դուրս է եկել վերաքննիչ դատարանում գործի քննության սահմաններից, քանի որ վերաքննիչ բողոքը չի պարունակել պահանջ՝ քաղաքացիական հայցի մասով [առաջին ատյանի դատարանի] դատավճիռը բեկանելու կամ փոփոխելու մասին»:

/Ա.Գրիգորյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-ԵՔՐԴ/0057/01/08, կայացվել է 2009 թվականի փետրվարի 17-ին, կետ 27/:

Ա.Գրիգորյանի վերաբերյալ որոշման մեջ սահմանված դիրքորոշումից աներկբա բխում է, որ վերաքննության կարգով քաղաքացիական հայցի վերանայման համար անհրաժեշտ է, որպեսզի վերաքննիչ բողոքում առկա լինի քաղաքացիական հայցի մասով առաջին ատյանի դատարանի որոշումը վերանայելու պահանջ:

§ 10.8. Համապարտ պատասխանատվություն

§10.8.1

«ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությամբ սահմանված համապարտ պատասխանատվության ինստիտուտը կանոնակարգող իրավադրույթների վերլուծությունից բխում է, որ տուժողի առջև պատասխանատու են բոլոր պարտապանները: Համապարտ պատասխանատվության դեպքում վնաս կրած անձն իրավունք ունի պահանջ ներկայացնելու ինչպես բոլոր պարտապաններին համատեղ, այնպես էլ նրանցից յուրաքանչյուրին, այդ թվում այն պարտապանին, ով ի վիճակի է փոխհատուցել նրա կրած վնասները: Այլ կերպ համապարտ պարտապաններից մեկից լրիվ բավարարում չստացած պարտատերն իրավունք ունի չստացած մասը պահանջել մյուս համապարտ պարտապաններից: Ավելին համապարտ պատասխանները պարտապան են մնում այնքան ժամանակ, քանի դեռ պարտավորությունը լրիվ չի կատարվել»:

Ն.Ղազարյանի և Ա.Համբարձումյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ՎԲ-178/07, կայացվել է 2007 թվականի հոկտեմբերի 26-ին/:

Վերոշարադրյալ դիրքորոշումը Վճռաբեկ դատարանն արտահայտել է քրեադատավարական և քաղաքացիաիրավական մի շարք դրույթների համակարգային վերլուծության արդյունքում: Այսպես.

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Քաղաքացիական հայցով որոշումն ընդունվում է քաղաքացիական օրենսդրության նորմերին համապատասխան»:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1073-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. «Վնասը համատեղ պատճառած անձինք տուժողի առջև կրում են համապարտ պատասխանատվություն»:

Համաձայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 362-րդ հոդվածի՝

«1. Պարտատերերի համապարտ պարտականության դեպքում պարտատերն իրավունք ունի, ինչպես բոլոր պարտապաններից համատեղ, այնպես էլ յուրաքանչյուրից պահանջել կատարելու պարտավորությունն ինչպես լրիվ, այնպես էլ պարտքի մի մասով:

2. Համապարտ պարտապաններից մեկի լրիվ բավարարում չստացած պարտատերն իրավունք ունի չստացած մասը պահանջել մյուս համապարտ պարտապաններից:

3. Համապարտ պարտապանները պարտական են մնում այնքան ժամանակ, քանի դեռ պարտավորությունը լրիվ չի կատարվել»:

Համաձայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 364-րդ հոդվածի՝

«1. Պարտապաններից մեկի կողմից համապարտ պարտականությունը լրիվ կատարելը մնացած պարտապաններին ազատում է պարտատիրոջ հանդեպ պարտականությունը կատարելուց:

2. Եթե այլ բան չի բխում համապարտ պարտապանների հարաբերություններից, ապա՝

1) համապարտ պարտականությունը կատարած պարտապանը մնացած պարտապանների նկատմամբ ունի հավասար բաժիններով հետադարձ պահանջի իրավունք՝ հանելով իր բաժինը.

2) համապարտ պարտականությունը կատարած պարտապանին համապարտ պարտապաններից մեկի չվճարածը հավասար բաժիններով ընկնում է չվճարած պարտապանի և մնացած պարտապանների վրա»:

Բաժին 11

Արագացված դատաքննության վերաբերյալ իրավական դիրքորոշումներ

Սույն աշխատության տասնմեկերորդ բաժնում ներկայացվում և մեկնաբանվում են Վճռաբեկ դատարանի այն որոշումները, որոնք վերաբերում են արագացված դատաքննությանը: Այդ ինստիտուտը լրացվել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում 2007թ. փետրվարի 21-ի ՀՕ-93-Ն օրենքով՝ որպես առանձին գլուխ (Գլուխ 45.1. *Դատական քննության արագացված կարգի կիրառումը առաջադրված մեղադրանքի հետ ամբաստանյալի կամ մեղադրյալի համաձայնության դեպքում*):

Արագացված դատաքննության նպատակը, մի կողմից, դատարանների բեռնաթափումն է ու ռեսուրսի խնայողությունը, իսկ մյուս կողմից՝ հանցանք կատարած անձանց պետության հետ համագործակցության խրախուսումը:

Չնայած այս ինստիտուտը տարբեր դրսևորումներով գործում է աշխարհի գրեթե բոլոր զարգացած քրեադատավարական համակարգերում, այնուհանդերձ, այն երբեք միանշանակորեն չի ընդունվել, քանի որ արագացված դատաքննությունն ըստ էության իրենից ներկայացնում է արդարադատության հիմնարար սկզբունքներից շեղում: Մասնավորապես, այս դեպքում չի կատարվում ապացույցների անմիջական հետազոտում և դրա հետևանքով հասարակության համար արդարադատությունը կորցնում է իր «տեսանելիությունը»: Ավելին, օբյեկտիվորեն հնարավոր են դեպքեր, երբ նվազ պատիժ ստանալու գնով մեղքն ընդունելը ձեռնտու

կլիմի իրականում հանցանք չկատարած մեղադրյալի համար, քանի որ այդ դեպքում նա կապահովագրի իրեն առավել խիստ պատժից: Բացի դրանից, այս ինստիտուտը կարող է հիմք հանդիսանալ քրեական դատավարության մասնակիցների, առաջին հերթին՝ տուժողների շահերի պաշտպանության համար, եթե նրանք չներգրավվեն արագացված դատաքննության մասին որոշում կայացնելու գործընթացին:

Այսպիսով, արագացված դատաքննությունը սկզբունքորեն անխուսափելի լինելով, միևնույն ժամանակ խիստ խնդրահարույց ինստիտուտ է, և Վճռաբեկ դատարանն իրավունքի զարգացման իր գործառույթն իրականացնելիս փորձել է լուծում տալ արագացված դատաքննությունը կանոնակարգող օրենսդրության մեջ առկա որոշ խնդիրների:

§11.1

«[Դ]ատական քննության արագացված կարգ կիրառելու դեպքում լիարժեքորեն երաշխավորված են ամբաստանյալի՝ ԳԳ Սահմանադրությամբ ամրագրված պաշտպանության իրավունքի իրականացման բոլոր հնարավորությունները: Օրենսդիրն արագացված կարգի կիրառման դեպքում սահմանում է ամբաստանյալի արդարացի դատաքննության իրավունքի կենսագործման համար անհրաժեշտ իրավունքների բավական լայն շրջանակ, ինչպես նաև ամբաստանյալի համար նախատեսում է բարենպաստ իրավական հետևանքներ՝ մեղմ պատիժ նշանակելու, հայցի դեմ առարկելու դեպքում այն առանց քննության թողնելու, դատական ծախսերից ազատվելու և այլ ձևով:

Միևնույն ժամանակ, (...) ԳԳ քրեական դատավարության օրենսգիրքը որևէ կանոն կամ ընթացակարգ չի սահմա-

նում, որն ամրագրեր տուժող կողմի (այդ թվում տուժողի, տուժողի ներկայացուցչի և օրինական ներկայացուցչի, տուժողի իրավահաջորդի) ներգրավվածությունը արագացված կարգի կիրառման հարցում: Այլ կերպ՝ տուժող կողմի դիրքորոշումը հաշվի առնելու պահանջ ամրագրված չէ ո՛չ մեղադրողի համար՝ արագացված դատական քննության դեմ առարկելու կամ չառարկելու հարցը լուծելիս, և ո՛չ էլ դատարանի համար՝ արագացված դատական քննության անցնելու մասին որոշում կայացնելիս:

(...)

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «իր խախտված իրավունքները վերականգնելու (...) համար» սահմանադրական ձևակերպումը¹ որոշակիորեն վերաբերելի է նաև քրեական գործով տուժողին (նաև տուժողի իրավահաջորդին), քանի որ տուժողն այն անձն է, որի իրավունքները հանցագործությամբ խախտվում են: Ընդ որում, տուժողի իրավաչափ շահերի շրջանակում է իրեն հասցված վնասի վերականգնումը, իրեն վնաս պատճառած արարքի հանգամանքների լրիվ բացահայտումը ու դրա ճիշտ քրեաիրավական որակումը, իր նկատմամբ հանցանք կատարած անձի դատապարտումը և արդարացի պատժի նշանակումը: Այդ շահերի ապահովման երաշխիքներից է տուժողի իրավունքը, որպես-

---

1 ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդված. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու (...) համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ (...) իր գործի հրապարակային քննության իրավունք»:

զի իր գործով դատական քննությունն ընթանա «արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ»:

/Տ.Քամայանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵՇԴ/0097/01/09, կայացվել է 2010թ. մարտի 26-ին, 14-15, 18 կետեր/:

Այս իրավական դիրքորոշումը սկզբունքային նշանակություն ունի արագացված դատական քննության ժամանակ՝ մասնավորապես, և քրեական դատավարությունում՝ ընդհանրապես, տուժողի դերի իմաստավորման համար: Այս իրավական դիրքորոշումը մեկնակետ է նույն որոշման հետագա շարադրանքում տուժողի լրացուցիչ իրավունքների վերհանման համար (§11.2)՝ նույն սկզբունքով, ինչ §3.1.1 ենթակետում ներկայացված Գ.Միքայելյանի գործով ազատությունից զրկված անձի կարգավիճակի վերաբերյալ դիրքորոշումը՝ ազատությունից զրկված անձի նվազագույն իրավունքների վերհանման համար (§3.1.2):

Այս իրավական դիրքորոշման հիմքում առաջին հերթին ընկած է ՀՀ Սահմանադրությամբ արդար դատաքննության իրավունքի ամրագրման առանձնահատկությունը: Այսպես, եթե քրեական ոլորտն արտահայտող ձևակերպման ընտրության հարցում («ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածության պարզում») ՀՀ Սահմանադրությունը հետևել է Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 14-րդ և Սարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածների եզրաբանությանը, ապա նույնը չի կարելի ասել 19-րդ հոդվածի կիրառելիությունը սահմանող երկրորդ հասկացության՝ «խախտված իրավունքների վերականգնման» պարագայում: Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային

դաշնագրում կիրառված համարժեք արտահայտությունն է «իրավական հայցով անձի իրավունքների և պարտականությունների որոշումը», իսկ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայում՝ «քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների որոշումը»: Նշվածից ակնհայտ է, որ ՀՀ Սահմանադրության ձևակերպումն ընդգրկում է պաշտպանության ավելի լայն ոլորտ, քան Դաշնագրի և Կոնվենցիայի ձևակերպումները, քանի որ ՀՀ Սահմանադրության ձևակերպումը ո՛չ հստակեցնում է պաշտպանության ենթակա իրավունքի բնույթը («քաղաքացիական» լինելը՝ ինչպես Կոնվենցիայում) և ո՛չ էլ սահմանում է իրավունքի պաշտպանության հստակ դատավարական գործիք («իրավական հայց»՝ ինչպես Դաշնագրում):

Այսպիսով, ըստ Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշման՝ տուժողի ենթադրաբար խախտված իրավունքները ներառվում են ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի պաշտպանության ներքո, և տուժողն ունի արդար դատաքննության որոշակի երաշխիքներով օժտված լինելու իրավունք, այդ թվում՝ արագացված դատաքննության ընթացակարգին իրական ներգրավվածության ու մասնակցության եղանակով: Ընդ որում, արդարացի դատաքննության՝ տուժողի իրավունքը պետք է հարաբերական համարժեքություն ունենա մեղադրյալի՝ արդարացի դատաքննության իրավունքին: Սա քննարկման առարկա իրավական դիրքորոշման հիմնական գաղափարն է, որի ամբողջական կենսագործումը դուրս է դատական իշխանության իրավագործությունից:

Չնայած այս իրավական դիրքորոշման ձևավորման փաստարկման համակարգում առաջնային նշանակություն ունի ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի իրավակարգա-

վորումը, սակայն այն միակը չէ: Վճռաբեկ դատարանը հաշվի է առել նաև հարցի կապակցությամբ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը (*Յան-կովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի* գործով վճիռը), ինչպես նաև ուղղորդող նշանակություն ունեցող միջազգային-իրավական կարգադրագրեր:

Այսպես, չնայած Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի հիման վրա արդար դատաքննության իրավունքն ուղղակիորեն չի ներառում տուժողների իրավունքները, այնուհանդերձ, Եվրոպական դատարանն իր նախադեպային իրավունքում կարևորել է հանցագործության զոհերի շահերի պաշտպանության կառուցակարգեր սահմանելու անհրաժեշտությունը: Այդ հիմնավորումը Եվրոպական դատարանը տվել է Կոնվենցիայի ոչ թե 6-րդ, այլ 8-րդ հոդվածի շրջանակում՝ որպես անձնական կյանքի հարգման իրավունքի ապահովման դատավարական բաղադրատարր, որը ենթադրում է արդյունավետ կառուցակարգերի սահմանում և դրանց արդյունավետ կենսագործում:

Վճռաբեկ դատարանի սույն իրավական դիրքորոշման ձևավորման վրա ազդեցություն են ունեցել նաև ուղղորդող նշանակություն ունեցող միջազգային-իրավական կարգադրագրերը, որոնք, մասնավորապես, ամրագրված են ՄԱԿ-ի և Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից ընդունված փաստաթղթերում (տե՛ս Տ.Քամալյանի մասին որոշման 25-27 կետերը):

Տուժողի իրավունքների երաշխավորման հետ մեկտեղ՝ քննարկվող իրավական դիրքորոշման շրջանակներում անդրադարձ է կատարվում մեկ այլ կարևոր իրավական հարցի: Մասնավորապես, ամրագրվում են քրեական դատավարութ-

յունում տուժողի այն իրավաչափ շահերը, որոնք ենթակա են օրենքով պաշտպանության, իսկ դատական պրակտիկայում դրանք պետք է հաշվի առնվեն կոնկրետ հարցերով որոշումներ կայացնելիս: Այդ շահերի շրջանակում Վճռաբեկ դատարանը ներառել է՝ (1) իրեն պատճառված վնասի վերականգնումը, (2) իրեն վնաս պատճառած արարքի հանգամանքների լրիվ բացահայտումը, (3) այդ արարքի ճիշտ քրեաիրավական որակումը, (4) իր նկատմամբ հանցանք կատարած անձի դատապարտումը և արդարացի պատժի նշանակումը: Նշված տարբեր իրավաչափ շահերի պաշտպանությունը կարող է ենթադրել տարբեր իրավական երաշխիքներ, որոնք կարող են առավել կամ նվազ գործուն լինել: Օրինակ, կարծում ենք, պատահական չէ, որ ցանկուն առաջինը նշվում է հանցագործությամբ պատճառված վնասի վերականգնման շահը, որը ենթադրում է երաշխավորման առավել բարձր մակարդակ: Ամեն դեպքում, նշված բոլոր իրավաչափ շահերը պետք է որոշակի գործիքներով պաշտպանված լինեն:

Հարկ է ընդգծել նաև, որ սույն իրավական դիրքորոշմամբ սահմանվում է, որ արդարացի դատաքննության իրավունքի տեսանկյունից տուժող կողմի սուբյեկտները՝ տուժողը, տուժողի օրինական ներկայացուցիչը, տուժողի իրավահաջորդը, պետք է սկզբունքորեն դիտարկվեն նույն հարթության վրա:

§11.2

«Տուժողի համար իր գործի «արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ» քննությունը, inter alia, ենթադրում է, որ

ա. Դատախազը (մեղադրողը) արագացված դատական քննության դեմ առարկելու կամ չառարկելու հարցը լուծելիս, պետք է հաշվի առնի տուժողի դիրքորոշումը՝ որպես մեղադրանքի կողմի սուբյեկտի (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 21-րդ կետ):

բ. Դատարանը չի կարող անցնել դատական քննության արագացված կարգի՝ առանց այդ հարցի կապակցությամբ տուժողի դիրքորոշումը պարզելու:

գ. Դատարանը կարող է դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու մասին մեղադրյալի միջնորդությունը մերժել, եթե դրա դեմ առարկում է տուժողը: Այդ դեպքում դատարանը կայացնում է առանձին որոշում, որում պատճառաբանում է արագացված դատական քննության արդյունքում տուժողի օրինական շահերի վտանգման հանգամանքը:

Դատախազի (մեղադրողի) և դատարանի համար (...), համապատասխանաբար, դատական քննության արագացված կարգի դեմ առարկելու և ամբաստանյալի համապատասխան միջնորդությունը մերժելու հարցը լուծելիս տուժողի դիրքորոշումը պետք է վճռական նշանակություն ունենա մասնավորապես այն դեպքերում, երբ տուժողը՝

ա. ողջամտորեն հիմնավորում է, որ իրեն հասցված վնասն ամբողջությամբ հատուցված չէ,

բ. փաստարկված առարկում է գործի փաստական հանգամանքների դեմ»:

/Տ.Քամալյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵՇԴ/0097/01/09, կայացվել է 2010թ. մարտի 26-ին, 19-20 կետեր/

Նախորդ ենթակետում ներկայացված իրավական դիրքորոշմամբ հիմնավորված՝ ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ

հողվածի անմիջական կիրառություն իրականացնելով՝ իրավունքի զարգացման իր գործառույթի շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանը վեր է հանում այն կոնկրետ երաշխիքները, որոնք պետք է տրամադրվեն տուժող կողմին արագացված դատական քննության անցնելու կառուցակարգի շրջանակներում:

Այդ երաշխիքները վերաբերում են ինչպես դատարանին, այնպես էլ մեղադրողին (դատախազին), և իրենցից ներկայացնում են այդ սուբյեկտների վրա դրված պարտականություններ: Այսպես, արագացված դատական քննության անցնելու հարցում դիրքորոշում ձևավորելիս թե՛ դատախազը և թե՛ դատարանը պետք է լսեն տուժողի դիրքորոշումը:

Դատարանի պարագայում դա մասնավորապես նշանակում է, որ եթե տուժողը չի ներկայացել դատական միստին և բացակայում է տուժողի դիրքորոշումն արտահայտող որևէ գրավոր փաստաթուղթ, ապա դատարանը չի կարող արագացված դատաքննության անցնելու հարցով որոշում կայացնել:

Առավել շոշափելի է այն երաշխիքը, որ դատարանն իրավասու է տուժողի դիրքորոշման հիման վրա մերժել արագացված դատական քննության անցնելը՝ կազմելով պատճառաբանված որոշում: Այս հարցի լուծման արդարացիություն ու միասնական չափանիշներ ապահովելու համար Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է ուղղորդող կանոններ՝ ամրագրելով տուժողի շահերի վրա հիմնված այն պնդումները, որոնք առավել կարևոր են («վճռական են») արագացված դատական քննության անցնելու՝ ամբաստանյալի միջնորդությանը տուժողի առարկությունը քննարկելիս: Դրանք են՝ (1) իրեն պատճառված վնասը հատուցված չլինելու մասին

պնդումը և (2) իրականում փաստական հանգամանքներով էապես տարբերվող հանգանք կատարված լինելու մասին պնդումը (ինչը կարող է ինչպես ազդած լինել որակման վրա, այնպես էլ ազդած չլինել): Ընդ որում, երկու դեպքում էլ տուժողը պետք է պատշաճորեն հիմնավորի իր պնդումները:

Անհրաժեշտ է հատուկ ընդգծել, որ Վճռաբեկ դատարանի այս իրավական դիրքորոշումից չի բխում, որ տուժողի նշված պնդումները պարտադիր են դատարանի համար, և տուժողը իրավունք ունի «արգելափակել» արագացված դատաքննության անցնելու մասին դատարանի որոշումը: Միևնույն ժամանակ, Վճռաբեկ դատարանի այս իրավական դիրքորոշումից չի բխում նաև, որ դատարանը չպետք է հաշվի առնի տուժողի այլ իրավաչափ շահեր ևս (օրինակ՝ այն շահը, որ իր դեմ հանցանք կատարած անձը ստանա արդարացի պատիժ):

§11.3

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 296-րդ և 375.1-րդ հոդվածների համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանց պահանջները հանգում են հետևյալին.

1) դատական քննություն նշանակելու փուլում գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին որոշումը, ի թիվս այլոց, կայացվում է այն դեպքերում, երբ դատարանն ակնհայտ անհամապատասխանություն է հայտնաբերում ապացույցների և արարքի նկարագրության միջև կամ արարքի նկարագրության և արարքի իրավաբանական որակման միջև:

2) դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու միջնորդություն հարուցվելու դեպքում դատարանն իրավասու է մերժել միջնորդությունը, ի թիվս այլոց, այն դեպ-

քում, երբ հայտնաբերում է անհամապատասխանություն արարքի նկարագրության և արարքի որակման միջև:

Այսպիսով, դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու միջնորդությունը քննելիս առաջին ատյանի դատարանը չի կարող անդրադառնալ արարքի նկարագրության և դրա հիմքում դրված ապացույցների համապատասխանության հարցին»:

/Ռ.Արշալույսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԱՐԱԴ/0021/01/08, կայացվել է 2009թ. փետրվարի 17-ին, կետ 21/

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը, օրենքի միատեսակ կիրառության գործառույթի շրջանակներում, հստակեցնում է արագացված դատական քննության անցնելիս դատարանի իրավասության շրջանակը: Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշման առարկան ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375.1-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված այն իրավանորմն է, որ «Դատարանը արագացված կարգ կիրառելու միջնորդությունը մերժում է նաև, եթե պարզում է, որ ամբաստանյալի արարքի իրավաբանական որակումը ճիշտ չէ»:

Վճռաբեկ դատարանի այս իրավական դիրքորոշման հիմքում ընկած է հետևյալ եռատարր սխեման. «(1) Հանցանքը հիմնավորող ապացույցներ – (2) հանցանքի փաստական նկարագրություն (ամրագրվում է որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման, ինչպես նաև մեղադրական եզրակացության մեջ) – (3) հանցանքի իրավաբանական որակում»:

Այս կառուցվածքը նկատի ունենալով՝ Վճռաբեկ դատարանն արտահայտում է հետևյալ դիրքորոշումը. երբ ամբաստանյալը միջնորդում է անցնել դատական քննության արագացված

կարգի, ապա այդ միջնորդությունը չի կարող մերժվել այն հիմքով, որ 1-ին և 2-րդ տարրերը՝ հանցանքի ապացուցողական հիմքը և փաստական նկարագրությունը համարժեք չեն: Այդ միջնորդության մերժման իրավաչափ հիմք է այն, որ համարժեք չեն 2-ին և 3-րդ տարրերը՝ հանցանքի փաստական նկարագրությունը և իրավաբանական որակումը:

Այս իրավական դիրքորոշման տրամաբանությունն այն է, որ արագացված դատաքննության անցնելու վերաբերյալ միջնորդությունը քննության առնելու փուլում դատարանն ապացույցների հետազոտում չի իրականացնում, հետևաբար՝ չի կարող հետևություն անել այն մասին, որ ապացույցները վկայում են բոլորովին այլ նկարագրությամբ հանցանք կատարված լինելու մասին: Բացի այդ, գործը դատական քննության նախապատրաստելու փուլում դատարանն արդեն պետք է իրականացրած լինի ապացույցների նախնական հետազոտում (իհարկե՝ միանձնյա կարգով և մրցակցային դատավարական ձևից դուրս), երբ 1-ին և 2-րդ տարրերի միջև անհամապատասխանություն հայտնաբերելու դեպքում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 296-րդ հոդվածի ուժով լիազորված էր գործը վերադարձնել մեղադրողին՝ այդ անհամապատասխանությունը վերացնելու համար:

Այսպիսով, մեղսագրված արարքի ապացուցողական հիմքի և փաստական նկարագրության միջև կապն ընդհանրապես դուրս չէ դատական վերահսկողությունից, սակայն այդ վերահսկողությունն արագացված դատական քննության անցնելու վերաբերյալ միջնորդության քննարկման ժամանակ արդեն բացակայում է:

Տպագրված է «ԱՍՈՂԻԿ» հրատարակչության տպարանում:

Ք. Երևան, Սայաթ-Նովա 24-9, (գրասենյակ)

Ավան, Դավիթ Մալյան 45 (տպարան)

Հեռ. (374 10) 54 49 82, 62 38 63

Էլ. փոստ՝ info@asoghik.am